LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF VERMONT
AND
STATE AGRICULTURAL COLLEGE

from
FRANCIS B. DENIO.

Discarded
From
Bangor Theological Seminary
875.1.16

SCRIPTORES ROMANI.

TOMUS DECIMUS.

M. T. CICERO.

M. TVLLII

CICERONIS

OPERA OMNIA

EX RECENSIONE NOVISSIMA

IO. AVGVSTI ERNESTI

CVM EIVSDEM NOTIS

ET CLAVE CICERONIANA.

EDITIO PRIMA AMERICANA.

TOM: X.

BOSTONIAE: WELLS ET LILLY.

.....

MDCCCXV.

875
C485
JEr650
1815
v.10

30743

BOSTONIAE: WELLS ET LILLY,
Typographis.

PRAEFATIO AD EPISTOLAS

AD DIVERSOS.

Nulla pars librorum Ciceronis tam diligenter ac saepe tractata est a Criticis et interpretibus, quam Epistolae ad Diversos. Causa erat, quod harum lectione fere ad Ciceronis libros, omninoque latinitatem veram et exquisitam cognoscendam, denique etiam ad eloquentiam latinam comparandam aditus optime fieri juventuti putabatur: quae opinio et consuetudo etiam ad nostram aetatem permansit. Nec in eo fefellit viros doctos ratio. Etenim nullum est genus orationis, cujus non exempla habeat hic liber: nullum prope genus rerum in vita humana occurrentium, de quo quidem dici ac scribi debeat, quod non in epistolis his tractetur apte ad personas: nullum genus venustatis, pulcritudinis, cujus non sensu imbui earum lectione possit juventus, praesertim si accedat interpres idoneus. Tum inprimis ex iis facilitatis venustae et simplicitatis sensus facillime accipi potest, quo deinde in scribendo ac dicendo regatur oratio. Itaque et harum epistolarum plura, quam ceterorum librorum, exempla facta sunt calamis primum, deinde formis aeneis. Credo et propterea saepe exemplis operum Ciceronis universorum hoc epistolarum volumen deesse, aut praeter ceteras partes omnes maculatum esse

adscriptis inter versus et per margines glossis, ac notis, a magistro scilicet audiendo acceptis, quod ea pars maxime in puerorum et magistrorum manibus esset: quod et in exemplis scriptis, uti meo, reperi. Sed ut illa multitudine et varietate exemplorum aditus patefactus est vitiis pluribus: sic vicissim multitudine eorum, qui eas epistolas emendando interpretandoque tractarunt, correctiores factae sunt. Sed omnium diligentissime in iis versati sunt duo illa literarum ornamenta in Italia, *Paulus Manutius* et *Petrus Victorius:* ille quidem maxime diligentia interpretandi, hic etiam ad fidem librorum antiquorum et bonorum corrigendo. Nam hic quidem, cum in ceteris partibus Ciceronis admodum pauca dederit ex utroque genere, in epistolas has ita scripsit, ut perfectum et interpretis et Critici Ciceroniani exemplum et voluisse proponere, et re vera proposuisse videretur. Itaque ejus in has epistolas notae pro schola verae Criticae discendae a doctissimis viris sunt habitae. Vidi exemplum hujus Commentarii e Gryphiorum officina, filio peregrinaturo datum a *Jac. Gothofredo*, in quo sua manu hoc munusculum ita commendaret, ut nullum diem praetermitti a filio vellet, cujus non partem aliquam in eo legendo consumsisset. Post hos autem etsi plures, vel ex alterutra, vel utraque parte, prodesse studuerunt Epistolis his: tamen primas deberi existimatum est *Jano Gebhardo*, qui in excutiendis libris scriptis et editis, et inde constituendo textu, diligentissime est versatus; post hunc autem *Jo. Georgio Graevio.*

Post horum tot ac tantorum virorum doctissimorum operam, his epistolis corrigendis et constituendis navatam, nihil reliquum videri poterat, in quo prodesse cujusquam vel ingenium vel di-

ligentia posset. Enimvero, cum ego saepe et legendis his epistolis, et vero etiam interpretandis, quod a me decies amplius factum est, omnia textus Gruteriani et Graeviani excuterem diligentissime, et ad latinitatis, Ciceronianae inprimis, elegantiam exquisitam exigerem saepius, plura animadverti, in quibus correctio esset quaerenda: quam etiam interdum mihi visus sum reperisse. Ad extremum, ad recensionem totius textus cum accessissem, comparandis libris scriptis, et editionum primarum exemplis, tum meliores vulgatis lectiones reperi, tum etiam mearum correctionum plures firmari eorum consensu vidi, ut mihi jam videar textum harum epistolarum multis locis emendatiorem studiosis Ciceronis tradidisse.

Usus sum in hac recensione mea primum tribus libris scriptis, uno meo, duobus Guelferbytanis, membranaceis omnibus, denique excerptis e chartaceo Gorlicensi, diligentissime cum exemplo Graeviano collato a *Jo. Gotfr. Geislero*, cum in ejus civitatis Gymnasio literas doceret, nunc Gymnasii Gothani Rectore, et a Ducis Gothani consiliis ecclesiasticis, viro elegantis et accuratae doctrinae. Codex meus ceteris antiquior est, seculi, ut videtur, decimi aut undecimi: Guelferbytani paullo recentiores, Gorlicensis etiam his, vitiosissimus ille quidem, sed tamen interdum meliores lectiones servans, aut earum vestigia retinens. Meus liber caret libro octavo: subinde est manu secunda, nec ea una, correctus et interpolatus, sed tamen antiqua, simili scripturae seculi tertii decimi aut quarti. Graeca a prima manu non habet, sed interdum tamen addita sunt a manu secunda, ea literarum forma, quae Sec. XIII. et XIV. fuit, mistis literis minutis et majoribus. Liber

Guelferbytanus primus, qui olim Gudii fuit, omnes libros et epistolas habet; at secundus caret libro primo, secundo et octavo: etiam in L. VII. non est ep. 23. et 24. sed hic illo antiquior est. In notis nostris ubi Gu. est, utrumque exemplum intelligi debet. Graeca neuter habet: sed in secundo lacunae relictae sunt; in primo nullae, sed pro nota deficientium Graecorum litera *g.* interposita est.

Libris editis usus sum antiquissimis, praeter Jensonianum, omnibus, quorum quidem notitia tradita est: Romano *Pannartii & Sweinshemii*, anni 1472. quae est repetitio prioris a. 1467. curati a *Jo. Andrea* Aleriensi, cujus usum mihi ill. *Duvius* indulsit, ut et duorum Venetorum, Jo. Spirensis, primi quidem, anni 1469. quam editionem *Gebhardus* omnium primam appellat aliquo loco, valde illius mutili, L. VIII. & L. IX. initio, nempe e Ms. ducti, qualis noster est; alterius a 1471; tum altero ejusdem anni meo, qui Wendelini Spirensis videtur. Nihil in textu discrepant hi duo. nam et vitia operarum communia habent, veluti IX, 2. extr. ubi utraque sola habet *gravare reip.* errore scil. operarum, pro *gnavare reip.* i. e. *navare*, quod ceterae omnes habent: item IX. 6. *utar ubique* pro vulgato *utrobique*. Ad calcem alter, Duvianus ille, habet versus in laudem Ciceronis, noster nihil, praeter anni notam. Cum his etiam plane consentit editio Veneta an. 1480. quae est in Bibl. Senatus Lipsiensis. His accessit exemplum Mediolanense, per *Phil. Lavagniam* curatum, saepe illud repetitum, etiam 1478. cujus anni exemplum ipse habeo. Ejus textus non videtur in primam editionem operum universorum a *Minutiano* illatus esse. Exemplum nostrum hujus editionis operum omnium caret epistolis:

sed quia ejus repetitio est in Ascensiano, hinc ejus indolem cognoscere licuit. Et haec quidem seculi quintidecimi exempla sunt, quibus usus sum.

Iis igitur comparandis hoc primum didici, principes illos textus Ciceroniani emendatores iis exemplis aut omnino non, aut tantum uno et altero, nec denique satis diligenter usos esse. Romano quidem exemplo nullum omnino usum esse, liquido pronunciare possum. Nam nemo eorum omnium ejus mentionem facit, aut ejus usum commemorat, cum et pro conjecturis interdum proponant lectiones, quae in eo sunt; aut lectiones novas afferant, quas in nullo edito exemplo esse dicant, cum sint in illo exemplo; aut haereant in vulgata lectione, cum per illud exemplum se potuissent expedire; aut denique vitia non viderint, quae illo admoniti tollere potuissent. Uno et altero exemplo defungar. In L. IX. ep. 22. ad Paetum est locus, ubi Cicero narrat, aliquem in senatu perobscene dixisse, *culpam hanc majorem an illam dicam?* Hic quidam haerent in verbo *culpam*. Gruterus memorat, *Politianum* in libro suo corrigi voluisse *pulpam*. Enimvero id ipsum verbum est in exemplo Romano: quod ego sine haesitatione in textum recepi. Tum XV. 4. quam *Victorius* quidem lectionem pro conjectura sua adfert, *omnino iis*, notabilem illam, *Gebhardus* autem dicit esse in Ms. Vaticano, ea ipsa est in illo Romano exemplo: unde et conjici potest, id ex illo maxime libro Vaticano ductum esse. Idem reperi de exemplo Mediolanensi, quod ego cum Romano emendatissimum cognovi. Nemo ejus mentionem fecit, nemo ex eo profecit, cum in eo sint plura vulgatis meliora, ut e notis nostris licebit cognoscere. Quocunque pretio exemplum Jensonianum vel ipsum

redemissem, vel ejus usum: sed nulla neutrius facultas data est. Nempe reliqua sunt talia veterum scriptorum exempla: sed latent in bibliothecarum, tum privatarum, tum publicarum inprimis tenebris, et oculis usibusque eruditorum subtrahuntur; nisi si dominorum vel vivorum, quod tamen raro fit, liberalitate idoneis viris innotescunt, vel morte in lucem redeunt: veluti nuper in manus meas venit exemplum librorum de Oratore, a Pannartio et Sweinhemio in monasterio Sublacensi factum, quod in bibliotheca obscuri ecclesiae ministri in Batavis diu ita latuerat, ut nemo istis in terris, ne *Meermannus* ὁ πανυ quidem, sciret; qui de illo genere exempli in Origg. typographicis p. 246. ita loquitur, ut id exemplum nunquam eum vidisse appareat: nam ei adjunctos esse suspicatur ceteros minores oratorios libellos, ut in repetitione scilicet illorum de Oratore librorum Romana; quod secus esse, res docet. Itaque soleo optare, ut tales libri in bibliothecis privatis potius sint, unde per intervalla in lucem adspectumque prodire, et offerre se oculis usibusque eruditorum possint.

Alia illius seculi exempla, quanquam vel habeo ipse, vel inspexi quaedam, (ut, quae *Hubertini Clerici* commentarios adjunctos habent,) nihil criticae opportunitatis habent. Itaque post ea, quae dixi, et sequentis aetatis exempla perspexi, si quid in iis esset, quod inservire usibus meis praesentibus posset. Ejus seculi autem prima editio est Aldina a. 1502, repetita a. 1512. et in editione operum Ciceronis universorum a. 1519. sq. In prima illa, dicit Aldus, hoc actum esse, ut quam accuratissime textus ederetur; sed a quo id curatum sit, et quibus librorum subsidiis, de eo nihil tradit. Altera editio quoque nihil aliud habet, quam

textus accuratissime recogniti professionem in titulo. Itaque hic textus Aldinus nullum in delectu lectionum momentum facit, nisi ubi aut consensus aliorum librorum adjuvat, aut res ipsa. Et satis hodie constat, quantum sibi sumserint in textu mutando, qui libris Aldinis edendis praefuerunt. De ceteris, qui inter opera Ciceronis universa epistolas recensuerunt et emendarunt, quorum principes sunt *Victorius* et *Manutius*, ut ante dixi, nihil habeo dicere, praeter ea, quae in recensione editionum illarum tradita sunt in Tomi primi praefatione.

His igitur praesidiis adjutus in textu harum epistolarum constituendo elaboravi secundum eas rationes, quas me secutum esse, in eadem illa praefatione demonstravi; confidoque, textum a me plurimis locis emendatiorem esse factum, praesertim in hanc partem, ut latinitas melior et Cicerone dignior sit, quod in hac parte Ciceronianorum librorum tanto magis curandum putavi, quod per eam fere aditus fit juventuti ad Ciceronianam et veram latinitatem cognoscendam, quam deinde et ipsa in scribendo sequatur. Scr. d. X. Apr. a. C. cIↃ IↃCC LXXIV.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM AD DIVERSOS

LIBRI XVI.

LIBER I.

AD P. LENTULUM.

ARGUMENTUM 1

Rex Aegypti Ptolemaeus, a suis ejectus, ut ab Romanis restitueretur, cupide largitionibus laboravit. Obstabat Sibyllinum carmen, quod vetabat Aegyptium exercitu juvare. Quidam censuerunt, ut Lentulus, Ciliciae proconsul, sine exercitu reduceret: alii, ut Pompejus. Quid actum de his in senatu fuerit, Cicero perscribit.

M. T. C. P. LENTULO PROCOS. S. D.

Ego omni officio, ac potius pietate erga te, [1] ceteris satisfacio omnibus: mihi ipsi numquam satisfacio. Tanta enim magnitudo est tuorum erga me meritorum, ut, [2] quia tu, nisi perfecta re, de me non conquiesti,

[1] *ceteris s. omnibus*, etc.] In Ms. nostro *ceteris* in textu non est, sed in margine alia manu: potestque commode abesse. pro *mihi ipse* scribendum *mihi ipsi*: nam est in oppositione: *ceteris omnibus - - mihi ipsi*. ita latinitas vera postulat, et sic centies alibi. Sic L. III, 1. *quem omnibus - - quem mihi ipsi antepono*: ubi male Graevius *mihi ipse*.

[2] *qui tu - - ego, quia non*, etc.] Valde discrepant scripti et edd. in his: alii pro *qui tu* habent *quia tu*. ut edidit et G aevius; alii *cum*, ut Jo. Spir. Rom. alii ut Gu *quoniam*: nec consentiunt viri docti. Nempe non cognitam habuere veram structuram sententiarum. Ratio est duplex et subjectum duplex, *tu* et *ego*: sed particula causalis *quia* tantum semel debet esse. sic: ut, *quia* tu, nisi perfecta re, de me, non conquiesti, *ego* non idem in tua causa efficio, etc. alterum ergo *quia* delendum, nec salva latinitate et collocatione legitimâ stare potest. additum est a glossatore. Itaque delevi.

ego non idem in tua causa efficio, vitam mihi esse acerbam putem. In causa haec sunt. Ammonius, regis legatus, aperte pecunia nos oppugnat. Res agitur per eosdem creditores, per quos, cum tu aderas, agebatur. Regis causa, si qui sunt, qui velint, qui pauci sunt, omnes rem ad Pompejum deferri volunt. Senatus religionis calumniam, non religione, sed malivolentia, et illius regiae largitionis invidia comprobat. Pompejum et hortari, et orare, et jam liberius accusare, et monere, ut magnam infamiam fugiat, non desistimus. Sed plane nec precibus nostris, nec admonitionibus relinquit locum. Nam cum in sermone quotidiano, tum in senatu palam sic egit causam tuam, ut neque eloquentia majore quisquam, neque gravitate, nec studio, nec contentione agere potuerit, cum summa testificatione tuorum in se officiorum, et amoris erga te sui. Marcellinum tibi esse iratum scis. Is, hac regia causa excepta, ceteris in rebus se acerrimum tui defensorem fore ostendit. Quod dat, accipimus: quod instituit referre de religione, et saepe jam retulit, ab eo deduci non potest. Res ante Idus acta sic est. nam haec Idibus mane scripsi. Hortensii, et mea, et Luculli sententia cedit religioni de exercitu, (teneri enim res aliter non potest,) sed ex illo senatusconsulto, quod te referente factum est, tibi decernit, [3] ut regem reducas: [4] quod commode facere possis: ut

[3] *ut regem reducas.*] Male edd. pr. *deducas*, quod et Gruterus secutus est. de reducendo et restituendo Ptolemaeo agebatur, non de prosequendo et deducendo. sic et paullo post est.

[4] *quod c facere possis.*] In h. l valde dissentiunt libri scr et edd. fluctuantes inter *commodo reip. f. p. - - commode* vel *commodo f. p. - - commode id f. p. - - commode* vel *commodo rem f. p.* Primum *c. reip.* est in ed. omnium prima Romana, quod pro conjectura affert Manutius, ediditque 1534. Victorius. alterum *commode f. p.* in ed. Jo. Spir. a. 1469. ed. 1471. *commodo f.* ed. Med. *commode id* Ms. nos-

exercitum religio tollat, te auctorem senatus retineat. Crassus tres legatos decernit, nec excludit Pompejum; [5]censet enim etiam ex iis, qui cum imperio sint. [6]M. Bibulus tres legatos decernit ex iis, qui privati sint. Huic assentiuntur reliqui consulares, praeter Servilium, qui omnino reduci negat oportere: et Volcatium, qui, Lupo referente, Pompejo decernit: et Afranium, qui assentitur Volcatio: quae res auget suspicionem Pompeji voluntatis. nam advertebantur Pompeji familiares assentire Volcatio. Laboratur vehementer. inclinata res est. Libonis et Hypsaei non obscura concursatio et contentio, omniumque Pompeji familiarium studium, in eam opinionem rem adduxerunt, ut Pompejus cupere videatur: cui qui nolunt, iidem tibi, [7]quod eum ornasti, non sunt amici. Nos in causa auctoritatem eo minorem habemus, quod tibi debemus. Gratiam autem nostram exstinguit hominum suspicio, quod Pompejo se gratificari putant. Ut in rebus multo ante, quam profectus es, ab ipso rege, et ab intimis ac domesticis Pompeji clam exulceratis, deinde palam a consularibus exagitatis, et in summam invidiam adductis, ita versamur. Nostram fidem, omnes; amorem tui absentis praesentisque, tui cognoscent. Si esset in iis fides, in quibus summa esse debebat, non laboraremus. Vale.

ter, sed e correctione. denique *commodo rem. f.* Vict. ed. 2. alii ut Gu. *commode r. f. p.* mihi optimum videtur, *quod commode facere possis*: *rem* et *id* glossatoris esse.

[5] *censet enim ex iis, qui cum imperio sunt.*] Scr. *sint.* quia sic Gu. et edd. primae habent, recepi.

[6] *M. Bibulus = - - qui pr. sunt.*] Haec in ed. Grut. exciderunt, ut opinor, casu ac temere. nam nihil admonet. sunt autem in edd. omnibus, et Bibuli, hujusque sententiae, infra, hoc ipso libro ep. 2. mentio iterum. Sed hic quoque *sint* legendum.

[7] *quod eum ornasti*] nempe decernenda praefectura annonae.

2 ARGUMENTUM.

Significat, quid deinceps actum in senatu sit in causa regia Idibus Januariis; quae sententiae dictae; quo Pompejus, quo ejus familiares animo: et quae tribuni frustra moliti sint.

M. T. C. S. D. P. LENTULO PROCOS.

Idibus Januariis in senatu nihil est confectum, propterea quod dies magna ex parte consumtus est altercatione Lentuli consulis et Caninii tribuni plebis. Eo die nos quoque multa verba fecimus: maximeque visi sumus senatum commemoratione tuae voluntatis erga illum ordinem commovere. Itaque postridie placuit, ut breviter sententias diceremus. videbatur enim reconciliata nobis voluntas senatus esse: quod tum dicendo, tum singulis appellandis rogandisque perspexeram. Itaque cum [8] sententia prima Bibuli pronunciata esset, ut tres legati regem reducerent; secunda Hortensii, ut tu sine exercitu reduceres; tertia Volcatii, ut Pompejus reduceret: postulatum est, ut Bibuli sententia divideretur. Quatenus de religione dicebat, cuique rei jam obsisti non poterat, Bibulo assensum est: de tribus legatis, frequentes ierunt in alia omnia. Proxima erat Hortensii sententia, cum Lupus, tribunus plebis, quod ipse de Pompejo retulisset, [9] intendere coepit, ante se oportere discessionem facere, quam consules. Ejus orationi vehementer ab omnibus reclamatum est. erat enim iniqua

[8] *sententia prima Bibuli pron.*] Quid sit *pronunciare sent.* v. in Clave. *primam pronunciare* est genus honoris habendi; indicium, eam sententiam Consuli praeter ceteras probari.

[9] *intendere coepit*] pro contendere; quomodo in hac forma dici non reperi. *ante se oportere discessionem facere.* v. Clavis in *discessio.*

et nova. Consules neque concedebant, neque valde repugnabant. diem consumi volebant: id quod est factum. Perspiciebant enim, in Hortensii sententiam multis partibus plures ituros: quamquam aperte Volcatio assentirentur. Multi rogabantur, atque id ipsum consulibus invitis. nam ii [10] Bibuli sententiam valere cupierunt. Hac controversia usque ad noctem ducta, senatus dimissus: et ego eo die casu apud Pompejum coenavi, nactusque tempus hoc magis idoneum, quam umquam antea, quod post tuum discessum is dies honestissimus nobis fuerat in senatu, ita sum cum illo locutus, ut mihi viderer animum hominis ab omni alia cogitatione ad tuam dignitatem tuendam traducere, quem ego ipsum cum audio, prorsus eum libero omni suspicione cupiditatis. cum autem ejus familiares omnium ordinum video, perspicio, id quod jam omnibus est apertum, totam rem istam jam pridem a certis hominibus, non invito rege ipso, consiliariisque ejus, esse corruptam. Haec scripsi a. d. XVI. Kal. Febr. ante lucem. Eo die senatus erat futurus. Nos in senatu, quemadmodum spero, dignitatem nostram, ut potest in tanta hominum perfidia et iniquitate, retinebimus. Quod ad popularem rationem attinet, hoc videmur esse consecuti, ut ne quid agi cum populo, aut salvis auspiciis, aut salvis legibus, aut denique sine vi possit. De his rebus pridie, quam haec scripsi, senatus auctoritas gravissima intercessit: cui cum Cato et Caninius intercessissent, tamen est perscripta. Eam ad te missam esse arbitror. De ceteris rebus, quidquid erit actum, scribam ad te: et

[10] *B. s. valere cupierunt.*] Praecedit *rogabantur*: esse debet *cupiebant.*

ut quam rectissime agantur omnia, mea cura, opera, diligentia, gratia providebo. Vale.

3 ARGUMENTUM.

A. Trebonii negotia, quae in provincia Cilicia habebat, proconsuli Lentulo diligentissime commendat.

M. T. C. P. LENTULO S. D.

Aulo Trebonio, qui in tua provincia magna negotia, et ampla, et expedita habet, multos annos utor valde familiariter. Is cum antea semper et suo splendore, et nostra ceterorumque amicorum commendatione [11] gratiosissimus in provincia fuit: tum hoc tempore propter tuum in me amorem, nostramque necessitudinem, vehementer confidit, his meis litteris se apud te gratiosum fore: quae ne spes eum fallat, vehementer rogo te; commendoque tibi ejus omnia negotia, libertos, procuratores, familiam: inprimisque, ut, [12] quae T. Ampius de ejus re decrevit, ea comprobes, omnibusque rebus eum ita tractes, ut intelligat, meam commendationem non vulgarem fuisse. Vale.

4 ARGUMENTUM.

Conquestus de adversariorum calumniis, quae peracta in senatu fuerint eodem die, quo superiorem epistolam ante lucem scripserat, significat, obtinendae causae spe adjecta, nisi vis, quam solam timet, interverterit.

M. T. C. S. D. P. LENTULO PROCOS.

Ad. xvi. Kal. Febr. cum in senatu pulcherrime staremus, quod jam illam sententiam Bibuli de tribus

[11] *gratiosissimus in pr. fuit*] recte. nam et statim sequitur *gratiosus*. male alii *gratissimus*.

[12] *quae A. - - decrevit.*] Alii *decreverit*, vel *decrerit*, illud verum: est enim periphrasis decreti facti, non futuri. Sic. et Ms. Gu. et noster et ed. Rom.

legatis, pridie ejus diei fregeramus, unumque certamen esset relictum, sententia Volcatii: res ab adversariis nostris extracta est variis calumniis. causam enim frequenti senatu, in magna varietate, magnaque invidia eorum, qui a te causam regiam alio transferebant, obtinebamus. Eo die acerbum habuimus Curionem: Bibulum multo justiorem, paene etiam amicum. Caninius et Cato negarunt, se legem ullam ante comitia esse laturos. Senatus haberi ante Kalendas Febr. per legem Pupiam, id quod scis, non potest: neque mense Febr. toto, [13] nisi perfectis aut rejectis legationibus. Haec tamen opinio est populi Romani, a tuis invidis atque obtrectatoribus nomen inductum fictae religionis, non tam ut te impedirent, quam ut ne quis propter exercitus cupiditatem Alexandriam vellet ire. Dignitatis autem tuae nemo est, quin existimet, habitam esse rationem ab senatu. Nemo est enim, qui nesciat, quo minus discessio fieret, per adversarios tuos esse factum: qui nunc populi nomine, re autem vera, sceleratissimo latrocinio, si quae conabuntur agere, satis provisum est, ut ne quid salvis auspiciis aut legibus, [14] aut jam sine vi agere possint. Ego neque de meo studio, neque de nonnullorum injuria scribendum mihi esse arbitror. Quid enim aut me ostentem? qui, si vitam pro tua dignitate profundam, nullam partem videar tuorum meritorum assecutus: aut de aliorum injuriis querar? quod sine summo dolore facere non possum. Ego tibi a vi, hac praesertim imbecillitate magistratuum, praestare nihil possum. vi excepta,

[13] *nisi perf. aut rej. leg.*] hoc ex lege Gabinia. v. Clav.

[14] *aut jam sine vi.*] Supra ep. 2. extr. erat *aut denique* sine vi. exprimit illud *jam* Graecorum ἤδη.

possum confirmare, te, et senatus et populi Romani summo studio, amplitudinem tuam retenturum. Vale.

5 ARGUMENTUM.

Scribit de C. Catonis promulgatione, de statu regiae causae, de suo Seliciique consilio, cujus non inhonorum eventum sperat.

M. T. C. S. D. P. LENTULO PROCOS.

Tametsi mihi nihil fuit optatius, quam ut primum abs te ipso, deinde a ceteris omnibus, quam gratissimus erga te esse cognoscerer : tamen afficior summo dolore, ejusmodi tempora post tuam profectionem consecuta esse, ut et meam et ceterorum erga te fidem et benivolentiam absens experirere. Te videre, et sentire, eandem fidem esse hominum in tua dignitate, quam ego in mea salute sum expertus, ex tuis litteris intellexi. Nos [15] cum maxime consilio, studio, labore, gratia, de causa regia niteremur, subito exorta est nefaria Catonis promulgatio, quae nostra studia impediret, et animos a minore cura ad summum timorem traduceret. Sed tamen, in hujusmodi perturbatione rerum, quamquam omnia sunt metuenda, nihil magis, quam perfidiam timemus : et Catoni quidem (quoquo modo se res habeat) profecto resistimus. De Alexandrina re, causaque regia, tantum habeo pollicери, me tibi absenti tuisque praesentibus cumulate satisfacturum. Sed vereor, ne [16] aut eripiatur nobis, aut deseratur : quorum utrum minus velim, non facile possum existimare. Sed, si res coget, est quiddam tertium, quod neque Selicio, nec mihi displicebat :

[15] *cum maxime - - de causa r. niteremur*] an *nitebamur?* de re et Catonis lege v. ad Q. Fr. 1, 2. 5.

[16] *aut eripiatur causa regia.*] *Causa regia* ita manifeste est a glossatore, ut non dubitarim delere. quod et alii voluere.

ut neque jacere regem pateremur, nec, nobis repugnantibus, ad eum deferri, ad quem prope jam delatum existimatur. A nobis agentur omnia diligenter: ut nec, si quid obtineri poterit, non contendamus: nec, si quid non obtinuerimus, repulsi esse videamur. Tuae sapientiae magnitudinisque animi est, omnem amplitudinem et dignitatem tuam in virtute, [17] atque in rebus gestis tuis, atque in tua gravitate positam existimare: si quid ex iis rebus, quas tibi fortuna largita est, nonnullorum hominum perfidia detraxerit, id majori illis fraudi, quam tibi futurum. A me nullum tempus praetermittitur de tuis rebus et agendi et cogitandi; utorque ad omnia Q. Selicio: neque enim prudentiorem quemquam ex tuis, [18] neque fide majore esse judico, neque amantiorem tui. Hic quae agantur, quaeque acta sint, ea te et litteris multorum et nuntiis cognoscere arbitror: quae autem posita sunt in conjectura, quaeque mihi videntur fore, ea puto tibi a me scribi oportere.

Posteaquam [19] Pompejus apud populum a. d. IIX Idus Febr. cum pro Milone diceret, clamore convicioque jactatus est, in senatuque a Catone aspere et acerbe [20] nimium magno silentio est accusatus: visus est mihi vehementer esse perturbatus. Itaque Alexandrina causa, quae nobis adhuc integra est, (nihil enim tibi detraxit senatus, nisi id, quod per eandem religionem dari alteri non potest,) videtur ab illo plane esse deposita. Nunc id speramus, idque moli-

[17] *atque in rebus gestis*] *atque* delendum.

[18] *neque fide majore*.] Male alii, ut et Gu. *majorem*. Voluere simile hoc membrum ceteris efficere. bene, si latinitas ferret.

[19] *Pompejus ap. pop.* etc.] v. ad Q. Fr. II.

[20] *nimium*] refer ad *aspere et acerbe*.

mur, ut, cum rex intelligat, sese id, cogitabat, ut a Pompejo reducatur, assequi non posse : et, nisi per te sit restitutus, desertum se atque abjectum fore, proficiscatur ad te. quod sine ulla dubitatione, si Pompejus paullum modo ostenderit sibi placere, faciet. Sed nosti hominis tarditatem et taciturnitatem. Nos tamen nihil, quod ad eam rem pertineat, [21] praetermittemus. Ceteris injuriis, quae propositae sunt a Catone, facile, ut spero, resistemus. Amicum ex consularibus neminem tibi esse video, praeter Hortensium et Lucullum : ceteri sunt partim obscurius iniqui, partim non dissimulanter irati. Tu fac animo forti magnoque sis, speresque fore, ut, fracto impetu levissimi hominis, tuam pristinam dignitatem et gloriam consequare.

6 ARGUMENTUM.

Et a temporis medela, et a suo exemplo solatur Lentulum in tardo speratae rei progressu, et ad animi magnitudinem adhortatur.

M. T. C. P. LENTULO PROCOS. S. D.

Quae gerantur, accipies ex Pollione : qui omnibus negotiis non interfuit solum, sed praefuit. Me in summo dolore, quem in tuis rebus capio, maxime scilicet consolatur spes, quod valde suspicor, fore, ut infringatur hominum improbitas, et consiliis tuorum amicorum, et ipsa die : quae debilitat cogitationes et inimicorum et proditorum. Facile secundo loco me consolatur recordatio meorum temporum : quorum imaginem video in rebus tuis. Nam etsi minore in re violatur tua

[21] *praetermittimus.*] Debet esse *praetermittemus :* refertur enim ad futurum. ante, *quod sine dubitatione faciet.* et sequitur *resistemus.* In Ms. nostro *i* est a m. sec. et in litura. itaque sic edidimus.

dignitas, [22] quam mea salus afflicta sit : tamen est tanta similitudo, ut sperem, te mihi ignoscere, si ea non timuerim, quae ne tu quidem umquam timenda duxisti. Sed praesta te eum, qui mihi a teneris, ut Graeci dicunt, unguiculis es cognitus. Illustrabit, mihi crede, tuam amplitudinem hominum injuria. A me omnia summa in te studia officiaque exspecta. non fallam opinionem tuam. Vale.

ARGUMENTUM. 7

Varia haec responsoria epistola habet. Post moratum exordium agit de amicorum fide : de Alexandrina causa : de suis consiliis : de constantia tenenda : de reip. statu : de Tulliae nuptiis : de Lentuli filio.

M. T. C. P. LENTULO PROCOS. S. D.

Legi tuas litteras : quibus ad me scribis, gratum tibi esse, quod crebro certior per me fias de omnibus rebus, et meam erga te benivolentiam facile perspicias : quorum alterum mihi, ut te plurimum diligam, facere necesse est, si volo is esse, quem tu me esse voluisti : alterum facio libenter : ut, quoniam intervallo locorum et temporum [23] disjuncti sumus, per litteras tecum quam saepissime colloquar. Quod si rarius fiet, quam tu exspectabis, id erit causae, quod non ejus generis meae litterae sunt, ut eas audeam temere committere. Quoties mihi certorum hominum potestas erit, quibus recte dem, non praetermittam. Quod scire vis, qua quisque in te fide sit et voluntate : difficile dictu est

[22] *quam mea salus*, etc.] Addidi *salus* cum Graevio : quod et sensus postulat et concinnitas. Fuit in Ms. Vat. estque in ed. Med. unde in seqq. venit. Delevit deinde Victorius, qui et *est* dedit pro *sit*.

[23] *disjuncti sumus.*] Alii *dijuncti*, quod sic non dicitur. In hasententia semper *disjungi* dicitur. Sic et ep. 9. correctum. Sic hac bent edd. pr. et Gu.

de singulis. Unum illud audeo, quod antea tibi saepe significavi, nunc quoque, re perspecta et cognita, scribere: vehementer quosdam homines, [24] et eos maxime, qui te et maxime debuerunt et plurimum juvare potuerunt, invidisse dignitati tuae: simillimamque in re dissimili, tui temporis nunc, et nostri quondam fuisse rationem: ut, quos tu reipublicae causa laeseras, palam te oppugnarent: quorum auctoritatem, dignitatem, voluntatemque defenderas, non tam memores essent virtutis tuae, quam laudis inimici. Quo quidem tempore, ut perscripsi ad te antea, cognovi Hortensium percupidum tui, studiosum Lucullum: ex magistratibus autem L. Racilium et fide et animo singulari. Nam nostra propugnatio ac defensio dignitatis tuae, propter magnitudinem beneficii tui, fortasse plerisque officii majorem auctoritatem habere videatur, quam sententiae. Praeterea quidem de consularibus nemini possum aut studii erga te, aut officii, aut amici animi esse testis. Etenim Pompejum, qui mecum saepissime, non solum a me provocatus, sed etiam sua sponte de te communicare solet, scis, temporibus illis non saepe in senatu fuisse. Cui quidem litterae tuae, quas proxime miseras, quod facile intellexerim, perjucundae fuerunt. mihi quidem humanitas tua, vel summa potius sapientia, non jucunda solum, sed etiam admirabilis visa est. Virum enim excellentem, et tibi tua [25] praestanti in eum liberalitate

[24] *et eos maxime.*] Graevius *maxime* deleri vult, quia statim iterum est. Sed *et eos* nimis abruptum et jejunum foret, si esset sic a Cicerone, *et eos quidem* dixisse videretur. Non autem displicet illa repetitio quae et aliquid efficaciae habet.

[25] *praestanti in eum liberalitate.*] Intelligitur id, quod supra dixerat, *eum ornasti*, decernenda praefectura annonae.

devinctum. nonnihil suspicantem, propter aliquorum opinionem suae cupiditatis, te ab se abalienatum, illa epistola retinuisti. qui mihi cum semper tuae laudi favere visus est, etiam ipso suspiciosissimo tempore Caniniano: tum vero, lecti tuis litteris, perspectus est a me, toto animo de te ac de tuis ornamentis et commodis cogitare. Quare ea, quae scribam, sic habeto, me, cum illo re saepe communicata, de illius ad te sententia atque auctoritate scribere: Quoniam senatusconsultum nullum exstat, quo reductio regis Alexandrini tibi ademta sit: eaque, quae de ea scripta est, auctoritas, cui scis intercessum esse, ut ne quis omnino regem reduceret, [26] tantam vim habet, ut magis iratorum hominum studium, quam [27] constantis senatus consilium esse videatur: te perspicere posse, qui Ciliciam Cyprumque teneas, quid efficere, et quid consequi possis: et, si res facultatem habitura videatur, ut Alexandriam atque Aegyptum tenere possis; esse et tuae, et nostri imperii dignitatis, Ptolemaide, aut aliquo propinquo loco rege collocato, te cum classe atque exercitu proficisci Alexandriam: ut, cum eam pace praesidiisque firmaris, Ptolemaeus redeat in regnum: ita fore, ut per te restituatur, quemadmodum senatus initio censuit, et sine multitudine reducatur, quemadmodum homines religiosi Sibyllae placere dixerunt. Sed haec sententia sic et illi et nobis probabatur, ut ex eventu homines de tuo consilio existimaturos videremus: si cecidisset ut volumus et optamus, omnes

[26] *tantam vim habet.*] Non hic magnitudo intelligi potest. Puto scribendum *eam.*

[27] *constantis s. consilium.*] Graevius edidit *consultum*: sic et alii. Sed *consilium* melius respondet *studio.*

te [28] et sapienter et fortiter ; sin aliquid esset offensum, eosdem illos, et cupide et temere fecisse, dicturos. Quare quid asse qui possis, non tam facile est nobis, quam tibi, cujus prope in conspectu Aegyptus est, judicare. Nos quidem hoc sentimus : si exploratum tibi sit, posse te illius regni potiri ; non esse cunctandum : si dubium ; non esse conandum. Illud tibi affirmo, si rem istam ex sententia gesseris, fore, ut absens a multis, cum redieris, ab omnibus collaudere. offensionem esse periculosam, [29] propter interpositam auctoritatem religionemque, video. Sed ego te, ut ad certam laudem adhortor, sic a dimicatione deterreo : redeoque ad illud, quod initio scripsi, totius facti tui judicium non tam ex consilio tuo, quam ex eventu homines esse facturos. Quodsi haec ratio rei gerendae periculosa tibi esse videbitur, placebat illud, ut, si rex amicis tuis, qui [30] per provinciam atque imperii tui provincias ei credidissent, fidem suam praestitisset ; et auxiliis eum tuis et copiis adjuvares. eam esse naturam et regionem provinciae tuae, ut illius reditum vel adjuvando confirmares, vel negligendo impedires. In hac ratione quid res, quid causa, quid tempus ferat, tu facillime optimeque perspicies : quid nobis placuisset, ex me potissimum putavi te scire oportere. Quod mihi de nostro statu, de Milonis familiaritate, de levitate et imbecillitate Clodii gratularis : minime miramur, te tuis, ut egregium arti-

[28] *et sapienter et f.*] Primum *et* delet Graevius. et abest edd. pr. quibusdam. male. nam et post est *et cupide et temere.*

[29] *propter interpos. auctoritatem*] int. senatus, quod durius abest.

[30] *per provinciam atque imp. tui provincias.*] Si ita Cicero scripsit, *provincia* est Cilicia, *provinciae* tres διοικησεις Asiaticae, quas alibi dicit additas provinciae Ciliciae : sed est durius, et statim post est *provincia tua.* Valde vereor, ne in alterutro vitium sit. Conjeci aliquando, *qui per pr. tuam atque imperii nostri provincias.*

ficem, praeclaris operibus laetari : quamquam est incredibilis hominum perversitas, (graviori enim verbo uti non libet,) qui nos, quos favendo in communi causa retinere potuerunt, invidendo abalienarunt : quorum malivolentissimis obtrectationibus nos scito de vetere illa nostra diuturnaque sententia prope jam esse depulsos, non nos quidem ut nostrae dignitatis simus obliti, sed ut habeamus rationem aliquando etiam salutis. Poterat utrumque praeclare, si esset fides, si gravitas in hominibus consularibus. sed tanta est in plerisque levitas, ut eos non tam constantia in republica nostra delectet, quam splendor offendat. Quod eo libentius ad te scribo, qui non solum temporibus iis, quae per te sum adeptus, sed etiam olim nascenti prope nostrae laudi, dignitati, virtutique praefuisti : simul quod video, non, ut antehac putabam, novitati esse invisum meae : in te enim, homine omnium nobilissimo, similia invidorum vitia perspexi : quem tamen illi esse in principibus facile sunt passi, evolare altius certe noluerunt. Gaudeo tuam dissimilem fuisse fortunam. multum enim interest, utrum laus imminuatur, an salus deseratur. Me meae tamen ne nimis poeniteret, tua virtute perfectum est. Curasti enim, ut plus additum ad memoriam nominis nostri, quam demtum de fortuna videretur. Te vero moneo cum beneficiis tuis, tum amore incitatus meo, ut omnem gloriam, ad quam a pueritia inflammatus fuisti, omni cura atque industria consequare : magnitudinemque animi tui, quam ego semper sum admiratus, semperque amavi, ne umquam inflectas cujusquam injuria. Magna est hominum opinio de te, magna commendatio liberalitatis, magna memoria consulatus tui. Haec

profecto vides quanto expressiora, quantoque illustriora futura sint, cum aliquantum ex provincia atque ex imperio laudis accesserit. Quamquam te ita gerere volo, quae per exercitum atque imperium gerenda sunt, ut haec multo ante meditere, huc te pares, haec cogites, ad haec te exerceas, sentiasque id, quod quia semper sperasti, non dubito quin adeptus, intelligas, te facillime posse obtinere summum atque altissimum gradum civitatis. Quae quidem mea cohortatio, ne tibi inanis, aut sine causa suscepta videatur, illa me ratio movit, ut te ex nostris eventis communibus admonendum putarem, ut considerares, in omni reliqua vita, quibus crederes, quos caveres. Quod scribis te velle scire, qui sit reipublicae status : summa dissensio est, sed contentio dispar. Nam qui plus opibus, armis, potentia valent, profecisse tantum mihi videntur stultitia et inconstantia adversariorum, ut etiam auctoritate jam plus valerent. Itaque, perpaucis adversantibus, omnia, quae ne per populum quidem sine seditione [31] se posse assequi arbitrabantur, per senatum consecuti sunt. nam et stipendium Caesari decretum est, et decem legati : et, ne lege Sempronia succederetur, facile perfectum est. Quod ad te brevius scribo, quia me status hic reipublicae non delectat : scribo tamen, ut te admoneam, quod ipse, litteris omnibus a pueritia deditus, experiendo tamen magis, quam discendo, cognovi, tu, rebus tuis integris, discas, neque salutis nostrae rationem habendam nobis esse sine dignitate, neque dignitatis sine salute. Quod mihi de filia et de Crassipede gratularis, agnosco humanitatem

[31] *se posse assequi*] *posse* recte addidit Graevius. In Ms. nostro est, a m. sec.

tuam : [32] speroque et opto, nobis hanc conjunctionem voluptati fore. Lentulum nostrum eximia spe, summae virtutis adolescentem, cum ceteris artibus, quibus studuisti semper ipse, tum in primis imitatione tui fac erudias. nulla enim erit hac praestantior disciplina : quem nos, et quia tuus, et quia te dignus est filius, et quia nos diligit, semperque dilexit, in primis amamus, carumque habemus.

ARGUMENTUM. 8

De statu rerum publico conqueritur : Lentulum solatur spe exigua causae regiae, aut propemodum exstinctae : certiorem spem supplicationum facit, ut dolorem Lentuli leniat.

M. T. C. P. LENTULO PROCOS. S. D.

De omnibus rebus, quae ad te pertinent, quid actum, quid constitutum sit, quid Pompejus susceperit, optime ex Emplatorio cognosces : qui non solum interfuit his rebus, sed etiam praefuit : neque ullum officium erga te hominis amantissimi, prudentissimi, diligentissimi praetermisit. Ex eodem de toto statu rerum communium cognosces : quae quales sint, non facile est scribere. Sunt quidem certe in amicorum nostrorum potestate, atque ita, ut nullam mutationem umquam, hac hominum aetate habitura res esse videatur. Ego quidem, ut debeo, et ut tute mihi praecepisti, et ut me pietas utilitasque cogit, me ad ejus rationes adjungo, quem tu in meis rationibus tibi esse adjungendum putasti. Sed te non praeterit, quam sit difficile, sensum in republica, praesertim rectum et confirmatum, deponere. Verumtamen ipse me conformo ad

[32] *speroque et opto, nobis.*] Constructio pendet ab *spero*, non ab *opto*. an scripsit *ut opto ?*

ejus voluntatem, a quo honeste dissentire non possum : neque id facio, ut forsitan quibusdam videar, simulatione. tantum enim animi inductio et mehercule amor erga Pompejum apud me valet, ut, quae illi utilia sunt, et quae ille vult, ea mihi omnia jam et recta et vera videantur. Neque (ut ego arbitror) errarent, ne adversarii quidem ejus, si cum pares esse non possent, pugnare desisterent. Me quidem etiam illa res consolatur, quod ego is sum, cui vel maxime concedant omnes, ut vel ea defendam, quae Pompejus velit, vel taceam, vel etiam, id quod mihi maxime lubet, ad nostra me studia referam litterarum : quod profecto faciam, si mihi per ejusdem amicitiam licebit. Quae enim proposita fuerant nobis, cum et honoribus amplissimis et laboribus maximis perfuncti essemus, dignitas in sententiis dicendis, libertas in republica capessenda ; ea sublata tota, sed nec mihi magis, quam omnibus. Nam aut assentiendum est nulla cum gravitate paucis, aut frustra dissentiendum. Haec ego ad te ob eam causam maxime scribo, ut jam de tua quoque ratione meditere. Commutata tota ratio est senatus, judiciorum, rei totius publicae. otium nobis exoptandum est : quod ii, qui potiuntur rerum, praestaturi videntur, si quidam homines patientius eorum potentiam ferre potuerint. Dignitatem quidem illam consularem fortis et constantis senatoris, nihil est quod cogitemus. amissa est, culpâ eorum, qui a senatu et ordinem conjunctissimum et hominem clarissimum abalienaverunt. Sed, ut ad ea, quae conjunctiora rebus tuis sunt, revertar ; Pompejum tibi valde amicum esse cognovi : [33] eo tu consule, quantum ego perspicio, omnia, quae voles,

[33] *et eo tu consule*] *et* recte delevit Graevius.

obtinebis : quibus in rebus me sibi ille affixum habebit : neque a me ulla res, quae ad te pertineat, negligetur. Neque enim verebor, ne sim ei molestus, cui jucundum erit, etiam propter id ipsum, quod me esse gratum videbit. Tu velim tibi ita persuadeas,[34] nullam rem esse minimam, quae ad te pertineat, quae mihi non carior sit, quam meae res omnes. idque cum sentiam, sedulitate[35] mihimet ipse satisfacere possum, re quidem ipsa ideo mihi non satisfacio, quod nullam partem tuorum meritorum, non modo referenda, sed ne cogitanda quidem gratia, consequi possum. Rem te valde bene gessisse rumor erat. Exspectabantur litterae tuae : de quibus eramus jam cum Pompejo locuti : quae si erunt allatae, nostrum studium exstabit in conveniendis magistratibus et senatoribus. Cetera, quae ad te pertinebunt, cum etiam plus contenderimus, quam possumus, minus tamen faciemus, quam debemus.

ARGUMENTUM. 9

Excusabundus respondet Lentulo, qui quaesierat, cur in gratiam cum Caesare, Vatinio, et Crasso rediisset. Rationes consilii sui multis verbis exponit, et de Caesare quidem ; de Vatinio ; de Crasso denique. Tandem de scriptis suis respondet, et de Q. fratris negotio, quibus addit de Appii spe succedendi, et de publicanis non offendendis.

M. T. C. P. LENTULO IMPERATORI S. D.

PERIUCUNDAE mihi fuerunt litterae tuae ; quibus intellexi, te perspicere meam in te pietatem : quid

34 *nullam rem esse minimam.*] Aut *vel* addendum, aut *maximam :* nam sic semper Cicero.

35 *mihimet ipse s. f.*] Friget *ipse*, praesertim cum mox iterum sit *ipsa*. librarius putavit *mihimet* sine hoc pronomine non dici. Ms. noster et Gu. edd. pr. quaedam *mihimet ipsi*, male.

enim dicam benivolentiam, cum illud ipsum gravissimum et sanctissimum nomen pietatis levius mihi meritis erga me tuis esse videatur? Quod autem tibi grata mea erga te studia scribis esse, facis tu quidem abundantia quadam amoris, ut etiam grata sint ea, quae praetermitti sine nefario scelere non possunt. Tibi autem multo notior atque illustrior meus in te animus esset, si hoc tempore omni, quo [36] disjuncti fuimus, et una et Romae fuissemus. Nam in eo ipso, quod te ostendis esse facturum, quodque et in primis potes, et ego a te vehementer exspecto, in sententiis senatoriis, et in omni actione atque administratione reipublicae floruissemus. De qua ostendam equidem paullo post, qui sit meus sensus et status: et rescribam tibi ad ea, quae quaeris: sed certe et ego te auctore amicissimo et sapientissimo, et tu me consiliario, fortasse non imperitissimo, fideli quidem et benivolo certe, usus esses: quamquam tua quidem causa, te esse imperatorem, provinciamque bene gestis rebus cum exercitu victore obtinere, ut debeo, laetor. Sed certe qui tibi ex me fructus debentur, eos uberiores et praesentiores praesens capere potuisses. In eis vero ulciscendis, quos tibi partim inimicos esse intelligis propter tuam propugnationem salutis meae, partim invidere propter illius actionis amplitudinem et gloriam; mirificum me tibi comitem praebuissem: quamquam ille peremptis inimicus amicorum suorum, qui tuis maximis beneficiis ornatus, in te potissimum fractam illam et debilitatam vim suam contulit, nostram vicem ultus est ipse sese. est enim ea conatus, quibus pate-

[36] *dijuncti fuimus*] melius *disjuncti*. edd. pr. habent *sejuncti*, ut Gu. edidi *disjuncti*, ut supra.

factis, nullam sibi in posterum, non modo dignitatis, sed ne libertatis quidem partem reliquit. Te autem etsi mallem in meis rebus expertum, quam etiam in tuis, tamen in molestia gaudeo, eam fidem cognosse hominum, non ita magna mercede, quam ego maximo dolore cognoram. De qua ratione tota jam videtur mihi exponendi tempus dari, ut tibi rescribam ad ea, quae quaeris. Certiorem te per litteras scribis esse factum, me cum Caesare et cum Appio esse in gratia : teque id non reprehendere adscribis. Vatinium autem scire te velle ostendis, quibus rebus adductus defenderim et laudarim. Quod tibi ut planius exponam, altius paullo rationem consiliorum meorum repetam, necesse est.

Ego me, Lentule, initio rerum atque actionum tuarum, non solum meis, sed etiam reipublicae restitutum putabam : et, quoniam tibi incredibilem quendam amorem, et omnia [37] in te ipsum summa ac singularia studia deberem, reipublicae quae te in me restituendo multum adjuvisset, eum certe me animum merito ipsius debere arbitrabar, quem antea tantummodo communi officio civium, non aliquo erga me singulari beneficio debitum praestitissem. Hac me mente fuisse, et senatus ex me, te consule, audivit, et tu in nostris sermonibus collocutionibusque ipse vidisti. Etsi jam primis temporibus illis, multis rebus meus offendebatur animus, cum, te agente de reliqua nostra dignitate, aut occulta nonnullorum odia, aut obscura in me studia cernebam. Nam neque de monumentis meis ab iis adjutus es, a quibus debuisti, neque de vi nefaria, qua cum fratre eram domo expulsus, neque hercule in

37 *in te ipsum summa*, etc.] *ipsum* mihi suspectum est : friget certe.

iis ipsis rebus, quae, quamquam erant mihi propter rei familiaris naufragia necessariae, tamen a me minimi putabantur in meis damnis, ex auctoritate senatus sarciendis, eam voluntatem, quam exspectaram, praestiterunt. Quae cum viderem (neque enim erant obscura) non tamen tam acerba mihi haec accidebant, quam erant illa grata, quae fecerant. Itaque quamquam et Pompejo plurimum, te quidem ipso praedicatore ac teste, debebam, et eum non solum beneficio, sed amore etiam et perpetuo quodam judicio meo diligebam : tamen non reputans, quid ille vellet, in omnibus meis sententiis de republica pristinis permanebam. Ego sedente Cn. Pompejo, cum, ut laudaret P. Sextium, [38] introisset in urbem, dixissetque testis Vatinius, me fortuna et felicitate C. Caesaris commotum, illi amicum esse coepisse : dixi, me eam Bibuli fortunam, quam ille afflictam putaret, omnium triumphis victoriisque anteferre : dixique eodem teste, alio loco, eosdem esse, qui Bibulum exire domo prohibuissent, et qui me coëgissent. tota vero interrogatio mea nihil habuit, [39] nisi reprehensionem illius tribunatus : [40] in quo omnia dicta sunt libertate animoque maximo, de vi, de auspiciis, de donatione regnorum. Neque vero hac in causa modo, sed [41] constanter saepe in senatu. quin etiam, Marcellino et Philippo consulibus, nonis April. mihi est senatus assensus, ut de agro Campano, frequenti senatu, Idibus Maiis referretur.

[38] *introisset.*] Sic edd. pr. Ms. Gu. non *introiisset.*

[39] *nisi repr. illius tribunatus.*] Durius est *illius.* Vereor ne sit glossa.

[40] *in quo*] potest defendi : sed malim *in qua.*

[41] *constanter saepe in sen.*] Durum hoc. *saepe* mihi suspectum est sive interponendum *et.*

Num potui magis in arcem illius causae invadere, aut magis oblivisci temporum meorum ; [42] meminisse actionum ? Hac a me sententia dicta, magnus animorum factus est motus ; cum eorum, quorum oportuit, tum illorum etiam, quorum numquam putaram. [43] Nam hoc senatusconsulto in meam sententiam facto, Pompejus, cum mihi nihil ostendisset se esse offensum, in Sardiniam et in Africam profectus est, eoque itinere Lucam ad Caesarem venit. ibi multa de mea sententia questus est Caesar, quippe qui etiam Ravennae Crassum ante vidisset, ab eoque in me esset incensus. Sane moleste Pompejum id ferre constabat, quod ego, cum audissem ex aliis, maxime ex meo fratre cognovi : quem cum in Sardinia Pompejus paucis post diebus, quam Luca discesserat, convenisset : Te, inquit, ipsum cupio : nihil opportunius potuit accidere ; nisi cum Marco fratre diligenter egeris, dependendum tibi est, quod mihi pro illo spopondisti. Quid multa ? questus est graviter : sua merita commemoravit : [44] quid egisset saepissime de actis Caesaris cum ipso meo fratre, quidque sibi is de me recepisset, in memoriam redegit : seque, quae de mea salute egisset, voluntate Caesaris egisse, ipsum meum fratrem testatus est : cujus causam dignitatemque mihi ut commendaret, rogavit, ut eam ne oppugnarem, si nollem aut non possem tueri. Haec cum ad me frater pertulis-

42 *meminisse actionum*] nempe earum, quas ante exilium suscepissem. mox *factus est motus* edidi cum Graevio, pro *motus est factus*. est enim venustius.

43 *Nam hoc SCto in m. s. f.*] *Hoc* : nulla ante mentio SCti. est delendum.

44 *quid egisset - - de actis Caesaris*] sc. a me non impugnandis et labefactandis.

set, et [45] cum ante tamen Pompejus ad me cum mandatis Vibullium misisset, ut integrum mihi de causa Campana ad suum reditum reservarem : collegi ipse me, et cum ipsa quasi republica collocutus sum : ut mihi, tam [46] multa pro se perpesso atque perfuncto, concederet, ut officium meum, memoremque in benemeritos animum, fidemque fratris mei praestarem : eumque, quem bonum civem semper habuisset, [47] bonum virum esse pateretur. In illis autem meis actionibus sententiisque omnibus, quae Pompejum videbantur offendere, certorum hominum, quos jam debes suspicari, sermones referebantur ad me : qui cum illa sentirent in republica, quae ego agebam, semperque sensissent : me tamen non satisfacere Pompejo, Caesaremque inimicissimum mihi futurum, gaudere se ajebant. Erat hoc mihi dolendum : sed multo illud magis, quod inimicum meum, (meum autem ? immo vero legum, judiciorum, otii, patriae, bonorum omnium,) sic amplexabantur, sic in manibus habebant, sic fovebant, sic me praesente osculabantur ; non illi quidem, ut mihi stomachum facerent, quem ego funditus perdidi, sed certe ut facere se arbitrarentur. Hic ego, quantum humano consilio efficere potui, circumspectis rebus meis omnibus, rationibusque subductis, summam feci cogitationum mearum omnium : quam tibi, si potero, breviter exponam.

[45] *cum ante tamen*, etc.] *tamen* non aptum sententiae. Conjeceram scribendum *jam*. Edd. pr. et Ms. Gu. non habent *ante*. ita *tamen* stare potest. sc. etsi jam cum fratre haec egisset, tamen ad me misit.

[46] *multa perpesso atque perfuncto.*] In *perfuncto* pro *defuncto* non haereo : nam et alibi sic est : verum durius cum *perpesso multa* jungitur. vereor ne aliquid vitii hic sit.

[47] *bonum virum esse pat.*] qui fidem Pompejo de Caesare datam servaret.

Ego, si ab improbis et perditis civibus rempublicam teneri viderem, sicut et meis temporibus scimus, et nonnullis aliis accidisse accepimus, non modo praemiis, quae apud me minimum valent, sed ne periculis quidem compulsus ullis, quibus tamen moventur etiam fortissimi viri, ad eorum causam me adjungerem; ne si summa quidem eorum in me merita constarent. Cum autem in republica Cn. Pompeius princeps esset, vir is, qui hanc potentiam et gloriam maximis in rempublicam meritis, praestantissimisque rebus gestis esset consecutus, cujusque ego dignitatis ab adolescentia fautor, in praetura autem et in consulatu adjutor etiam exstitissem: cumque idem auctoritate et sententia per se, consiliis et studiis tecum me adjuvisset, meumque inimicum unum in civitate haberet inimicum: non putavi famam inconstantiae mihi pertimescendam, si quibusdam in sententiis paullum me immutassem, meamque voluntatem ad summi vir, de meque optime meriti dignitatem aggregassem. In hac sententia complectendus erat mihi Caesar, ut vides, [48] in conjuncta et causa et dignitate. Hic multum valuit cum vetus amicitia, quam tu non ignoras mihi et Q. fratri cum Caesare fuisse, tum humanitas ejus ac liberalitas, brevi tempore et litteris et officiis perspecta nobis et cognita. vehementer etiam res ipsa republica me movit, quae mihi videbatur contentionem, praesertim maximis rebus a Caesare gestis, cum illis viris nolle fieri: et, ne fieret, vehementer recusare. Gravissime autem me [49] in hanc mentem im-

[48] *in conj. et causa et d.*] *in* me paullulum offendit. potest abesse.

[49] *in hac mente impulit*] potest esse: cum in hanc mentem inclinarem, movit me ad decernendum hoc. Sic *labantem impellere* et alia.

pulit et Pompeji fides, quam de me Caesari dederat; et fratris mei, quam Pompejo. Erant praeterea haec animadvertenda in civitate, quae sunt apud Platonem nostrum scripta divinitus: Quales in republica principes essent, tales reliquos solere esse cives. Tenebam memoria, nobis consulibus, ea fundamenta jacta ex Kalendis Januariis confirmandi senatus, ut neminem mirari oporteret, nonis Decembris tantum vel animi fuisse in illo ordine, vel auctoritatis. Idemque memineram, nobis privatis usque ad Caesarem et Bibulum consules, cum sententiae nostrae magnum in senatu pondus haberent, unum fere sensum fuisse bonorum omnium. Postea, [50] cum tu Hispaniam citeriorem cum imperio obtineres, neque respublica consules haberet, sed mercatores provinciarum, et seditionum servos ac ministros, [51] jecit quidam casus caput meum, quasi certaminis causa, in mediam contentionem dissensionemque civilem. Quo in discrimine cum mirificus senatus, incredibilis Italiae totius, singularis omnium bonorum consensus in me tuendc exstitisset: non dicam, quid acciderit: multorum est enim, et varia culpa: tantum dicam brevi, non mihi exercitum, sed duces defuisse. In quo, ut jam sit in iis culpa, qui me non defenderunt; non minor est in iis, qui reliquerunt: et, [52] si accusandi sunt, si qui

Sed facilius est *in hanc mentem*, ut est in edd. Rom. 1471. etc. Ms. nostro et Gu.

[50] *cum tu Hisp. obtineres*] sc. Propraetor, sed cum imperio, cum alias Propraetores fere tantum jurisdictionem haberent, s. cum potestate essent.

[51] *jecit quidam casus*, etc.] elegans allusio ad fabulam de pomo Eridos, conjecto inter Deas.

[52] *si accusandi sunt, si qui.*] Possis conjicere *ii.* Sed et mox in altero membro est *si qui*, et *si qui* recte passim pro *qui*. addidit Cicero *si*, ut similia essent utriusque membri initia.

pertimuerunt; magis etiam reprehendendi, si qui se timere simularunt. Illud quidem certe nostrum consilium jure laudandum est, qui meos cives, et a me conservatos, et me servare cupientes, spoliatos ducibus, servis armatis objici noluerim, declararique maluerim, quanta vis esse potuisset in consensu bonorum, si iis pro me stante pugnare licuisset; cum afflictum excitare potuissent. Quorum quidem animum tu non perspexisti solum, cum de me ageres, sed etiam confirmasti atque tenuisti. Qua in causa (non modo non negabo, sed etiam semper et meminero, et praedicabo libenter,) usus es quibusdam nobilissimis hominibus, fortioribus in me restituendo, [53] quam fuerant iidem in tenendo: [54] qua in sententia si constare voluissent, suam auctoritatem simul cum salute mea recuperassent. [55] Recreatis enim bonis viris consulatu tuo, et constantissimis atque optimis actionibus tuis excitatis, Cn. Pompejo praesertim ad causam adjuncto: cum etiam Caesar, rebus maximis gestis, singularibus ornatus et novis honoribus ac judiciis senatus, ad auctoritatem ejus ordinis adjungeretur; nulli improbo civi locus ad rempublicam violandam esse potuisset. Sed attende, quaeso, quae sunt consecuta. Primum illa furia muliebrium religionum, qui non pluris fecerat Bonam deam, quam tris sorores. impunitatem est

[53] *quam fuerant i. in tenendo*] pro retinendo; sic et alibi *tenere* dicitur, ut statim ante, *confirmasti atque tenuisti*. v. et Clav. Sed nescio quomodo hic non satis placet. malimque *retinendo* vel *tuendo*.

[54] *qua in sententia si constare vol.*] *constare* est h. l. perstare; sed forte excidit *sibi: si sibi constare voluissent.*

[55] *Recreati*, etc.] Recte Graevius restituit lectionem veterem *Recreatis bonis viris*, etc. et deinde *cum etiam Caesar* adjunxit superioribus, cum in aliis esset per interpunctionem maximam disjunctum. Sane ablativorum frequentia est durior: sed constructio et sensus aliter non constat. Sic est et in Ms. Gu.

illorum sententiis assecutus, qui ([56]cum tribunus plebis poenas a seditioso civi per bonos viros judicio persequi vellet) exemplum praeclarissimum in posterum vindicandae seditionis de republica sustulerunt: iidemque postea, [57]non meum monumentum, (non enim illae manubiae meae, sed operis locatio mea fuerat,) monumentum vero senatus, [58]hostili nomine et cruentis inustum litteris esse passi sunt. Qui me homines quod salvum esse voluerunt, est mihi gratissimum: sed vellem non solum salutis meae, quemadmodum medici, sed, ut aliptae, etiam virium et coloris rationem habere voluissent: nunc, ut Apelles Veneris caput et summa pectoris politissima arte perfecit, reliquam partem corporis inchoatam reliquit, sic quidam homines in capite meo solum elaborarunt, reliquum corpus imperfectum ac rude reliquerunt. In quo ego spem fefelli non modo invidorum, sed etiam inimicorum meorum: qui de uno acerrimo et fortissimo viro, meoque judicio, omnium magnitudine animi et constantia praestantissimo, Q. Metello, Lucii filio, quon-

[56] *cum tribunis plebis*] sc. Milo. in Ms. Mentel. additum erat *T. Annius*, quod probat Graevius, cui vix credibile videtur, nomen tribuni non a Cicerone additum fuisse: sed in re nota non erat necessarium. Posito Milonis nomine, non addidisset *tribunus pl.* In Ms. Gu. est *cum tyrannus p. Lentulo.*

[57] *non meum monumentum*, etc] *monumentum* est domus Ciceronis instaurata. hanc negat esse suum monumentum, quia non eam ex manubiis aedificasset: ex quibus sc. imperatores solebant aedificare, quae deinde sua monumenta essent et dicerentur: nam praeda fuerat Gabinii et Pisonis: sed e pecunia publica; ipse nihil aliud nisi curam aedificandi habuisset, propter quam monimentum non dici suum posset: sed esse monumentum senatus, qui ejus domus instaurationem e pecunia publica decrevisset.

[58] *hostili nomine - - - passi sunt.*] quia signum libertatis a P. Clodio dedicatum in area domus Ciceronianae reliquerant: de quo in or. pro Domo multa. Clodii nomen est hostile: *litterae cruentae* pertinent ad titulum in basi simulacri.

dam [59] falsam opinionem acceperant; quem post reditum dictitant fracto animo et demisso fuisse. Est vero probandum, qui et summa voluntate cesserit, et egregia animi alacritate abfuerit, neque sane redire curarit, eum ob id ipsum fractum fuisse, in quo cum omnes homines, tum M. illum Scaurum, singularem virum, constantia et gravitate superasset. Sed, quod de illo acceperant, aut etiam suspicabantur, de me idem cogitabant, abjectiore animo me futurum, cum respublica majorem etiam mihi animum, quam umquam habuissem, daret; quae declarasset, se non potuisse me uno civi carere: cumque Metellum unius tribuni plebis rogatio, me universa respublica, duce senatu, comitante Italia, promulgantibus omnibus, referente consule, comitiis centuriatis, cunctis ordinibus, [60] hominibus, incumbentibus, omnibus denique suis viribus recuperasset. Neque vero ego mihi postea quidquam assumsi, neque hodie assumo, quod quemquam malivolentissimum jure possit offendere. tantum enitor, ut neque amicis, neque etiam alienioribus, opera, consilio, labore desim. Hic meae vitae cursus offendit eos fortasse, [61] qui splendorem et speciem hu-

[59] *falsam opinionem acceperunt, quem - - dictitant.*] Res et sententia et temporis ratio postulat *acceperant*, et sic mox est: *quod de illo acceperant, aut e. suspicabantur*. Forte et *dictitabant* legendum: sed hoc stare potest.

[60] *hominibus.*] Hic esse vitii quid, alii sensere, cum esset in edd. *omnibus*, vel *hominibusque*. Primum deleta est copula: quae Mss. pluribus aberat. Lambinus addi volebat *diis: diis. hominibus*. Sic sane alibi in tali re est. Graevius plane deleri volebat *hominibus*. An Cicero scripsit: *hominibus omnibus?* ita par hoc iis superioribus membris. *Omnibus* habent edd. pr. quod et in Ms. Graeviano fuit, estque et in Gu. Est tamen et III, 10: *quae de hominum atque ordinum omnium*.

[61] *qui splend. et speciem hujus v. intuentur*] int. celebritatem domus Ciceronianae, de qua ipse aliquoties dicit: frequentiam prosequentium exeuntem, deducentium domum. etc.

jus vitae intuentur, sollicitudinem autem et laborem perspicere non possunt. Illud vero non obscure queruntur, in meis sententiis, quibus ornem Caesarem, [62] quasi descissem a pristina causa. Ego autem cum illa sequor, quae paullo ante proposui, tum hoc non in postremis, de quo coeperam exponere. Non offendes eundem bonorum sensum, Lentule, quem reliquisti: qui confirmatus consulatu nostro, nonnumquam postea interruptus, afflictus ante te consulem, recreatus abs te totus est, nunc ab iis, a quibus tuendus fuerat, derelictus: idemque non solum fronte atque vultu, quibus simulatio facillime sustinetur, declarant ii, qui tum nostro illo statu optimates nominabantur, sed etiam [63] sensu saepe jam tabellaque docuerunt. Itaque tota jam sapientium civium, qualem me et esse et numerari volo, et sententia, et voluntas, mutata esse debet. Id enim jubet idem ille Plato, quem ego vehementer auctorem sequor; tantum contendere in republica, quantum probare tuis civibus possis; vim neque parenti, neque patriae [64] afferri oportere. Atque hanc quidem ille causam sibi, ait, non attingendae reipublicae fuisse: quod cum offendisset populum Atheniensem prope jam [65] desipientem senectute,

[62] *quasi descissem a pr. c.*] Varie verbum legitur in libris. Plures *desciscerem* male: deberet potius esse *desciscam*. pendet enim a *queruntur*. itaque aut *descissem* aut *desciverim* scribendum.

[63] *sensu s. j. tabellaque.*] *Sensu* libri vett. omnes. tamen *sententia* legi volunt Lamb. Man. Graev. intell. senatoria, sicut *tabella* de suffragiis est. Sane *sensu* locum non habet. nam in his verbis est argumentum sensus de republica mutati. quomodo ergo *sensu* locum habere possit? Defendit tamen Gronov. Obs. I, 4. p. 239.

[64] *afferre oportere.*] Manifeste Cicero scripsit *afferri*: sicque correxi. Habet sic Ms. Gu.

[65] *desipientem senectute*] venuste scil. quod tum resp. Athen. jam per longa tempora felix et potens fuisset.

cumque eum nec persuadendo, [66] nec cogendo regi posse vidisset, cum persuaderi posse diffideret, cogi fas esse non arbitraretur. Mea ratio fuit alia, quod, neque desipiente populo, neque integra re mihi ad consulendum, capesseremne rempublicam, implicatus tenebar. Sed laetatus tamen sum, quod mihi liceret, in eadem causa, et mihi utilia, et cuivis bono recta defendere. Huc accessit commemoranda quaedam, et divina Caesaris in me fratremque meum liberalitas: qui mihi, quascumque res gereret, tuendus esset. Nunc in tanta felicitate tantisque victoriis, etiamsi in nos non is esset, qui est, tamen ornandus videretur. Sic enim te existimare velim; cum a vobis, meae salutis auctoribus, discesserim, neminem esse, cujus officiis me tam esse devinctum non solum confitear, sed etiam gaudeam.

Quod quoniam tibi exposui, facilia sunt ea, quae a me de Vatinio et de Crasso requiris. Nam de Appio quod scribis, sicuti de Caesare, te non reprehendere: gaudeo consilium tibi probari meum. De Vatinio autem, primum reditus intercesserat in gratiam per Pompejum, statim ut ille praetor est factus, cum quidem ego ejus petitionem gravissimis in senatu sententiis oppugnassem, neque tam illius laedendi causa, quam defendendi atque ornandi Catonis. post autem Caesaris, ut illum defenderem, mira contentio est con-

[66] *nec cogendo.*] Hoc quidem falsum esse, clarum est. Graevio non displicebat *nec rogando;* quod sane est tolerabilius: sed ne sic quidem sequentibus respondet. *persuadendo* et *cogendo* quidem servari debent, ut sequentibus oratio conveniat: cum *persuaderi* posse diffideret, *cogi* fas non esse arb. In particulis vitium esse debet. Tentavi sic: *eumque tantum vel persuadendo vel cogendo regi posse.* Similis certe huic vera correctio esse debet. Est enim dilemma: populus Ath. aut persuadendo aut cogendo regi potest: persuadendo non possum, cogendo nolo.

secuta. Cur autem laudarim, peto a te, ut id a me, [67] neve in hoc reo, neve in aliis requiras: ne tibi ego idem reponam, cum veneris: tametsi possum vel absenti. Recordare enim, quibus laudationem ex ultimis terris miseris. nec hoc pertimueris. nam a me ipso laudantur, et laudabuntur iidem. Sed tamen defendendi Vatinii fuit etiam ille stimulus, de quo in judicio, cum illum defenderem, dixi me facere quiddam, quod in Eunucho parasitus suaderet militi:

> Ubi nominabit Phoedriam, tu Pamphilam
> Continuo. si quando illa dicet, Praedriam in-
> Tromittamus comissatum; tu, Pamphilam
> Cantatum provocemus: si laudabit haec
> Illius formam; tu hujus contra, denique
> Par pari referto, quod eam mordeat.

Sic petivi a judicibus, ut, quoniam quidam nobiles homines, et de me optime meriti, nimis amarent inimicum meum, meque inspectante saepe eum in senatu modo [68] severe seducerent, modo familiariter atque hilare amplexarentur: quoniamque illi haberent suum Publium, darent mihi ipsi alium Publium, in quo possem illorum animos, mediocriter lacessitus, leviter repungere. Neque solum dixi, sed etiam saepe facio, diis hominibusque approbantibus. Habes de Vatinio: cognosce de Crasso. Ego cum mihi cum illo magna jam gratia esset, quod ejus omnes gravissimas injurias, communis concordiae causa, voluntaria quadam oblivione contriveram, repentinam ejus defensionem Gabinii, quem proximis superioribus diebus acerrime oppugnasset, tamen, si sine ulla mea contumelia suscepisset,

[67] *neve in hoc r. neve in aliis*] nullo modo hic *neve* - - *neve* locum habet. corrige *neque* - - *neque*.

[68] *severe seducerent*] v. Clav. in *seducere*.

tulissem: sed, cum me disputantem, non lacessentem laesisset, exarsi, non solum praesenti, credo, iracundia, (nam ea tam vehemens fortasse non fuisset,) sed, cum inclusum illud odium multarum ejus in me injuriarum. quod ego effudisse me omne arbitrabar, [69] residuum tamen, insciente me fuisset; omne repente apparuit. Quo quidem tempore ipso, quidam homines, et iidem illi, quos sape nutu significationeque appello, cum se maximum fructum cepisse dicerent ex libertate mea, meque tum denique sibi esse visum reipublicae, qualis fuissem, restitutum, cumque ea contentio mihi magnum etiam [70] foris fructum tulisset: gaudere se dicebant, mihi et illum inimicum, et eos, qui in eadem causa essent, numquam amicos futuros. Quorum iniqui sermones cum ad me per homines honestissimos perferrentur: cumque Pompejus ita contendisset, ut nihil umquam magis, ut cum Crasso redirem in gratiam, Caesarque per litteras maxima se molestia ex illa contentione affectum ostenderet: habui non temporum solum rationem meorum, sed etiam naturae. Crassusque, ut quasi testata populo Romano esset nostra gratia, paene a meis laribus in provinciam est profectus. Nam cum mihi condixisset, cenavit apud me in mei generi Crassipedis hortis. Quamobrem ejus causam, quod te scribis audisse, magna illius commendatione susceptam, defendi in senatu, sicut mea fides postulabat. Accepisti, quibus rebus adductus, quamque rem causam-

[69] *residuum insicientem me fugisset*] inepte: *incientem fugere*. immo *insciente me fuisset* verum est, idque cum Lamb. Graevio edidi. Fuit in libris antiquis *insciente me fugisset*: ortum *fugisset* e leniori pronunciatione verbi *fuisset*, ad vitandum hiatum. *fuisset* est in ed. 1471. sed non *insicientem*. Contra *insciente me* in ed. Rom. sed cum *effugisset*.

[70] *foris*] apud populum: nam illa contentio in senatu fuerat. v. alia exempla in Clave in h. v.

que defenderim: quique meus in republica sit pro mea parte capessenda status. De quo sic velim statuas, me haec eadem sensurum fuisse, si mihi integra omnia, ac libera fuissent. Nam neque pugnandum arbitrarer contra tantas opes, neque delendum, etiamsi id fieri posset, summorum civium principatum, neque permanendum in una sententia, conversis rebus, ac bonorum voluntatibus immutatis, sed temporibus assentiendum. Numquam enim praestantibus in republica gubernanda viris laudata est in una sententia perpetua permansio: sed, [71] ut in navigando tempestati obsequi artis est, etiamsi portum tenere non queas: cum vero id possis mutata velificatione assequi, stultum est eum tenere cum periculo cursum, quem ceperis, potius quam, eo commutato, quo velis, tandem pervenire: sic, cum omnibus nobis in administranda republica propositum esse debeat id, quod a me saepissime dictum est, cum dignitate otium; non idem semper dicere, sed idem semper spectare debemus. Quamobrem, ut paullo ante posui, si essent omnia mihi solutissima, tamen in republica non alius essem, atque nunc sum. Cum vero in hunc sensum et alliciar, beneficiis hominum, et compellar injuriis: [72] facile patior, ea me de republica sentire ac dicere, quae maxime cum mihi, tum etiam reipublicae rationibus putem conducere. Apertius autem haec ago ac saepius, quod et Quintus, frater meus, legatus est Caesaris, et nullum meum minimum dictum, non modo factum, pro Caesare intercessit, quod ille

[71] *ut navigando t. o.*] Putavi *ut in navigando.* Sic Ms. noster et Gu. edd. Rom. Jo. Spir. et 1471. itaque addidi.

[72] *facile patior ea me de r. sentire ac d.*] Lepide *pati* de iis, quae ipsi facimus. Sensus est, facile inducor ad sentiendum ac dicendum, etc.

non ita illustri gratia exceperit, ut ego eum mihi devinctum putarem. Itaque ejus [73] omni et gratia, quae summa est, et opibus, quas intelligis esse maximas, sic fruor, ut meis. Nec mihi aliter potuisse videor hominum perditorum de me consilia frangere, nisi cum praesidiis iis, quae semper habui, nunc etiam potentium benivolentiam conjunxissem. His ego consiliis, si te praesentem habuissem, ut opinio mea fert, essem usus eisdem. novi enim temperantiam et moderationem naturae tuae: novi animum, tum mihi amicissimum, tum nulla in ceteros malivolentia suffusum, contraque cum magnum et excelsum, tum etiam apertum et simplicem. Vidi ego quosdam in te tales, quales tu eosdem in me videre potuisti. Quae me moverunt, movissent eadem te profecto. Sed, quocumque tempore mihi potestas praesentis tui fuerit, tu eris omnium moderator consiliorum meorum. tibi erit eidem, cui salus mea fuit, etiam dignitas curae. Me quidem certe tuarum actionum, sententiarum, voluntatem, rerum denique omnium socium comitemque habebis: neque mihi in omni vita res tam erit ulla proposita, quam ut quotidie vehementius te de me optime meritum esse laetere.

Quod rogas, ut [74] mea tibi scripta mittam, quae post discessum tuum scripserim: sunt orationes quaedam, quas Menocrito dabo: [75] neque ita multae; ne perti-

[73] *omni et gratia - - et opibus.*] In hac lectione *omni* commune est; et in *opibus* debet intelligi *omnibus*. Sed forte melius: *itaque ejus et gratia omni et opibus.*

[74] *mea tibi scripta mittam, quae scripserim.*] Languidius est. non nostrum quisque sic scriberet, *ut tibi mittam, quae scripserim?* quod glossator potest interpretari *mea scripta*. Ceterum in Ms. Gu. hic est initium alius epistolae.

[75] *neque ita multae ; ne pertimescas.*] Plerique vett. libri scr. et edd. *ut*. Sed *ne* est facetius et melius. sic et Ms. noster.

meseas. Scripsi etiam (nam [76] ab orationibus dijungo me fere, referoque ad mansuctiores Musas : [77] quae me maxime, sicut jam a prima adolescentia, delectant:) scripsi igitur Aristoteleo more, quemadmodum quidem volui, tres libros in disputatione ac dialogo de Oratore, quos arbitror Lentulo tuo fore non inutiles. Abhorrent enim a communibus praeceptis, [78] et omnem antiquorum, et Aristoteleam, et Isocrateam rationem oratoriam complectuntur. Scripsi etiam versibus tres libros de temporibus meis: quos jam pridem ad te misissem, si esse edendos putassem. Sunt enim testes, et erunt, sempiterni meritorum erga me tuorum, meaeque pietatis. Sed quia verebar, non eos, qui se laesos arbitrarentur, (etenim id feci parce, et molliter,) sed eos, quos erat infinitum bene de me meritos omnes nominare. Quos tamen ipsos libros, si quem, cui recte committam, invenero, curabo ad te perferendos. Atque istam quidem partem vitae consuetudinisque nostrae totam ad te defero. Quantum litteris, quantum studiis, veteribus nostris delectationibus, consequi poterimus, id omne ad arbitrium tuum, qui haec semper amasti, libentissime conferemus. Quae ad me de tuis rebus domesticis scribis, quaeque mihi commendas, ea tantae mihi curae sunt, ut me nolim admoneri: rogari vero sine magno dolore vix possum.

[76] *ab orationibus dijungo me.*] Hic recte *dijungo* pro *disjungo* receptum est, quod et Mss. noster habet et Gu. de hoc verbo supra alicubi dictum.

[77] *quae me maxime, sicut - adolescentia, delectant.*] Restitui veterem lectionem, cui *delectarunt*, sed e libris bonis, substitutum erat. Manifeste verbum ad praesentem statum pertinet, non ad praeteritum. nec ita *quae me maxime* habet verbum, ad quod referatur. Si quis tamen *sicut* deleat, *delectarunt* servandum putem.

[78] *et omnem.*] Vulgo *ac omnem.* male. qui alibi hoc correxere, hic tacent. nempe monitore aliquo vetere, libro, carebant. Est tamen *et* in Mss. nostro et Gu. et edd. pr.

Quod de Quinti fratris negotio scribis, te priore aestate, quod morbo impeditus in Ciliciam non transieris, conficere non potuisse; nunc autem omnia facturum, ut conficias: id scito esse ejusmodi, ut frater meus vere existimet, adjuncto isto fundo, patrimonium fore suum per te constitutum. Tu me de tuis rebus omnibus, et de Lentuli tui nostrique studiis et exercitationibus, velim quam familiarissime certiorem, et quam saepissime facias: existimesque, neminem cuiquam neque cariorem, neque jucundiorem umquam fuisse, quam te mihi: idque me, non modo ut tu sentias, sed ut omnes gentes, etiam ut posteritas omnis intelligat, esse facturum. Appius in sermonibus antea dictitabat; postea dixit etiam in senatu palam: sese, si licitum esset legem curiatam ferre, sortiturum esse cum collega provinciam: [79] si curiata lex non esset, se [80] paraturum, tibique successurum: legem curiatam consuli ferri opus esse, necesse non esse: se, quoniam ex senatus consulto provinciam haberet, lege Cornelia imperium habiturum, quoad in urbem introisset. Ego, quid ad te tuorum quisque necessariorum scribat, nescio: varias esse opiniones intelligo. sunt, qui putent, posse te non decedere, quod sine lege curiata tibi succedatur: sunt etiam, qui, si decedas, a te relinqui posse, qui provinciae praesit. Mihi non tam dejure certum

[79] *si curiata lex non esset*] i. e. de se non ferretur per adversarios. mox in *legemque* delenda copula. Sed et reliqua non placent: *consuli ferre opus esse*: quis unquam ita locutus est? saltem *ferri* esse debet. quod Ms. noster et Gu. habet et ed. Mediol. Sed ego puto haec esse interpolata e praecedentibus, ab indoctis librariis aut glossatoribus. delendumque *ferre*. de re v. Sigon. Jure ant. Provinc. III, 11. Interea dedi *ferri*.

[80] *paraturum cum collega*] *cum coll* non habet Ms. noster. bene, temere repetitum est ex antecedentibus, ut in Ms. Gu. etiam *provinciam*.

est: quamquam ne id quidem valde dubium est: quam, illud ad tuam summam amplitudinem, dignitatem, [31] liberalitatem, qua te scio libentissime frui solere, pertinere, te sine ulla mora provinciam successori concedere, praesertim cum sine suspicione tuae cupiditatis, non possis illius cupiditatem refutare. Ego utrumque meum puto esse, et quid sentiam, ostendere, et quod feceris, defendere. Scripta jam epistola superiore, accepi tuas [32] litteras de publicanis: quibus aequitatem tuam non potui non probare. [33] felicitate quidem, vellem, consequi potuisses, ne ejus ordinis, quem semper ornasti, rem aut voluntatem offenderes. Equidem non desinam [34] tua decreta defendere: sed nosti consuetudinem hominum. scis, quam graviter inimici [35] ipsi illi Q. Scaevolae fuerint. Tibi tamen sum auctor, ut, si quibus rebus possis, eum tibi ordinem aut reconcilies, aut mitiges. Id etsi difficile est, tamen mihi videtur esse prudentiae tuae. Vale.

[31] *liberalitatem, qua - - frui solere*] male alii *libertatem*. Sermo est de benignitate, cui et convenit *frui*, quod bene pro *uti* dicitur augendi causa.

[32] *literas de publicanis: quibus - - non potui non probare*] *quibus* non ad publicanos pertinet, ut forte visum lectionis hujus auctoribus, sed ad literas, addendumque *in*.

[33] *felicitate vellem c. p.*] *Felicitate*, quod est et in Ms. nostro, debetur Victorio, qui non dixit unde. Ante omnes *facilitate*, sed in ceteris varie, *autem, autem quidem, quod vellem, quid vellem*. Videtur durum, *felicitate consequi, ne offenderes*: cum esset in ejus potestate. Sed potest intelligi felicitas in eo, si talis res non incidisset, per quam offendendi necessitas esset. nec tamen *facilitate* repudiem: immo rectius puto. Vellem illa tua facilitas efficere potuisset, ut in illa causa cognoscenda et componenda cessisent sibi invicem partes, ut tu offendere publicanos, contra eos judicando, non necesse habuisses.

[34] *tua decreta defendere*] in jurisdictione Ciliciae et in causis publicanorum. Erant autem ibi fere insolentiores, ut negotiatores. expertus est Cicero ipse in ea provincia. ut ex epistolis ad Atticum discimus.

[35] *ipsi illi Q. Scaevolae*] homini justissimo et eo nomine celeberrimo.

ARGUMENTUM. 10

Inter jocos significat Valerio, se ejus nomine P. Lentulo gratias egisse, eumque, ut domum redeat, hortatur.

M. T. C. S. D. L. VALERIO, JURISCONSULTO.

Cur enim tibi hoc non gratificer, nescio: praesertim cum his temporibus audacia pro sapientia liceat uti. Lentulo nostro egi per litteras tuo nomine gratias diligenter. Sed tu velim desinas jam nostris litteris uti, et nos aliquando revisas: et ibi malis esse, ubi aliquo numero sis, quam istic, ubi solus sapere videare. Quamquam qui istinc veniunt, partim te superbum esse dicunt, quod nihil respondeas: partim contumeliosum, quod male respondeas. Sed jam cupio tecum coram jocari. Quare fac, ut quam primum venias, neque in Apuliam tuam accedas, ut possimus salvum venisse gaudere. Nam illo si veneris, tamquam Ulysses, cognosces tuorum neminem. Vale.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

LIBER II.

AD CURIONEM ET CETEROS.

ARGUMENTUM. 1

Accusatus a Curione negligentiae litterarum, se excusat, eique quod absens summam laudem consecutus sit, gratulatur, hortaturque, ut, quam concitasset, exspectationi sui respondeat, et ipsum, cujus consiliis ad hanc dignitatem pervenerit, jam prope senescentem, amore suo oblectet.

M. T. C. S. D. C. CURIONI.

QUAMQUAM me nomine negligentiae suspectum tibi esse doleo: tamen non tam mihi molestum fuit, accusari abs te officium meum, quam jucundum requiri; praesertim cum, in quo accusabar, culpa vacarem; in quo autem desiderare te significabas meas litteras, prae te ferres perspectum mihi quidem, sed tamen dulcem et optatum amorem tuum. Equidem neminem praetermisi, quem quidem ad te perventurum putarem, cui litteras non dederim. etenim [1] quis est tam in scribendo impiger, quam ego? A te vero bis, terve summum, et eas perbreves accepi. Quare, si iniquus es in me judex, condemnabo eodem ego te crimine: sin me id facere noles, te mihi aequum praebere debebis. Sed de litteris hactenus. non enim vereor, ne non scri-

[1] *quis est tam in scrib.*] Restitui *in*, deletum a Victorio, Gebhardo etc. abest sane quibusdam codd. sed absorpta est ab ultima litera in *tam*, ut alibi, praesertim compendio scripta, ut in Ms. nostro. Utinam exempla attulissent viri docti hujus formae, *impigrum scribendo esse*.

bendo te expleam: praesertim si in eo genere studium meum non aspernabere. Ego te abfuisse tamdiu a nobis et dolui, quod carui fructu jucundissimae consuetudinis, et laetor, quod absens omnia cum maxima dignitate es consecutus, quodque, in omnibus tuis rebus, meis optatis fortuna respondit. Breve est, quod me tibi praecipere meus incredibilis in te amor cogit. Tanta est exspectatio vel animi, vel ingenii tui, ut ego te obsecrare obtestarique non dubitem, sic ad nos conformatus revertare, ut, quam exspectationem tui concitasti, hanc sustinere ac tueri possis. Et, quoniam meam tuorum erga me meritorum memoriam [2] nulla umquam delebit oblivio, te rogo, ut memineris, [3] quantaecumque tibi accessiones fient et fortunae, et dignitatis, eas te non potuisse consequi, nisi meis puer olim fidelissimis atque amantissimis consiliis paruisses. Quare hoc animo in nos esse debebis, ut aetas nostra jam ingravescens, in amore atque in [4] adolescentia tua conquiescat. Vale.

2

ARGUMENTUM.

Patris mortem filio absenti significat, ac se illi parentis loco fore pollicetur.

M. T. C. C. CURIONI, S. D.

Gravi teste privatus sum amoris summi erga te mei, patre tuo, clarissimo viro: qui, cum suis laudibus, tum vero te filio, superasset omnium fortunam, si

[2] *ulla numquam*] non ferunt hoc aures meae: *nulla unquam* verum est. idque habent edd. omnes ante Victorium, item Ms. nostri.

[3] *quantaecunque acc. fient.*] Puto *fiant*.

[4] *adolescentia tua.*] Recte Graevius restituit *tua*, deletum a Grutero, auctore Gebhardo. In Ms. Gu. est *tua*, in nostro est a m. sec.

ei contigisset, ut te ante videret, quam a vita discederet. Sed spero nostram amicitiam non egere testibus. Tibi patrimonium dii fortunent. Me certe habebis, cui et carus aeque sis et jucundus, ac fuisti patri.

ARGUMENTUM. 3

Rupam libertum excusat, quod in patris funere ludos populo non promiserit. quia amicis displicuerit. Cujus consilii, coram pluribus exponendi, jam summam perscribit, et quanta in exspectatione Curio filius sit, significat.

M. T. C. C. CURIONI, S. D.

Rupae studium non defuit declarandorum munerum tuo nomine: sed nec mihi placuit, nec cuiquam tuorum, quidquam, te absente, fieri, quod tibi, cum venisses, non esset integrum. [5] Equidem quid sentiam, aut scribam ad te postea pluribus, aut, ne ad eam meditere, imparatum te offendam, coramque contra istam rationem, meam dicam: ut aut te in meam sententiam adducam, aut certe testatum apud animum tuum relinquam, quid senserim; ut, si quando (quod nolim) displicere tibi consilium tuum coeperit, possis meum recordari. Brevi tamen sic habeto, in eum statum temporum tuum reditum incidere, ut iis bonis, quae tibi natura, studio, fortuna data sunt, facilius omnia, quae sunt amplissima in republica, consequi possis, quam muneribus: quorum neque faculta-

[5] *Equidem quid sentiam*, etc.] Hic locus non cohaeret structura. Primum *eam* durius est: sed tamen per *συνεσιν* referri potest ad *sententiam*, quae latet in *sentiam*: quamquam Ms. noster, Gu. edd. pr. habent *meam quidem sententiam*. Sed *aut - imparatum te offendam*, verum esse vix potest. nam post rem demum judicari potest, an offenderimus aliquem imparatum: nec uspiam sic reperi *offendere*. Suspicor *opprimam*.

tem quisquam admiratur: (est enim copiarum, non virtutis:) neque quisquam est, quin satietate jam defessus sit. Sed aliter, atque ostenderam, facio, qui ingrediar ad explicandam rationem sententiae meae. Quare omnem hanc disputationem in adventum tuum differo. Summa scito in exspectatione te esse, eaque a te exspectari, quae a summa virtute, summoque ingenio exspectanda sunt: ad quae si es, ut debes, paratus: quod ita esse confido: plurimis maximisque muneribus, et nos amicos, et cives tuos universos, et rempublicam afficies. Illud cognosces profecto, mihi te neque cariorem, neque jucundiorem esse quemquam.

4 ARGUMENTUM.

Diversa dicit litterarum genera esse, quorum neutrum sibi jam conveniat. Quapropter ad cohortationem transit, ut pergat Curio ad gloriam ire, quia gravis ipsi adversaria, omnium exspectatio, constituta sit.

M. T. C. C. CURIONI, S. D.

Epistolarum genera multa esse non ignoras: sed unum illud certissimum, cujus causa inventa res ipsa est, ut certiores faceremus absentes, si quid esset, quod eos scire, aut nostra, aut ipsorum interesset. Hujus generis litteras a me profecto non expetis. Tuarum enim rerum domesticarum habes et scriptores et nuntios. In meis autem rebus nihil est sane novi. Reliqua sunt epistolarum genera duo, quae me magnopere delectant: unum familiare et jocosum, alterum severum et grave. Utro me minus deceat uti, non intelligo. Jocerne tecum per litteras? civem mehercule non puto esse, qui temporibus his ridere possit.

An gravius aliquid scribam? quid est, quod possit graviter a Cicerone scribi ad Curionem, nisi de republica? Atque in hoc genere haec mea causa est, [6] ut neque ea, quae non sentio, velim scribere. Quamobrem, quoniam mihi nullum scribendi argumentum relictum est, utar ea clausula, qua soleo, teque ad studium summae laudis cohortabor. Est enim tibi gravis adversaria constituta et parata, incredibilis quaedam exspectatio: quam tu una re facillime vinces, si hoc statueris, quarum laudum gloriam adamaris; quibus artibus eae laudes comparantur, in iis esse laborandum. In hanc sententiam scriberem plura, nisi te tua sponte satis incitatum esse confiderem: et hoc, quidquid attigi, non feci inflammandi tui causa, sed testificandi amoris mei. Vale.

ARGUMENTUM. 5

Questus de publicis malis, Curioni gratulatur, quod ea non videat, et magnam ex benefactis laudem consequatur. Sed quoquo se modo respublica habeat, ad eam capessendam vindicandamque adhortatur.

M. T. C. C. CURIONI, S. P. D.

Haec negotia quomodo se habeant, ne epistola quidem narrare audeo. tibi, etsi ubicumque es, ut scripsi ad te antea, in eadem es navi, tamen, quod abes, gratulor: vel quia non vides ea, quae nos; vel quod excelso illustri loco [7] sita est laus tua, in pluri-

[6] *ut neque ea, quae non sentio, velim scr.*] Hoc est a Manutio et Grutero, e libris scr. tamen, habetque et ed. Med Ante erat *quae nunc sentio*: in quo tamen et *nunc* languet. Illud autem ineptum est sensu: qui si verus esset, ordo tamen alius esse deberet, *ut, quae non sentio, ea nec scribere velim.* Immo Cicero nolebat scribere, et literis credere, quae sentire'. Si tamen etiam illud dixit, scripsit *neque ea quae sentio, neque quae non sentio.*

[7] *sita est laus tua.*] Sic esse debet: quia praecedit *vides*, non *sit*, ut vulgg. habent.

morum et sociorum et civium conspectu: quae ad nos nec obscuro, nec vario sermone, sed et clarissima, et una omnium voce perfertur. Unum illud nescio, gratulerne tibi, an timeam, quod mirabilis est exspectatio reditus tui: non, quo verear, ne tua virtus opinioni hominum non respondeat; sed mehercule, ne, cum veneris, non habeas jam, quod cures: ita sunt omnia debilitata jam prope et exstincta. Sed haec ipsa nescio, rectene sint litteris commissa. quare cetera cognosces ex aliis. Tu tamen, sive habes aliquam spem de republica, sive desperas, ea para, meditare, cogita, quae esse in eo civi ac viro debent, qui sit rempublicam afflictam, et oppressam miseris temporibus, ac perditis moribus, in veterem dignitatem ac libertatem vindicaturus.

6

ARGUMENTUM.

Curioni, ex Asia adventanti, Milonis causam, consulatum petentis, diligentissime commendat, ut gratia, qua plurimum polleat, petitionem ejus adjuvet, quo ipso non tam Milonem sibi, quam etiam Ciceronem, cujus intererat Milonem ornari, magis magisque sibi devincturus sit.

M. T. C. C. CURIONI, S. P. D.

NONDUM erat auditum, te ad Italiam adventare, cum Sextum Villium, Milonis mei familiarem, cum his ad te litteris misi. Sed tamen cum appropinquare tuus adventus putaretur, et te jam ex Asia Romam versus profectum esse constaret, magnitudo rei fecit, ut non vereremur, [8] ne nimis cito mitteremus, cum has quam primum ad te perferri litteras magnopere

[8] *ne nimis cito mitteremus.*] Sic Ms. Gu. et noster, et edd. pr. quod et Graevius restituit, pro vulgato *mitterem.*

vellemus. Ego si mea in te essent officia solum, Curio, tanta, quanta magis a te ipso praedicari, quam a me ponderari solent: verecundius a te, si qua magna res mihi petenda esset, contenderem. Grave est enim homini pudenti, petere aliquid magnum ab eo, de quo se bene meritum putet: ne id, quod petat, exigere magis, quam rogare; et in mercedis potius, quam beneficii loco numerare videatur. Sed quia tua in me, vel nota omnibus, vel ipsa novitate meorum temporum clarissima et maxima beneficia exstiterunt; estque animi ingenui, cui multum debeas, eidem plurimum velle debere: non dubitavi, id a te per litteras petere, quod mihi omnium esset maximum, maximeque necessarium. Neque enim sum veritus, ne sustinere tua in me vel innumerabilia non possem: cum praesertim confiderem, nullam esse gratiam, quam non vel capere animus meus in accipiendo, vel in remunerando, [9] cumulandoque illustrare posset. Ego omnia mea studia, omnem operam, curam, industriam, cogitationem, mentem denique omnem in Milonis consulatu fixi et locavi; statuique in eo me non officii solum fructum, sed etiam pietatis laudem debere quaerere. Neque vero cuiquam salutem ac fortunas suas tantae curae fuisse umquam puto, quantae mihi sit honos ejus, in quo omnia mea posita esse decrevi. Huic te unum tanto adjumento esse, si volueris, posse intelligo, ut nihil sit praeterea nobis requirendum. Habemus haec omnia: bonorum studium, conciliatum ex tribunatu, propter nostram,

[9] *cumulandoque illustr.*] Ms. Graev. *cumulare atque ill.* quod placet Graevio. bene.

ut spero te intelligere, causam; vulgi ac multitudinis, propter magnificentiam munerum, liberalitatemque naturae: juventutis et gratiosorum in suffragiis studia, propter ipsius excellentem in eo genere, vel gratiam, vel diligentiam: nostram suffragationem, si minus potentem, at probatam tamen, et justam, et debitam, et propterea fortasse etiam gratiosam. Dux nobis, et auctor opus est, et eorum ventorum, quos proposui, moderator quidam, et quasi gubernator: qui si ex omnibus unus optandus esset, quem tecum conferre possemus, non haberemus. Quamobrem, si me memorem, si gratum, si bonum virum vel ex hoc ipso, quod tam vehementer de Milone laborem, existimare potes; si dignum denique tuis beneficiis judicas: hoc a te peto, ut subvenias huic meae sollicitudini, ut huic meae laudi, vel (ut verius dicam) prope saluti tuum studium dices. De ipso T. Annio tantum tibi polliceor, te majoris animi, gravitatis, constantiae, benivolentiaeque erga te, si complecti hominem volueris, habiturum esse neminem. Mihi vero tantum decoris, tantum dignitatis adjunxeris, ut eundem te facile agnoscam fuisse in laude mea, qui fueris in salute. Ego, ni te videre scirem, cum ad te haec scriberem, quantum officii sustinerem, quantopere mihi esset in hac petitione Milonis omni, non modo contentione, sed etiam dimicatione elaborandum, plura scriberem. Nunc tibi omnem rem, atque causam, meque totum commendo, atque trado. Unum hoc sic habeto: si a te hanc rem impetraro, me paene plus tibi, quam ipsi Miloni debiturum. non enim mihi tam mea salus cara fuit, in qua praecipue sum ab illo adjutus: quam pietas erit in refe-

renda gratia, jucunda. eam autem unius tui studio me assequi posse confido. Vale.

ARGUMENTUM. 7

Ex Cilicia Curioni de tribunatu plebis gratulatur, hortaturque, ne cujus consilium sequatur, sed quod rectum est, constanter faciat: nec patiatur sibi provinciam prorogari.

M. T. C. PROCONSUL, C. CURIONI, TRIBUNO PL. S. D.

SERA gratulatio reprehendi non solet, praesertim si nulla negligentia praetermissa est. longe enim absum: audio sero. Sed tibi et gratulor, et, ut sempiternae laudi tibi sit iste tribunatus, exopto: teque hortor, ut omnia gubernes et moderere prudentia tua; ne te auferant aliorum consilia. Nemo est, qui tibi sapientius suadere possit te ipso: numquam labere, si te audies. Non scribo hoc temere: cui scribam, video: novi animum, novi consilium tuum, non vereor, ne quid timide, ne quid stulte facias, si ea defendes, quae ipse recta esse senties. Quod in id reipublicae tempus non incideris, sed veneris, (judicio enim tuo, non casu in ipsum discrimen rerum contulisti tribunatum tuum,) profecto vides, quanta vis in republica temporum sit, quanta varietas rerum, quam incerti exitus, quam flexibiles hominum voluntates: quid insidiarum, quid vanitatis in vita, non dubito, quin cogites. Sed amabo te, cura, et cogita nihil novi, sed illud idem, quod initio scripsi: tecum loquere: [10] te adhibe in consilium: te audi: tibi obtempera. alteri qui melius dare consilium possit, quam tu, non facile inveniri potest: tibi vero ipsi certe

[10] *et te adhibe in cons.*] *et* delendum est. abest ed. Med.

nemo melius dabit. Dii immortales! cur ego non adsum, vel spectator laudum tuarum, vel particeps, vel socius, vel minister consiliorum? [11] jam etsi hoc minime tibi deest, sed tamen efficeret magnitudo, et vis amoris mei, consilio te ut possem juvare. Scribam ad te plura alias. paucis enim diebus eram missurus domesticos tabellarios: ut, quoniam sane feliciter, [12] et ex mea sententia rem gessimus, unis litteris totius aestatis res gestas ad senatum perscriberem. De sacerdotio tuo quantam curam adhibuerim, quamquam difficili in re atque causa, cognosces ex iis litteris, quas Tharasoni, liberto tuo, dedi. Te, mi Curio, pro tua incredibili in me benivolentia, meaque item in te singulari, rogo atque oro, ne patiare, quidquam mihi ad hanc provincialem molestiam temporis prorogari. Praesens tecum egi, cum te tribunum plebis isto anno fore non putarem: itemque petivi saepius per litteras: sed tum quasi a senatore nobilissimo; tum adolescente gratiosissimo; nunc a tribuno plebis, et a Curione tribuno: non ut decernatur aliquid novi; quod solet esse difficilius: sed ut ne quid novi decernatur: et ut [13] senatusconsultum et leges defendas: eaque mihi conditio maneat, qua profectus sum. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

[11] *jam etsi h. - - et vis amoris m. sed tamen.*] Non apta sunt haec: *jam etsi - - sed tamen*, Ms. noster Edd. 1469. 1471. Med. *tametsi*: nec *hoc* satis placet. *hoc* refertur ad *consilium*, sed durius. et hoc ante jam dixerat. *et* ante *vis* bene additum a Graevio. Sic et edd. pr. et Ms. noster.

[12] *et ex mea sententia.*] Cur *mea*? parum eleganter additum, delendumque est. Pro *remp.* Ursinus e Ms. antiquo corrigebat *rem*, quod et ed. Med. habet: recepi.

[13] *senatuscons. et leges*] *senaticons.* recentiores ἀρχαϊκῶς. illud ex edd. pr. restitui. *Leges*, quae de provinciis scriptae sunt.

ARGUMENTUM. 8

M. Coelius, cujus est liber VIII. harum epistolarum, scripserat leviores res urbanas Ciceroni de gladiatoriis ludis, dilatione vadimonii, et furtis nonnullis, quae ipsum nihil adficiebant. Reprehensa ergo illa sedulitate monet, ut severiores res, quem statum putet reip. futurum esse, perscribat. Addit, cum Pompejo fuisse, cui se ut Coelius det, hortatur: et cum Caninio Athenis. Denique sua commendat.

M. T. C. PROCONSUL, M. COELIO S. D.

Quid? tu me hoc tibi mandasse existimas, ut mihi gladiatorum compositiones, ut vadimonia dilata, et Chresti compilationem mitteres, et ea, quae nobis, cum Romae sumus, narrare nemo audeat? Vide, quantum tibi meo judicio tribuam: (nec mehercule injuria. πολιτικωτερον enim te adhuc neminem cognovi.) ne illa quidem curo mihi scribas, quae maximis in rebus reipublicae geruntur quotidie, nisi quid ad me ipsum pertinebit. scribent alii: multi nuntiabunt. perferet multa etiam ipse rumor. Quare ego nec praeterita nec praesentia abs te, sed ut ab homine longe in posterum prospiciente, futura exspecto, ut ex tuis litteris, cum formam reipublicae viderim, quale aedificium futurum sit, scire possim. Neque tamen adhuc habeo, quod te accusem. neque enim fuit, quod tu plus providere posses, quam quivis nostrûm, in primisque ego, qui cum Pompejo complures dies nullis in aliis, nisi de republica, sermonibus versatus sum: quae nec possunt scribi, nec scribenda sunt. Tantum habeto, civem egregium esse Pompejum, et ad omnia, quae providenda sunt in republica, et animo, et consilio paratum. Quare da te homini.

complectetur, mihi crede. Jam iidem illi et boni, et mali cives videntur, qui nobis videri solent. Ego cum Athenis decem ipsos dies fuissem, multumque mecum Gallus noster Caninius, proficiscebar inde pridie nonas Quintilis, cum hoc ad te litterarum dedi. Tibi cum omnia mea commendatissima esse cupio, tum nihil magis, quam ne tempus nobis provinciae prorogetur. in eo mihi sunt omnia. Quod, quanto, et quomodo, et per quos agendum sit, tu optime constitues. Vale.

9

ARGUMENTUM.

Gratulatur de aedilitate obtenta, Hirro competitore dejecto, in quem veteris poetae verbis facete jocatur.

M. T. C. COELIO RUFO, AEDILI CURULI DESIGNATO, S. D.

Primum tibi, ut debeo, gratulor, laetorque cum praesenti, [14] tum etiam sperata tua dignitate, serius, non negligentia mea, sed ignoratione rerum omnium. in his enim sum locis, quo et propter longinquitatem, et propter latrocinia, tardissime omnia perferuntur. Et cum gratulor, tum vero quibus verbis tibi gratias agam, non reperio, quod ita factus sis, ut dederis nobis, quamadmodum scripseras ad me, quem semper ridere possemus. Itaque cum primum audivi, ego [15] ille ipse factus sum, scis quem dicam: egique omnes illos adolescentes, quos ille jactitat. difficile est

[14] *tum etiam sperata t. d.*] *Sperata* esse debet, quam speras: sed id erat *speranda*; et de futuro sermo est. An *parata*? quod scriptum erat *perata*. nam prima syllaba ejus verbi in libris antiquis sic scribitur, ut supra I, 9. *se peraturum cum collega.*

[15] *ille ipse factus sum, scis*, etc.] *ille ipse* est persona in comoedia Caecilii, e qua sequens est.

loqui. Te autem contemplans absentem, [16] et quasi tecum coram loquerer, *Non aedepol, quantam egeris rem, neque quantum facinus feceris.* Quod quia praeter opinionem mihi acciderat, referebam me ad illud: *Incredibile hoc factu objicitur.* repente vero incessi omnibus laetitiis. In quo cum objurgarer, quod nimio gaudio paene desiperem: ita me defendebam: *Ego voluptatem animi nimiam.* Quid quaeris? dum illum rideo, paene sum factus ille. Sed haec pluribus, multaque alia et de te, et ad te, cum primum ero aliquid otii nactus. Te vero, mi Rufe, diligo, quem mihi fortuna dedit amplificatorem dignitatis meae, ultorem non modo inimicorum, sed etiam invidorum meorum: ut eos partim scelerum suorum, partim etiam ineptiarum poeniteret. Vale.

ARGUMENTUM. 10

Querendo de tabellariis, occulte Coelium negligentiae litterarum accusat: res suas in Amano gestas narrat: et, ne provincia prorogetur, rogat: de rep. cupit certior fieri.

M. T. C. IMP. M. COELIO RUFO, AEDILI CURULI DESIGN. S. D.

Tu vide, quam ad me litterae non perferantur. non enim possum adduci, ut abs te, postea quam aedilis es factus, nullas putem datas: praesertim cum esset tanta res, tantae gratulationis; de te, quia quod sperabam: dein Hirro, balbus enim sum, quod non putaram. Atqui sic habeto, nullam me epistolam accepisse tuam post comitia ista praeclara, quae me laetitia extulerunt: ex quo vereor, ne idem eveniat

[16] *et quasi tecum loquerer.*] Aut *et* delendum, aut *loquens* scribendum.

in meas litteras. Equidem numquam domum misi unam epistolam, quin esset ad te altera: nec mihi est te jucundius quidquam, nec carius. [17] Sed balbi non sumus: ad rem redeamus. Ut optasti, ita est. velles enim, ais, tantum modo ut haberem negotii, quod esset ad laureolam satis. Parthos times, quia diffidis copiis nostris. ergo ita accidit. Nam Parthico bello nuntiato, locorum quibusdam angustiis et natura montium fretus, ad Amanum exercitum adduxi, satis probe ornatum auxiliis, et quadam auctoritate apud eos, qui me non norant, nominis nostri. Multum est enim in his locis: *Hiccine est ille, qui urbem? quem senatus?* nosti cetera. Cum venissem ad Amanum, qui mons mihi cum Bibulo communis est, divisus aquarum divortiis, Cassius noster, quod mihi magnae voluptati fuit, feliciter ab Antiochea hostem rejecerat. Bibulus provinciam acceperat. Interea cum meis copiis omnibus vexavi Amanienses, hostes sempiternos. multi occisi, capti: reliqui dissipati: [18] castella munita improviso adventu capta et incensa. Ita victoria justa imperator appellatus apud Issum (quo in loco saepe, ut ex te audivi, Clitarchus tibi narravit, Darium ab Alexandro esse superatum,) adduxi exercitum ad infestissimam Ciliciae partem. Ibi quintum vicesimum jam diem aggeribus, vineis, turribus oppugnabam oppidum munitissimum, Pindenissum, [19] tantis opibus, tantoque negotio, ut mihi ad

[17] *Sed balbi non sumus.*] Quid id h l. sibi velit, non intelligo.

[18] *castella munita i. adv.*] Non placet *munita*. nam castella omnia *munita* sunt. Suspicor *multa*.

[19] *tantis opibus.*] Hoc cum Graevio secutus sum, quod in Mss. et edd. pr. est. idque etiam sensu melius est: nam *opera* ante jam commemorata sunt, *aggeres*, *vineae*, *turres*. quamquam mihi vel sic aliquid

summam gloriam nihil desit, nisi nomen oppidi: quod si, ut spero, cepero; tum vero litteras publice mittam. Haec ad te in praesenti scripsi, ut speres, te assequi id, quod optasses. Sed, ut redeam ad Parthos, haec aestas habuit hunc exitum satis felicem. Ea, quae sequitur, magno est in timore. Quare, mi Rufe, vigila: primum ut mihi succedatur: sin id erit, ut scribis, et, ut ego arbitror, spissius; illud, quod facile est, ne quid mihi temporis prorogetur. De republica, ex tuis, ut antea tibi scripsi, cum praesentia, tum etiam futura magis exspecto. Quare ut ad me omnia quam diligentissime perscribas, te vehementer rogo. Vale.

ARGUMENTUM. 11

Prorogationis metu sollicitus ob varias causas, de pantheris, in ludos aedilis Coelii capiendis, scribit: et sibi res urbanas perscribi postulat.

M. T. C. IMP. M. COELIO, AEDILI CURULI, S. D.

PUTARESNE umquam accidere posse, ut mihi verba deessent: neque solum ista vestra oratoria, sed haec etiam levia nostratia? Desunt autem propter hanc causam, quod mirifice sum sollicitus, quidnam de provinciis decernatur. Mirum me desiderium tenet urbis, incredibile meorum, atque in primis tui, satietas autem provinciae: vel, quia videmur eam famam consecuti, ut non tam accessio quaerenda, quam fortuna metuenda sit: vel, quia totum negotium non est dig-

scrupuli restat. nam tamen in *opibus* eadem intelligenda sunt. Suspicatus sum, illa, *aggeribus, vineis, turribus*, esse a glossa: quod aliis locis in describendis oppugnationibus haec commemorari solent. nam profecto non bene cohaerent *aggeribus, vineis, turribus - - tantis opibus tantoque negotio.*

num viribus nostris, qui majora onera in republica sustinere et possim et soleam; vel quia belli magni timor impendet, quod videmur effugere, si ad constitutam diem decedemus. De pantheris, per eos, qui venari solent, agitur mandato meo diligenter; sed mira paucitas est: et eas, quae sunt, valde ajunt queri, quod nihil cuiquam insidiarum in mea provincia, nisi sibi, fiat. Itaque constituisse dicuntur, in Cariam ex nostra provincia decedere. Sed tamen sedulo fit, et in primis a Patisco. Quidquid erit, tibi erit: sed quid esset, plane nesciebamus. Mihi, mehercule, magnae curae est aedilitas tua. ipse dies me admonebat. scripsi enim haec ipsis Megalensibus. Tu velim ad me de omni reipublicae statu quam diligentissime perscribas. ea enim certissima putabo, quae ex te cognoro. Vale.

12 ARGUMENTUM.

Appropinquante discessu ex provincia, urbem desiderat, cujus fructus provincialibus praefert: et obviam sibi litteras mitti postulat.

M. T. C. IMP. M. COELIO, AEDILI CURULI, S. D.

Sollicitus equidem eram de rebus urbanis: ita tumultuosae conciones, ita molestae Quinquatrus afferebantur. nam citeriora nondum audiebamus: sed tamen nihil me magis sollicitabat, quam in his molestiis non me, si quae ridenda essent, ridere tecum. sunt enim multa, sed ea non audeo scribere. Illud moleste fero, nihil me adhuc his de rebus habere tuarum litterarum. Quare etsi, cum tu haec leges, ego jam annuum munus confecero: tamen obviae mihi velim sint litterae tuae, quae me erudiant de omni republica, ne hospes plane veniam, hoc melius, quam tu, facere nemo potest.

Diogenes tuus, homo modestus, a me cum Philone Pessinunte discessit. iter habebant ad Dejotarum regem: [20] quamquam omnia nec benigna, nec copiosa cognorant. Urbem, urbem, mi Rufe, cole, et in ista luce vive. Omnis peregrinatio (quod ego ab adolescentia judicavi) obscura et [21] sordida est iis, quorum industria Romae potest illustris esse. Quod cum probe scirem, utinam in sententia permansissem! Cum una mehercule ambulatiuncula, atque uno sermone nostro, omnes fructus provinciae non confero. Spero me integritatis laudem consecutum. non erat minor ex contemnenda, quam ex conservata provincia. Spem triumphi? inquis. satis gloriose triumpharem, si non essem quidem tamdiu in desiderio rerum mihi carissimarum. Sed (ut spero) propediem te videbo. tu mihi obviam mitte epistolas te dignas. Vale.

ARGUMENTUM. 13

De litterarum infrequentia modeste questus, amicitiam Appii Coelio excusat, et rationibus defendit. Curionis inconstantiam se praevidisse, provinciam recte confecisse, et urbis desiderio nunc unice teneri dicit.

M. T. C. IMP. M. COELIO, AEDILI CURILI, S. D.

Raras tuas quidem (fortasse enim non perferuntur) sed suaves accipio litteras: vel quas proxime acceperam, [22] quam prudentis? quam multi et officii et consilii? Etsi omnia sic constitueram mihi agenda,

[20] *quamquam - cognorant*] vel fama, vel ante, alio tempore, usu. *nec benigna, nec copiosa*: nec liberalem esse Dejotarum adversus tales hospites, nec, si tamen esse vellet, largam illam benignitatem esse.

[21] *sordida est iis.*] Addidi *est* ex Ms. et edd. pr. quod excidisse dudum senseram.

[22] *quam prudentis.*] Utrum *literas*, an *hominis* intelligendum? hoc placet. Ante *tuas* non est in Ms. Gu.

ut tu admonebas: tamen confirmantur nostra consilia, cum sentimus, prudentibus fideliterque suadentibus idem videri. Ego Appium (ut saepe tecum locutus sum) valde diligo: meque ab eo diligi statim coeptum esse, ut simultatem deposuimus, sensi. Nam et honorificus in me consul fuit, et suavis amicus, et studiosus studiorum etiam meorum. Mea vero officia ei non defuisse, tu es testis: quoniam κωμικος μαρτυς (ut opinor) occidit Phania: et mehercule etiam pluris eum feci, quod te amari ab eo sensi. Jam me Pompeji totum esse scis. Brutum a me amari intelligis. Quid est causae, [23] cur mihi non in optatis sit, complecti hominem, florentem aetate, opibus, honoribus, ingenio, liberis, propinquis, affinibus, amicis; collegam meum praesertim, et in ipsa collegii laude et scientia, studiosum mei? haec eo pluribus scripsi, quod mihi significabant tuae litterae, [24] subdubitare te, qua essem erga illum voluntate. Credo, te audisse aliquid. falsum est, mihi crede, si quid audisti. Genus institutorum et rationem mearum, dissimilitudinem nonnullam habet cum illius administratione provinciae. Ex eo quidam suspicati fortasse sunt, animorum contentione, non opinionum dissensione, me ab eo discrepare. Nihil autem feci umquam, neque dixi, quod contra illius existimationem esse vellem. Post hoc negotium autem, et temeritatem nostri Dolabellae, deprecatorem me pro illius periculo praebeo. Erat in eadem epistola veternus civitatis. gaudebam sane, et

[23] *cur mihi non i. o. sit.*] Sic legendum est per latinitatem: et sic in edd. pr. Ms. nostro et Gu. reperi. Vulg. *est*.

[24] *subdubitare.*] Addendum *te*, nam hoc nullo modo abesse potest: et hic absorptum est ab ultima syllaba in *subdubitare*.

congelasse [25] nostrum amicum laetabar otio. Extrema pagella pupugit me tuo chirographo. Quid ais? [26] Caesarem nunc defendit Curio? quis hoc putaret praeter me? nam ita vivam, putavi. Dii immortales! quam ego risum nostrum desidero! Mihi erat in animo, quoniam jurisdictionem confeceram, civitates locupletaram, publicanis etiam superioris lustri reliqua, sine sociorum ulla querela, conservaram, privatis, summis, infimis fueram jucundus, proficisci in Ciliciam nonis Maji: et, cum prima aestiva attigissem, militaremque rem collocassem, decedere ex senatusconsulto. Cupio te aedilem videre, miroque desiderio me urbs afficit, et omnes mei, tuque in primis. Vale.

ARGUMENTUM. 14

M. Fabium commendat diligenter: de urbanis rebus litteras exspectat.

M. T. C. IMP. M. COELIO, AEDILI CURULI, S. D.

Marco Fabio, viro optimo, et homine doctissimo, familiarissime utor, mirificeque eum diligo, cum propter summum ingenium ejus, summamque doctrinam, tum propter singularem modestiam. Ejus negotium sic velim suspicias, ut si esset res mea. Novi ego vos magnos patronos. hominem occidat oportet, qui vestra opera uti velit. sed in hoc homine nullam accipio excusationem. Omnia relinques, si me

25 *nostrum amicum*] intelligunt *Curionem.*

26 *Caesarem nunc defendit C.*] Sic legendum cum Graevio e libris antiquis. nam id postulant sequentia. quid enim Cicero putavit? nempe, Curionem ad partes Caesaris accessurum, et ejus gratiam captaturum, qui inconstantiam hominis noram, etc. Vulgg. *non defendit.*

amabis, cum tua opera Fabius uti volet. Ego res Romanas vehementer exspecto et desidero: in primisque, quid agas, scire cupio. nam jamdiu, propter hiemis magnitudinem, nihil novi ad nos afferebatur. Vale.

15 ARGUMENTUM.

Ad plures Coelii epistolas respondet, praesertim XI. et XIII. libri octavi: hoc est de supplicatione, de filiae et Dolabellae nuptiis: quibus addit de quaestore Coelio provinciae praefecto: de Ocella, et aliis.

M. T. C. IMP. M. COELIO, CURULI AEDILI, S. P. D.

Non potuit accuratius agi, nec prudentius, quam actum est a te cum Curione de supplicatione: et, mehercule, confecta res ex sententia mea est, cum celeritate, tum quod is, qui erat iratus, competitor tuus, et idem meus, assensus est ei, qui ornavit res nostras divinis laudibus. Quare scito me sperare ea, quae sequuntur: ad quae tu te para. Dolabellam a te gaudeo primum laudari, deinde etiam amari. Nam ea, quae speras Tulliae meae prudentia temperari posse, scio, cui tuae epistolae respondeant. Quid, si meam legas, quam ego tum ex tuis litteris misi ad Appium? sed quid agas? sic vivitur. Quod actum est, dii approbent. Spero fore jucundum generum nobis; multumque in eo tua nos humanitas adjuvabit. Respublica me valde sollicitat. faveo Curioni: emori Caesarem honestum esse cupio: pro Pompejo emori possum. sed tamen ipsa respublica nihil mihi est carius: in qua tu non valde te jactas. districtus enim mihi videris esse, quod et bonus civis, et bonus amicus es. Ego de provincia decedens, quaestorem Coelium praeposui

provinciae. Puerum? inquies. At quaestorem: at nobilem adolescentem: at omnium fere exemplo: neque erat superiore honore usus, quem praeficerem. Pomtinus multo ante discesserat: a Quinto fratre impetrari non poterat: quem tamen si reliquissem, dicerent iniqui, non me plane post annum, ut senatus voluisset, de provincia decessisse, quoniam alterum me reliquissem. Fortasse etiam illud adderent, senatum eos voluisse provinciis praeesse, qui antea non praefuissent; fratrem meum triennium Asiae praefuisse. Denique nunc sollicitus non sum: si fratrem reliquissem, omnia timerem. Postremo non tam mea sponte, quam potentissimorum duorum exemplo, qui omnes Cassios, Antoniosque complexi sunt, [27] nobilem adolescentem non tam allicere volui, quam alienare nolui. Hoc tu meum consilium laudes necesse est. mutari enim non potest. De Ocella parum ad me plane scripseras: et in actis non erat. Tuae res gestae ita notae sunt, ut trans montem Taurum etiam de Matrinio sit auditum. Ego, nisi quid me Etesiae morabuntur, celeriter (ut spero) vos videbo. Vale.

ARGUMENTUM. 16

Cicero ex provincia regressus, Coelio videbatur nimium ad Pompejum propendere, quod dissuasit illi epist. XVI. lib. VIII. cui Cicero respondet, se pacem et otium malle, quam castra sequi; etiam causas sinisterioris suspicionis ostendit et refutat.

M. T. C. IMP. M. COELIO, AEDILI CURULI, S. P. D.

MAGNO dolore me affecissent tuae litterae, nisi jam et ratio ipsa depulisset omnes molestias, et diuturna

27 *nobilem adolescentem*] pro *hominem* correxeram dudum ipse *nobilem*: nam *hominem adolescentem alienare nolle*, quid est? cum id reperi notatum e vetere Codice in Var. lect. Graev.

desperatione rerum obduruisset animus ad dolorem novum. Sed tamen quare acciderit, ut ex meis superioribus litteris id suspicarere, quod scribis, nescio. quid enim fuit in illis, praeter querelam temporum, quae non animum meum magis sollicitum haberet, quam tuum? Nam non eam cognovi aciem ingenii tui, quod ipse videam, te id ut non putem videre. Illud miror, adduci potuisse te, qui me penitus nosse deberes, ut me existimares, aut tam improvidum, qui ab excitata fortuna ad inclinatam et prope jacentem desciscerem: aut tam inconstantem, ut collectam gratiam florentissimi hominis effunderem, a meque ipse deficerem, et, quod initio, semperque fugi, civili bello interessem. Quod est igitur meum triste consilium? ut discederem fortasse in aliquas solitudines? nosti enim non modo stomachi mei, cujus tu similem quondam habebas, sed etiam oculorum, in hominum insolentium indignitate, fastidium. Accedit etiam molesta haec pompa lictorum meorum, nomenque imperii, quo appellor. Eo si onere carerem, quamvis parvis, Italiae latebris contentus essem. Sed incurrit haec nostra laurus non solum in oculos, sed jam etiam in voculas malivolorum. Quod cum ita esset, nil tamen umquam de profectione, nisi vobis approbantibus, cogitavi. Sed mea praediola tibi nota sunt. in his mihi necesse est esse, ne amicis molestus sim. Quod autem in maritimis facillime sum; moveo nonnullis suspicionem, velle me navigare: quod tamen fortasse non nollem, si possem ad otium. nam ad bellum quidem qui convenit? praesertim contra eum, cui spero me satisfeeisse; [23] ab eo, cui tamen satisfieri nullo modo potest?

[23] *ab eo.*] Graevius bene corrigit *ad eum:* necessarium est ex lege oppositionis: *contra eum, ad eum.*

Deinde sententiam meam tu facillime perspicere potuisti jam ab illo tempore, cum in Cumanum mihi obviam venisti. non enim te celavi sermonem T. Ampii: vidisti, quam abhorrerem ab urbe relinquenda. Cum audissem, nonne tibi affirmavi, quidvis me potius perpessurum, quam ex Italia ad bellum civile exiturum? Quid ergo accidit, cur consilium mutarem? Nonne omnia potius, ut in sententia permanerem? Credas hoc mihi velim, quod puto te existimare, [29] me ex his miseriis nihil aliud quaerere, nisi ut homines aliquando intelligant, me nihil maluisse, quam pacem: ea desperata, nihil tam fugisse, quam arma civilia. Hujus me constantiae puto fore, ut numquam poeniteat. Etenim memini, in hoc genere gloriari solitum esse familiarem nostrum, Q. Hortensium, quod numquam bello civili interfuisset. Hoc nostra laus erit illustrior, [30] quod illi tribuebatur ignaviae: de nobis id existimari posse non arbitror. Nec me ista terrent, quae mihi a te ad timorem [31] fidelissime atque amantissime proponuntur. Nulla est enim acerbitas, quae non omnibus, hac orbis terrarum perturbatione, impendere videatur: quam quidem ego a republica, meis privatis et domesticis incommodis libentissime, vel istis ipsis, quae tu me mones, ut caveam, rede-

[29] *me ex his m.*] *me* addidi cum Graevio. Sic edd. Med. Vict. etc. et Ms. noster.

[30] *quod illi tribuebatur ignaviae.*] In hoc nemo haesit. mihi non satis placet. unde pendet *ignaviae? illi* debet accipi pro *in illo*. exemplum aliud hujus formae non memini me reperire.

[31] *fidissime*] an *fidelissime*, quod per compendium scriptum esset? verbum *fidissime*, vel etiam *fide*, nuspiam apud quemquam occurrit. Sed *fidus* et *fidelis* in Mss. et edd. confundi ex illa ipsa causa, saepe notatum est, v. c. ad Livium a Drakenb. VI, 21. VIII, 21. XXXVII, 7. nec *fidissime* aptum: quod est cum magna fiducia in alterius fide. Haec sufficerent ad recipiendum *fidelissime* in contextum. Sed id est etiam in ed. Jo. Spir. 1469.

missem. Filio meo, quem tibi carum esse gaudeo, si erit ulla respublica, satis amplum patrimonium relinquam in memoria nominis mei. sin autem nulla erit: nihil accidet ei separatim a reliquis civibus. Nam quod rogas, ut respiciam generum meum, adolescentem optimum, mihique carissimum: an dubitas, cum scias, quanti cum illum, tum vero Tulliam meam faciam, quin ea me cura vehementissime sollicitet? et eo magis, quod in communibus miseriis, [32] hac tamen oblectabar specula; Dolabellam meum, vel potius nostrum, fore ab iis molestiis, quas libertate sua contraxerat, liberum. Velim quaeras, quos ille dies sustinuerit, in urbe dum fuit: quam acerbos sibi, quam mihi ipsi socero non honestos. Itaque neque ego [33] hunc Hispaniensem casum exspecto, de quo mihi exploratum est ita esse, ut tu scribis, nec quidquam astute cogito. Si quando erit civitas, erit profecto nobis locus: sin autem non erit, in easdem solitudines tu ipse (ut arbitror) venies, in quibus nos consedisse audies. Sed ego fortasse vaticinor: et haec omnia meliores habebunt exitus. Recordor enim desperationes eorum, qui senes erant, adolescente me. Eos ego fortasse nunc imitor, et utor aetatis vitio. Velim ita sit. Sed tamen togam praetextam texi Oppio, puto te audisse. nam Curtius noster dibaphum cogitat: sed cum infector moratur. Hoc adspersi, ut

[32] *hac tamen sp.*] non bene, ut opinor, Graevius praefert alteram lectionem *tantum*, quae pariter in libris scr. et edd. ut illa reperitur. Contra mox *libertate* recte praefert alteri lectioni *liberalitate* post Victorium et Lambinum. Liberalitas non gignit molestias: nec enim inimicos facit: at libertas id facit. *Libertate* est in edd. 1469. 1471.

[33] *hunc Hisp. casum*] sc. de quo scribis, id est, exitum belli, quod a Caesare contra Petrejum et Afranium, Pompeji legatos, gerebatur. - - *nec quicquam astute cogito*, sc. de partibus Pompeji aut Caesaris amplectendis, prout res in Hispania ceciderint.

scires, me tamen in stomacho solere ridere. Dolabellae, quod scripsi, suadeo videas, tamquam si tua res agatur. Extremum illud erit: nos nihil turbulenter, nihil temere faciemus. Te tamen oramus, quibuscumque erimus in terris, ut nos liberosque nostros ita tueare, ut amicitia nostra et tua fides postulabit. Vale.

ARGUMENTUM. 17

Sallustii, qui Bibuli proconsulis Syriae quaestor erat, binis litteris respondet, prioribus, ad singula eo ordine quo rogaverat: posterioribus, causas exponendo, quare illum Bibulo commendare non debeat, cui tamen morem gerit.

M. T. C. IMP. CANINIO SALLUSTIO PROQUAESTORI, S. D.

Litteras a te mihi stator tuus reddidit Tarsi a. d. XVI. Kalend. Sextiles. His ego ordine, ut videris velle, respondebo. De successore meo nihil audivi, nec quemquam fore arbitror. Quin ad diem decedam, nulla causa est, praesertim sublato metu Parthico. Commoraturum me nusquam sane arbitror. Rhodum, Ciceronum causa puerorum, accessurum puto: neque id tamen certum. Ad urbem volo quam primum venire: sed tamen iter meum reipublicae et rerum urbanarum ratio gubernabit. Successor tuus non potest ita maturare ullo modo, ut tu me in Asia possis convenire. De rationibus referendis, non erat incommodum, te nullam referre: quam tibi scribis a Bibulo fieri potestatem: sed id vix mihi videris per legem Juliam facere posse: quam Bibulus certa quadam ratione non servat; tibi magnopere servandam censeo. Quod scribis, Apamea praesidium deduci non oportuisse, videbam idem ceteros existimare: molesteque ferebam, de ea re minus com-

modos sermones malivolorum fuisse. Parthi transierint, necne, praeter te video dubitare neminem. itaque omnia praesidia, quae magna et firma paraveram, commotus hominum non dubio sermone, dimisi. Rationes mei quaestoris nec verum fuit me tibi mittere, nec tamen erant confectae. eas nos Apameae deponere cogitabamus. De praeda mea, praeter quaestores urbanos, id est, populum Romanum, teruncium nec attigit, nec tacturus est quisquam. Laodiceae me praedes accepturum arbitror omnis pecuniae publicae, ut [34] et mihi et populo cautum sit sine vecturae periculo. Quod scribis ad me [35] de drachmis ɔɔɔıɔɔɔ, nihil est, quod in isto genere cuiquam possim commodare. Omnis enim pecunia ita tractatur, ut praeda, [36] a praefectis; quae autem mihi attributa est, [37] a quaestore curatur. Quod quaeris, quid existimem de legionibus, quae decretae sunt in Syriam: antea dubitabam, venturaene essent; nunc mihi non est dubium, quin, si antea auditum erit, otium esse in Syria, venturae non sint. [38] Marium quidem suc-

[34] *et mihi - - cautum sit, sine vecturae periculo.*] Hanc formam nuspiam reperi. pro *sine* legerim *de*. nam illa cautio pertinebat ad periculum vecturae, sc. periculum amittendae pecuniae publicae per naufragium, si pecuniam ipsam navi aveheret e provincia.

[35] *de drachmis*, etc.] Sallustius pecuniam a Cicerone mutuam sumere cupiebat, quod putabat, ei jam copiam pecuniarum esse e provinciae commodis.

[36] *a praefectis*] a quibus *praefectis*? multa hic Manutius de praefectis militaribus: sed qui hi sint Ciceroniani, quid iis cum pecunia publica, nihil dixit, nec alius quisquam: intelligenda est pecunia publica: ejus curam habet quaestor. suam pecuniam quaestori dederat curandam, i. e. ut Romae sibi solveretur postea. Ceterum locum totum non satis intelligo.

[37] *a quaestore curatur.*] Sic mea sponte correxi olim vulgatum *curetur*. et sic reperi deinde in edd. pr. Graevius etiam e duobus Mss. notavit in Var. Lect. In Ms. nostro est *curetur*, sed a m. s.

[38] *Marium quidem successorem*] int. Marium Gratidium successorem quaestoris.

cessorem tandem video esse venturum, propterea quod senatus ita decrevit, ut cum legionibus iret. Uni epistolae respondi: venio ad alteram. Petis, ut Bibulo te quam diligentissime commendem: in quo mihi voluntas non deest: sed locus esse videtur tecum expostulandi. Solus enim tu ex omnibus, qui cum Bibulo sunt, certiorem me numquam fecisti, quam valde Bibuli voluntas a me sine causa abhorreret. Permulti enim ad me detulerunt, cum magnus Antiochiae metus esset, et magna spes in me atque in exercitu meo, solitum dicere, quidvis se perpeti malle, quam videri eguisse auxilio meo. quod ego, officio quaestorio te adductum, reticere de praetore tuo, non moleste ferebam: quamquam, quemadmodum tractarere, audiebam. Ille autem, cum ad Thermum de Parthico bello scriberet, ad me litteram numquam misit; ad quem intelligebat ejus belli periculum pertinere. Tantum de auguratu filii sui scripsit ad me: in quo ego misericordia commotus, et quod semper amicissimus Bibulo fui, dedi operam, ut ei quam humanissime scriberem. Ille si omnibus est malivolus, (quod numquam existimavi,) minus offendor in me: sin autem a me est alienior; nihil tibi meae litterae proderunt. Nam, ad senatum quas Bibulus litteras misit, in iis, [39] quod mihi cum illo erat commune, sibi soli attribuit: se ait curasse, ut cum quaestu populi pecunia permutaretur. [40] quod

[39] *quod mihi c. i. e. commune sibi soli.*] Ante *sibi* addiderim, quod est in ceteris membris omnibus, *id*, quod et mox in Ms. nostro excidit in altera parte, *quod autem*, etc. Ed. Rom. Jo. Spir. 1469. 1471. 1477. habent: *quae mihi - - erant communia.*

[40] *quod autem meum erat proprium.*] Non satis placet *autem*, cum mox, in tertia parte, rursus sit *vero*. bene, opinor, deleatur. tum vero

autem meum erat proprium, ut alariis Transpadanis uti negarem, id etiam populo se remisisse scribit. quod vero illius erat solius, id mecum communicat; *Equitibus auxiliariis*, inquit, *cum amplius frumenti postularemus.* Illud vero pusilli animi, et ipsa malivolentia jejuni atque inanis, quod Ariobarzanem, quia senatus per me regem appellavit, mihique commendavit, [41] iste in litteris non regem, sed regis Ariobarzanis filium appellat. *Hoc animo qui sunt, deteriores fiunt rogati.* Sed tibi morem gessi: litteras ad eum scripsi, quas cum acceperis, facies quod voles. Vale.

18 ARGUMENTUM.

Asiae propraetori suadet, ut decedens quaestorem potius, quam legatum, provinciae praeficiat.

M. T. C. IMPERATOR Q. THERMO PROPRAETORI, S. D.

Officium meum erga Rhodonem, ceteraque mea studia, quae tibi ac tuis praestiti, tibi, homini gratissimo, grata esse, vehementer gaudeo: mihique scito in dies majori curae esse dignitatem tuam: quae quidem a te ipso integritate et clementia tua sic amplificata est, ut nihil addi posse videatur. Sed mihi magis magisque quotidie de rationibus tuis cogitanti, placet illud meum consilium, quod initio Aristoni nostro, ut ad me venit, ostendi: graves te suscepturum inimicitias, si adolescens potens et nobilis a te ignominia affectus esset. et hercle sine dubio erit ignominia. habes enim neminem honoris gradu superiorem. Ille

meum proprium, non credo esse bene latinum. scribendum *meum proprie*; alibi etiam in hoc verbo peccatum est. *proprium* postulat *mihi*.

[41] *iste*] refertur ad *senatus*: itaque *ipse* videtur esse debere.

autem, ut omittam nobilitatem, hoc ipso vincit viros optimos, hominesque innocentissimos, legatos tuos, quod et quaestor est, et quaestor tuus. Nocere tibi iratum neminem posse perspicio: sed tamen tris fratres, summo loco natos, promtos, non indisertos, te nolo habere iratos, jure praesertim; quos video deinceps tribunos plebis per triennium fore. Tempora autem reipublicae qualia futura sint, quis scit? mihi quidem turbulenta videntur fore. Cur ego te velim incidere in terrores tribunicios, praesertim cum sine cujusquam reprehensione quaestoriis legatis quaestorem possis anteferre? Qui si dignum se majoribus suis praebuerit, (ut spero, et opto,) tua laus ex aliqua parte fuerit. sin quid offenderit: sibi totum, nihil tibi offenderit. Quae mihi veniebant in mentem, quae ad te pertinere arbitrabar, quod in Ciliciam proficiscebar, existimavi me ad te oportere scribere. Tu, quod egeris, id velim dii approbent. Sed, si me audies, vitabis inimicitias, et posteritatis otio consules. Vale.

ARGUMENTUM. 19

C. Coelium, quaestorem sibi sorte datum, hortatur, ut festinet ad se venire, antequam ipse decedat.

M. T. C. IMP. C. COELIO, L. F. CALDO QUAESTORI DES. S. D.

Cum optatissimum nuntium accepissem, te mihi quaestorem obtigisse, eo jucundiorem mihi eam fortem sperabam fore, quo diutius in provincia mecum fuisses. Magni enim videbatur interesse ad eam necessitudinem, quam nobis sors tribuisset, consuetu-

dinem quoque accedere. Posteaquam mihi nihil neque a te ipso, neque ab ullo alio de adventu tuo scriberetur: verebar, ne id ita caderet, (quod etiam nunc vereor,) ne ante, quam tu in provinciam venisses, ego de provincia decederem. Accepi autem a te missas litteras in Cilicia, cum essem in castris, a. d. x. Kal. Quintiles, scriptas humanissime: quibus facile et officium et ingenium tuum perspici posset. sed neque unde, neque quo die datae essent, atque quo tempore te exspectarem, significabant: nec is, qui attulerat, a te acceperat, ut ex eo scirem, quo ex loco, [42] et quo tempore, essent datae. Quae cum essent incerta, existimavi tamen esse faciundum, ut ad te statores meos et lictores cum litteris mitterem: quas si satis opportuno tempore accepisti, gratissimum mihi feceris, si ad me in Ciliciam quam primum veneris. Nam quod ad me Curius, consobrinus tuus, mihi (ut scis) maxime necessarius; quod item C. Virgilius, propinquus tuus, familiarissimus noster, de te accuratissime scripsit: valet id quidem apud me multum, sicuti debet hominum amicissimorum diligens commendatio: sed tuae litterae, de tua praesertim dignitate, et de nostra conjunctione, maximi sunt apud me ponderis. Mihi quaestor optatior obtingere nemo potuit. Quamobrem [43] quaecumque a me

[42] *atque quo tempore.*] Graevius e Ms. Amst. dedit *et quo*, quod est leniu', estque et in Ms. nostro. quidam libri scr. et edd. omittunt *quo*, non bene.

[43] *quaecumque a me - - ad te profic. ut omnes.*] Ante *ut* edd. ante Victorium fere habent *elaborabo*, in Med. tamen non est; nec in Ms. nostro. nec sane bene convenit orationi. sua sponte intelligitur, eum, qui omnia ornamenta in aliquem conferat, elaborare hoc: sed ea conferuntur, ut intelligatur. Sed tamen Lambinus existimabat. *quaecumque* stare non posse, si *elaborabo* tolleretur. unde et Gruterus id margine scripsit, *faciam*, conjiciebatque *quaeque*, i. omnia: quod *quae-*

ornamenta ad te proficiscentur; ut omnes intelligant, a me habitam esse rationem tuae majorumque tuorum dignitatis. Sed id facilius consequar, si ad me in Ciliciam veneris: quod ego et mea, et reipublicae, et maxime tua interesse arbitror. Vale.

cumque significare non posse, ut Victorius, existimabat. Manutius tamen exempla alia attulit, non illa quidem omnia idonea, sed tamen unum et alterum: nec et hic simpliciter est pro omnia, sed cum respectu ad facultatem; ut, quicquid ornamentorum erit in potestate mea, ad te proficiscetur.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

LIBER III.

AD APPIUM CLAUDIUM PULCHRUM.

ARGUMENTUM.

Appio Pulchro brevitatem excusat, quod Phanias, ejus libertus, omnia narraturus sit, quem aeque, ut ipsum Appium, laudat, nec non Cilicem, alterum libertum. Tandem Valerium jurisconsultum commendat.

M. T. C. APPIO PULCHRO IMP. S. D.

Si ipsa respublica tibi narrare posset, quomodo sese haberet, non facilius ex ea cognoscere posses, quam ex liberto tuo Phania: ita est homo non modo prudens, verum etiam[1] (quod juvet) curiosus. quapropter ille tibi omnia explanabit. id et ad brevitatem est aptius, et ad reliquas res providentius. De mea autem benivolentia erga te, etsi potes ex eodem Phania cognoscere: tamen videntur etiam aliquae meae partes. [2]Sic enim tibi persuade, carrissimum te mihi esse, cum propter multas suavitates ingenii, officii, humanitatis tuae; tum quod ex tuis litteris, et ex multorum

[1] *quod juvet curiosus.*] Sic e Mss. edidere primi Victorius et Lambinus pro *quod vidi.* Nempe necessarium erat, aliquid addi verbo *curiosus;* quo id ad bonum sensum vocaretur: quod alias fit adverbio *bene:* nam et *male curiosi* sunt.

[2] *Sic enim tibi persu.*] *Enim* hic transitum facit, ut et alibi, pro *ergo.* unde et cum *igitur* permutatum notavimus in orationibus. Gebhardus tamen e Mss. duobus Palat. praefert, *Sic est: tibi p.* quod et recepit Graevius. Sed id tamen non bene convenit antecedenti, et sequenti, ut opinor. Forte fuit *ergo* per compendium scriptum, quo Cicero in tali transitu alias utitur.

sermonibus intelligo, omnia, quae a me profecta sunt in te, tibi accidisse gratissima. Quod cum ita sit, perficiam profecto, ut longi temporis usuram, qua caruimus, intermissa nostra consuetudine et gratia, et [3] crebritate et magnitudine officiorum meorum sarciam: idque me (quoniam tu ita vis) puto non invita Minerva esse facturum: quam quidem ego, si forte de tuis sumsero, non solum Pallada, sed etiam Appiada nominabo. Cilix, libertus tuus, antea mihi minus fuit notus: sed ut mihi reddidit a te litteras, plenas et amoris et officii, mirifice ipse suo sermone subsecutus est humanitatem litterarum tuarum. Jucunda mihi ejus oratio fuit, cum de animo tuo, de sermonibus, quos de me haberes quotidie, mihi narraret. Quid quaeris? Biduo factus est mihi familiaris: ita tamen, ut Phaniam valde sim desideraturus: quem cum Romam remittes, quod (ut putamus) celeriter eras facturus, omnibus ei de rebus, quas agi, quas curari a me voles, mandata des velim. L. Valerium, jureconsultum, valde tibi commendo: sed ita etiam, si non est jureconsultus. Melius enim ei cavere volo, quam ipse aliis solet. Valde hominem diligo. est ex meis domesticis atque intimis familiaribus. omnino tibi agit gratias: sed idem scribit, meas litteras maximum apud te pondus habituras. Id eum ne fallat, te etiam atque etiam rogo. Vale.

[3] *crebritate et magn. off.*] *Celebritate* habuere Mss. duo, a Gebhardo inspecti, et, quam ille dicit ed. prima. ea est ed. Jo. Spir. 1469. item Ven. 1471. ceterae edd. vett. etiam Rom. habent *crebritate*. quod verum est, nec bene illud a Graevio receptum est *Celebritas* non in talibus rebus dicitur, quales sunt officia, ad exprimendam multitudinem.

ARGUMENTUM. 2

Ciliciam provinciam sortitus, Appium ex ea decessurum rogat, ut sibi eam quam maxime aptam explicatamque tradat.

M. T. C. PROCONSUL APPIO PULCHRO IMP. S. D.

Cum et contra voluntatem meam, et praeter opinionem accidisset, ut mihi cum imperio in provinciam proficisci necesse esset, in multis et variis molestiis cogitationibusque meis, haec una consolatio occurrebat, quod neque tibi amicior, quam ego sum, quisquam posset succedere : neque ego ab ullo provinciam accipere, qui mallet eam mihi quam maxime aptam explicatamque tradere. Quodsi tu quoque eandem de mea voluntate erga te spem habes, ea te profecto numquam fallet. A te maximo opere, pro nostra summa conjunctione tuaque singulari humanitate, etiam atque etiam quaeso et peto, ut, [4] quibuscumque rebus poteris, (poteris autem plurimis,) prospicias, consulas rationibus meis. Vides, ex senatusconsulto provinciam esse habendam. si eam (quoad ejus facere poteris) quam expeditissimam mihi tradideris, facilior erit mihi quasi decursus mei temporis. Quid in eo genere efficere possis, tui consilii est. Ego te, quod tibi veniet in mentem mea interesse, valde rogo. Pluribus verbis ad te scriberem, si aut tua humanitas longiorem orationem exspectaret ; aut id fieri nostra amicitia pateretur ; aut res verba desideraret, ac non pro se ipsa loqueretur. Hoc velim tibi persuadeas,

[4] *quibusc. r. poteris.*] Mox in eadem forma est *potueris* : quoad ejus facere *potueris*, pro quo dedi *poteris*, ut est et ad Att. XI, 12. et sic in Gu. 2. est. Si quis tamen in primo maluerit *potueris*, non repugnem.

si rationibus meis provisum esse intellexero, magnam te ex eo, et perpetuam voluptatem esse capturum. Vale.

3

ARGUMENTUM.

Significat se Appii legatum Brundisii invenisse, suum exspectare, cum quo proxime navigaturus sit. Rogat interea, cum Sulpicius consul, contra senatus voluntatem, impediisset, ne supplementa scriberentur; ut Appius sibi commodet, nec milites, quos habeat, dimittat.

M. T. C. APPIO PULCHRO, S. D.

A. D. XI. Kalendas Junias Brundisium cum venissem, Q. Fabius, legatus tuus, mihi praesto fuit, eaque me ex tuis mandatis monuit, quae non modo mihi, ad quem pertinebant, sed universo senatui venerant in mentem, praesidio firmiori opus esse ad istam provinciam. Censebant enim omnes fere, ut in Italia supplementum meis et Bibuli legionibus scriberetur. Id cum Sulpicius, consul, passurum se negaret, multa nos quidem questi sumus: sed tantus consensus senatus fuit, ut mature proficisceremur, parendum ut fuerit: itaque fecimus. Nunc, quod a te petii litteris iis, quas Romae tabellariis tuis dedi, velim tibi curae sit, ut, quae successori conjunctissimo et amicissimo commodare potest is, qui provinciam tradit, ea pro nostra consociatissima voluntate, cura ac diligentia tua complectare: ut omnes intelligant, nec me benivolentiori cuiquam succedere, nec te amiciori potuisse provinciam tradere. Ex iis litteris, quarum ad me exemplum misisti, quas in senatu recitari voluisti, sic intellexeram, permultos a te milites esse dimissos: [5] sed mihi Fabius idem demonstravit, id te cogitasse

[5] *sed mihi - - sed cum.*] Durior est haec vicinitas ejusdem verbi. Alterum puto esse e vitiosa repetitione. melius abfuerit.

facere: sed, cum ipse a te discederet, integrum militum numerum fuisse. Id si ita est; pergratum mihi feceris, si istas exiguas copias, quas habuisti, quam minime imminueris: qua de re [6] senatusconsulta, quae facta sunt, ad te missa esse arbitror. Equidem pro eo, quanti te facio, quidquid feceris, approbabo: sed te quoque confido ea facturum, quae mihi intelliges maxime esse accommodata. Ego C. Pomtinum, legatum meum, Brundisii exspectabam: eumque ante Kalendas Jun. Brundisium [7] venturum arbitrabar. Qui cum venerit, quae primum navigandi nobis facultas data erit, utemur. Vale.

ARGUMENTUM. 4

Exspectari a se scribit L. Clodium cum mandatis. Suum studium pollicetur, cujus causas exponit.

M. T. C. APPIO PULCHRO, S. D.

PRIDIE nonas Jun. cum essem Brundisii, litteras tuas accepi: quibus erat scriptum, te L. Clodio mandasse, quae illum mecum loqui velles. Eum sane exspectabam, ut ea, quae a te afferret, quam primum cognoscerem. Meum studium erga te, et officium, tametsi multis jam rebus spero tibi esse cognitum: tamen in iis maxime declarabo, [8] quibus plurimum significare potero, tuam mihi existimationem et dig-

[6] *SCto, quae facta sunt.*] Recte Graevius restituit *SCta*, quod omnes edd. habent ante Grut. et Ms. Gu. nam illud in libris sine dubio est a vitio scripturae. latinitas manifeste arguit. *missa enim* necessario est de SCtis

[7] *venturum arbitror.*] Causa, propter quam scripsit ante *exspectabam*, videtur requirere *arbitrabar:* itemque consuetudo Ciceronis perpetua in rebus talibus, quae post literas scriptas mutari possunt. atque ita in margine Gu. 2. pro var. lect. reperi. recepi.

[8] *quibus signif. potuero.*] Correxi *potero*, quod et latinitas postulat et habent edd. Rom. 1469. 1471. 1477. Ald. Vict. etc. item Ms. Gu.

nitatem carissimam esse. Mihi et Q. Fabius Virgilianus, et C. Flaccus, Lucii filius, et diligentissime M. Octavius, Cnaei filius, demonstravit, me a te plurimi fieri : quod egomet multis argumentis jam antea judicaram, maximeque illo libro augurali, quem ad me amantissime scriptum, suavissimum misisti. Mea in te omnia summa necessitudinis officia constabunt. Nam [9] cum te ipsum, ex quo tempore tu me diligere coepisti, quotidie pluris feci : tum accesserunt etiam conjunctiones necessariorum tuorum. Duo enim duarum aetatum plurimi facio, Cn. Pompejum, filiae tuae socerum, et M. Brutum, generum tuum : collegiique conjunctio, praesertim tam honorifice a te approbata, non mediocre vinculum mihi quidem [10] attulisse videtur ad voluntates nostras copulandas. Sed et si Clodium convenero, ex illius sermone ad te scribam plura : et ipse operam dabo, te ut quam primum videam. Quod scribis, tibi manendi causam eam fuisse, ut me convenires, id mihi, ne mentiar, gratum est. Vale.

5

ARGUMENTUM.

Appio gratias agit, danti operam, ut expeditam provinciam traderet; deinde itineris rationem exponit, ut Appius de congressu statuat.

M. T. C. APPIO PULCHRO, S. D.

Tralles veni a. d. VI. Kalend. Sextiles. ibi mihi praesto fuit L. Lucilius cum litteris mandatisque tuis,

[9] *cum te ipsum.*] Graevius male edidit *te ipse ;* deceptus observatiuncula super diversitate casuum in his verbis. nam *te ipsum* opponitur externis causis, *conjunctionibus necessariorum*, et sine ea dixisset modo *te.* vide et infra ep. 7.

[10] *attulisse videatur.*] Recte Graevius *videtur* restituit. Nam conjunctivus est alienus, et sic habent edd. quaedam pr. item Ms. Ge.

[11] quo quidem homine neminem potuisti, nec mihi amiciorem, nec (ut arbitror) ad ea cognoscenda, quae scire volebam, aptiorem prudentioremve mittere. Ego autem et tuas litteras legi libenter, et audivi Lucilium diligenter. Nunc, quoniam et tu ita sentis, (scribis enim, quae de nostris officiis ego ad te scripserim, etsi tibi jucunda fuerint, tamen, quoniam ex alto repetita sint, non necessaria te putasse) et re vera, confirmata amicitia, et perspecta fide, commemoratio officiorum supervacua est ; eam partem orationis praetermittam : [12] tibi tamen agam, ut debeo, gratias. Animadverti enim et [13] didici ex tuis litteris, te omnibus in rebus habuisse rationem, ut mihi consuleres, restitueresque et praepararet quodammodo omnia, quo mea ratio facilior et solutior esse posset. Hoc tuum officium cum mihi gratissimum esse dicam, sequitur illud, ut te existimare velim, mihi magnae curae fore, atque esse jam, primum, ut ipse tu, tuique omnes, deinde ut etiam reliqui scire possint, me tibi esse amicissimum. Quod quibus adhuc non satis est perspectum, ii mihi nolle magis, nos hoc animo esse, quam non intelligere videntur. Sed profecto intelligent ; neque enim obscuris personis, nec parvis in causis res agetur. Sed haec fieri melius, quam dici, aut scribi volo. Quod itinerum meorum ratio te non-

[11] *quo quidem hominem neminem.*] Scio dici latine posse *homo nemo.* et Ms. noster, item Gu. 2. etiam habet *hominem.* Sed h l sensus meus requirit *homine*, quod sic et alibi est in hac forma orationis, et habent edd. pr. et Gu. 1.

[12] *tibi tamen agam*] *Tibi*, omissum a Gebhardo, cum Graevio restitui. Oratio hiat quodammodo sine eo, stque in libr. scr. edd. pr.

[13] *didici ex tuis litteris.*] Graevius e vestigiis Ms. mallet *et ex tuis literis et per alios.* Dixisset Cicero *et ex aliis*, aut *aliorum sermonibus*, aut hujusmodi quid.

nullam in dubitationem videtur adducere, visurusne me sis in provincia : ea res sic se habet. Brundisii cum loquerer cum Phania, liberto tuo, veni in eum sermonem, ut dicerem, me libenter ad eam partem provinciae primum esse venturum, quo te maxime velle arbitrarer. tunc mihi ille dixit, quod classe tu velles decedere, et per fore accommodatum tibi, si ad illam maritimam partem provinciae, navibus accessissem. Dixi me esse facturum : itaque fecissem, nisi mihi L. Clodius noster Corcyrae dixisset, minime id esse faciendum : te Laodiceae fore ad meum adventum. Erat id mihi multo brevius, multoque commodius, cum praesertim te ita malle arbitrarer. Tua ratio postea est commutata. Nunc, quid fieri possit, tu facillime statues. ego tibi meum consilium exponam. Prope Kal. Sextil. puto me Laodiceae fore : ibi [14] perpaucos dies, dum pecunia accipitur, quae mihi ex publica permutatione debetur, commorabor. Deinde iter faciam ad exercitum, ut circiter Idus Sextil. putem me ad Iconium fore. Sed si quid nunc me fallit in scribendo, (procul enim aberam ab re ipsa, et a locis,) simul ac progredi coepero, quam celerrime potero, et quam creberrimis litteris faciam, ut tibi nota sit omnis ratio dierum atque itinerum meorum. Oneris tibi imponere nec audeo quidquam, nec debeo. Sed, quod tuo commodo fieri possit, utriusque nostrûm magni [15] interest, ut te videam

[14] *perpaucos dies*] Sentit quisque attentus lector, hoc abruptum esse, et fortasse quoque intelligit, deesse *ibi*, vel hujusmodi quid. et reperitur quoque in Mss. quibusdam et edd. post Vict. *ibi* vel *ubi*. illud placet Graevio, idque recepi.

[15] *inter quam decedas*] Lacunam cum Victorio sic explet Graevius e codice Corradi · *interest, ut te videam ante, quam d.* quem secutus sum : nec haec lectio potest habere dubitationem. Ms. Gu. tamen : *interest prius conveniamus, q. d.* illud melius est.

ante, quam decedas. Quam facultatem si quis casus eripuerit, mea tamen in te omnia officia constabunt, non secus ac si te vidissem. Tibi de nostris rebus nihil sum ante mandaturus per litteras, quam desperaro coram me tecum agere posse. Quod te a Scaevola petiisse dicis, ut, dum tu abesses, ante adventum meum, provinciae praeesset ; eum ego Ephesi vidi : fuitque mecum familiariter triduum illud, quod ego Ephesi commoratus sum : nec ex eo quidquam audivi, quod sibi a te mandatum diceret. Sane vellem potuisset obsequi voluntati tuae. non enim arbitror noluisse. Vale.

ARGUMENTUM. 6

Ostendit congressum, a se expetitum, ab Appio vitatum ; se tamen ei fore amicissimum : qui ut locum constituat, ubi convenire possint, sui itineris certiorem facit.

M. T. C. APPIO PULCHRO, S. D.

Cum meum factum cum tuo comparo, etsi non magis mihi faveo in nostra amicitia tuenda, quam tibi : tamen multo magis meo facto delector, quam tuo. Ego enim Brundisii quaesivi ex Phania, cujus mihi videbar et fidelitatem erga te perspexisse, et nosse locum, [16] quem apud te is teneret ; quam in partem provinciae maxime putaret te velle, ut in succedendo primum venirem. Cum ille mihi respondisset, nihil me tibi gratius facere posse, quam si ad Sidam navigassem : etsi minus dignitatis habebat ille adventus, et ad multas res mihi minus erat aptus, tamen ita me

[16] *quem apud te is teneret.*] Semper me offendit *is* Sane ἀκριβεια orationis hic pronomen desiderat, quod nostri homines profecto omitterent : sed tamen malim *ipse*. latinitas postulat *apud te ipse* aut *ille*.

dixi facturum. Idem ego cum L. Clodium Corcyrae convenissem, hominem ita tibi conjunctum, ut mihi, cum illo cum loquerer, tecum loqui viderer : dixi ei, me ita facturum esse, ut in eam partem, quam Phania rogasset, primum venirem. Tunc ille mihi cum gratias egisset, magnopere a me petivit, ut Laodiceam protinus irem : te in prima provincia velle esse, ut quam primum decederes : quin, nisi ego successor essem, quem tu cuperes videre, te antea, quam tibi successum esset, decessurum fuisse : quod quidem erat consentaneum cum iis litteris, quas ego Romae acceperam : ex quibus perspexisse mihi videbar, quam festinares decedere. Respondi Clodio, me ita esse facturum, ac multo quidem libentius, quam si illud esset faciendum, quod promiseram Phaniae. [17] Itaque et consilium mutavi, et ad te statim mea manu scriptas litteras misi : quas quidem, ex tuis litteris intellexi, satis mature ad te esse perlatas. Hoc ego meo facto valde delector. nihil enim potuit fieri amantius. Considera nunc vicissim tuum. Non modo ibi non fuisti, ubi me quam primum videre posses, sed eo discessisti, quo ego te ne persequi quidem possem triginta diebus, qui tibi ad decedendum lege (ut opinor) Cornelia constituti essent : ut tuum factum, qui, quo animo inter nos simus, ignorant, alieni hominis (ut levissime dicam) et fugientis congressum ; meum vero, conjunctissimi et amicissimi esse videatur. Ac mihi tamen ante, quam in provinciam venirem, redditae sunt a te litterae : quibus etsi te Tarsum proficisci demonstrabas, tamen mihi non du-

[17] *Itaque et consilium m.*] Gebhardus e duobus scriptis *ita* praetulit : scil. quia durius est, ut solet.

biam spem mei conveniendi afferebas : cum interea, credo equidem, malivoli homines, (late enim patet hoc vitium, et [18] est in multis,) sed tamen probabilem materiam nacti sermonis, ignari meae constantiae, conabantur alienare a te voluntatem meam : qui te forum Tarsi agere, statuere multa, decernere, judicare, dicerent, cum posses jam suspicari, tibi esse successum : quae ne ab iis quidem fieri solerent, qui brevi tempore sibi succedi putarent. Horum ego sermone non movebar. quin etiam (credas mihi velim) si quid tu ageres, levari me putabam molestia : et ex annua provincia, [19] quae mihi longa videtur, prope jam undecim mensium provinciam factam esse gaudebam, si absenti mihi unius mensis labor detractus esset. Illud (vere dicam) me movet, in tanta militum paucitate abesse tris cohortes, quae sint plenissimae : nec me scire ubi sint. Molestissime autem fero ; quod, te ubi visurus sim, nescio : eoque ad te tardius scripsi, quod quotidie te ipsum exspectabam : cum interea ne litteras quidem ullas accepi, quae me docerent, quid ageres, aut ubi te visurus essem. Itaque virum fortem, mihique in primis probatum, Antonium, praefectum evocatorum, misi ad te, cui, si tibi videretur, cohortes traderes : ut, dum tempus anni esset idoneum, aliquid negotii gerere possem. In quo, tuo consilio ut me sperarem esse usurum, et amicitia nostra, et litterae tuae fecerant : quod ne nunc quidem despero. Sed plane, quando,

[18] *est enim in multis.*] Sic sane libri scr. multi, etiam noster, et Gu. Sed alii, et edd. pr. *et est in m.* quod cum Graevio revocavi.

[19] *quae mihi longa videtur,*] Sic fere edd. et scr. quidam tamen libri *videretur*, ut ed Rom. Gu. 2. vel *videbitur*. quod meam suspicionem veterem firmat, *videbitur* esse legendum, quod inter mera imperfecta melius est : quamquam et praesens ferre possum.

aut ubi te visurus sim, nisi ad me scripseris, ne suspicari quidem possum. Ego, ut me tibi amicissimum esse, et aequi, et iniqui intelligant, curabo. De tuo in me animo iniquis secus existimandi videris nonnihil loci dedisse. id si correxeris, mihi valde gratum erit. Et, [20] ut habere rationem possis, quo loco me, salva lege Cornelia, convenias, ego [21] in provinciam veni pridie Kal. Sext. Iter in Ciliciam facio per Cappadociam. castra movi ab Iconio pridie Kalendas Sept. Nunc tu et ex diebus, et ex ratione itineris, si putabis me esse conveniendum, constitues, quo loco id commodissime fieri possit, et quo die. Vale.

7 ARGUMENTUM.

Querelam Appii refellit, contraque ipse queritur: et virtutem extollens contra nobilium arrogantiam, se amicissimum fore confirmat.

M. T. C. S. D. APPIO PULCHRO.

Pluribus verbis ad te scribam, cum plus otii nactus ero. Haec scripsi subito, cum Bruti pueri Laodiceae me convenissent, et se Romam properare dixissent. Itaque nullas iis, praeterquam ad te, et ad Brutum, dedi litteras. Legati Appiani mihi volumen a te, plenum querelae iniquissimae, reddiderunt, quod eorum aedificationem litteris meis impedissem. Eadem autem epistola petebas, ut eos quam primum, ne in hiemem inciderent, ad facultatem aedificandi liberarem: et simul peracute querebare, quod eos

[20] *ut tu habere r.*] *tu* bene delevit Graevius. abest et a Mss. meis, et edd. pr.

[21] *in provinciam veni*] non Ciliciam, quae ipsius erat provincia, nam de ea mox, sed dioecesin Asiaticam, quas dioeceses et ipsas provincias vocavit supra L. I, 9. *imperii tui provincias.*

[22] tributa exigere vetarem prius, quam ego, re cognita, permisissem. genus enim quoddam fuisse impediendi, cum ego cognoscere non possem, nisi cum ad hiemem me ex Cilicia recepissem. Ad omnia accipe: et cognosce aequitatem expostulationis tuae. Primum, cum ad me aditum esset ab iis, qui dicerent, a se intolerabilia tributa exigi: quid habuit iniquitatis, me scribere, ne facerent ante, quam ego rem causamque cognossem? Non poteram, credo, ante hiemem. sic enim scribis. Quasi vero ad cognoscendum ego ad illos, non illi ad me venire debuerint. Tam longe? inquis. Quid? cum dabas iis litteras, per quas mecum agebas, ne eos impedirem, quo minus ante hiemem aedificarent, non eos ad me venturos arbitrabare? Tametsi id quidem fecerunt ridicule. quas enim litteras afferebant, ut opus aestate facere possent, eas mihi post brumam reddiderunt. Sed scito, et multo plures esse, qui de tributis recusent, quam qui exigi velint; et me tamen, quod te velle existimem, esse facturum. De Appianis hactenus. A Pausania, Lentuli liberto, accenso meo, audivi, cum diceret, te secum esse questum, quod tibi obviam non prodissem. Scilicet contemsi te: nec potest fieri me quidquam superbius. Cum puer tuus ad me secunda fere vigilia venisset, isque te ante lucem Iconium mihi venturum nuntiasset, incertumque, utra via, cum essent duae: altera Varronem, tuum familiarissimum, altera Q. Leptam, praefectum fabrûm meum, tibi obviam misi. mandavi utrique eorum, [23] ut ante ad me

[22] *tributa exigere.*] Qualia haec tributa, v. in Clave. omnis pecunia tributum dicitur, quae per partes descriptas in singula capita datur et exigitur. collatitiam vocant.

[23] *ut ante ad me excurrerent.*] An *reccurrerent*? Etiam *ut* melius abfuerit: ne bis durius concurrat.

excurrerent, ut tibi obviam prodire possem. Currens Lepta venit, mihique nuntiavit, te jam castra praetergressum esse. confestim Iconium veni. cetera jam tibi nota sunt. An ego tibi obviam non prodirem? primum, Appio Claudio? deinde, imperatori? deinde, more majorum? [24] deinde, quod caput est, amico? praesertim cum in isto genere multo etiam ambitiosius facere soleam, quam honos meus et dignitas postulat. Sed haec hactenus. Illud idem Pausanias dicebat, te dixisse: Quidni? Appius Lentulo, Lentulus Appio processit obviam: Cicero Appio noluit? Quaeso, etiamne tu has ineptias, homo (mea sententia) summa prudentia, multa etiam doctrina, plurimo rerum usu, [25] addo urbanitatem, quae est virtus, ut Stoici rectissime putant, ullam Appietatem, aut Lentulitatem, valere apud me plus, quam ornamenta virtutis, existimas? Cum ea consecutus nondum eram, quae sunt hominum opinionibus amplissima: tamen ista vestra nomina numquam sum admiratus: viros esse, qui ea vobis reliquissent, magnos arbitrabar. Postea vero, quam [26] ita et cepi et gessi maxima imperia, ut mihi nihil neque ad honorem, neque ad gloriam acquirendum putarem: superiorem quidem numquam, sed parem vobis me speravi esse factum. Nec, mehercule, aliter vidi existimare, vel Cn. Pom-

[24] *deinde, quod caput est.*] An *denique?* primum, ne nimis frequens sit *deinde*, tum ob rem: *quod caput est.*

[25] *addo urbanitatem.*] Hoc cum Graevio praetuli alteri *urbanitate*, quia meliores libri habent et scr. et edd.

[26] *ita et cepi, et gessi.*] Graevius *ita et* deleri vult. Sane et sic constat sensus, quod non hic tam quaeri videtur de modo capiendi et gerendi honores, quam de acceptis et gestis honoribus. Sed in vulgata libri edd. et scr. prope omnes consentiunt: et mentioni *gloriae* aptior vulgata lectio videtur.

pejum, quem omnibus, qui umquam fuerunt, vel P. Lentulum, quem [27] mihi ipsi antepono. Tu si aliter existimas, nihil errabis, si paullo diligentius, (ut, quid sit ωγένεια, quid sit nobilitas, intelligas,) Athenodorus, Sandonis filius, quid de his rebus dicat, attenderis. Sed, ut ad rem redeam, me tibi non amicum modo, verum etiam amicissimum existimes velim. profecto omnibus meis officiis efficiam, ut ita esse vere possis judicare. Tu autem si id agis, ut minus mea causa, dum ego absim, debere videaris, quam ego tua laborarim: libero te ista cura. πας' εμοι γε και αλλοι, Οί κε με τιμησουσι, μαλιστα δε μητιετα Ζευς. Sic autem natura es φιλαιτιος, illud non perficies, quo minus tua causa velim. hoc assequere, ut, quam in partem tu accipias, minus laborem. Haec ad te scripsi liberius, fretus conscientia officii mei, benivolentiaeque: quam a me certo judicio susceptam, quoad tu voles, conservabo. Vale.

ARGUMENTUM. 8

Refellit, quae Appius objecerat: probatque, si quid egerit, quod inique interpretetur Appius; aut imprudenter illum facere, qui malevolorum sermonibus credat: aut astute nimis, qui, quae sibi in mentem veniant, aliis attribuat. Deinde gratum sibi esse ostendit, quod de urbanis rebus perscripserit, et promiserit de suis: in quibus id maxime rogat, ne prorogari provinciam concedat. Tandem de bellicis provinciae rebus addit, et crebras poscit litteras.

M. T. C. PROCOS. S. D. APPIO PULCHRO.

Etsi, quantum ex tuis litteris intelligere potui, videbam, te hanc epistolam, cum ad urbem [28] esses, esse

[27] *mihi ipsi antepono.*] Iterum Graevius male praefert et recipit *mihi ipse:* opponuntur sibi *omnibus - - mihi ipsi.*

[28] *esses, esse lecturum.*] Non bene mihi hoc sonat. Suspicatus sum, transpositum esse alterum, et sic fuisse: *te hanc epistolam esse cum ad urbem esses, lecturum:* quae est plane Ciceroniana collocatio.

lecturum, refrigerato jam [29] levissimo sermone hominum provincialium: tamen, cum tu tam multis verbis ad me de improborum oratione scripsisses, faciendum mihi putavi, ut tuis litteris brevi responderem. Sed prima duo capita epistolae tuae, tacita mihi [30] quodammodo relinquenda sunt. Nihil enim habent, quod aut definitum sit, aut certum, nisi me [31] vultu, taciturnitate significasse, tibi non esse amicum; idque pro tribunali, cum aliquid ageretur, et nonnullis in conviviis intelligi potuisse. Hoc totum nihil esse, possum intelligere: sed cum sit nihil, ne quid dicatur quidem, intelligo. Illud quidem scio, meos multos, et illustres, et ex superiore, et ex aequo loco sermones habitos cum tua summa laude, et [32] cum magna significatione nostrae familiaritatis, ad te vere potuisse deferri. Nam, [33] quod ad legatos attinet, quid a me fieri potuit aut elegantius, aut justius, quam ut sumtus egentissimarum civitatum minuerem, sine ulla imminutione dignitatis tuae, praesertim ipsis civitatibus postulanti-

[29] *levissimo sermone hom. - - improborum oratione*] de Cicerone, et quae ipse fecisset contra dignitatem Appii. *Levissimo* refertur sensu ad homines, quasi esset *levissimorum hominum* sermo, ut mox *improborum oratio*.

[30] *quodammodo.*] Abest a Ms. nostro, in margine est a m. sec.

[31] *vultu, taciturnitate.*] Graevius addidit *et*, e Mss. aliquot et edd. Manut. Lamb. alii libri habent *taciturnitatis*, ut Rom. Est hic aliquid offensionis. Ceterum sane etiam interdum tacendo fit significatio animi.

[32] *cum m. solicitudine, significatione n. f.*] *Solicitudine* sine dubio vitiosum est; nullum hic sensum commodum habere potest. Graevius id delendum aut interponendum *et* putat, quod et manus docta adscripsit exemplo meo ed. 1471. Sed medela posterior nil prodest. Delevi ergo, cum et absit a Ms. Gu. edd. Mediol. Cratandri, Hervag. Victor. P. Manut. etc.

[33] *quod ad legatos att.*] qui Romam mitterentur publice a civitatibus provinciae, ut ad senatum laudarent Appium, et gratias agerent senatui, quod eum sibi Proconsulem misisset: qui legati cum sumtu publico irent, pecuniae magnae exigendae erant ab incolis civitatum: unde supra tributa, etc. et post *exactio capitum atque ostiorum*.

bus ? Nam mihi totum genus legationum, tuo nomine proficiscentium, notum non erat. Apameae cum essem, multarum civitatum principes ad me detulerunt, sumtus decerni legatis nimis magnos, cum solvendo civitates non essent. Hic ego multa simul cogitavi. primum te hominem, non solum sapientem, verum etiam (ut nunc loquimur) urbanum, non arbitrabar genere isto legationum delectari : idque me arbitror Synnadis pro tribunali multis verbis disputavisse : primum, Appium Claudium senatui populoque Romano, non Myndensium testimonio, (in ea enim civitate mentio facta est,) sed sua sponte, esse laudatum : deinde me ista vidisse multis accidere, ut eorum causa legationes Romam venirent ; sed his legationibus non meminisse ullum tempus laudandi, aut locum dari : studia mihi eorum placere, quod in te bene merito grati essent : consilium totum videri minime necessarium. Si autem vellent declarare in eo officium suum, laudaturum me, si qui suo sumtu functus esset officio : concessurum, si legitimo : non permissurum, si infinito. Quid enim reprehendi potest, nisi quod addis, visum esse quibusdam edictum meum, quasi consulto ad istas legationes impediendas esse accommodatum ? Jam non tam mihi videntur [34] injuriam facere, si qui haec disputant, quam si cujus aures ad hanc disputationem patent. Romae composui edictum : nihil addidi, nisi quod publicani me roga-

[34] *injuriam facere ii, qui.*] Sic plerique libri : quidam *hi* : verum est, *si qui h. d.* nam sequitur *quam si cujus :* et in illo interdum haesere librarii : ut Seelsianus, qui fecit in hoc, *quam is, cujus*, quod male probabat Graevius. Simile illius vitium supra notavimus, quod Graevius adeo probabat. Librarius Ms. nostri fecit *hi cujus.*

runt, [35] cum Samum ad me venissent, ut de tuo edicto totidem verbis transferrem in meum. Diligentissime scriptum caput est, quod pertinet ad minuendos sumtus civitatum: quo in capite sunt quaedam nova, salutaria civitatibus; quibus ego magnopere delector. Hoc vero, ex quo suspicio nata est, me exquisisse aliquid, in quo te offenderem, translatitium est. Neque enim eram tam desipiens, ut privatae rei causa legari putarem, qui et tibi non privato, et pro re non privata sua, sed publica; non in privato, sed in publico orbis terrae consilio, [36] [id est, in senatu,] ut gratias agerent, mittebantur: neque cum edixi, ne quis injussu meo proficisceretur, exclusi eos, qui me in castra, et qui trans Taurum persequi non possent. Nam id est maxime in tuis litteris irridendum. Quid enim erat, quod me persequerentur in castra, Taurumve transirent, cum ego Laodicea usque ad Iconium iter ita fecerim, ut me omnium illarum dioecesium, quae cis Taurum sunt, omniumque earum civitatum magistratus legationesque convenirent? Nisi forte postea coeperunt legare, quam ego Taurum transgressus sum: quod certe non ita est. Cum enim Laodiceae, cum Apameae, cum Synnadis, cum Philomeli, cum Iconii essem; quibus in oppidis omnibus commoratus sum: omnes jam istius generis legationes erant constitutae. Atque hoc tamen te scire volo, me, de isto sumtu legationum aut minuendo, aut remittendo, decrevisse nihil, nisi quod principes civita-

[35] *cum Samum ad me ven.*] nempe ante, quam in provinciam venisset, cum de edicto adhuc esset ei integrum.

[36] *id est, in senatu.*] Haec sine dubio glossa est. uncis inclusi.

tum a me postulassent: [37] ne in venditionem tributorum, et illam acerbissimam exactionem (quam tu non ignoras) capitum atque ostiorum, inducerenter sumtus minime necessarii. Ego autem cum hoc suscepissem, non solum justitia, sed etiam misericordia adductus, ut levarem miseriis perditas civitates, et perditas maxime per magistratus suos, non potui in illo sumtu non necessario negligens esse. Tu, cum istiusmodi sermones ad te delati de me sunt, non debuisti credere. Si autem hoc genere delectaris, ut, quae tibi in mentem veniant, aliis attribuas: genus sermonis [38] inducis in amicitiam minime liberale. Ego si in provincia detrahere de tua fama umquam cogitassem, non ad generum tuum Lentulum, neque ad libertum tuum Brundisii, neque ad praefectum fabrûm Corcyrae, quem in locum me venire velles, retulissem. Quare potes, doctissimis hominibus auctoribus, quorum sint de amicitia gerenda praeclarissime scripti libri, genus hoc totum orationis tollere: *disputabant; ego contra disserebam: dicebant; ego negabam.* An mihi de te nihil esse dictum umquam putas? ne hoc quidem, quod, cum me Laodiceam venire voluisses, Taurum ipse transisti? quod iisdem diebus meus conventus erat Apameae, Synnadis, Philomeli: tuus Tarsi? Non dicam plura, ne, in quo te objurgem, id ipsum videar imitari. Illud dicam, ut sentio: si ista, quae alios loqui dicis,

[37] *ne in venditionem tributorum - - inducerentur sumtus.*] *Venditio tribb.* est, qualis *venditio vectigaliorum*, quae *et locatio* dicitur: quia illa pecunia legatis decreta solvenda esset statim abeuntibus, quaesitus est, qui eam daret, et per partes a singulis deinde per capita et ostia exigeret, quod ipsi solvendum esset, in quo, ut in exactionibus publicanorum, multum injuriae factum. Sed modus loquendi insolens est: *sumtus non necessarii inducuntur in venditionem tributorum*, etc. i. e. ut vendenda sint tributa et exigenda per capita et ostia.

[38] *inducis in amicitiam*] facis, ut amici utantur sermonibus de se, parum liberalibus et indignis amicitia.

ipse sentis; tua summa culpa est: sin autem alii tecum haec loquuntur; tua tamen, quod audis, culpa nonnulla est. Mea ratio in tota amicitia nostra constans et gravis reperietur. Quod si qui me astutiorem fingit: quid potest esse callidius, quam, cum te absentem semper defenderim, cum praesertim [39] mihi usu venturum non arbitrarer, ut ego quoque absens a te defendendus essem; nunc committerem, ut tu jure optimo me absentem deserere posses? Unum genus excipio sermonis, in quo persaepe aliquid dicitur, [40] quod te putem nolle dici: si aut legatorum tuorum cuipiam, aut praefectorum, aut tribunorum militum male dicitur: quod tamen ipsum non mehercule adhuc accidit me audiente, ut aut gravius diceretur, aut in pluris, quam mecum Corcyrae Clodius est locutus; cum in eo genere maxime quereretur, te aliorum improbitate minus felicem fuisse. Hos ego sermones, quod et multi sunt, et tuam existimationem, ut ego sentio, non offendunt, lacessivi numquam, sed non valde repressi. Si quis est, qui neminem bona fide in gratiam putet redire posse: non nostram is perfidiam coarguit, sed indicat suam; simulque non de me is pejus, quam de te existimat. Sin autem quem mea instituta in provincia non delectant, et quadam dissimilitudine institutorum meorum ac tuorum laedi se putat, cum uterque nostrûm recte fecerit, sed non idem uterque secutus sit: hunc ego amicum habere non curo. Liberalitas tua, ut hominis nobi-

[39] *mihi usu venturum.*] Sic libri scr. et edd. *usum* ex uno libro recepit Gebhardus, quod quidem et ipsum apud Comicos occurrit, sed unius libri auctoritate non erat recipiendum.

[40] *quod te putem nolle dici.*] Lambinus addit *non*: quod sequentia sane desiderant.

lissimi, latius in provincia patuit. Nostra si angustior, (etsi de tua prolixa beneficaque natura limavit aliquid posterior annus, propter quandam tristitiam temporum,) non debent mirari homines, cum et natura semper ad largiendum ex alieno fuerim restrictior, et temporibus, quibus alii moventur, iisdem ego movear: *me esse acerbum sibi, ut sim dulcis mihi.* De rebus urbanis quod me certiorem fecisti, cum per se mihi gratum fuit, tum quod significasti, tibi omnia mea mandata curae fore. In quibus unum illud te praecipue rogo, ut cures, ne quid mihi ad hoc negotii aut oneris accedat, aut temporis: Hortensiumque, nostrum collegam et familiarem, roges, ut, si umquam mea causa quidquam aut sensit, aut fecit, de hac quoque sententia bima decedat: quia mihi nihil potest esse inimicius. De nostris rebus quod scire vis: Tarso nonis Octobr. Amanum versus profecti sumus. Haec scripsi postridie ejus diei, cum castra haberem in agro Mopsuhestiae. Si quid egero, scribam ad te: [41] neque domum umquam ad meos litteras mittam, quin adjungam eas, quas tibi reddi velim. De Parthis quod quaeris, fuisse nullos puto. Arabes qui fuerunt, admisto Parthico ornatu, dicuntur omnes revertisse. Hostem esse in Syria negant ullum. Tu velim ad me quam saepissime, et de tuis rebus scribas, et de meis, a de omni reipublicae statu. de quo sum sollicitus eo magis, quod ex tuis litteris cognovi, Pompejum nostrum in Hispaniam iturum. Vale.

[41] *neque domum umquam ad me l. m.*] edd. vet. *ad meos.* Gebhardus dedit *ad me*, e libris duobus. quod mihi non placet. Gu. 2. *ad meos lares.*

9 ARGUMENTUM.

Appii litteris, humanissime scriptis, humanitate pari respondet, eique de triumphi spe gratulatur, et ad absolvendos augurales libros hortatus, petit ut supplicationem sibi decerni curet.

M. T. C. APPIO PULCHRO, S. D.

Vix tandem legi litteras dignas Appio Clodio, plenas humanitatis, officii, [42] diligentiae. Adspectus videlicet urbis tibi tuam pristinam urbanitatem reddidit. Nam, quas ex itinere [43] ante, quam ex Asia egressus esses, ad me litteras misisti, unas de legatis a me prohibitis proficisci, alteras de Appianorum aedificatione impedita, legi perinvitus. Itaque conscientia meae constantis erga te voluntatis rescripsi tibi subiratus. Iis vero litteris lectis, quas Philotimo, liberto meo, dedisti, cognovi intellexique, in provincia multos fuisse, qui nos, quo animo inter nos sumus, esse nollent: ad urbem vero ut accesseris, vel potius ut primum tuos videris, cognosse te ex iis, qua in te absentem fide, qua in omnibus officiis tuendis erga te observantia et constantia fuissem. Itaque quanti illud me aestimare putas, quod est in tuis litteris scriptum: si quid inciderit, quod ad meam dignitatem pertineat, etsi vix fieri possit, tamen te parem mihi gratiam relaturum? Tu vero facile facies. nihil est enim, quod studio et benivolentia, vel amore potius, effici non possit. Ego, etsi et ipse ita judicabam, et fiebam crebro a meis per litteras certior;

[42] *diligentiae*] sc. in officio amicitiae conservandae. Sic Coel. 30. *diligentissimus officii.*

[43] *ante, quam ex A. egressus es.*] Putavi scribendum *egressus esses.* et sic habet Ms. noster. Scriptum est in eo *ees*, e quo facile *es* fieri potuit. Sic et correxit manus docta in ed. 1469.

tamen maximam laetitiam cepi ex tuis litteris de spe minime dubia et plane explorata triumphi tui: neque vero ob eam causam, quo ipse facilius consequerer: [44] nam id quidem ἐπικούρειον est: sed, mehercule, quod tua dignitas atque amplitudo mihi est ipsa cara per se. Quare quoniam plures tu habes, quam ceteri, quos scias in hanc provinciam proficisci, quod te adeunt fere omnes, si quid velis: gratissimum mihi feceris, si ad me, simul atque adeptus eris, quod et tu confidis, et ego opto, litteras miseris. Longi subsellii (ut noster Pompejus appellat) judicatio et mora, si quem tibi item unum alterumve diem abstulerit: quid enim potest amplius? tua tamen dignitas suum locum obtinebit. Sed, si me diligis, si a me diligi vis, ad me litteras, ut quam primum laetitia afficiar, mittito. Et velim, reliquum quod est promissi ac muneris tui, mihi persolvas. Cum ipsam cognitionem juris augurii consequi cupio, tum mehercule tuis incredibiliter studiis erga me muneribusque delector. Quod autem a me tale quiddam desideras, sane mihi considerandum est, quonam te remunerer potissimum genere: nam profecto non est meum, qui in scribendo (ut soles admirari) tantum industriae ponam, committere, [45] ut negligens scribendo fuisse videar: praesertim cum id non modo negligentis, sed etiam ingrati animi crimen futurum sit. Verum haec videbimus. Illud, quod polliceris, velim pro tua fide diligentiaque, et pro nostra, non instituta, sed jam inveterata amicitia, cures, enitare, ut supplicatio nobis quam honorificentissime, quam primumque de-

[44] *nam id q ἐπ. est*] forte *esset*. Edd. pr. neutrum habent.

[45] *ut negligens scribendo.*] Excidit *in*, ut supra I, 11.

cernatur. Omnino serius misi litteras, quam vellem: in quo cum difficultas navigandi fuit odiosa, [46] tum in ipsum discessum senatus incidisse credo litteras meas. Sed id feci adductus auctoritate et consilio tuo: idque a me recte factum puto, quod non statim, ut appellatus imperator sim, sed aliis rebus additis, aestivisque confectis, litteras miserim. Haec igitur tibi erunt curae, quemadmodum ostendis: meque totum, et mea, et meos commendatos habebis. Vale.

10 ARGUMENTUM.

Appium Dolabella, reversum e Cilicia, de majestate et de ambitu accusaverat, quo tempore Tulliam duxerat, filiam Ciceronis. Id factum, insciente se, conatur probare. Praeterea suspicionem impeditae legationis, quae ad laudandum illum decreta fuisset, conatur eripere. Addiderat gestorum in provincia narrationem, quae periit. Tandem auguratur, censuram ei delatum iri.

M. T. C. APPIO PULCHRO, S. D.

Cum est ad nos allatum de temeritate eorum, qui tibi negotium facesserent, etsi graviter primo nuntio commotus sum, quod nihil tam praeter opinionem meam accidere potuit: tamen, ut me collegi, cetera mihi facillima videbantur, quod et in te ipso maximam spem, et in tuis magnam habebam: multaque mihi veniebant in mentem, quamobrem istum laborem tibi etiam honori putarem fore. Illud plane moleste tuli, quod certissimum et justissimum triumphum, hoc invidorum consilio esse tibi ereptum vide-

[46] *tum in ipsum disc. incidisse.*] *In* delevit Gebhardus, quod a quibusdam libris abest, absorptum a finali in *tum*. Utinam exemplum aliud attulisset, ubi *incidere* sine *in* dictum esset. Ineptiae istae sunt.

bam. Quod tu si tanti facies, quanti ego semper judicavi faciendum esse: facies sapienter, et ages victor ex inimicorum dolore triumphum justissimum. Ego enim plane video fore, nervis, opibus, sapientia tua, vehementer ut inimicos tuos poeniteat intemperantiae suae. De me tibi sic, contestans omnes deos, promitto atque confirmo, me pro tua dignitate (malo enim dicere, quam pro salute,) in hac provincia, cui tu praefuisti, rogando deprecatoris, laborando propinqui, auctoritate [47] cari hominis (ut spero) apud civitates, gravitate imperatoris suscepturum officia atque partes. Omnia volo a me et postules, et exspectes: vincam meis officiis cogitationes tuas. Q. Servilius perbreves mihi a te litteras reddidit, quae mihi tamen nimis longae visae sunt. Injuriam enim mihi fieri putabam, cum rogabar. Nollem accidisset tempus, in quo perspicere posses, quanti te, quanti Pompejum, quem unum ex omnibus facio, ut debeo, plurimi, quanti Brutum facerem: quamquam in consuetudine quotidiana perspexisses, sicut perspicies: sed, quoniam accidit, si quid a me praetermissum erit, commissum facinus et admissum dedecus confitebor. Pomtinus, qui a te tractatus est praestanti ac singulari fide, cujus tui beneficii sum ego testis, praestat tibi memoriam benivolentiamque, quam debet: qui, cum maximis rebus suis coactus, a me invitissimo decessisset; tamen, ut vidit interesse tua, conscendens jam navem, Epheso Laodiceam revertit. Talia te cum studia videam habiturum esse innumerabilia, plane dubitare

[47] *cari hominis (ut spero) apud civ.*] Maluerunt nonnulli *clari*, quod et in Ms. uno repertum. Id aptius verbo *auctoritate*, sed non *ut spero*.

non possum, quin tibi amplitudo ista sollicitudo futura sit. [48] Si vero effeceris, ut censores creentur, et, si ita gesseris censuram, ut et debes, et potes: non tibi solum, sed tuis omnibus video in perpetuum summo te praesidio futurum. Illud pugna et enitere, ne quid nobis temporis prorogetur: ut, cum hic tibi satisfecerimus, istic quoque nostram in te benivolentiam navare possimus. Quae de hominum atque ordinum omnium erga te studiis scribis ad me, minime mihi miranda et maxime jucunda acciderunt: eademque ad me perscripta sunt a familiaribus meis. Itaque capio magnam voluptatem, cum tibi, cujus mihi amicitia non solum ampla, sed etiam jucunda est, ea tribui, quae debeantur: tum vero remanere etiam nunc in civitate nostra studia, prope omnium consensu, erga [49] fortes et industrios viros: quae mihi ipsi una semper tributa merces est laborum et vigiliarum mearum. Illud vero mihi permirum accidit, tantam temeritatem fuisse in eo adolescente, cujus ego salutem duobus capitis judiciis summa contentione defendi, ut, tuis inimicitiis suscipiendis, oblivisceretur patroni omnium fortunarum ac rationum suarum: praesertim cum tu omnibus, vel ornamentis, vel praesidiis redundares; illi (ut levissime dicam) multa deessent. cujus sermo stultus et puerilis, erit jam antea ad me a M. Coelio, familiari nostro, perscriptus: de quo

[48] *Si vero efficis.*] Sic Victorius e libris scr. edidit: et sic Ms. noster edd. pr. Alii ediderunt *effeceris*, quod ego praetulerim: nam et post est *gesseris*.

[49] *fortes et industrios viros.*] Non bene Graevius e vestigiis Ms. in quo erat *industres* corrigit *illustres*. *fortitudo* et *industria* sunt duae virtutes, quae apud Rom. maxime valebant, illa in bello, haec in foro, ut docetur in or. pro Sextio: et quod ipse de sua mercede dicit, id pertinet ad *industriam* illam in foro.

item sermone multa scripta sunt abs te. Ego autem citius cum eo, qui tuas inimicitias suscepisset, veterem conjunctionem diremissem, quam novam conciliassem. Neque enim de meo erga te studio dubitare debes: neque id est obscurum cuiquam in provincia, nec Romae fuit. Sed tamen significatur in tuis litteris suspicio quaedam, et dubitatio tua: de qua alienum tempus est mihi tecum expostulandi; purgandi autem mei, necessarium. Ubi enim ego cuiquam legationi fui impedimento, quo minus Romam ad laudem tuam mitteretur? aut in quo potui, si te palam odissem, minus, quod tibi obesset, facere? si clam, magis aperte inimicus esse? Quodsi essem ea perfidia, qua sunt ii, qui in nos haec conferunt: tamen ea stultitia certe non fuissem, ut aut in obscuro odio apertas inimicitias, aut, in quo tibi nihil nocerem, summam ostenderem voluntatem nocendi. [50] Ad me adire quosdam memini, [nimirum ex Epicteto,] qui dicerent, nimis magnos sumtus legatis decerni: quibus ego non tam imperavi, quam censui, sumtus legatis quam maxime ad legem Corneliam decernendos. Atque in eo ipso me non perseverasse, testes sunt rationes civitatum, in quibus, quantum quaeque voluit, [51] legatis tuis datum induxit. Te autem quibus mendaciis homines levissimi onerarunt? non modo sublatos sumtus, sed etiam a procuratoribus eorum, qui jam profecti essent, repetitos et ablatos: eamque

[50] *Ad me adire quosdam memini.*] Victorius addidit, *nimirum ex Epicteto*: idque recepit et Graevius. (quamquam non est in textu ejus, omissum incuria,) vestigiis ejus lectionis repertis in Mss. duobus. forma quidem orationis sapit glossam: sed res ipsa non sapit ingenium librarii. Unde enim ei de Epicteto in mentem venisset? Recepi, sed uncis inclusum.

[51] *legatis tuis*] tua causa Romam ad senatum missis.

causam multis omnino non eundi fuisse. Quererer tecum atque expostularem, ni (ut supra scripsi) purgare me tibi hoc tuo tempore, quam accusare te mallem: idque putarem esse rectius. Itaque nihil de te, quod credideris de me; quamobrem non debueris credere, pauca dicam. Nam si me virum bonum, si dignum his studiis, eaque doctrina, cui me a pueritia dedi; si satis magni animi, non minimi consilii in maximis rebus perspectum habes: nihil in me, non modo perfidiosum et insidiosum et fallax in amicitia, sed ne humile quidem aut jejunum debes agnoscere. Sin autem me [52] astutum et occultum juvat fingere: quid est, quod minus cadere in ejusmodi naturam possit, quam aut florentissimi hominis aspernari benivolentiam, aut ejus existimationem oppugnare in provincia, cujus laudem domi defenderis? aut in ea re animum ostendere inimicum, in qua nihil obsis? aut id eligere ad perfidiam, quod ad indicandum odium apertissimum sit, ad nocendum, levissimum? Quid erat autem, cur ego in te tam implacabilis essem, cum te ex fratre meo, ne tunc quidem, cum tibi prope necesse esset eas agere partes, inimicum mihi fuisse cognossem? Cum vero reditum nostrum in gratiam uterque expetisset: quid in consulatu tuo frustra mecum egisti, quod me aut facere, aut sentire voluisses? Quid mihi mandasti, cum te Puteolis prosequerer, in quo non exspectationem tuam [53] diligentia mea vicerim? Quodsi id est maxime astuti, omnia ad suam

[52] *a. et occultum juvat fingere.*] Recepi post Graevium *juvat* pro *lubet*. nam et in pluribus Mss. repertum est, et in aliquo utrumque, *juvat*, *lubet*, unde clarum, *lubet* esse a glossatore.

[53] *diligentia mea vicerim.*] Conjeci *vicerit* quod et est exquisitius, et ita *mea* firmatur, quod in vulgata abesse potest.

utilitatem referre: quid mihi tandem erat utilius, quid commodis meis aptius, quam hominis nobilissimi atque honoratissimi conjunctio: cujus opes, ingenium, liberi, affines, propinqui, mihi magno, vel ornamento, vel praesidio esse possent? Quae tamen ego omnia in expetenda amicitia tua, non astutia quadam, sed aliqua potius sapientia, secutus sum. Quid? illa vincula, quibus quidem libentissime adstringor, quanta sunt! studiorum similitudo, suavitas consuetudinis, delectatio vitae atque victus, sermonis societas, litterae interiores. Atque haec domestica. Quid illa tandem popularia? reditus illustris in gratiam? in quo ne per imprudentiam quidem errari potest, sine suspicione perfidiae: amplissimi sacerdotii collegium? in quo non modo amicitiam violari apud majores nostros fas non erat, sed [54] ne cooptari quidem sacerdotem licebat, qui cuiquam ex collegio esset inimicus. Quae ut omittam tam multa atque tanta: quis umquam tanti quemquam fecit, aut facere potuit, aut debuit, quanti ego Cn. Pompejum, socerum tuae filiae? Etenim si merita valent: patriam, liberos, salutem, dignitatem, memetipsum mihi per illum restitutum puto: si consuetudinis jucunditas: quae fuit umquam amicitia consularium in nostra civitate conjunctior? si illa amoris atque officii signa: quid mihi ille non commisit? quid non mecum communicavit? quid de se in senatu, cum ipse abesset, per quemquam agi

[54] *ne cooptari quidem*] Sic cum Graevio edidi, ut et ante Gruterum vulgo edebatur. Gebhardus e Mss. Pall. *ne optari* edidit, ubique insolentiora captans. Etiam alii libri, Ms. noster, edd. pr. habent ve. *ne optari q.* ut Rom. Med. vel *nec optari*, ut Gu. 2. Ven. 1469. 1471. 1477. etc. sed *nec optari*, ut bene Graevius vidit, natum est e *necoop-tari*. In Mss. antiquissimis *o* semel scriptum fuit, sed ut bis legeretur. inde error ortus.

maluit? quibus ille me rebus non ornatissimum voluit amplissime? qua denique ille facilitate, qua humanitate tulit contentionem meam pro Milone, adversante interdum actionibus suis? quo studio providit, ne quae me illius temporis invidia attingeret, cum me consilio, tum auctoritate, cum armis denique texit suis? quibus quidem temporibus haec in eo gravitas, haec animi altitudo fuit, non modo ut Phrygi alicui, aut Lycaoni, quod tu in legatis fecisti; sed ne summorum quidem hominum malivolis de me sermonibus crederet. Hujus igitur filius cum sit gener tuus, cumque, praeter hanc conjunctionem affinitatis, quam sis Cn. Pompejo carus, quamque jucundus, intelligam: quo tandem animo in te esse debeo? cum praesertim eas ad me is litteras miserit, quibus, etiamsi tibi, cui sum amicissimus, hostis essem, placarer tamen: totumque me ad ejus viri, ita de me meriti, voluntatem nutumque converterem. Sed haec hactenus. pluribus enim etiam fortasse verbis, quam necesse fuit, scripta sunt. Nunc ea, [55] quae a me perfecta, quaeque instituta sunt, cognosce.

* Non pauca desiderantur, quae fortassis ab ipso Cic. detracta sunt.*

Atque haec agimus, et agemus magis pro dignitate, quam pro periculo tuo. Te enim (ut spero) propediem censorem audiemus: cujus magistratus officia, quae sunt maximi animi, summique consilii, tibi diligentius

[55] *quae a me perfecta, q. inst. s.*] Victorius e Ms. Medic. edidit *profecta*: quod omnes secuti sunt. Ego tamen vetus restitui. Si Cicero scripsit *profecta*, manifesta est et frigida tautologia: nam *instituta* nil differt. Diversa autem ista esse debere, indicat illud *quaeque*. Cicero dixit primum de rebus a se jam perfectis, deinde de coeptis, nondum absolutis. *Perfecta* habent omnes Mss. nostri.

et accuratius, quam haec, quae nos de te agimus, cogitanda esse censeo. Vale.

ARGUMENTUM. 11

Gratulatur Appio de absolutione majestatis, et de ambitu similem eventum sperat. Laudatis Pompejo et Bruto, pollicetur operam suam ad notandos, qui testimonium in Appium pretio dixerint. Augurales libros ad otium utriusque servari, orationes autem mitti cupit: et humaniores litteras pollicitus, monet, ut proavum censura imitetur.

M. T. C. APPIO PULCHRO, (UT SPERO) CENSORI, S. D.

Cum essem in castris ad fluvium Pyramum, redditae mihi sunt uno tempore a te epistolae duae, quas ad me Q. Servilius Tarso miserat. Earum in altera dies erat adscripta nonarum Aprilium: in altera, quae mihi recentior videbatur, dies non erat. Respondebo igitur superiori prius, in qua scribis ad me de absolutione majestatis. de qua, etsi permultum ante certior factus eram litteris, nuntiis, fama denique ipsa; (nihil enim fuit clarius: non quo quisquam aliter putasset; sed nihil de insignibus ad laudem viris obscure nuntiari solet:) tamen eadem illa laetiora fecerunt mihi tuae litterae: non solum quia planius loquebantur et uberius, quam vulgi sermo, sed etiam, quia magis videbar tibi gratulari, cum de te ex teipso audiebam. Complexus igitur sum cogitatione te absentem: epistolam vero osculatus, etiam ipse mihi gratulatus sum. Quae enim a cuncto populo, a senatu, a judiciis, ingenio, industriae, virtuti tribuuntur: [56] (mihi ipse assentor fortasse, cum ea esse in me

[56] *quia mihi assentor*, etc.] *Quia* sine dubio delendum: ut mirer in eo neminem haesisse: est parenthesis manifesta, qua invidiam sequentis propositionis amoliri vel minuere tentat. causae hic nullum vestigium est, quae *quia* requirat. Non dubitavi delere.

fingo:) mihi quoque ipsi tribui puto. Nec tam gloriosum exitum tui judicii exstitisse, sed tam pravam inimicorum tuorum mentem fuisse mirabar. De ambitu vero quid interest, inquies, an de majestate? Ad rem nihil. alterum enim non attigisti: [57] alteram auxisti. Verumtamen est majestas, [58] (ut Sulla voluit,) ne in quemvis impune declamare liceret. Ambitus vero, ita apertam vim habet, ut aut accusetur improbe, aut defendatur. qui enim facta, aut non facta largitio ignorari potest? Tuorum autem honorum cursus, cui suspectus umquam fuit? Me miserum, qui non affuerim! quos ego risus excitassem? Sed de majestatis judicio duo mihi illa ex tuis litteris jucundissima fuerunt: unum, quod te ab ipsa republica defensum scribis: quae quidem, etiam in summa bonorum et fortium civium copia, tueri tales viros deberet: nunc vero eo magis, quod tanta penuria est in omni, vel honoris, vel aetatis gradu, ut tam orba civitas tales tutores complecti debeat: alterum, quod Pompeji et Bruti fidem, benivolentiamque mirifice laudas. Laetor virtute et officio, cum tuorum necessariorum, meorum amicissimorum, tum alterius, omnium saeculorum et gentium principis, alterius, jampridem juventutis, celeriter (ut spero) civitatis. De mercenariis testibus a suis civitatibus notandis, nisi jam factum aliquid est per Flaccum, fiet a me, cum per Asiam decedam. Nunc ad alteram epistolam

[57] *alteram auxisti*] sc. majestatem pop. Rom. In ed. Gruteri irrepsit, opinor vitio operarum, *alterum*, non animadverso ab J. Gronovio. Nam in notis monuisset de hac mutatione. Sed tamen Mss. Gu. habent *alterum*.

[58] *ut Sulla voluit*] nempe in lege Cornelia de majestate, in qua vis criminis diligentius et accuratius definita erat. inox variant libri inter *declamare* et *declamari*: nil refert, nam utrumque rectum. Cicero tamen, quantum observavi, saepius *licet* passivo jungit, quam activo.

venio. Quod ad me quasi formam communium temporum et totius reipublicae misisti expressam: prudentia litterarum tuarum valde mihi est grata. Video enim et pericula leviora, quam timebam, et majora praesidia, si quidem (ut scribis) omnes vires civitatis se ad Pompeji ductum applicaverunt: tuumque simul promtum animum et alacrem perspexi ad defendendam rempublicam, mirificamque cepi voluptatem ex hac tua diligentia, quod, in summis tuis occupationibus, mihi tamen reipublicae statum per te notum esse voluisti. Nam [59] augurales libros ad commune utriusque nostrûm otium serva. Ego enim, a te cum tua promissa per litteras flagitabam, ad urbem te otiosissimum esse arbitrabar. nunc tamen, ut ipse polliceris, pro auguralibus libris, orationes tuas confectas omnes exspectabo. Tullius, cui mandata ad me dedisti, non convenerat me: nec erat jam quisquam mecum tuorum, praeter omnes meos, qui sunt omnes tui. Stomachosiores meas litteras quas dicas esse, non intelligo. bis ad te scripsi, me purgans diligenter, te leviter accusans in eo, quod de me cito credidisses: quod genus querelae mihi quidem videbatur esse amici: sin tibi displicet, non utar eo posthac. Sed si, ut scribis, hae litterae non fuerunt disertae, scito meas non fuisse. Ut enim Aristarchus Homeri versum negat, quem non probat: sic tu (libet enim mihi jocari) quod disertum non erit, ne putaris meum. Vale, et in censura, si jam es censor, ut spero, [60] de proavo multum cogitato tuo.

[59] *a. libros ad - - otium serva*] pro *reserva*, quod Cicero in hac sententia solet dicere: et suspicatus aliquando sum, sic legendum. Sed et aliud exemplum in Clave notavi.

[60] *de proavo*] Appio Caeco, cujus censura nobilis fuit, quam per quinquennium solus gessit.

12 ARGUMENTUM.

Gratulatur de absolutione ambitus: nuptias Tulliae excusat se insciente confectas, quibus ipse ad declarandam Appio benivolentiam factus sit diligentior.

M. T. C. APPIO PULCHRO, S. D.

Gratulabor tibi prius: ita enim rerum ordo postulat: deinde ad me convertar. Ego vero vehementer gratulor de judicio ambitus: neque id, quod nemini dubium fuit, absolutum esse te; sed illud, quod, quo melior civis, quo vir clarior, quo fortior amicus es, quoque plura virtutis et industriae ornamenta in te sunt, eo mirandum est magis, nullam ne in tabellae quidem latebra fuisse absconditam malivolentiam, quae te impugnare auderet. Non horum temporum, non horum hominum atque morum negotium! nihil jam sum pridem admiratus magis. De me autem, suscipe paullisper meas partes, et eum te esse finge, qui sum ego: si facile inveneris quod dicas, noli ignoscere haesitationi meae. Ego vero velim mihi, Tulliaeque meae, sicut tu amicissime et suavissime optas, prospere evenire ea, [61] quae, me insciente, facta sunt a meis: sed ita cecidisse, ut agerentur eo tempore, spero omnino cum aliqua felicitate, et opto. verumtamen plus me in hac spe tua sapientia et humanitas consolatur, quam opportunitas temporis. Itaque, quemadmodum expediam exitum hujus institutae orationis, non reperio. neque enim tristius dicere quidquam

[61] *quae me insciente facta sunt*] nempe de conjugio ejus cum Dolabella, de quo passim in his epistolis est. Mox *omnino* habet aliquid ambiguitatis; nam habet, ut opinor, vim affirmandi, non bene latine.

debeo ea de re, quam tu ipse ominibus optimis prosequeris. neque non me tamen mordet aliquid : in quo unum vereor, ne tu parum perspicias ea, quae gesta sunt, ab aliis esse gesta, quibus ego ita mandaram, ut, cum tam longe abfuturus essem, ad me ne referrent, agerent, [62] quod probassent. In hoc autem mihi illud occurrit. Quid tu igitur, si affuisses ? Rem probassem. de tempore, nihil te invito, nihil sine consilio egissem tuo. Vides sudare me, jamdudum laborantem, quomodo ea tuear, quae mihi tuenda sunt, et te non offendam. Leva me igitur hoc onere. numquam enim mihi videor tractasse causam difficiliorem. Sic habeto tamen : nisi jam tunc omnia negotia cum summa tua dignitate diligentissime confecissem, tametsi nihil videbatur ad meum erga te pristinum studium addi posse : tamen, hac mihi [63] affinitate nuntiata, non majore equidem studio, sed acrius, apertius, significantius dignitatem tuam defendissem. Decedenti mihi, et jam imperio annuo terminato, ante diem III nonas Sextiles, cum ad Sidam navi accederem, et mecum Q. Servilius esset, litterae a meis sunt redditae. Dixi statim Servilio, (etenim videbatur esse commotus,) ut omnia a me majora exspectaret. quid multa ? benivolentior tibi, quam fui, nihilo sum factus : diligentior ad declarandam benivolentiam, multo. Nam,

[62] *quod probassent*] an *probarent ?* nam non est illud *probare* res transiens ante actum sequentem. Vereor, ne ita factum sit a librariis e sequentibus : *rem probassem.*

[63] *affinitate renunciata.*] Etsi *renunciare* dicitur et pro *nunciare*, ut et Sulpicius dixit IV. 5. *init.* tamen, quia libri scr. plures, nostri omnes, habent *nunciata*, etiam edd. pr. Rom. 1469. 1471. 1477. Med. etc. et *renunciata affinitas* etiam aliquid ambiguitatis habet ; *nunciata* restitui, ut et Graevius fecit.

ut vetus nostra simultas antea stimulabat me, ut caverem, ne cui suspicionem ficte reconciliatae gratiae darem : [64] sic affinitas nova curam mihi affert cavendi, ne quid de summo meo erga te amore detractum esse videatur. Vale.

13 ARGUMENTUM.

Appio gratias agit, quod suos in supplicatione decernenda adjuvisset : parataque illi officia pollicetur : de Dolabellae reconciliatione non desperat : censuram obtentam esse sperat.

M. T. C. APPIO PULCHRO, S. P. D.

Quasi divinarem, tali in officio fore mihi aliquando expetendum studium tuum, sic, cum de tuis rebus gestis agebatur, inserviebam honori tuo. Dicam tamen vere : plus, quam acceperas, reddidisti. Quis enim ad me non perscripsit, te non solum auctoritate orationis, sententia tua, quibus ego a tali viro contentus eram, sed etiam opera, consilio, domum veniendo, conveniendis meis, [65] nullum munus officii cuiquam reliquum fecisse ? Haec mihi ampliora multo sunt, quam illa ipsa, propter quae haec laborantur. Insignia enim virtutis multi etiam sine virtute assecuti sunt : talium virorum tanta studia assequi sola virtus potest. Itaque mihi propono fructum amicitiae nostrae, ipsam amicitiam : qua nihil est uberius, praesertim in iis studiis, quibus uterque nostrûm devinctus

[64] *sic affinitas novam curam affert.*] Vix dubitavi unquam, Ciceronem scripsisse *affinitas nova :* respondet, *ut vetus nostra simultas.* Quia sic clare est in Gu. 2. recepi. Idem habet etiam *afferet*, quod nec ipsum displicet. Bene respondent *stimulabat - - afferet.*

[65] *nullum munus officii.*] Sic Graevius bene pro *onus* edidit e Ms. optimo, quod et Lambinus volebat reseribi. de *onere* non apte dicatur *reliquum facere.* nec *onus officii* bene dicitur, praesertim in laudando. saltem *opus off.* dicendum esset, quod olim mihi in mentem venerat. Etiam infra *nostrum est onus* mihi non satis placet.

est. Nam tibi me profiteor, et in republica socium, de qua idem sentimus, et in quotidiana vita conjunctum [66] iis artibus studiisque, quae colimus. [67] Vellem ita fortuna tulisset, quanti ego omnes tuos facio, uti tu meos facere posses : quod tamen ipsum, nescio qua permotus animi divinatione, non despero. Sed hoc nihil ad te : nostrum est onus. Illud velim sic habeas, quod intelliges, [68] hac re novata, additum potius aliquid ad meum erga te studium, cui nihil videbatur addi posse, quam quidquam esse detractum. Cum haec scribebam, censorem te jam esse sperabam. eo brevior est haec epistola, et, ut adversus magistrum morum, modestior. Vale.

[66] *cum iis artibus.*] *Cum* ita alienum est, ut delere etiam contra libros omnes, non dubitaverim. *iis artibus et st.* est, per eas artes et studia : quid hic sibi velit *cum?* Error librarii ortus est a verbo *conjunctionis*, quod habet *cum*, sed alio modo : hic refertur ad *tibi :* sive ab ultima syllaba in *conjunctum.*

[67] *Velim ita fortuna tulisset.*] Sine dubio *vellem* legendum, quod et Ursinus conjiciebat. Sic supra ep. 1. in fine : *vellem potuisset obsequi.* et centies alibi. Sed saepe *velim* et *vellem* in libris permutantur. Habent etiam *vellem* Ms. Gu. edd. Mediol. Asc. Crat. etc.

[68] *hac re novata*] pertinet ad conjugium filiae : quae erat *res nova :* ergo est, postquam res haec nova incidit : vix alibi sic dictum reperias. Mox pro *jam te esse sper.* post Graevium dedi *te jam esse sp.* quod est mollius. et sic edd. pr.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

LIBER IV.

AD SER. SULPICIUM ET CETEROS.

ARGUMENTUM. 1

Sulpicio, congressum petenti, respondet, suamque cum illius voluntate convenire demonstrat, et desperatum reipublicae statum deplorat. Scripta est epistola, cum Caesar in Hispaniam regressus Pompeji legatos oppugnaret.

M. T. C. SER. SULPICIO, S. D.

Caius Trebatius, familiaris meus, ad me scripsit, te ex se quaesisse, quibus in locis essem : molesteque te ferre, quod me propter valitudinem tuam, cum ad urbem accessissem, non vidisses : et hoc tempore velle te mecum, si propius accessissem, de officio utriusque nostrûm communicare. Utinam, Servi, salvis rebus, (sic enim est dicendum,) colloqui potuissemus inter nos ! profecto aliquid opis occidenti reipublicae tulissemus. Cognoram enim jam absens, te haec mala multo ante providentem, defensorem pacis, et in consulatu tuo, et post consulatum fuisse. Ego autem cum consilium tuum probarem, et idem ipse sentirem, nihil proficiebam. Sero enim veneram : solus eram : [1] rudis esse videbar in causa : incideram in hominum pugnandi cupidorum insanias. Nunc, quo-

[1] *rudis esse videbar in causa.*] Restitui vetus, ut et Graevius fecit. Gebhardus e libris paucis, *rudis* (*etsi videbar*) *in causa* : quo tollitur similitudo membrorum : nec universae sententiae bene convenit.

niam nihil jam videbimur opitulari posse reipublicae, si quid est, in quo nobismetipsis consulere possimus, non ut aliquid ex pristino statu nostro retineamus, sed ut quam honestissime lugeamus : nemo est omnium, quicum potius mihi, quam tecum, communicandum putem. Nec enim clarissimorum virorum, quorum similes esse debemus, exempla ; neque doctissimorum, quos semper coluisti, praecepta te fugiunt. Atque ipse antea ad te scripsissem, te frustra in senatum, sive potius in conventum senatorum esse venturum, ni veritus essem, ne ejus animum offenderem, qui a me, ut te imitarer, petebat. Cui quidem ego, me cum rogaret, ut adessem in senatu, eadem omnia, quae a te de pace et [2] de Hispaniis dicta sunt, ostendi me esse dicturum. [3] Res vides quo modo se habeant : orbem terrarum, [4] imperiis distributis, ardere bello : urbem sine legibus, sine judiciis, sine jure, sine fide, relictam direptioni et incendiis. Itaque mihi venire in mentem nihil potest, non modo quid sperem, sed vix jam quid audeam optare. Sin autem tibi, homini prudentissimo, videtur utile esse, nos colloqui ; quamquam longius etiam cogitabam ab urbe discedere, cujus jam etiam nomen invitus audio : tamen propius accedam. Trebatioque mandavi, ut, si quid tu eum velles ad me mittere, ne recusaret : idque ut facias,

[2] *de Hispanîs*] male vulgo *de Hispanis :* immo *de Hispaniis*, in quibus nempe bellum esset contra Afranium et Petrejum, et sic voluit Graevius edere : operae non paruerunt.

[3] *Res vides q. s. habeant.*] Hanc lectionem e varietate liborum feci. Olim edebatur, *rem* (*res* in edd. pr.) *vides q. s. habeat.* Victorius et alii e libris scr. edidere : *Res videas q. s. habeat.* Cur autem optet eum videre, quod sciebat eum videre ? Pluralis *habeant*, est in aliquot Codicibus : qui et placebat Graevio : sed *videas* retinebat. *Res* verum est, quod et Mss. nostri habent.

[4] *imp. distributis*] nempe inter Caesarem et Pompejum, quorum alter in Occidente, alter in Oriente opes maximas habebat.

velim: aut, si quem tuorum fidelium voles, ad me mittas: neaut tibi exire ex urbe necesse sit, aut mihi accedere. Ego tantum tibi tribuo, quantum mihi fortasse arrogo: ut exploratum habeam, quidquid nos [5]de communi sententia statuerimus, id omnes homines probaturos. Vale.

ARGUMENTUM. 2

Quaerenti Sulpicio, quid faciendum sit; respondet cum laude ejus, si recta sequenda, certam rationem esse; non item, si utilia, quia Caesaris causa firmior; honestior Pompeji. Longius ergo discedendum ab urbe, in qua quae fiant, turpe sit probare: non probare, periculosum. Sed quo eundum, difficilem esse deliberationem. Qua de re si colloqui velit, quam primum, rogat, adveniat.

M. T. C. SER. SULPICIO, S. D.

A. D. III. Kal. Majas cum essem in Cumano, accepi tuas litteras: quibus lectis, cognovi, non satis prudenter fecisse Philotimum; qui, cum abs te mandata haberet, ut scribis, de omnibus rebus, ipse ad me non venisset, litteras tuas misisset: quas intellexi breviores fuisse, quod eum perlaturum putasses. Sed tamen, postquam litteras tuas legi, Postumia tua me convenit, et Servius noster. His placuit, ut tu in Cumanum venires: quod etiam mecum, ut ad te scriberem, egerunt. Quod meum consilium exquiris: id est tale, ut capere facilius ipse possim, quam alteri dare. Quid enim est, quod audeam suadere tibi, homini summa auctoritate, summaque prudentia? Si, quid rectissimum sit, quaerimus; perspicuum est: si, quid maxime expediat; obscurum: sin ii sumus,

5 *de communi sent.*] Sic edidi auctoribus bonis libris, cum alii recentiores *de* omittant: quod tamen et in Mss. bonis repertum est, et ego in edd. quibusdam pr. reperi, ut Mediol.

qui profecto esse debemus, ut nihil arbitremur expedire, nisi quod rectum honestumque sit ; non potest esse dubium, quid faciendum nobis sit. Quod existimas, meam causam conjunctam esse cum tua : certe similis in utroque nostrûm, cum optime sentiremus, error fuit. Nam omnia utriusque consilia ad concordiam spectaverunt : qua cum ipsi Caesari nihil esset utilius, gratiam quoque nos inire ab eo, defendenda pace, arbitrabamur. [6] Quantum nos fefellerit, et quem in locum res deducta sit, vides. Neque solum ea perspicis, quae geruntur, quaeque jam gesta sunt : sed etiam, qui cursus rerum, qui exitus futurus sit. Ergo aut probare oportet ea, quae fiunt, aut interesse, etiamsi non probes : quorum altera mihi turpis, altera etiam periculosa ratio videtur. Restat, ut discedendum putem. In quo reliqua videtur esse deliberatio, quod consilium in discessu, quae loca sequamur. Omnino cum miserior res numquam accidit, tum ne deliberatio quidem difficilior. Nihil enim constitui potest, quod non incurrat in magnam aliquam difficultatem. Tu, si videbitur, ita censeo facias, ut, si habes jam statutum, quid tibi agendum putes, in quo non sit conjunctum consilium tuum cum meo, supersedeas hoc labore itineris : sin autem est, quod mecum communicare velis, ego te exspectabo. Tu, quod tuo commodo fiat, quam primum velim venias, sicut intellexi et Servio et Postumiae placere. Vale.

[6] *Quantum nos fefellerit.*] Similiter pro Sext. 50. *nisi me fallit*, sc. res.

ARGUMENTUM. 3

Sulpicium, a Caesare Achajae post aciem Pharsalicam praefectum, consolatur, qui dolorem ex calamitate reipublicae ceperat. Scripta post Africanum bellum Caesaris: ante Hispaniense.

M. T. C. SER. SULPICIO, S. D.

Vehementer te esse sollicitum, et in communibus miseriis praecipuo quodam dolore angi, multi ad nos quotidie deferunt. Quod quamquam minime miror, et meum quodammodo agnosco: doleo tamen, te sapientia praeditum prope singulari, non tuis bonis delectari potius, quam alienis malis laborare. Me quidem, etsi nemini concedo, qui majorem ex pernicie et peste reipublicae molestiam traxerit: tamen multa jam consolantur, maximeque conscientia consiliorum meorum. Multo enim ante, tamquam ex aliqua specula, prospexi tempestatem futuram: neque id solum mea sponte, sed multo etiam magis, monente et denuntiante te. Etsi enim abfui magnam partem consulatus tui: tamen et absens cognoscebam, quae esset tua in hoc pestifero bello cavendo et praedicendo sententia, et ipse affui primis temporibus tui consulatus, cum accuratissime monuisti senatum, collectis omnibus bellis civilibus, ut et illa timerent, quae meminissent, et scirent, cum superiores, nullo tali exemplo antea in republica cognito, tam crudeles fuissent, quicumque postea rempublicam oppressisset armis, multo intolerabiliorem futurum. Nam, quod exemplo fit, id etiam jure fieri putant: sed aliquid atque adeo multa addunt et afferunt de suo. Quare meminisse debes, eos, qui auctoritatem et consilium tuum non sunt secuti, sua stultitia occidisse; cum tua

prudentia salvi esse potuissent. Dices: Quid me ista res consolatur in tantis tenebris et quasi parietinis reipublicae? Est omnino vix consolabilis dolor: tanta est omnium rerum amissio, et desperatio recuperandi: sed tamen et Caesar ipse ita de te judicat, et omnes cives sic existimant: quasi lumen aliquod, extinctis ceteris, elucere sanctitatem, et prudentiam, et dignitatem tuam. Haec tibi ad levandas molestias magna esse debent. Quod autem a tuis abes; id eo levius ferendum est, quod eodem tempore a multis et magnis molestiis abes: quas ad te omnes perscriberem, nisi vererer, ne ea cognosceres absens, quae quia non vides, mihi videris meliore esse conditione, quam nos, qui videmus. Hactenus existimo nostram consolationem recte adhibitam esse, quoad certior ab homine amicissimo fieres iis de rebus, quibus levari possent molestiae tuae. Reliqua sunt in te ipso, neque mihi ignota, nec minima solatia, at quidem ego sentio, multo maxima: quae ego experiens quotidie, sic probo, ut ea mihi salutem afferre videantur. Te autem ab initio aetatis memoria teneo summe omnium doctrinarum studiosum fuisse, omniaque, quae a sapientissimis ad bene vivendum tradita essent, summo studio curaque didicisse. Quae quidem vel optimis rebus et usui et delectationi esse possent: his vero temporibus habemus aliud nihil, in quo acquiescamus. Nihil faciam insolenter: neque te, tali vel scientia, vel natura praeditum, hortabor, ut ad eas te referas artes, quibus a primis temporibus aetatis studium tuum dedisti. Tantum dicam, quod te spero approbaturum,

[7] *posteaquam - - viderem.*] Scr. *viderim*: etsi contra libros omnes. nam vitium in vulgato est manifestum, quod in tirone non tulerim.

me, [7] posteaquam illi arti, cui studueram, nihil esse loci, neque in curia, neque in foro, viderim, omnem meam curam atque operam ad philosophiam contulisse. Tuae scientiae excellenti ac singulari non multo plus, quam nostrae, relictum est loci. Quare non equidem te moneo: sed mihi ita persuasi, te quoque in iisdem versari rebus, quae, etiamsi minus prodessent, animum tamen a sollicitudine abducerent. Servius quidem tuus in omnibus ingenuis artibus, in primisque hac, in qua ego me scripsi acquiescere, ita versatur, ut excellat: a me vero sic diligitur, ut tibi uni concedam, praeterea nemini. mihique ab eo gratia refertur: in quo ille existimat, quod facile appareat, cum me colat et observet, tibi quoque in eo se facere gratissimum. Vale.

ARGUMENTUM. 4

Sulpicii excusatione accepta ex parte, ipsiusque elegantia scribendi laudata, probat illius consilia, quibus Achajae administrationem non recusandam esse putarat. Narrat de senatus in Marcelli restitutione officio; de studiis Servii filii, et aliis rebus.

M. T. C. S. D. SER. SULPICIO.

Accipio excusationem tuam, qua usus es, cur saepius ad me litteras uno exemplo dedisses: sed accipio ex ea parte, quatenus aut negligentia, aut improbitate eorum, qui epistolas accipiant, fieri scribis, ne ad nos perferantur. illam partem excusationis, qua te scribis orationis paupertate (sic enim appellas) iisdem verbis epistolas saepius mittere, nec nosco, nec probo. Et ego ipse, quem tu per jocum (sic enim accipio) divitias orationis habere dicis, me non esse verborum admodum inopem agnosco: ειρωνευεσθαι enim non necesse

est: sed tamen idem (nec hoc ὑφαινευομένος) facile cedo tuorum scriptorum subtilitati et elegantiae. Consilium tuum, quo te usum, scribis, [8] hoc Achaicum negotium non recusavisse, cum semper probavissem, tum multo magis probavi, lectis tuis proximis litteris. Omnes enim causae, quas commemoras, justissimae sunt, tuaque et auctoritate et prudentia dignissimae. Quod aliter cecidisse rem existimas, atque opinatus sis: id tibi nullo modo assentior. Sed quia tanta perturbatio et confusio est rerum, ita perculsa et prostrata foedissimo bello jacent omnia, ut is cuique locus, ubi ipse sit, ut sibi quisque miserrimus esse videatur, propterea et tui te consilii poenitet, et nos, qui domi sumus, tibi beati videmur: at contra nobis, non tu quidem vacuus molestiis, sed prae nobis beatus. Atque hoc ipso melior est tua, quam nostra, conditio, quod tu, quid doleat, scribere audes, nos ne id quidem tuto possumus: nec id victoris vitio, quo nihil moderatius, sed ipsius victoriae, quae civilibus bellis semper est insolens. [9] Uno te vicimus, quod de Marcelli, collegae tui, salute paullo ante, quam tu, cognovimus: etiam mehercule, quod, quemadmodum ea res ageretur, vidimus. Nam sic fac existimes: post has miserias, id est, postquam [10] armis disceptari coeptum est de jure publico, nihil esse actum aliud cum dignitate. Nam et ipse Caesar, accusata acerbitate Marcelli: sic enim appellabat: laudataque honorificentissime et

[8] *hoc Achaicum negotium.*] Proconsulatum Achaiae intellige.

[9] *Uno te vicimus.*] Videtur legendum *vincimus.* ut ante: *hoc ipse melior est tua caussa.*

[10] *armis disceptari c. e. de jure publico.*] Quid sit omnino *jus publicum*, v. in Clave. hoc loco est de controversia Caesaris, qui se jus reip. defendere dicebat, cum sibi, quae lege populi data essent, negarentur. Saepe de hoc bello sic loquitur Cicero.

aequitate tua, et prudentia, repente, praeter spem dixit, se senatui roganti de Marcello, ne hominis quidem causa negaturum. Fecerat autem hoc senatus, ut, cum a L. Pisone mentio esset facta de Marcello, et cum C. Marcellus se ad Caesaris pedes abjecisset, cunctns consurgeret, et ad Caesarem supplex accederet. Noli quaerere. ita mihi pulcher hic dies visus est, ut speciem aliquam viderer videre quasi reviviscentis reipublicae. Itaque cum omnes ante me rogati gratias Caesari egissent, praeter Volcatium: is enim, si eo loco esset, negavit se facturum fuisse: ego rogatus, mutavi meum consilium. Nam statueram, non mehercule inertia, sed desiderio pristinae dignitatis, in perpetuum tacere. Fregit hoc meum consilium et Caesaris magnitudo animi, et senatus officium. Itaque pluribus verbis egi Caesari gratias: meque, metuo, ne etiam in ceteris rebus honesto otio privarim; quod erat unum solatium in malis. Sed tamen, quoniam effugi ejus offensionem, qui fortasse arbitraretur, me hanc rempublicam non putare, si perpetuo tacerem: modice hoc faciam, aut etiam intra modum: ut et illius voluntati et meis studiis serviam. Nam etsi a prima aetate me omnis ars et doctrina liberalis, et maxime philosophia delectavit: tamen hoc studium quotidie ingravescit, credo et aetatis maturitate ad prudentiam, et his temporum vitiis, ut nulla res alia levare animum molestiis possit. A quo studio te abduci negotiis intelligo ex tuis litteris: sed tamen aliquid jam noctes te adjuvabunt. Servius tuus, vel potius noster, summa me observantia colit: cujus ego cum omni probitate summaque virtute, tum studiis doctrinaque delector. Is mecum saepe de tua mansione, aut decessione

communicat. Adhuc in hac sum sententia, nihil ut faciamus, nisi quod maxime Caesar velle videatur. Res sunt ejusmodi, ut, si Romae sis, nihil, praeter tuos,[11] delectare te possit. De reliquis, nihil melius ipso est. Ceteri et cetera ejusmodi, ut, si alterumutrum necesse sit, audire ea malis, quam videre. Hoc nostrum consilium nobis minime jucundum est, qui te videre cupimus; sed consulimus tibi. Vale.

5 ARGUMENTUM.

Servius, Graeciae praefectus, audita Tulliae Ciceronis filiae morte, moerentem patrem undique conquisitis argumentis consolatur, ut epistola haec perfectae et elaboratae consolationis exemplum sit. Scripta cum Caesar in Hispania Pompeji liberos profligasset: quod ex initio epist. xx. libr. xiii. ad Atticum constat: *A Caesare litteras accepi consolatorias. datas prid. Kal. Maj. Hispali.*

SER. SULPICIUS M. T. CICERONI, S. D.

Posteaquam mihi renuntiatum est de obitu Tulliae, filiae tuae, sane quam pro eo, ac debui, graviter molesteque tuli, communemque eam calamitatem existimavi. qui, si istic affuissem, neque tibi defuissem, coramque meum dolorem tibi declarassem. Etsi genus hoc consolationis miserum atque acerbum est: propterea quia, per quos ea confieri debet,[12] propinquos ac familiares, ipsi pari molestia afficiuntur, neque sine lacrimis multis id conari possunt: uti magis ipsi videantur aliorum consolatione indigere, quam aliis

[11] *delectare possit.*] Excidit *te*, ut saepe post talem infinitivum. Est *te* hoc ipso loco in Ms. Gu. 1. (in 2. est hic parva lacuna.) et ed. Med. In principio *te nihil* in ed. Rom. 1471. Illud melius.

[12] *propinquos ac fam.*] Scribendum sine dubio *propinqui.* nam ordo est: *quia pr. et familiares, per quos ea c. d. ipsi p. mol. afficiuntur.* neque vero sunt certi propinqui, per quos consolatio fieri debeat; sed res pertinet ad omnes.

posse suum officium praestare: tamen quae in praesentia in mentem mihi venerunt, decrevi brevi ad te prescribere: non quo ea te fugere existimem; sed quod forsitan dolore impeditus minus ea perspicias. Quid est, quod tanto opere te commoveat tuus dolor intestinus? cogita, quemadmodum adhuc fortuna nobiscum egerit: ea nobis erepta esse, quae hominibus non minus, quam liberi, cara esse debent; patriam, honestatem, dignitatem, honores omnes. Hoc uno incommodo addito, quid ad dolorem adjungi potuit? aut qui non in illis rebus exercitatus animus callere jam debet, atque omnia minoris aestimare? An illius vicem (credo) doles? Quoties in eam cogitationem necesse est et tu veneris, et nos saepe incidimus, hisce temporibus non pessime cum iis esse actum, quibus sine dolore licitum est mortem cum vita commutare? Quid autem fuit, quod illam hoc tempore ad vivendum magno opere invitare posset? quae res? quae spes? quod animi solatium? Ut cum aliquo adolescente primario conjuncta aetatem gereret? Licitum est tibi (credo) pro tua dignitate ex hac juventute generum diligere, cujus fidei liberos tuos te tuto committere putares. An ut ea[13] liberos ex sese pareret, quos cum florentes videret, laetaretur? qui rem a parente traditam per se tenere possent?[14] honores ordinatim pe-

[13] *liberos ex sese pareret.*] Haec est lectio edd. vett. ante Victor. et librorum scr. pleiorumque: nostrorum quidem omnium. Victorius edidit *pararet* e quibusdam Mss. quod et Gebhardus defendit, et in ed pr. esse dicit. quam ed. pr. dicat nescio: nam in omnibus *pareret* reperi. *parare liberos* de femina dici non potest. Mares dici possunt parare liberos e femina, non feminae ex sese. Itaque me puto recte veterem lectionem restituisse.

[14] *honores ordinatim. p. e.*] est Graceum καθεξῆς. eo verbo et Brutus in epist. usus est, sed tamen aliter, ut opponatur τῷ passim. Mox *uti* non habet, unde pendeat: nam ad *possent* referre, durius est.

tituri essent in republica? in amicorum negotiis libertate sua uterentur? Quid horum fuit, quod non [15] prius, quam datum esset, ademtum sit? At vero malum est liberos amittere. Malum: [16] nisi pejus sit, haec sufferre et perpeti. [17] Quae res mihi non mediocrem consolationem attulit, volo tibi commemorare, si forte eadem res tibi minuere dolorem possit. Ex Asia rediens, cum ab Aegina Megaram versus navigarem, coepi regiones circumcirca prospicere. post me erat Aegina: ante Megara: dextra Piraeeus: sinistra Corinthus: quae oppida quodam tempore florentissima fuerunt, nunc prostrata et diruta ante oculos jacent. Coepi egomet mecum sic cogitare: Hem! nos homunculi indignamur, [18] si quis nostrûm interiit, aut occisus est, quorum vita brevior esse debet, cum uno loco tot oppidûm cadavera projecta jaceant? Visne tu te, Servi, cohibere, et meminisse, hominem te esse natum? Crede mihi: cogitatione ea non mediocriter sum confirmatus. Hoc idem, si tibi videtur, fac ante oculos tibi proponas. Modo uno tempore tot viri clarissimi interierunt: de imperio praeterea tanta deminutio facta est: omnes provinciae conquassatae sunt. in unius mulierculae animula si jactura facta est, tanto opere commoveris? quae si hoc tempore non diem suum

Guilelmius conjiciebat *usuri*. Ms. Gu. edd. ante Victorium inde a Mediol. *uterentur*, quod restitui.

[15] *prius quam datum est, ademtum sit.*] Scribendum *datum esset.*

[16] *nisi hoc pejus sit.*] Delevi *hoc*, quod et abest ed. Med.

[17] *Quae res - - attulit.*] Legendum *attulerit.*] Vitium e compendio, ut saepe, ortum est.

[18] *si quis nostrûm interiit.*] Lambinus corrigebat *nostrorum*: si de liberis modo loquitur Cicero, bene, nec tamen sequentia hoc postulant. Mox pro *jaceant* Graevius *jacerent* edidit e vetere lectione *jacent*. Loquitur de cogitatione, quam tum habebat, cum videret illas ruinas: itaque *jaceant* verum est.

obisset, paucis post annis tamen ei moriendum fuit: quoniam homo nata fuerat. Etiam tu ab hisce rebus [19] animum ac cogitationem tuam avoca, atque ea potius reminiscere, [20] quae digna tua persona sunt: illam, quamdiu ei opus fuerit, vixisse; una cum republica fuisse: te patrem suum, praetorem, consulem, augurem vidisse: adolescentibus primariis nuptam fuisse: omnibus bonis prope perfunctam esse: cum respublica occideret, vita excessisse. Quid est, quod tu, aut illa, cum fortuna hoc nomine queri possitis? Denique noli te oblivisci Ciceronem esse, [21] et eum, qui aliis consueris praecipere et dare consilium: neque imitare malos medicos, qui in alienis morbis profitentur tenere se medicinae scientiam, ipsi se curare non possunt; sed potius, quae aliis tute praecipere soles, [22] ea tute tibi subjice, atque apud animum propone. Nullus dolor est, quem non longinquitas temporis minuat ac molliat. Hoc te exspectare tempus, tibi turpe est, ac non ei rei sapientia tua te occurrere. Quodsi qui etiam inferis sensus est: qui illius in te amor fuit, pietasque in omnes suos, hoc certe illa te facere non vult. Da hoc illi mortuae: da ceteris amicis ac familiaribus, qui tuo dolore moerent: da patriae; ut, si qua in re opus sit, opera et consilio tuo uti possit. Denique,

[19] *animum ad cog. tuam a.*] *Ad* nullo modo verum esse potest. Mss. plures et edd. pr. Rom. 1471. *ad cog. voca.* Scribendum est *ac*, vel *atque*. Graevius putabat *animum tuum avoca.*

[20] *quae digna tua persona sunt.*] Forte fuit *sint.*

[21] *et eum - consilium.*] Hoc Valkenarius, V. C. ad fragm. Eurip. p. 194. spurium putat et notam literatoris. quod est speciosum, quia idem mox dicitur. Sed tamen oratio ita foret minus plena, nec transitus ad sequentia satis commodus.

[22] *ea tute tibi subjice*] *ea* omissum in ed. Grut. quia abest a Mss. nonnullis, bene restituit Graevius. Contra prius *tute* insititium puto, et paulo post in *sap. tua te occurrere* deleverim *te* non belle repetitum: nisi Sulpicius voluit ludere in *tua te.*

quoniam in eam fortunam devenimus, ut etiam huic rei nobis serviendum sit: noli committere, ut quisquam te pudet non tam filiam, quam reipublicae tempora et aliorum victoriam lugere. Plura me ad te de hac re scribere putet, ne videar prudentiae tuae diffidere. Quare, si hoc unum proposuero, finem faciam scribendi. Vidimus aliquoties secundam pulcherrime te ferre fortunam, magnamque ex ea re te laudem apisci: fac aliquando intelligamus, [23] adversam quoque te aeque ferre posse, neque id majus, quam debeat, tibi onus videri; ne ex omnibus virtutibus haec una tibi videatur deesse. Quod ad me attinet, cum te tranquilliorem animo esse cognoro, de iis rebus, quae hic geruntur, quemadmodumque se provincia habeat, certiorem faciam. Vale.

6 ARGUMENTUM.

Respondet consolanti Sulpicio, gratum sibi ejus officium fuisse, nec id exiguo doloris levamento: nemini vero, quam sibi, justiores dolendi causas fuisse: maximam tamen sibi levationem ex reditu et consuetudine Sulpicii fore.

M. T C. S. D. SER. SULPICIO.

Ego vero, Servi, vellem, ut scribis, in meo gravissimo casu affuisses. Quantum enim praesens me adjuvare potueris et consolando, et prope aeque dolendo, facile ex eo intelligo, quod, litteris lectis, aliquantum acquievi. Nam et ea scripsisti, quae levare luctum possent, et in me consolando non mediocrem ipse

[23] *adv. quoque te aeque f. p.*] alterutrum, *quoque* aut *aeque* delendum: nam inest tautologia. *aeque* possis accipere, aequo animo: sed id non patiuntur sequentia, quibus *ferre* simpliciter melius convenit. In ed. Med non est *te*, quod hic non potest commode abesse. Sed ante *ex ea re te l. a.* delendum puto. edd. quaedam pr. habent *ex ea re laudem te a.*

animi dolorem adhibuisti. Servius tamen tuus omnibus officiis, quae illi tempori tribui potuerunt, declaravit, et quanti ipse me faceret, et quam suum talem erga me animum tibi gratum putaret fore: cujus officia, [24] jucundiora scilicet saepe mihi fuerunt; numquam tamen gratiora. Me autem non oratio tua solum, et societas paene aegritudinis, sed etiam auctoritas consolatur. Turpe enim esse existimo, me non ita ferre casum meum, ut tu, tali sapientia praeditus, ferendum putas. Sed opprimor interdum, et vix resisto dolori, quod ea me solatia deficiunt, quae ceteris, quorum mihi exempla propono, simili in fortuna non defuerunt. Nam et Q. Maximus, qui filium consularem, clarum virum, et magnis rebus gestis, amisit; et L. Paullus, qui duo septem diebus; et [25] vester Gallus, et M. Cato, qui summo ingenio, summa virtute filium perdidit, iis temporibus fuerunt, ut eorum luctum ipsorum dignitas consolaretur ea, quam ex republica consequebantur. Mihi autem, amissis ornamentis iis, quae ipse commemoras, quaeque eram maximis laboribus adeptus: unum manebat illud solatium, quod ereptum est. Non amicorum negotiis, non reipublicae procuratione impediebantur cogitationes meae: nihil in foro agere libebat: adspicere curiam non poteram: existimabam, id quod erat, omnes me et industriae meae fructus et fortunae per-

[24] *jucundiora scil. saepe mihi fuerint*] Graevius *scilicet* deleri vult, aberatque Ms. Amst. Non valde repugnem. possis tamen commode accipere ut Graecorum δη. *utique*, *profecto*. Sed pro *fuerint*, quod est a Victorio, restitui vetus *fuerunt*, quod latinitas postulat, cum sit etiam commune sequenti, *numquam tamen gratiora*, in quo necessario *fuerunt* intelligi debet. Sic est in Mss. nostris et edd. pr. omnibus.

[25] *vester Gallus*] nempe is, qui e gente Sulpicia fuit: nam est et alius ex Aquilia. v. Clav. male Mss. quidam ut Gu. et edd. quaedam veteres *noster*.

didisse. Sed, cum cogitarem, haec mihi tecum, [26] et cum quibusdam esse communia ; et cum frangerem jam ipse me, cogeremque illa ferre toleranter : habebam quo confugerem, ubi conquiescerem, cujus in sermone et suavitate omnes curas doloresque deponerem. Nunc autem, hoc tam gravi vulnere, etiam illa, quae consanuisse videbantur, recrudescunt. Non enim, ut tum me a republica moestum domus excipiebat, quae levaret : sic nunc domo moerens ad rempublicam confugere possum, ut in ejus bonis acquiescam. Itaque et domo absum, et foro, quod nec eum dolorem, quem a republica capio, domus jam consolari potest, nec domesticum respublica. Quo magis te exspecto, teque videre quam primum cupio. Major mihi levatio afferri nulla potest, quam conjunctio consuetudinis sermonumque nostrorum : quamquam sperabam, tuum adventum (sic enim audiebam) appropinquare. Ego autem cum multis de causis te exopto quam primum videre : tum etiam, ut ante commentemur inter nos, qua ratione nobis traducendum sit hoc tempus, quod est totum ad unius voluntatem accommodandum, et prudentis, et liberalis, et (ut perspexisse videor) nec a me alieni, et tibi amicissimi. Quod cum ita sit, magnae est tamen deliberationis, quae ratio sit ineunda nobis, non agendi aliquid, sed illius concessu et beneficio quiescendi. Vale.

[26] *et cum quibusdam.*] Sic accipiendum, ut saepe *aliquis* dicitur, nempe *aliis quibusdam.*

ARGUMENTUM. 7

Laudato consilio et prudentia Marcelli, qui abesse a patria perpetuo volebat ; suadet nihilo minus, ut revertatur, quia id facile impetrare a Caesare possit : nec tutius alibi, nec melius vivat, quam in patria et apud suos.

M. T. C. S. D. M. MARCELLO.

Etsi eo te adhuc consilio usum intelligo, ut id reprehendere non audeam, non quin ab eo ipse dissentiam, sed quod ea te sapientia esse judicem, ut meum consilium non anteponam tuo : tamen et amicitiae nostrae vetustas, et tua summa erga me benivolentia, quae mihi jam a pueritia tua cognita est, me hortata est, ut ea scriberem ad te, quae et saluti tuae conducere arbitrarer, et non aliena esse ducerem a dignitate. Ego eum te esse, qui horum malorum initia multo ante videris, consulatum magnificentissime atque optime gesseris, praeclare memini : sed idem etiam illa vidi, neque te consilium civilis belli ita gerendi, neque copias Cn. Pompeji, nec genus exercitus, probare, semperque summe diffidere. Qua in sententia me quoque fuisse, memoria tenere te arbitror. Itaque neque tu multum interfuisti rebus gerendis, et ego id semper egi, ne interessem. Non enim iis rebus pugnabamus, quibus valere poteramus, consilio, auctoritate, causa, quae erant in nobis superiora, sed lacertis et viribus, quibus pares non eramus. Victi sumus igitur, aut, si vinci dignitas non potest, fracti certe et abjecti. In quo tuum consilium nemo potest non maxime laudare, quod cum spe vincendi simul abjecisti certandi etiam cupiditatem : ostendistique, sapientem et bonum civem initia belli civi-

lis invitum suscipere, extrema libenter non persequi. Qui non idem consilium, quod tu, secuti sunt, eos video in duo genera esse distractos. Aut enim renovare bellum conati sunt, hique se in Africam contulerunt: aut, quemadmodum nos, victori sese crediderunt. Medium quoddam tuum consilium fuit, qui hoc fortasse humilis animi duceres, illud pertinacis. Fateor, a plerisque, vel dicam ab omnibus, sapiens tuum consilium, a multis etiam magni ac fortis animi judicatum. Sed habet ista ratio, ut mihi quidem videtur, quendam modum: praesertim cum tibi nihil deesse arbitrer ad tuas fortunas omnes obtinendas, praeter voluntatem. Sic enim intellexi, nihil aliud esse, quod dubitationem afferret ei, penes quem est potestas, nisi quod vereretur, ne tu illud beneficium omnino non putares. De quo quid sentiam, nihil attinet dicere: cum appareat, ipse quid fecerim. [27] Sed tamen, si jam ita constituisses, ut abesse perpetuo malles, quam ea, quae nolles, videre: tamen id cogitare deberes, ubicumque esses, te fore in ejus ipsius, quem fugeres, potestate. Qui si facile passurus esset, te, carentem patria et fortunis tuis, quiete et libere vivere: cogitandum tibi tamen esset, Romaene et domi tuae, cujusmodi res esset, an Mitylenis aut Rhodi malles vivere. Sed cum ita late pateat ejus potestas, quem veremur, ut terrarum orbem complexa sit: nonne mavis sine periculo domi tuae esse, quam cum periculo alienae? Equidem, etiamsi oppetenda mors esset, domi atque in patria mallem, quam in ex-

[27] *Sed tamen, si - - tamen id c. d.*] Non puto Ciceronem sic scripsisse. Pluto *tametsi*, post quod etiam II, 7. est *sed tamen*. fuit forte scriptum. ut alibi interdum est, *tamen etsi*, ut et infra ep. 15. Gu. 2. in hac ῥήσει habet *noles* et *debes*.

ternis atque alienis locis. Hoc idem omnes, qui te diligunt, sentiunt : quorum est magna, pro tuis maximis clarissimisque virtutibus, multitudo. Habemus etiam rationem rei familiaris tuae, quam dissipari nolumus. Nam etsi nullam potest accipere injuriam, quae futura perpetua sit : propterea, quod neque is, qui tenet rempublicam, patietur, neque ipsa respublica : tamen impetum praedonum in tuas fortunas fieri nolo. Hi autem qui essent, auderem scribere, nisi te intelligere confiderem. Hic te unius sollicitudines, unius etiam multae et assiduae lacrimae C. Marcelli, fratris optimi, deprecantur : nos cura et dolore proximi sumus : precibus tardiores, quod [28] jus adeundi, cum ipsi deprecatione eguerimus, non habemus. Gratia tantum possumus, quantum victi : sed tamen consilio, studio, Marcello non desumus. A tuis reliquis non adhibemur : ad omnia parati sumus. Vale.

ARGUMENTUM. 8

Laudata Marcelli prudentia, pollicetur officia sua, et, ut domum, quicunque status reipublicae sit, revertatur, iterum admonet.

M. T. C. S. D. M. MARCELLO.

Neque monere te audeo, praestanti prudentia virum ; nec confirmare, maximi animi hominem, unumque fortissimum : consolari vero nullo modo. Nam si ea, quae acciderunt, ita fers, ut audio, gratulari magis virtuti debeo, quam consolari dolorem tuum. sin te tanta mala reipublicae frangunt : non ita abundo ingenio, ut te consoler, cum ipse me non possim.

[28] *jus adeundi - - non habemus*] *adeundi* ad deprecandum pro aliis, hoc sc. non decebat eum, qui ipse deprecatione eguerat.

Reliquum est igitur, ut tibi me in omni re eum [29] praebeam praestemque, ut ad omnia, quae tui velint, ita adsim praesto, ut me non solum omnia debere tua causa, sed ea quoque, etiam quae non possim, putem. Illud tamen vel tu me monuisse, vel censuisse puta, vel propter benivolentiam tacere non potuisse: ut, quod ego facio, tu quoque animum inducas: si sit aliqua respublica, in ea te esse oportere, judicio hominum reque principem, necessitate cedentem tempori: sin autem nulla sit, hunc tamen aptissimum esse etiam ad exsulandum locum. Si enim libertatem sequimur: qui locus hoc dominatu vacat? sin qualemcumque locum, quae est domestica sede jucundior? Sed mihi crede, etiam is, qui omnia tenet, favet ingeniis: nobilitatem vero et dignitates hominum, quantum ei res et ipsius causa concedit, amplectitur. Sed plura, quam statueram. Redeo ergo ad unum illud, me tuum esse, fore cum tuis, si modo erunt tui: si minus, me certe in omnibus rebus satis nostrae conjunctioni amorique facturum. Vale.

9

ARGUMENTUM.

Reditum in patriam Marcello suadet, refutatis singulis, quae dissuadere videbantur, praesertim quod nec aliter futurum fuisest, si vicissent Pompejani.

M. T. C. S. D. M. MARCELLO.

Etsi perpaucis ante diebus dederam Q. Mucio litteras ad te pluribus verbis scriptas, quibus declarave-

[29] *praebeam praestemque.*] Non valde placet *praestemque*, propter mox sequens *praesto*. mox *quoque etiam*, alterum delendum. denique pro vulg. *putent*, plures, etiam nostri, scr. et edd. pr. ut 1471. 1477. *putem*: quod restitui. nam Marcelli uxor, liberi, etc. non poterant putare, Ciceronem ea debere praestare, quae non posset. Ciceronis hoc est cogitare, se plura debere, quam possit.

ram, quo te animo censerem esse oportere, et quid tibi faciendum arbitrarer : tamen, cum Theophilus, libertus tuus, proficisceretur, cujus ego fidem erga te benivolentiamque perspexeram, sine meis litteris eum ad te venire nolui. Iisdem igitur te rebus etiam atque etiam hortor, quibus superioribus litteris hortatus sum : [30] ut in ea republica, quaecumque est, quam primum velis esse. Multa videbis fortasse, quae nolis ; non plura tamen, quam audis quotidie. Non est porro tuum, [31] uno sensu solum oculorum moveri : cum idem illud auribus percipias, quod etiam majus videri solet, minus laborare. At tibi ipsi dicendum erit aliquid, quod non sentias ; aut faciendum, quod non probes. Primum tempori cedere, id est, necessitati parere, semper sapientis est habitum. deinde non habet, ut nunc quidem est, id vitii res. Dicere fortasse, quae sentias, non licet : tacere plane licet. Omnia enim delata ad unum sunt. Is utitur consilio, ne suorum quidem, sed suo. Quod non multo secus fieret, si is rempublicam teneret, quem secuti sumus. An, qui in bello, cum omnium nostrûm conjunctum esse periculum suo cerneret, certorum hominum minime prudentium consilio uteretur, eum magis communem censemus in victoria futurum fuisse, quam incertis rebus fuisset ? et, qui nec, te consule, tuum sapientissimum consilium [32] secutus esset, nec, fratre tuo consu-

[30] *ut in ea rep. quaec. est*] *ea* sane durum est. nam nihil est, quo referatur. Videtur delendum.

[31] *uno sensu solum oculorum.*] *Solum* videtur non bene redundare. est tamen apud Ciceronem interdum, *unus solus*, etc. Sed melius abfuerit.

[32] *sec. esset, nec - - voluerit.*] Similitudo postulat *voluisset.* vobis porro auctoribus uti, cum suaderetis cedere potius Caesari, quam bellum civile suscipere.

latum ex auctoritate tua gerente, vobis auctoribus uti voluerit, nunc omnia tenentem, nostras sententias desideraturum censes fuisse. Omnia sunt misera in bellis civilibus : quae majores nostri ne semel quidem, nostra aetas saepe jam sensit : sed miserius nihil, quam ipsa victoria : quae etiamsi ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores impotentioresque reddit ; ut, etiamsi natura tales non sint, necessitate esse cogantur. multa enim victori eorum arbitrio, per quos vicit, etiam invito, facienda sunt. An tu non videbas mecum simul, cum illa crudelis esset futura victoria ? Igitur tunc quoque patria careres, ne, quae nolles, videres ? Non, inquies. [33] ego enim ipse tenerem opes et dignitatem meam. At erat tuae virtutis, in minimis tuas res ponere : de republica vehementius laborare. Deinde, qui finis istius consilii est ? nam adhuc et factum tuum probatur, et, ut in tali re, etiam fortuna laudatur : factum, quod et initium belli necessario secutus sis, et extrema sapienter persequi nolueris ; fortuna, quod honesto otio tenueris et statum et famam dignitatis tuae. Nunc vero nec locus tibi ullus dulcior esse debet patria : nec eam diligere minus debes, quod deformior est, sed misereri potius, nec eam multis claris viris orbatam, privare etiam adspectu tuo. Denique, si fuit magni animi, non isse supplicem victori ; vide ne superbi sit, aspernari ejusdem liberalitatem : et, si sapientis est, carere patria, duri, ne desiderare : et, si re publica non possis frui, stultum est, nolle privata. Caput est illud, ut, si ista vita tibi commodior esse videatur, cogitandum

[33] *ego enim ipse t. opes.*] Si in *ipse* intelligitur mea vi, ope, etc. bene, sin minus, non videtur esse a Cicerone ; qui in tali sensu, qui hic videtur esse, dicit *ego quidem*, non *ego ipse*.

tamen sit, ne tutior non sit. magna gladiorum est licentia : sed in externis locis minor etiam ad facinus verecundia. Mihi salus tua tantae curae est, ut Marcello, fratri tuo aut par. aut certe proximus sim. Tuum est consulere temporibus, et incolumitati, et vitae, et fortunis tuis. Vale.

ARGUMENTUM. 10

Hortatur Marcellum, ut reditum maturet, jam a Caesare impetratum; cum id ad rem ejus familiarem valde pertineat.

M. T. C. M. MARCELLO, S. D.

Etsi nihil erat novi, quod ad te scriberem, magisque litteras tuas jam exspectare incipiebam, vel te potius ipsum : tamen, cum Theophilus proficisceretur, non potui nihil ei litterarum dare. Cura igitur, ut quam primum venias. venies enim, mihi crede, exspectatus, neque solum nobis, id est, tuis, sed prorsus omnibus. Venit enim mihi in mentem, subvereri interdum, ne te delectet tarda decessio. Quodsi nullum haberes sensum, nisi oculorum, prorsus tibi ignoscerem, si quosdam nolles videre. sed, cum leviora non multo essent, quae audirentur, quam quae viderentur ; suspicarer autem, multum interesse rei familiaris tuae, te quam primum venire, idque in omnes partes valeret ; putavi, ea de re te esse admonendum. Sed, [34] quoniam, quid mihi placeret, ostendi : reliqua tu, pro tua prudentia considerabis. Me tamen velim, quod ad tempus te exspectemus, certiorem facias. Vale.

[34] *quoniam, quod mihi placeret, ostendi.*] Scribendum esse *quid*, clarum est. aut sequenda lectio ed. Med. *quoniam, mihi quod placet, ostendi.* quae sane non displicet. aliae edd. sicut scr. per compendium varie exprimunt.

11 ARGUMENTUM.

Marcellus significat, se plus Ciceronis, quam fratris, hortatu commotum in causa reditus fuisse : litteras enim, restitutionis nuntias, et gratulationem, et amicorum benivolentiam, maxime Ciceronis, sibi admodum placere, et gratam semper fore.

M. MARCELLUS M. CICERONI, S. D.

Plurimum valuisse apud me tuam semper auctoritatem, cum in omni re, tum in hoc maxime negotio, potes existimare. Cum mihi C. Marcellus, frater amantissimus mei, non solum consilium daret, sed precibus quoque me obsecraret: non prius mihi persuadere potuit, quam tuis est effectum litteris, ut uterer vestro potissimum consilio. Res quemadmodum sit acta, vestrae litterae mihi declarant. Gratulatio tua etsi est mihi probatissima, quod ab optimo fit animo : tamen hoc mihi multo jucundius est, et gratius, quod in summa paucitate amicorum, propinquorum ac necessariorum, qui vere meae saluti faverent, te cupidissimum mei, singularemque mihi benivolentiam praestitisse cognovi. Reliqua sunt ejusmodi, quibus ego, quoniam haec erant tempora, facile et aequo animo carebam : hoc vero ejusmodi esse statuo, ut sine talium virorum et amicorum benivolentia, neque in adversa, neque in secunda fortuna [35] quisquam vivere possit. Itaque in hoc ego mihi gratulor. Tu vero ut intelligas, homini amicissimo te tribuisse officium, re tibi praestabo. Vale.

[35] *quisquam vivere possit.*] Inverte *possit vivere*, ut clausula hexametri vitetur.

ARGUMENTUM. 12

M. Marcelli caedem, perfecto narrationis exemplo ita nuntiat, ut antecedentia, media, consequentia ordinatim exponat.

SER. SULPICIUS M. CICERONI, S. D.

Etsi scio, non jucundissimum nuntium me vobis allaturum : tamen, quoniam [36] casus et natura in nobis dominatur, visum est faciendum, quoquo modo res se haberet, vos certiores facere. A. d. x. Kal. Jun. cum ab Epidauro Piraeeum navi advectus essem, ibi Marcellum, collegam nostrum, conveni, eumque diem ibi consumsi, ut cum eo essem. Postero die, [37] cum ab eo digressus essem eo consilio, ut [ab Athenis] in Boeotiam irem, reliquamque jurisdictionem absolverem : ille, uti ajebat, [38] supra Maleas in Italiam versus navigaturus erat. Postridie ejus diei, cum ab Athenis proficisci in animo haberem, circiter hora decima noctis P. Postumius, familiaris ejus, ad me venit, et mihi nuntiavit, M. Marcellum, collegam nostrum, post coenae tempus, a P. Magio Cilone, familiare ejus, pugione percussum esse, et duo vulnera accepisse, unum in stomacho, alterum in capite, secundum aurem : sperare tamen, eum vivere posse. Magium seipsum interfecisse : pos-

[36] *c. et natura in nobis dominatur.*] Sic edidit Gruterus, pro vulgato tum *bonis*, quod in repetitionem Gronovianam rursus irrepsit. Cum *bonis* in exemplo meo esset, suspicabar olim *hominibus*, e cujus compendio *bonis* natum esset : sed *nobis* verum est : etsi et scr. nostri *bonis* habent. Mox leg. *ut v. r. facerem.*

[37] *cum ab eo digressus essem*] nempe e Piraeeo Athenas. *ab Athenis* est a glossa : quorsum enim additur ? e sequentibus videtur repetitum, quamquam et ibi melius absit. Certe ibi deleri debet, si hic verum est. uncis inclusi.

[38] *supra Maleas*] recepi cum Graevio, ut voluit Victorius, qui est adeundus de hoc loco. Vulgatum *Maias* nihili est.

tea se a Marcello ad me missum esse, qui haec nuntiaret, et rogaret, [39] uti medicos cogerem. Coëgi, et e vestigio eo sum profectus prima luce. Cum non longe a Piraeeo abessem, puer Acidini obviam mihi venit cum codicillis : in quibus erat scriptum, paullo ante lucem Marcellum diem suum obiisse. Ita vir clarissimus ab homine deterrimo acerbissima morte est affectus : et cui inimici propter dignitatem pepercerant, inventus est amicus, [40] qui mortem afferret. Ego tamen ad tabernaculum ejus perrexi. inveni duos libertos, et pauculos servos. reliquos ajebant profugisse, metu perterritos, quod dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset. Coactus sum in eadem illa lectica, qua ipse delatus eram, meisque lecticariis in urbem eum referre : ibique pro ea copia, quae Athenis erat, funus ei satis amplum faciendum curavi. Ab Atheniensibus, locum sepulturae intra urbem ut darent, impetrare non potui, quod religione se impediri dicerent: neque tamen id antea cuiquam concesserant. Quod proximum fuit, uti, in quo vellemus gymnasio, eum sepeliremus, nobis permiserunt. Nos in nobilissimo orbis terrarum gymnasio Academiae locum delegimus, ibique eum combussimus : posteaque curavimus, ut iidem Athenienses in eodem loco monumentum ei marmoreum faciendum locarent. Ita, quae nostra officia fuerunt, pro collegio et propinquitate, et vivo et mortuo omnia ei praestitimus. Vale. D. pr. Kal. Jun. Athenis.

[39] *uti medicos cogerem.*] Recte *cogerem* restituit Graevius, deletum auctore P. Victorio. abest sane a Mss. pluribus, etiam nostro, qui in margine a m. s. habet. Sed repertum tamen est in Mss. quibusdam, a me in Gu. 2. habentque edd. veteres. nec potest abesse.

[40] *qui ei mortem afferret.*] Delevi *ei*, quod inepte additum est, hoc certe loco. si Cicero voluit addere *ei*, scripsit ante *inventus est*.

ARGUMENTUM. 13

Exsulantem Nigidium consolatur, quantum potest qui in eadem causa fuit. Spem tamen futuri reditus ex certis signis facit: conditionis pristinae facere non potest. Ideoque utramque fortunam ex aequo ferendam hortatur.

M. T. C. S. D. P. NIGIDIO FIGULO.

Quaerenti mihi jamdiu, quid ad te potissimum scriberem: non modo certa res nulla, sed ne genus quidem litterarum usitatum veniebat in mentem. Unam enim [41] partem et consuetudinem earum epistolarum, quibus, secundis rebus, uti solebamus, tempus eripuerat: perfeceratque fortuna, ne quid tale scribere possem, aut omnino cogitare. Relinquebatur triste quoddam et miserum, et his temporibus consentaneum genus litterarum: id quoque deficiebat me: in quo debebat esse aut promissio auxilii alicujus, aut consolatio doloris tui. Quod pollicerer, non erat. ipse enim pari fortuna abjectus, aliorum opibus casus meos sustentabam, saepiusque mihi veniebat in mentem queri, quod ita viverem, quam gaudere, quod viverem. Quamquam enim nulla me ipsum privatim pepulit insignis injuria, nec mihi quidquam tali tempore in mentem venit optare, quod non ultro mihi Caesar detulerit: tamen nihilominus eis conficior curis, ut ipsum, quod maneam in vita, peccare me existimem. careo enim cum familiarissimis multis, quos aut mors eripuit nobis, aut distraxit fuga, tum omnibus amicis, quorum benivolentiam nobis conciliarat per me quondam, te socio, defensa respublica, versorque in eorum naufragiis et bonorum direptionibus; nec audio solum,

[41] *partem*] v. Clav. in *pars*, extr.

quod ipsum esset miserum, sed etiam video, quo nihil est acerbius, eorum fortunas dissipari, quibus nos olim adjutoribus illud incendium exstinximus: et, in qua urbe modo gratia, auctoritate, gloria floruimus, in ea nunc iis quidem omnibus caremus. Obtinemus ipsius Caesaris summam erga nos humanitatem. sed ea plus non potest, quam vis et mutatio omnium rerum atque temporum. Itaque orbus iis rebus omnibus, quibus et natura me, et voluntas, et consuetudo assuefecerat; cum ceteris, ut quidem videor, tum mihi ipse displiceo. Natus enim ad agendum semper aliquid dignum viro, nunc non modo agendi rationem nullam habeo, sed ne cogitandi quidem: et, qui antea aut obscuris hominibus, aut etiam sontibus opitulari poteram, nunc P. Nigidio, uni omnium doctissimo et sanctissimo, et maxima quondam gratia, [42] mihi certe amicissimo, ne benigne quidem polliceri possum. Ergo hoc ereptum est litterarum genus. Reliquum est, [43] ut consoler, et afferam rationes, quibus te a molestiis coner abducere. At ea quidem facultas vel tui, vel alterius consolandi, in te summa est, si umquam in ullo fuit. Itaque eam partem, quae ab exquisita quadam ratione et doctrina proficiscitur, non attingam: tibi totum relinquam. Quid sit forti et sapienti homine dignum: quid gravitas, quid altitudo animi, quid acta tua vita, quid studia, quid artes, quibus a pueritia floruisti, a te flagitent, tu videbis. Ego, quod intelligere, et sentire, quia sum Romae, et quia curo attendoque, possum, id tibi affirmo: te in istis molestiis, in quibus es hoc tempore,

[42] *et mihi certe*] *et* delendum est. abest Ms. nostro. item infra *et certe omnes vias persequar*, delendum puto.

[43] *ut consoler.*] Durus omissum *te*: si tamen a Cicerone. Ms. Gu. 2. addit *ego*.

non diutius futurum; in iis autem, in quibus etiam nos sumus, fortasse semper fore. Videor mihi perspicere primum ipsius animum, qui plurimum potest, propensum ad salutem tuam. Non scribo hoc temere. Quo minus familiaris sum, hoc sum ad investigandum curiosior. Quo facilius, quibus est iratior, respondere tristius possit, hoc est adhuc tardior ad te molestia liberandum. Familiares vero ejus, et ii quidem, qui illi jucundissimi sunt, mirabiliter de te et loquuntur, et sentiunt. Accedit eodem vulgi voluntas, vel potius consensus omnium. etiam illa, quae minimum nunc quidem potest, sed possit necesse est, respublica, quascumque vires habebit, ab iis ipsis, quibus tenetur, de te propediem (mihi crede) impetrabit. Redeo igitur ad id, ut jam tibi etiam pollicear aliquid, quod primo omiseram. Nam et complectar ejus familiarissimos, qui me admodum diligunt, multumque mecum sunt: et in ipsius consuetudinem, quam adhuc meus pudor mihi clausit, insinuabo: et certe omnes vias persequar, quibus putabo ad id, quod volumus, pervenire posse. In hoc toto genere plura faciam, quam scribere audeo: cetera, quae tibi a multis promta esse certo scio, a me sunt paratissima. nihil in re familiari mea est, quod ego meum malim esse, quam tuum. Hac de re, et de hoc genere toto, hoc scribo parcius, quod te, id quod ipse confido, sperare malo, esse usurum tuis. Extremum illud est, ut te orem et obsecrem, animo ut maximo sis: nec ea solum memineris, quae ab aliis magnis viris accepisti, sed illa et am, [44] quae ipse ingenio studioque peperisti. Quae si colliges; et sperabis omnia optime, et, quae accident, qualia-

[44] *quae ipse - - peperisti*] v. Clav. in *parere*.

cumque erunt, sapienter feres. Sed haec tu melius, vel optime omnium. Ego, quae pertinere ad te intelligam, studiosissime omnia diligentissimeque curabo; tuorumque tristissimo meo tempore meritorum erga me memoriam conservabo. Vale.

14 ARGUMENTUM.

Plancius bis Ciceroni, et de recuperata per Caesarem dignitate, et de nuptiis cum virgine, dimissa Terentia initis, gratulatus fuerat. Utrisque litteris una epistola respondet Cicero: prioribus, non esse pristinam dignitatem, quam receperat: alteris, quae causa fuerit novi consilii ineundi Tandem solatur Plancium exsulantem, eique nihil, praeter communem calamitatem, timendum esse confirmat, cui sua denique officia pollicetur.

M. T. C. S. D. CN. PLANCIO.

Binas a te accepi litteras, Corcyrae datas: quarum alteris mihi gratulabare, quod audisses, me meam pristinam dignitatem obtinere; alteris dicebas te velle, quae egissem, bene et feliciter evenire. Ego autem, si dignitas est bene de republica sentire, et bonis viris probare quod sentias; obtineo dignitatem meam, sin autem [45] in eo dignitas est, si, quod sentias, aut re efficere possis, aut denique libera oratione defendere: ne vestigium quidem ullum est reliquum nobis dignitatis; agiturque praeclare, si nosmetipsos regere possumus, ut ea, quae partim jam adsunt, partim impendent, moderate feramus: quod est difficile in ejusmodi bello, cujus exitus ex altera parte caedem ostentat, ex altera servitutem. Quo in periculo nonnihil me consolatur, cum recordor, haec me

[45] *in eo dignitas est, si quod sentias*, etc.] Haec sic constituta sunt bene a Graevio. Vulgo *d. e. quod sentias, aut re efficere, si possis.* nec ipsum malum, sed illud tamen melius. Edd. veterrimae fere: *quod sentias efficere posse*, ut et Ms. noster. At Gu. 2. plane sic, ut edidimus.

tum vidisse, cum secundas etiam res nostras, non modo adversas pertimescebam, [46] videbamque, quanto periculo de jure publico disceptaretur armis. quibus, si vicissent ii, ad quos ego pacis spe, non belli cupiditate adductus accesseram; tamen intelligebam, et iratorum hominum, et cupidorum, et insolentium, quam crudelis esset futura victoria: sin autem victi essent, quantus interitus esset futurus civium, partim amplissimorum, partim etiam optimorum; qui me haec praedicentem, atque optime consulentem saluti suae, malebant nimium timidum, quam satis prudentem existimari. Quod autem mihi de eo, quod egerim, gratularis; te ita velle certo scio: sed ego tam misero tempore nihil novi consilii cepissem, nisi in reditu meo nihilo meliores res domesticas, quam rempublicam offendissem. Quibus enim, pro meis immortalibus beneficiis, carissima mea salus et meae fortunae esse debebant: cum propter eorum scelus nihil mihi intra meos parietes tutum, nihil insidiis vacuum viderem, novarum me necessitudinum fidelitate contra veterum perfidiam muniendum putavi. Sed de nostris rebus satis, etiam nimium multa. De tuis velim, ut eo sis animo, quo debes esse, id est, ut ne quid tibi praecipue timendum putes. Si enim status erit aliquis civitatis: quicumque erit, te omnium periculorum video expertem fore. Nam alteros tibi jam placatos esse intelligo: alteros numquam iratos fuisse. De mea autem in te voluntate sic velim judices, me, quibuscumque rebus opus esse intelligam: quamquam videam, qui sim hoc tempore, et quid possim; opera tamen et consilio, studio quidem

[46] *videbamque.*] Sic Mss. et edd. omnes. In Gruteriana casu *que* videtur excidisse.

certe, rei, famae, saluti tuae praesto futurum. Tu velim et quid agas, et quid acturum te putes, facias me quam diligentissime certiorem. Vale.

15 ARGUMENTUM.

Hortatur, ut communem fortunam fortiter ferat, nec propriam sibi postulet: eoque in se animo sit, quo fuerat semper.

M. T. C. S. D. CN. PLANCIO.

Accepi perbreves tuas litteras, quibus id, quod scire cupiebam, cognoscere non potui: cognovi autem id, quod mihi dubium non fuit. nam quam fortiter ferres communes miserias, non intellexi: quam me amares, facile perspexi: [47] sed hoc sciebam. illud si scissem, ad id meas litteras accommodavissem. [48] Sed tamen etsi antea scripsi, quae existimavi scribi oportere: tamen hoc tempore breviter commonendum putavi, ne quo periculo te proprio existimares esse: in magno omnes, sed tamen in communi sumus. Quare non debes aut propriam fortunam, et praecipuam postulare, aut communem recusare. Quapropter eo animo simus inter nos, quo semper fuimus. Quod de te sperare, de me praestare possum. Vale.

[47] *sed hoc sciebam.*] Sic fere Mss. etiam noster, edd. Rom. 1469. 1471. Med. etc. id cum mutatum esset inde a P. Manutio 1540 in *sciebam*, restituit Gebhardus. mihi tamen non placet, non modo per se, sed etiam propter contextum, qui *sciebam* postulat. Puto *scieram* ortum esse a librario, qui tempus accommodandum putaret sequenti *scissem*.

[48] *Sed tamen etsi*] antique pro uno verbo *tametsi*: v. Clav.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM LIBER V.

AD

Q. METELLUM, ET CETEROS.

ARGUMENTUM. 1

Queritur Metellus Celer, qui, praetor superiore anno, Cicerone consule, ex praetura Galliam pro consule regebat, Metellum Nepotem, fratrem suum, a Cicerone in senatu oppugnatum esse.

Q. METELLUS, Q. F. CELER, [1] PROCOS. S. D. M. T. CICERONI.

Si vales, bene est. Existimaram pro mutuo inter nos animo, et pro reconciliata gratia, nec absentem ludibrio laesum iri, nec Metellum fratrem, ob dictum, capite ac fortunis per te oppugnatum iri. quem si parum pudor ipsius defendebat: debebat vel familiae nostrae dignitas, vel meum studium erga vos remque publicam, satis sublevare. Nunc video illum circumventum; me desertum, a quibus minime conveniebat. Itaque in luctu et squalore sum, qui provinciae, qui exercitui praesum, qui bellum gero. Quae quoniam nec ratione, [2] nec majorum nostrorum clementia,

[1] *PROCOS.*] Proprie Propraet. erat, quippe a Praetura missus in provinciam. Nempe provincia ejus erat Consularis, Gallia, a Cicerone deposita.

[2] *nec majorum nostrorum cl.*] Inepte Gebhardus e libris aliquot *nostrum*. nusquam sic Cicero. Sordes istae sunt librorum. Pro *more maj.* eleganter *m. n. clementia*, pars disciplinae Rom. pulcerrima, in offensionibus amicorum lenem esse, tardum ad vindictam, etc.

administrastis, non erit mirandum, si vos poenitebit. Te tam mobili in me meosque esse animo non sperabam. Me interea nec domesticus dolor, nec cujusquam injuria a republica abducet. Vale.

2 ARGUMENTUM.

Respondet superiori epistolae, querelae Metelli, commemorando sua in eum officia, quibus ille non mutuo respondisset: nec fratrem ejus se oppugnasse, sed oppugnanti restitisse. Quem quod Celer tueatur, laudat ejus pietatem: suae autem amicitiae constantiam pollicetur.

M. T. M. F. C. Q. METELLO Q. F. CELERI, PROCOS. S. D.

Si tu, exercitusque valetis, bene est. Scribis ad me, te existimasse, pro mutuo inter nos animo, et pro reconciliata gratia, numquam te a me ludibrio laesum iri. Quod cujusmodi sit, satis intelligere non possum: sed tamen suspicor, ad te esse allatum, me, in senatu, cum disputarem, permultos esse, qui rempublicam a me conservatam dolerent, dixisse: a te propinquos tuos, quibus negare non potuisses, impetrasse, ut ea, quae statuisses tibi in senatu de mea laude esse dicenda, reticeres. Quod cum dicerem, illud adjunxi: mihi tecum ita dispertitum officium fuisse in reipublicae salute retinenda, ut ego urbem a domesticis insidiis et ab intestino scelere, tu Italiam et ab armatis hostibus et ab occulta conjuratione defenderes: atque hanc nostram tanti et tam praeclari muneris societatem a tuis propinquis labefactatam; qui, cum tu a me rebus amplissimis atque honorificentissimis ornatus esses, timuissent, ne qua mihi pars abs te voluntatis mutuae tribueretur. Hoc in sermone, cum a me exponeretur, quae me exspectatio fuisset orationis tuae, [3] quantoque

[3] *quantoque in errore - in errorem.*] Sic cum Vict. Graevio edidi, quod et boni, etsi pauci libri habent quamquam et sine libris sic corrigendum erat *moerore*: quod e scriptura parum accurata ortum est, ut bene Graevius docet.

in errore versatus essem: visa est oratio non injucunda; et mediocris quidam est risus consecutus, non in te, sed magis in errorem meum, et quod me abs te cupisse laudari, aperte atque ingenue confitebar. Jam hoc non potest in te non honorifice esse dictum, me in clarissimis meis atque amplissimis rebus tamen aliquod testimonium tuae vocis habere voluisse. Quod autem ita scribis, *pro mutuo inter nos animo:* quid tu existimes esse in amicitia mutuum, nescio. equidem hoc arbitror, cum par voluntas accipitur et redditur. Ego, si hoc dicam, me tua causa praetermisisse provinciam: tibi ipse [4] levior videar esse. meae enim rationes ita tulerunt: atque ejus mei consilii majorem in dies singulos fructum voluptatemque capio. Illud dico, me, ut primum in concione provinciam deposuerim, statim, quemadmodum eam tibi traderem, cogitare coepisse. Nihil dico de sortitione vestra: tantum te suspicari volo, nihil in ea re per collegam meum, me insciente, esse factum. Recordare cetera: quam cito senatum illo die, facta sortitione, coëgerim: quam multa de te verba fecerim, cum tu ipse mihi dixisti, orationem meam non solum in te honorificam, sed etiam in collegas tuos contumeliosam fuisse. Jam illud senatus consultum, quod eo die factum est, ea praescriptione est, ut, dum id exstabit, officium meum in te obscurum esse non possit. Postea vero, quam profectus es, velim recordere, quae ego de te in senatu egerim; quae in concionibus dixerim; quas ad te litteras miserim. Quae cum omnia collegeris, [5] tu ipse velim judices,

[4] *levior v. e.*] jactantior; cui generi levitas inprimis tribuitur. v. Clav. in *levitas*.

[5] *tu ipse v. j.*] languet *tu*, et vidit Lamb. qui corrigit *tum*. non male.

satisne videatur his omnibus rebus tuus adventus, cum proxime Romam venisti, mutue respondisse. Quod scribis de reconciliata nostra gratia; non intelligo, cur reconciliatam esse dicas, quae numquam [6] imminuta est. Quod scribis, non oportuisse Metellum fratrem tuum ob dictum a me oppugnari: primum, hoc velim existimes, animum mihi istum tuum vehementer probari, et fraternam plenam humanitatis ac pietatis voluntatem: deinde, si qua ego in re fratri tuo, reipublicae causa, restiterim, ut mihi ignoscas. tam enim sum amicus reipublicae, quam qui maxime. Si vero meam salutem contra illius impetum in me crudelissimum defenderim: satis habeas, nihil me etiam tecum de tui fratris injuria conqueri. Quem ego cum comperissem, omnem sui tribunatus conatum in meam perniciem [7] parare atque meditari: egi cum [8] Claudia, uxore tua, et cum vestra sorore Mucia, cujus erga me studium, pro Cn. Pompeji necessitudine, multis in rebus perspexeram, ut eum ab illa injuria deterrerent. Atque ille, quod [9] te audisse certo scio, pridie Kal. Januar. qua injuria nemo umquam [10] in aliquo magistratu improbissimus civis affectus est, ea me consulem affecit, cum rempublicam conservassem, atque abeun-

[6] *imminuta est.*] Sic Mss. plerique et edd. pr. Noster *minuta est*, ut Pal. 4. quod revocavit Lambinus, cum ederetur ante *immutata* inde a P. Manutio 1540. Sed tamen hoc verbum non bene convenit verbo *reconciliari*, magisque placet *immutata*.

[7] *parare atque meditari.*] Durius dicitur h. l. *meditari*, sed sunt tamen et alia hujus constructionis exempla. v. Clav.

[8] *Claudia*] sorore P. Clodii. mox *pro Cn. P. necessitudine* sc. mea, Ciceronis, cum Pompejo, cujus uxor Mucia.

[9] *te audisse credo.*] Haec est lectio vetus, quae et in Ms nostro est. In quibusdam libris est *certo*, unde correctum *certo scio*, quod et in Ms. Graevii fuit. Id quia rei aptius est, cum Graevio recepi

[10] *in aliquo mag.*] Sic et Ms. noster. valde in verbo *aliquo* variant librarii et critici: nempe non animadvertebant, *aliquo* esse *alio quo*.

tem magistratu concionis habendae potestate privavit: cujus injuria mihi tamen honori summo fuit. Nam cum ille mihi nihil, nisi ut jurarem, permitteret: magna voce juravi [11] verissimum pulcherrimumque jusjurandum; quod populus idem magna voce me vere jurasse juravit. Hac accepta tam insigni injuria, tamen illo ipso die misi ad Metellum communes amicos, qui agerent cum eo, ut de illa mente desisteret. quibus ille respondit, sibi non esse integrum. etenim paullo ante in concione dixerat, [12] ei, qui in alios animadvertisset indicta causa, dicendi ipsi potestatem fieri non oportere. Hominem gravem et civem egregium! qui, qua poena senatus, consensu bonorum omnium, eos affecerat, qui urbem incendere, et magistratus ac senatum trucidare, bellum maximum conflare voluissent, eadem dignum judicaret eum, qui curiam caede, urbem incendiis, Italiam bello liberasset. Itaque ego Metello, [13] fratri tuo, praesenti restiti. Nam in senatu Kal. Jan. sic cum eo de republica disputavi, ut sentiret, sibi cum viro forti et constanti esse pugnandum. A. d. tertium non. Januar. cum agere coepisset, tertio quoque verbo orationis suae me appellebat, mihi minabatur: neque illi quidquam deliberatius fuit, quam me, quacumque ratione posset, non judicio, neque disceptatione, sed vi atque impressione evertere. Hujus ego temeritati si virtute atque animo non resistissem: quis esset, qui me in consulatu non casu potius existimaret, quam consilio fortem fuisse? Haec si tu

[11] *v. p. jusjurandum*] nempe *remp. a se servatam* pro usitato *remp. recte gestam.*

[12] *ei - - dicendi ipsi*, etc.] Durum hoc est. Vereor ne *ei* spurium sit.

[13] *fratri tuo pr. restiti*] nempe oratione post edita, quam Metellinam appellat ep. ad Att. I, 13.

Metellum cogitare de me nescisti, debes existimare, te maximis de rebus a fratre esse celatum: sin autem aliquid impertivit tibi sui consilii; lenis a te et facilis existimari debeo, qui nihil tecum de his ipsis rebus expostulem. Et, si intelligis, non me dicto Metelli, ut scribis, sed consilio ejus, animoque in me inimicissimo esse commotum: cognosce nunc humanitatem meam; si humanitas appellanda est in acerbissima injuria remissio animi ac dissolutio. Nulla est a me umquam sententia dicta in fratrem tuum: quotiescumque aliquid est actum, sedens iis assensi, qui mihi lenissime sentire visi sunt. Addam et illud etiam, quod jam ego curare non debui, sed tamen fieri non moleste tuli, atque etiam, ut ita fieret, pro mea parte adjuvi, ut [14] senatus consulto meus inimicus, quia tuus frater erat, sublevaretur. Quare non ego oppugnavi fratrem tuum, sed fratri tuo repugnavi: nec in te, ut scribis, animo fui mobili, sed ita stabili, ut in mea erga te voluntate, etiam desertus ab officiis tuis, permanerem. Atque hoc ipso tempore tibi, paene minitanti nobis per litteras, hoc rescribo atque respondeo: Ego dolori tuo non solum ignosco, sed summam etiam laudem tribuo. meus enim me sensus, quanta vis fraterni sit amoris, admonet. A te peto, ut tu quoque aequum te judicem dolori meo praebeas: si acerbe, si crudeliter, si sine causa sum a tuis oppugnatus, ut statuas, mihi non modo non cedendum, sed etiam tuo atque exercitus tui auxilio, in ejusmodi causa, utendum fuisse. Ego te mihi semper amicum esse volui: me ut tibi amicissimum esse intelligeres, laboravi. maneo in voluntate, et, quoad

[14] *senatus cons.*] alii *senati cons.* quae sunt sordes librariorum antiquariorum: quas et supra ejecimus.

voles tu, permanebo; citiusque amore tui fratrem tuum odisse desinam, quam illius odio quidquam de nostra benivolentia detraham. Vale.

ARGUMENTUM. 3

De contumeliis cujusdam necessarii, qui P. Clodius videtur esse, queritur, in cujus loco Ciceronem, officiis perspectum, sibi optat esse, a quo petit, ut benivolentiam conservet.

Q. METELLUS NEP. S. D. M. T. C.

Hominis importunissimi contumeliae, quibus crebris concionibus me onerat, tuis erga me officiis leniuntur, et, ut sunt leves ab ejusmodi homine, a me despiciuntur; libenterque, commutata persona, te mihi fratris loco esse duco. De illo ne meminisse quidem volo: tametsi [15] bis eum invitum servavi. De meis rebus, ne vobis [16] multitudine litterarum molestior essem, ad Lollium perscripsi; de rationibus provinciae quid vellem fieri, ut is vos doceret et commonefaceret. Si poteris, velim pristinam tuam erga me voluntatem conserves. Vale.

ARGUMENTUM. 4

Exsul opem implorat consulis, et memoriam beneficii pollicetur.

M. C. S. D. Q. METELLO NEPOTI COS.

Litterae Quinti fratris, et T. Pomponii, necessarii mei, tantum spei dederant, ut in te non minus auxilii, quam in tuo collega mihi constitutum fuerit.

[15] *bis eum invitum s.*] accusatum bis de vi a Milone Clodium.

[16] *multitudine lit*] abest a Ms. nostro. pro *Lollium* idem Ms. et Gu. et edd. pr. *Laelium*. Intelligendus videtur M. Lollius Clodianus, cujus saepe in or. pro Domo mentio. *perscripsi*, est diligenter scripsi omnia, ni quis malit *scripsi*, ut in libro Ms. repertum est. Pro *commonefaceret* Ms. noster *confirmaret*.

Itaque litteras ad te statim misi: per quas, [17] ut fortuna postulabat, et gratias tibi egi, et de reliquo tempore auxilium petii. Postea mihi non tam meorum litterae, quam sermones eorum, qui hac iter faciebant, animum tuum immutatum significabant. quae res fecit, ut tibi litteris obstrepere non auderem. Nunc mihi Quintus frater meus mitissimam tuam orationem, quam in senatu habuisses, perscripsit; qua inductus, ad te scribere sum conatus, et abs te, quantum tua fert voluntas, peto quaesoque, ut tuos mecum serves potius, quam propter arrogantem crudelitatem tuorum me oppugnes. [18] Tu tuas inimicitias ut reipublicae donares, te vicisti: alienas ut contra rempublicam confirmes, adduceris? [19] Quodsi mihi tua clementia opem tuleris, omnibus in rebus me fore in tua potestate, tibi confirmo: sin mihi neque magistratum, neque senatum, neque populum auxiliari, propter eam vim, quae me cum republica vicit, licuerit: vide, ne, cum velis revocare tempus [20] omnium reservandorum, cum, qui servetur, non erit, non possis. Vale.

[17] *ut fortuna postulabat.*] De exilio loquitur: referturque hoc maxime ad auxilium, quod petendum esset. Haerere tamen in eo soleo, quia non satis aptum priori, *gratias t. egi.*

[18] *Tu tuas inimicitias*, etc.] nempe cum Lentulum de Cicerone ab exilio revocando referentem non impediret, et id se reip. causa non facere diceret. *Donare* pro usitatiori *condonare*, cujus et alia exempla sunt. v. Graev. ad h. l.

[19] *Quodsi mihi t. clementia op. t.*] i. e. si mihi opem tuleris, nec inimicitiarum memor et ulciscendi cupidus eris.

[20] *omnium reservandorum.*] Vereor ne syllaba *re* temere e verbo *revocare* repetita sit, cujus generis exempla multa in libris sunt reperta. Sic infr. ep. 10. Ms. noster habet *rejecit* pro *ejecit*, e seq. *refrigeravit.*

ARGUMENTUM. 5

Desiderat C. Antonii, sui nuper in consulatu collegae, tum proconsulis Macedoniae, officia mutua: deinde Pomponii Attici, qui has adferebat, in provincia negotium commendat.

M. C. S. D. C. ANTONIO, M. F. IMPERATORI.

Etsi statueram nullas ad te litteras mittere, nisi commendatitias; non quo eas intelligerem satis apud te valere, sed ne iis, qui me rogarent, aliquid de nostra conjunctione imminutum esse ostenderem: tamen, cum T. Pomponius, homo omnium meorum in te studiorum et officiorum maxime conscius, tui cupidus, nostri amantissimus, ad te proficisceretur, aliquid mihi scribendum putavi; praesertim cum aliter ipsi Pomponio satisfacere non possem. Ego si abs te summa officia desiderem, mirum nemini videri debeat. omnia enim a me in te profecta sunt, quae ad tuum commodum, quae ad honorem, quae ad dignitatem pertinerent. Pro iis rebus nullam mihi abs te relatam esse gratiam, tu es optimus testis: contra etiam esse aliquid abs te profectum, ex multis audivi. nam comperisse me, non audeo dicere, ne forte id ipsum verbum ponam, quod abs te ajunt falso in me solere conferri. Sed ea, quae ad me delata sunt, malo te ex Pomponio, cui non minus molesta fuerunt, quam ex meis litteris, cognoscere. [21] Meus in te animus, quam singulari officio fuerit, et senatus, et populus Romanus testis est: tu quam gratus erga me fueris, ipse existimare potes: quantum mihi debeas, ceteri existimant. Ego quae tua causa antea

21 *Meus i. t. a. quam singulari officio f.*] Insolens et notanda forma dicendi, *animus fuit. s. o.*

feci, [22] voluntate sum adductus, posteaque constantia. Sed reliqua, mihi crede, multo majus meum studium, majoremque gravitatem et laborem desiderant. Quae ego si non profundere ac perdere videbor; omnibus meis viribus sustinebo. sin autem ingrata esse sentiam; non committam, ut tibi ipse insanire videar. Ea, quae sint, et cujusmodi, poteris ex Pomponio cognoscere. Atque ipsum tibi Pomponium ita commendo, ut, quamquam ipsius causa confido te facturum esse omnia; tamen abs te hoc petam, ut, si quid in te residet amoris erga me, id omne in Pomponii negotio ostendas. Hoc mihi nihil gratius facere potes. Vale.

6 ARGUMENTUM.

Narrat, quam adhibuerat diligentiam, ne P. Sextio pro Quaestore C. Antonii in Macedonia succederetur. Addit de sua emtione, non sine joco; et de Sextii aedificatione.

M. C. S. D. P. SEXTIO, L. F. PROQUAESTORI.

Cum ad me Decius, librarius, venisset, egissetque mecum, ut operam darem, ne tibi hoc tempore succederetur: quamquam illum hominem frugi et tibi amicum existimabam, tamen, quod memoria tenebam, cujusmodi ad me litteras antea misisses, non satis credidi [23] homini [prudenti,] tam valde esse mutatam voluntatem tuam. Sed posteaquam et [24] Cornelia tua

[22] *voluntate sum add.*] intell. *ut facerem.* Forte fuit *vol. fecî adductus.* Ms. noster habet: *in voluntate sum adductus potius quam instantia.* Sed in *potius* et *in* m. s. est.

[23] *homini prudenti*] Graevius edidit *pudenti.* saltem voluit edere, etsi nulla ratione reddita. *prudenti* habent Ms. noster, Gu. 1. 2. et edd. vett. Puto utrumque esse ab interpolatore. nam elogium hominis jam ante est: interpolator ex aliis epistolis sumsit, ubi in simili sententia talia adduntur.

[24] *Cornelia tua*] uxor Sextii, *Q. Cornelii,* qui sequitur, soror, é Scipionibus.

Terentiam convenit, et ego cum Q. Cornelio locutus sum : adhibui diligentiam, quotiescumque senatus fuit, ut adessem, plurimumque in eo negotii habui, ut Q. Fufium, tribunum plebis, et ceteros, [25] ad quos tu scripseras, cogerem potius mihi credere, quam tuis litteris. Omnino res tota in mensem Januarium rejecta erat, sed facile obtinebatur. Ego tua gratulatione commotus, quod ad me pridem scripseras, velle te bene evenire, quod de Crasso domum emissem; emi eam ipsam domum quinquies tricies, aliquanto post tuam gratulationem. Itaque nunc me scito tantum habere aeris alieni, ut cupiam conjurare, si quisquam recipiat : sed partim odio inducti, me excludunt, et aperte vindicem conjurationis oderunt, partim non credunt, et a me insidias metuunt, nec putant ei numos deesse posse, qui ex obsidione foeneratores exemerit. Omnino semissibus magna copia est. ego autem meis rebus gestis hoc sum assecutus, ut bonum nomen existimer. Domum tuam atque aedificationem omnem perspexi, et vehementer probavi. Antonium, etsi ejus in me officia omnes desiderant : tamen in senatu gravissime ac diligentissime defendi, senatumque vehementer oratione mea atque auctoritate commovi. Tu ad me velim litteras crebrius mittas. Vale.

[25] *ad quos tu scripseras*] sc. e priori sententia.

7 ARGUMENTUM.

Pompejo de victoria Mithridatica gratulatur: contra sibi illum de conjuratione disjecta nihil gratulari, exprobrat: amicum tamen ei fore pollicetur.

M. T. M. F. CICERO, S. D. CN. POMPEIO CN. F. MAGNO, IMPERATORI.

S. T. E. Q. V. B. E. E. V. Ex litteris tuis, quas publice misisti, cepi una cum omnibus incredibilem voluptatem. tantam enim spem otii ostendisti, quantam ego semper omnibus, te uno fretus, pollicebar. Sed hoc scito, tuos veteres hostes, novos amicos, [26] vehementer litteris perculsos, atque ex magna spe deturbatos, jacere. Ad me autem litteras, quas misisti, quamquam exiguam significationem tuae erga me voluntatis habebant, tamen mihi scito jucundas fuisse. nulla enim re tam laetari soleo, quam meorum officiorum conscientia: quibus si quando non mutue respondetur, apud me plus officii residere facillime patior. Illud non dubito, quin, si te mea summa erga te studia parum mihi adjunxerint, respublica nos inter nos conciliatura, conjuncturaque sit. Ac, ne ignores, quid ego in tuis litteris desiderarim: scribam aperte, sicut et mea natura, et nostra amicitia postulat. Res eas gessi, quarum aliquam in tuis litteris, et nostrae necessitudinis, et reipublicae causa, gratulationem exspectavi: quam ego abs te praetermissam esse arbitror, quod vererere, ne cujus animum offenderes. sed scito, ea, quae nos pro salute patriae gessimus, orbis terrae judicio ac testimonio comprobari. Quae,

[26] *vehementer literis perculsos.*] Post *literis* addendum *his* vel *tuis*. Sed illud malo. Ms. Gu. solita confusione *percussos*.

eum veneris, tanto consilio, tantaque animi magnitudine a me gesta esse cognosces, ut tibi multo majori, quam Africanus fuit, tamen non multo minorem, quam Laelium, facile et in republica, et in amicitia, adjunctum esse patiare. Vale.

ARGUMENTUM. 8

Crasso, in Syriam profecto, scribit, quanta eum contentione defenderit, et excusata, quae intercesserat, simultate, amicitiam a primo in forum ingressu repetit, cujus constantiam pollicetur adeo, ut, interjectis nonnullis de filiis Crassis, has litteras foederis vim habituras esse sanciat.

M. T. C. M. LICINIO P. F. CRASSO, S. D.

QUANTUM meum studium exstiterit [27] dignitatis tuae, vel tuendae, vel etiam augendae, non dubito, quin ad te omnes tui scripserint. Non enim fuit, aut mediocre, aut obscurum, aut ejusmodi, quod silentio posset praeteriri. Nam et cum consulibus, et cum multis consularibus tanta contentione decertavi, quanta numquam antea ulla in causa, suscepique mihi perpetuam propugnationem pro omnibus ornamentis tuis : veterique nostrae necessitudini jamdiu debitum, sed multa varietate temporum interruptum officium cumulate reddidi. Neque mehercule umquam mihi tui aut colendi aut ornandi voluntas defuit : sed quaedam pestes hominum, laude aliena dolentium, et te nonnumquam a me alienarunt, et me aliquando immutarunt tibi. Sed exstitit tempus, optatum mihi magis quam speratum, ut, florentissimis tuis rebus, mea perspici posset et memoria nostrae voluntatis, et

[27] *dignitatis tuae vel t.*] contra Ateium Capitonem et ceteros trib. pl. v. Clav. in *Ateius*.

amicitiae fides. Sum enim consecutus, non modo ut domus tua tota, sed ut cuncta civitas me tibi amicissimum esse cognosceret. Itaque et praestantissima omnium feminarum, uxor tua, et eximia pietate, virtute, gratia, tui Crassi, meis consiliis, monitis, studiis, actionibusque [28] nituntur: et senatus populus que Romanus intelligit, tibi absenti nihil esse tam promtum, aut tam paratum, quam in omnibus rebus, quae ad te pertineant, operam, curam, diligentiam, auctoritatem meam. Quae sint acta, quaeque agantur, domesticorum tibi litteris declarari puto. De me sic existimes, ac tibi persuadeas vehementer velim, non me repentina aliqua voluntate, aut fortuito, [29] ad tuam amplitudinem meis officiis amplectendam incidisse: sed, ut primum forum attigerim, spectasse semper, ut tibi possem quam maxime esse conjunctus. Quo quidem ex tempore, memoria teneo, neque meam tibi observantiam, neque mihi tuam summam benivolentiam ac liberalitatem defuisse. [30] Si quae interciderunt, non tam re, quam suspicione violata: ea cum fuerint et falsa et inania, sint evulsa ex omni memoria vitaque nostra. Is enim tu vir es, et eum me esse cupio, ut, quoniam in eadem reipublicae tempora incidimus, conjunctionem amicitiamque nostram utrique nostrûm laudi sperem fore. Quamobrem tu, quantum tuo judicio tribuendum esse nobis

[28] *nituntur.*] Infra est *utuntur:* quae verba et saepe in libris permutantur.

[29] *ad tuam a. amplectendam incidisse*] paullo durius pro *in studium amplitudinis tuae - - amplectendae.*

[30] *Si quae interciderunt.*] Mss. et edd. vett. *Si qua.* Pro *interciderunt*, quod est, inter haec acciderunt, putavi legendum *inciderunt:* et sic reperi in edd. pr. Rom. Ven 1469. 1471. item in Gu. 2. alter habet *acciderunt.* Prima Mediol. habet *interciderunt.*

putes, statues ipse ; et, ut spero, statues ex nostra dignitate : ego vero tibi profiteor atque polliceor eximium et singulare meum studium in omni genere officii, quod ad honestatem et gloriam tuam spectet. in quo, etiamsi multi mecum contendent, tamen, cum reliquis omnibus, tum Crassis tuis judicibus, omnes facile superabo : quos quidem ego ambo unice diligo; sed in Marco benivolentia impari. hoc magis sum Publio deditus, quod me, quamquam a pueritia sua semper, tamen hoc tempore maxime, sicut alterum parentem, et observat, et diligit. Has litteras velim existimes foederis habituras esse vim, non epistolae, meque ea, quae tibi promitto ac recipio, sanctissime esse observaturum, [31] diligentissimeque facturum. Quae a me suscepta defensio est, te absente, dignitatis tuae : in ea jam ego, non solum amicitiae nostrae, sed etiam constantiae meae causa, permanebo. Quamobrem satis esse hoc tempore arbitratus sum, hoc ad te scribere ; me, si quid ipse intelligerem, aut ad voluntatem, aut ad commodum, aut ad amplitudinem tuam pertinere, mea sponte id esse facturum : sin autem quippiam aut a te essem admonitus, aut a tuis, effecturum, ut intelligeres, nihil neque te scripsisse, neque quemquam tuorum frustra ad me detulisse. Quamobrem velim ita et ipse ad me scribas de omnibus minimis, maximis, mediocribusque rebus, ut ad hominem amicissimum ; et tuis praecipias, ut opera, consilio, auctoritate, gratia mea sic utantur in omnibus publicis, privatis, forensibus, domesticis,

[31] *diligentissimeque esse fact.*] *Esse* delevi sine dubitatione. abesse reperi et ab ed. Mediol. Quidam libri omittunt ante *observaturum*. Sed auribus meis in ultimo abesse magis placet.

tuis, amicorum, hospitum, clientium tuorum negotiis; ut, quoad ejus fieri possit, praesentiae tuae desiderium meo labore minuatur. Vale.

9 ARGUMENTUM.

P. Vatinius, ex consulatu Illyrici rector a Caesare dictatore constitutus Ciceroni dignitatem suam contra malevolos defendendam commendat. Scripta Caesare IV consule sine collega.

VATINIUS IMP. CICERONI SUO, S. D.

S. V. B. E. E. V. Si tuam consuetudinem in patrociniis tuendis servas, P. Vatinius clieus advenit, qui pro se causam dicier vult. Non, puto, repudiabis in honore, quem in periculo recepisti. Ego autem, quem potius adoptem, aut invocem, quam illum, quo defendente, vincere didici? An verear, ne, qui potentissimorum hominum conspirationem neglexerit pro mea salute, is, pro honore meo, pusillorum ac malivolorum obtrectationes et invidias non prosternat atque obterat? Quare, si me, sicut soles, amas, suscipe me totum: atque hoc, quidquid est oneris ac muneris pro mea dignitate tibi tuendum ac sustinendum puta. Scis, meam fortunam, nescio quomodo, facile obtrectatores invenire, non meo quidem, mehercules, merito: sed quanti id refert, si tamen fato nescio quo accidit? Si quis forte fuerit, qui nostrae dignitati obesse velit, peto a te, ut tuam consuetudinem et liberalitatem in me absente defendendo mihi praestes. Litteras ad senatum de rebus nostris gestis, [32] quo exemplo miseram, infra tibi perscripsi.

32 *quo exemplo miseram.*] Si eodem tempore literas ad senatum et ad Ciceronem scripserat, illarumque exemplum addiderat epistolae ad Ciceronem; *miseram* locum non habet: legendumque

Dicitur mihi tuus servus anagnostes fugitivis cum Vardaeis esse : de quo tu mihi nihil mandasti : ego tamen, terra marique ut conquireretur, praemandavi : et profecto tibi illum reperiam, nisi si in Dalmatiam aufugerit. et inde tamen aliquando eruam. Tu nos fac ames. Vale. A. d. V. idus Quintiles, ex castris, Narona.

ARGUMENTUM. 10

Agit de servo fugitivo Dionysio : de Catilio pirata captivo : de rebus a se gestis, et decernendis supplicationibus.

P. VATINIUS CICERONI SUO, S. D.

S. v. b. e. e. q. v. De Dionysio tuo adhuc nihil extrico : et eo minus, quod me frigus Dalmaticum, quod illinc ejecit, etiam hic refrigeravit. Sed tamen non desistam, quin illum aliquando eruam. [33] Sed tu omnia mihi dura imperas. De Catilio nescio quid ad me scripsisti deprecationis diligentissimae. Apage te cum nostro Sexto Servilio. nam mehercule ego illum quoque amo. sed hujusmodi vos clientes, hujusmodi causas recipitis ? hominem unum omnium crudelissimum, qui tot ingenuos, matresfamilias, cives Romanos occidit, arripuit, disperdidit, regiones vastavit ? Simius, non semissis homo, contra me arma tulit, et eum bello cepi. Sed tamen, mi Cicero, quid facere possum ? Omnia, mehercule, cupio, quae tu mî

misi. Sed videtur paullo post has literas scripsisse. mox *scripsi* habet ed. 1471. Alias etiam in hac sententia non additur pronomen *tibi*.

33 *Sed tamen omnia m. d. i*] Offendat quemque necesse est illa in vulgatis eodem versu repetitio του *sed tamen*. Ed. Med. habet *sed tu*, quod recipere non dubitavi. Nempe *tu*, non satis distincte scriptum, pro *tu*, compendio του *tamen*, acceptum est.

imperas. Meam animadversionem et supplicium, quo usurus eram in eum, quem cepissem, remitto tibi et condono. Quid illis respondere possum, qui sua bona direpta, naves expugnatas, fratres, liberos, parentes occisos, [34] actione expostulant ? Si mehercules Appii os haberem, in cujus locum suffectus sum, tamen hoc sustinere non possem. Quid ergo est ? faciam omnia sedulo, quae te sciam velle. Defenditur a Q. Volusio, tuo discipulo : si forte ea res poterit adversarios fugare. in eo maxima spes est. Nos, si quid erit istic opus, defendes. Caesar adhuc mihi injuriam facit : de meis supplicationibus, et rebus gestis Dalmaticis adhuc non refert : quasi vero non justissimi triumphi in Dalmatia res gesserim. Nam si hoc exspectandum est, dum totum bellum conficiam : viginti oppida sunt Dalmatiae antiqua ; [35] quae ipsa sibi adsciverunt amplius sexaginta. haec nisi omnia expugno, si mihi supplicationes non decernuntur, longe alia conditione ego sum, ac ceteri imperatores.

* *
*

[36] Ego post supplicationes mihi decretas, in Dalmatiam profectus sum : sex oppida vi oppugnando cepi. unum hoc, quod erat muximum, quater a me

[34] *actione expostulant*] Haec vera lectio. Victoriana *actiones*, quae est et in nostro Ms. non consentit cum accusativis praecedentibus. idem est, quod alibi dicit, *lege repetere quid*. Graevius etiam malit *postulant*. Sed *expostulare* etiam sic est pro postulare alibi, e. c. Rosc. Com. 17.

[35] *quae ipsi sibi adsciverunt.*] Quid *ipsi* ? quo refertur ? Correxi *ipsa* olim (nec enim difficile) mea sponte. reperi deinde in Ms. meo.

[36] *Ego post supplicationes m. d.*] Hoc non consentit cum proxime antecedente, quo dicit sibi supplicationes non decerni. Inde fit, ut haec sint alius epistolae. et in libris scr. quibusdam hic est novae epistolae initium. quod mihi rectum videtur. P. Manutius putat,

jam captum. quatuor enim turres et quatuor muros cepi, et arcem eorum totam : ex qua me nives, frigora, imbres detruserunt : indigneque, mi Cicero, oppidum captum, et bellum jam confectum relinquere sum coactus. Quare te rogo, si opus erit, ad Caesarem meam causam agas, meque tibi in omnis partes defendendum putes ; hoc existimans, neminem te tui amantiorem habere. Vale. Data non. Decembribus, Narona.

ARGUMENTUM. 11

Respondet epistolae, quae non exstat, laudando gratum animum, et studium suum uxori, quam commendaverat, non defuturum pollicetur. Addit de Dionysio fugitivo : et spe triumphi Dalmatici.

M. T. C. P. VATINIO, IMPERATORI, S. D.

Grata tibi mea esse officia non miror. cognovi enim te gratissimum omnium : idque numquam destiti praedicare. nec enim tu mihi habuisti modo gratiam, verum etiam cumulatissime retulisti. Quamobrem reliquis tuis rebus omnibus, pari me studio erga te et eadem voluntate cognosces. Quod mihi feminam primariam, Pompejam, uxorem tuam, commendas : cum Sura nostro statim tuis litteris lectis locutus sum, ut ei meis verbis diceret, ut, quidquid opus esset, mihi denuntiaret : [37] me omnia, quae ea vellet, summo studio curaque facturum : itaque faciam, eamque,

post superiora scripta, nondum dimissa epistola, venisse nuncium de supplicationibus decretis. Sed ineptum est tam longum intervallum scribendi statuere, ac statuendum sit ex consequentibus. Sed i la altera epistola ακεφαλος fuit, et propterea alteri adnexa ab imperitis librariis. Itaque a superioribus sejunxi.

37 *me o. quae ea vellet.*] *Ea* delendum puto. Praecessit jam, *ut ei dicaret* : nec solet Cicero in hac forma addere. Est a glossatore. Ms. Gu. *velet.*

si opus esse videbitur, ipse conveniam. Tu tamen ei velim scribas, ut nullam rem, neque tam magnam, neque tam parvam putet, quae mihi aut difficilis, aut parum me digna videatur. Omnia, quae in tuis rebus agam, et non laboriosa mihi, et honesta videbuntur. De Dionysio, si me amas, confice. quamcumque ei fidem dederis, praestabo. Si vero improbus fuerit, ut est : [38] duces eum [captivum] in triumpho. Dalmatis dii male faciant, qui tibi molesti sunt. Sed, ut scribis, brevi capientur, et illustrabunt res tuas gestas. semper enim habiti sunt bellicosi. Vale.

12

ARGUMENTUM.

Luccejum, historiarum scriptorem, rogat, ut de rebus suis, in consulatu gestis, et de exsilio redituque, singularem separatumque librum conficiat. Ipse ad Attic. IV. 6. hanc *valde bellam* epistolam dixit, quia omni arte usus est, ut Luccejo persuadeat.

M. C. S. D. L. LUCCEJO, Q. F.

CORAM me tecum eadem haec agere saepe conantem deterruit pudor quidam, paene subrusticus : quae nunc expromam absens audacius. Epistola enim non erubescit. Ardeo cupiditate incredibili, neque, ut ego arbitror, reprehendenda, nomen ut nostrum scriptis illustretur et celebretur tuis. [39] Quod etsi mihi saepe ostendis, te esse facturum : tamen ignoscas velim huic festinationi meae. Genus enim scriptorum tuorum, etsi erat semper a me vehementer ex-

[38] *duces eum captivum in triumpho.*] Gebhardus ut animadversione dignum memorat, libros quosdam scriptos et ed. Rom. habere *captum*, ut et Gu. 2. habet, idque melius putat. Immo firmat suspicionem meam, verbum hoc esse glossatore. nam intelligitur per se, et nusquam in hac formula *in triumpho ducere* additur. nec addidisset Cicero *eum*. Uncis inclusi tamen.

[39] *Q. etsi mihi saepe ostendis, te e. f.*] Puto scribendum *ostendisti*. Infra etiam est *ostenderis*. Ab ed. Rom. abest *te*.

spectatum, tamen vicit opinionem meam, meque ita vel cepit, vel incendit, ut cuperem quam celerrime res nostras monumentis commendari tuis. Neque enim me solum [40] commemoratio posteritatis ad spem quandam immortalitatis rapit: [41] sed etiam illa cupiditas, ut vel auctoritate testimonii tui, vel indicio benivolentiae, vel suavitate ingenii, vivi perfruamur. Neque tamen, haec cum scribebam, eram nescius, quantis oneribus premerere susceptarum rerum et jam institutarum: sed quia videbam, Italici belli et civilis historiam jam a te paene esse perfectam: dixeras autem mihi, te reliquas res ordiri: deesse mihi nolui, quin te admonerem, ut cogitares, conjunctene malles cum reliquis rebus nostra contexere, an, ut multi Graeci fecerunt, Callisthenes Troicum bellum, Timaeus Pyrrhi, Polybius Numantinum, (qui omnes a perpetuis suis historiis ea, quae dixi, bella separaverunt,) tu quoque item civilem conjurationem [42] ab hostilibus externisque bellis sejungere. Equidem ad nostram laudem non multum video interesse: sed ad properationem meam quiddam interest, non te exspectare, dum ad locum [43] venias; ac statim causam illam totam et tempus arripere. Et simul, si uno in argumento, unaque in persona, mens tua tota versabitur:

[40] *commemoratio posteritatis*] sc. e libris tuis: quod, quae tu scripsisti, a posteritate commemorabuntur.

[41] *sed etiam illa cupiditas.*] *Sed* abest a Ms. meo, non male. *Cupiditas* verbum non habet, quo referatur: nam ad superius, *ad spem imm. rapit*, referri non potest. Glossator Ms. mei adscripsit *rapit.* an excidit *movet?* aut simile quid?

[42] *ab. h. e. bellis sejungeres.*] Mirum est, hic neminem haesisse, quod sciam. Sine dubio scripsit Cicero *sejungere.* Nam sic struitur oratio: *conjunctene malles - - contexere, an - - sejungere.* Itaque sic correxi etiam contra libros. Gu. 2. *males.*

[43] *venias; ac statim*] an scribendum *sed?*

cerno jam animo, quanto omnia uberiora atque ornatiora futura sint. Neque tamen ignoro, quam impudenter faciam, qui primum tibi tantum oneris imponam, (potest enim mihi denegare occupatio tua,) deinde etiam, ut ornes me, postulem. Quid, si illa tibi non tantopere videntur ornanda? Sed tamen, qui semel verecundiae fines transierit, eum bene et naviter oportet esse impudentem. Itaque te plane etiam atque etiam rogo, ut et ornes ea vehementius etiam, quam fortasse sentis, et in eo leges historiae negligas: gratiamque illam, de qua suavissime quodam in prooemio scripsisti, [44] a qua te affici non magis potuisse demonstras, quam Herculem Xenophontium illum a voluptate: ea si me tibi vehementius commendabit, ne aspernere, amorique nostro plusculum etiam, [45] quam concedat veritas, largiare. Quodsi te adducemus, ut hoc suscipias: erit, [46] ut mihi persuadeo, materies digna facultate et copia tua. A principio enim conjurationis usque ad reditum nostrum videtur mihi modicum quoddam corpus confici posse: in quo et illa poteris uti civilium commutationum scientia, vel in explicandis causis rerum novarum, vel in remediis incommodorum, cum et reprehendes ea, quae vituperanda duces, et, quae placebunt, exponendis rationibus comprobabis, et, si liberius, ut consuesti, agendum putabis, multorum in nos perfidiam, insidias, proditio-

[44] *a qua te affici*, etc.] Victorius e Ms. edidit *flecti*, Graevius e Ms. suo *deflecti*. *affici* est moveri, ut saepe. *flecti* et *deflecti* sunt glossae ex illa fabula sumtae. et deberet esse *deflecti de via*.

[45] *quam concedat veritas.*] Sic pro *concedet* semper putavi scribendum. Sic reperi deinde in Ms. meo et ed. Med. Saepe in hoc conjunctivo haesere librarii et editores. Ed. Rom. 1469. 1471. habent *concedit*.

[46] *ut mihi persuadeo.*] *Ut* bene addidit Graevius, quod est etiam in Ms. meo, Gu. et in ed. Rom.

nem notabis. Multam etiam casus nostri tibi varietatem in scribendo suppeditabunt, plenam cujusdam voluptatis, quae vehementer animos hominum [47] in legendo tenere possit. Nihil est enim aptius ad delectationem lectoris, quam temporum varietates, fortunaeque vicissitudines: quae etsi nobis optabiles in experiendo non fuerunt, in legendo tamen erunt jucundae. Habet enim praeteriti doloris secura recordatio delectationem. Ceteris vero, nulla perfunctis propria molestia, casus autem alienos sine ullo dolore intuentibus, etiam ipsa misericordia est jucunda. Quem enim nostrûm ille moriens apud Mantineam Epaminondas non cum quadam miseratione delectat? qui tum denique sibi avelli jubet spiculum, posteaquam ei percontanti dictum est, clypeum esse salvum: ut etiam in vulneris dolore [48] aequo animo cum laude moreretur. Cujus studium in legendo non erectum Themistocli fuga redituque retinetur? Etenim ordo ipse annalium mediocriter nos retinet, quasi enumeratione fastorum. At viri saepe excellentis ancipites variique casus habent admirationem, exspectationem, laetitiam, molestiam, spem, timorem: si vero exitu notabili concluduntur; expletur animus jucundissima lectionis voluptate. Quo mihi acciderit optatius, si in hac sententia fueris, ut a continentibus tuis scriptis, in quibus perpetuam rerum gestarum historiam complecteris, secernas hanc quasi fabulam rerum evento-

[47] *in legendo scripto retinere p.*] Graevius e vestigiis scr. librorum edere voluit *in legendo tenere p.* sed operae non paruere. correctum tamen in fine. Bene sane. idque secutus et ipse sum. *Scripto* quidem manifeste est a glossatore. mox est etiam *in legendo erunt jucundae*, item, *studium in legendo erectum retinetur*.

[48] *aequo animo cum laude moreretur.*] Quorsum additur *cum laude?* est haud dubie a glossatoris nota.

rumque nostrorum. Habet enim varios actus, multasque actiones et consiliorum et temporum. Ac non vereor, ne assentatiuncula quadam aucupari tuam gratiam videar, [49] cum hoc demonstrem, me a te potissimum ornari celebrarique velle. Neque enim tu is es, [50] qui, qui sis, nescias: et qui non eos magis, qui te non admirentur, invidos, quam eos, qui laudent, assentatores arbitrere. Neque autem ego sum ita demens, ut me sempiternae gloriae per eum commendari velim, qui non ipse quoque in me commendando propriam ingenii gloriam consequatur. Neque enim Alexander ille, gratiae causa ab Apelle potissimum pingi, et a Lysippo fingi volebat; sed quod illorum artem cum ipsis, tum etiam sibi gloriae fore putabat. Atque illi artifices corporis simulacra ignotis nota faciebant: quae vel si nulla sint, nihilo sint tamen obscuriores clari viri. Nec minus est Spartiates Agesilaus ille perhibendus, qui neque pictam neque fictam imaginem suam passus est esse, quam qui in eo genere laborarunt. unus enim Xenophontis libellus in eo rege laudando facile omnes imagines omnium statuasque superavit. Atque hoc praestantius mihi fuerit et ad laetitiam animi, et ad memoriae dignitatem, si in tua scripta pervenero, quam si in ceterorum, quod non ingenium mihi solum suppeditatum fuerit tuum, sicut Timoleonti a Timaeo,

[49] *cum hoc demonstrem.*] *Demonstrare* hic est *dicere*, ut et alibi. *hoc* languet. Suspicatus etiam sum *demonstro*.

[50] *qui, quid sis, nescias.*] Scio *quid sis* dici recte posse: sed tamen Cicero solet dicere *qui sis*. In Ms. meo, Gu. 1. 2. edd. pr. est *tu is es, qui sis, nescias:* unde patet, *qui*, bis legendum, semel scriptum fuisse in vetustioribus libris et vulgatum esse a correctione. Lambinus quoque in Mss. reperit, *qui, qui sis*. Itaque sic edidimus.

[51] aut ab Herodoto Themistocli, sed etiam auctoritas clarissimi et spectatissimi viri, et in reipublicae maximis gravissimisque causis cogniti, atque in primis probati: ut mihi non solum praeconium, quod, cum in Sigaeum venisset Alexander, ab Homero Achilli tributum esse dixit, sed etiam grave testimonium impertitum clari hominis magnique videatur. Placet enim Hector ille mihi Naevianus, qui non tantum laudari se laetatur, sed addit etiam, a laudato viro. Quod si a te non impetro, hoc est, si quae te res impedierit (neque enim fas esse arbitror, quidquam me rogantem abs te non impetrare,) cogar fortasse facere, quod [52] nonnulli saepe reprehenderunt: scribam ipse de me: multorum tamen exemplo, et clarorum virorum. Sed, quod te non fugit, haec sunt in hoc genere vitia. et verecundius ipsi de sese scribant, necesse est, si quid est laudandum, et praetereant, si quid reprehendendum est. Accedit etiam, ut minor sit fides, minor auctoritas; multi denique reprehendant, et dicant, verecundiores esse praecones ludorum gymnicorum, qui cum ceteris coronas imposuerint victoribus, eorumque nomina magna voce pronuntiarint, cum ipsi ante ludorum missionem corona donentur, alium praeconem adhibeant, ne sua voce ipsi se victores esse praedicent. Haec nos vitare cupimus, et, si recipis causam nostram, vitabimus: idque ut facias, rogamus.

[51] *aut ab Herodoto Th.*] Legendum *et*, aut plane delendum *aut*.

[52] *nonnulli saepe reprehendunt.*] Conjeceram dudum *reprehenderunt*: nam de se non loquitur, et res id desiderat: cum id reperi in ed. Medio!. idque recepi. Post est *multi reprehendunt*, sed ibi est de ipso sermo, si sc. ipse scripsisset de se. Sed et legendum *multi* pro *nonnulli*: *multi saepe*, quae est legitima forma dicendi in hac sententia, saepe obvia ap. Ciceronem. Si *nonnulli* verum esset, deberet sequi *interdum*.

Ac ne forte mirere, cur, cum mihi saepe ostenderis, te accuratissime nostrorum temporum consilia atque eventus litteris mandaturum, a te id nunc tanto opere et tam multis verbis petamus: illa nos cupiditas incendit, de qua initio scripsi, festinationis, quod [53] alacres animo sumus: ut et ceteri, viventibus nobis, ex litteris tuis nos cognoscant, et nosmetipsi vivi gloriola nostra perfruamur. His de rebus, quid acturus sis, si tibi non est molestum, rescribas mihi velim. Si enim suscipis causam, conficiam commentarios rerum omnium: sin autem differs me in tempus aliud, coram tecum loquar. Tu interea non cessabis, et ea, quae habes instituta, perpolies, nosque diliges. Vale.

13 ARGUMENTUM.

Consolationi respondet, qua se mire levatum esse fatetur, ut forti animo sit, etsi de republica desperet. Caesare IV. consule sine collega.

M. C. S. D. L. LUCCEJO, Q. F.

QUAMQUAM ipsa consolatio litterarum tuarum mihi gratissima est: declarat enim summam benivolentiam, conjunctam pari prudentia: tamen illum fructum ex iis litteris vel maximum cepi, quod te praeclare res humanas contemnentem, et optime contra fortunam paratum armatumque cognovi: quam quidem laudem sapientiae statuo esse maximam, non aliunde pendere, nec extrinsecus aut bene aut male vivendi suspensas habere rationes. Quae cogitatio, cum mihi non omnino excidisset (enim penitus insederat) vi tamen tempestatum et concursu calamitatum erat aliquantum

[53] *alacres animo sumus*] impatientes morae, propter naturae et ingenii alacritatem.

labefactata atque convulsa: cui te opitulari et video, et id fecisse etiam proximis litteris, multumque profecisse sentio. Itaque hoc saepius dicendum, tibique non significandum solum, sed etiam declarandum arbitror, nihil mihi esse potuisse tuis litteris gratius. Ad consolandum autem cum illa valent, quae eleganter copioseque collegisti, tum nihil plus, quam quod firmitudinem gravitatemque animi tui perspexi: quam non imitari turpissimum existimo. Itaque hoc etiam fortiorem me puto, quam teipsum, praeceptorem fortitudinis; [54] quod tu mihi videre spem nonnullam habere, haec aliquando futura meliora. Casus enim gladiatorii, similitudinesque eae, tum rationes in ea disputatione a te collectae, vetabant me reipublicae penitus diffidere. Itaque alterum minus mirum, fortiorem te esse, cum aliquid speres: alterum mirum, spe ulla teneri. Quid est enim non ita affectum, ut id non deletum extinctumque esse fateare? Circumspice omnia membra reipublicae, quae notissima sunt tibi. nullum reperies profecto, quod non fractum debilitatumve sit. quae persequerer, si aut melius ea viderem, quam tu vides, aut commemorare possem sine dolore: quamquam tuis monimentis praeceptisque omnis est abjiciendus dolor. Ergo et domestica feremus, ut censes: et publica paullo etiam fortius fortasse, quam tu ipse, qui praecipis. Te enim spes aliqua consolatur, ut scribis: nos autem erimus etiam [55] in omnium

[54] *quod tu mihi videre*] τὸ *tu* requirit contrarium, nempe *ego*, ut ante est *fortiorem me puto, quam teipsum*, etc. et post saepe. nam alias non addidisset. Puto excidisse in fine: *ego nullam*, aut *tu* delendum.

[55] *in omnium desp.*] Sic recte edidit Graevius pro *omnibus*; quamquam hoc est in textu, errore operarum. Sic Ms. Gu. et ed Med. Alii edidere *omni*, quod et noster Ms. habet et edd. R. 1469. 1471. non male, sed illud melius.

desperatione fortes, ut tu tamen idem et hortaris et praecipis. Das enim mihi jucundas recordationes conscientiae nostrae, rerumque earum, quas, te in primis auctore, gessimus. Praestitimus enim patriae non minus certe, quam debuimus: plus profecto, [56] quam est ab animo cujusquam, aut consilio hominis postulandum. Ignosces mihi de meipso aliquid praedicanti. [57] quarum enim tu rerum cogitatione nos levare [aegritudine] voluisti, earum etiam commemoratione lenimur. Itaque, ut mones, quantum potero, me ab omnibus molestiis et angoribus abducam: transferamque animum [58] ad ea, quibus secundae res ornantur, adversae adjuvantur: tecumque et ero tantum, quantum patietur utriusque aetas et valitudo: et, si esse una minus poterimus, quam volumus; animorum tamen conjunctione, iisdem studiis ita fruemur, ut numquam non una esse videamur.

14 ARGUMENTUM.

Quaerit, cur tamdiu absit ab urbe Cicero. Laudat, si propter otium scribendi fiat: non probat, si propter moerorem ex morte filiae. Deinde rationes compescendi doloris addit: rationibus adjungit preces, et modeste claudit.

L. LUCCEJUS, Q. F. S. D. M. T. C. M. F.

Si vales, bene est: valeo, sicut soleo: paullulo tamen etiam deterius, quam soleo. Te requisivi saepius, ut

[56] *quam est ab animo - - postulandum.*] Sic audacter rescripsi pro *postulatum*. Facile quisque senserit. Miror neminem hic offendisse. Observata sunt et alia talis permutationis exempla.

[57] *quarum rerum cog. nos levare aegritudine voluisti.*] *Aegritudine* me hic semper offendit ob praecedens *cogitatione*. Puto esse additum a glossatore. *levare* simpliciter etiam sic dicitur passim in his epistolis, et aequaliora fiunt membra; respondentque sibi bene *cogitatione levare*, et *commemoratione lenire*.

[58] *ad ea, quibus sec. res*, etc.] intelligit studia literarum atque doctrinae.

viderem. Romae quia postea non fuisti, [59] quam discesseras: miratus sum; quod item nunc miror. Non habeo certum, quae te res hinc maxime retrahat. Si solitudine delectare, cum scribas, et aliquid agas eorum, quorum consuesti, gaudeo: neque reprehendo tuum consilium. nam nihil isto potest esse jucundius, non modo miseris his temporibus et luctuosis, sed etiam tranquillis et optatis: praesertim vel animo defatigato tuo, qui nunc [60] requietem quaerat ex magnis occupationibus: vel erudito, qui semper aliquid ex se promat, quod alios delectet, ipsum laudibus illustret. Sin autem, sicut hic dum eras, lacrimis ac tristitiae te tradidisti: doleo, quia doles et angere: [61] non possum te non, si concedis, quod sentimus, ut liberius dicamus, accusare. Quid enim? tu solus aperta non videbis, qui propter acumen occultissima perspicis? tu non intelliges, te querelis quotidianis nihil proficere? non intelliges duplicari sollicitudines, [62] quas elevare te, tua prudentia postulat? Quodsi non possumus aliquid proficere suadendo: gratia contendimus, et rogando, si quid nostra causa vis, ut istis te molestiis laxes, et ad convictum nos-

[59] *quam discesseras.*] Haec est vetus lectio, cui Victorius e Vatic. substituit *discesserat*, intellecto Caesare. Sed id nimis abruptum est in principio epistolae, ubi nulla ante vel ipsius mentio, vel rei, unde de Caesare cogitare veniat in mentem: nec consentiunt sequentia.

[60] *requietem quaerat.*] Ita recte pro *quaerit* edidit Graevius; postulatque sequens *promat*. Sic et ed. Mediol. Tum *requiem* edd. pr. Victorius e Mediceo Ms. dedit *requietem*, quod et in Vatic. fuit. id et alibi est ap. Cic. et sic dixisse testatur Charisius.

[61] *non possum te non*, etc.] Aliquid excidit ante *non*. nam haec non cohaerent: *doleo, quia doles et a. non possum te non*, etc. excidit, opinor, *sed*.

[62] *quas elevare te, tua prud. p.*] Sic edidi, adstipulante Ms. Gu. 2. et ed. Med. pro *tua te pr.* in quo *te* est plane alieno loco. nec enim pendet a *postulat*. Ms. Gu. 1. habet *allevare*, nescio an melius.

trum redeas, et ad consuetudinem vel nostram communem, vel tuam solius ac propriam. Cupio non obtundere te, si non delectare nostro studio: cupio deterrere, ne permaneas in incepto, cum duae res istae contrariae me conturbent: ex quibus, aut in altera mihi velim, si potes, obtemperes; aut in altera non offendas. Vale.

15 ARGUMENTUM.

Respondet superiori epistolae, lugere se non tam filiae obitum, quam reipublicae tempora, ob quae ab urbe absit, in qua nihil jucundum, odiosa omnia. In studiis exiguam medicinam superesse.

M. CICERO L. LUCCEJO, Q. F. S.

Omnis amor tuus ex omnibus partibus se ostendit in his litteris, quas a te proxime accepi; non ille quidem mihi ignotus, sed tamen gratus et optatus: dicerem, jucundus, nisi id verbum in omne tempus perdidissem. neque ob eam unam causam, quam tu suspicaris, et in qua me lenissimis et amantissimis verbis utens, re graviter accusas: sed quod, illius tanti vulneris quae remedia esse debebant, ea nulla sunt. Quid enim? ad amicosne confugiam? quam multi sunt? habuimus enim fere communes: quorum alii occiderunt; alii nescio quo pacto obduruerunt. Tecum vivere possem: equidem et maxime vellem: vetustas, amor, consuetudo, studia paria; [63] quod quasi vinclum est nostrae conjunctionis. Possumusne igitur esse una? nec mehercule intelligo, quid impediat. sed certe adhuc non fuimus, quum essemus

[63] *quod quasi vinclum est.*] Sic bene e Ms. Graevius, pro vulgato *q. v. quasi deest*, quod nullum sensum habet. valde hic vitiosi libri nostri sunt.

vicini in Tusculano, in Puteolano. Nam quid dicam in urbe? in qua, cum forum commune sit, vicinitas non requiritur. Sed, casu nescio quo, in ea tempora nostra aetas incidit, ut, cum maxime florere nos oporteret, tum vivere etiam puderet. Quod enim mihi poterat esse perfugium, spoliato et domesticis et forensibus ornamentis atque solatiis? Litterae, credo, quibus utor assidue. quid enim aliud facere possum? sed, nescio quomodo, ipsae illae excludere me a portu et perfugio videntur, et quasi exprobrare, quod in ea vita maneam, in qua nihil insit, nisi propagatio miserrimi temporis. Hic tu ea me abesse urbe miraris, in qua domus nihil delectare possit, summum sit odium temporum, hominum, fori, curiae? Itaque sic litteris utor, in quibus consumo omne tempus, non ut ab his medicinam perpetuam, sed ut exiguam doloris oblivionem petam. Quodsi id egissemus, ego atque tu, quod ne in mentem quidem nobis veniebat, propter quotidianos metus, omne tempus una fuissemus: neque me valitudo tua offenderet, neque te moeror meus. Quod, quantum fieri poterit, consequamur. Quid enim est utrique nostrûm aptius? Propediem te igitur videbo.

ARGUMENTUM. 16

Consolatur diligenter amicum, obitum liberorum immoderatius ferentem.

M. T. CICERO S. D. TITIO.

Etsi unus ex omnibus minime sum ad te consolandum accommodatus, quod tantum ex tuis molestiis cepi doloris, ut consolatione ipse egerem: tamen, cum

longius a summi luctu acerbitate meus abesset dolor, quam tuus, statui nostrae necessitudinis esse, meaeque in te benivolentiae, non tacere tanto in tuo moerore tamdiu, sed adhibere aliquam modicam consolationem, quae levare dolorem tuum posset, si minus sanare potuisset. Est autem consolatio pervulgata quidem illa maxime, quam semper in ore atque in animo habere debemus, homines nos ut esse meminerimus, ea lege natos, ut omnibus telis fortunae proposita sit vita nostra: neque esse recusandum, quominus ea, qua nati sumus, conditione vivamus: neve tam graviter eos casus feramus, quos nullo consilio vitare possimus: eventisque aliorum memoria repetendis, nihil accidisse nobis novi cogitemus. Neque hae, neque ceterae consolationes, quae sunt a sapientissimis viris usurpatae, memoriaeque litteris proditae, tantum videntur proficere debere, quantum status ipse nostrae civitatis, et haec prolatio temporum perditorum: cum beatissimi sint, qui liberos non susceperunt; minus autem miseri, qui his temporibus amiserunt, quam si eosdem bona, aut denique aliqua republica perdidissent. Quodsi tuum te desiderium movet, aut si tuarum rerum cogitatione moeres: non facile exhauriri tibi istum dolorem posse universum puto. sin illa te res cruciat, quae magis amoris est, ut eorum, qui occiderunt, miserias lugeas: ut ea non dicam, quae saepissime et legi et audivi, nihil mali esse in morte, in qua si resideat sensus, immortalitas illa potius, quam mors ducenda sit; sin sit amissus, nulla videri miseria debeat, quae non sentiatur: hoc tamen non dubitans confirmare possum, ea misceri, parari, impendere reipublicae, quae qui reliquerit, nullo modo

mihi quidem deceptus esse videatur. Quid est enim jam non modo pudori, probitati, virtuti, rectis studiis, bonis artibus, sed omnino libertati ac saluti loci? non, mehercule, quemquam audivi hoc gravissimo, pestilentissimo anno adolescentulum aut puerum mortuum, qui mihi non a diis immortalibus [64] ereptus ex his miseriis, atque ex iniquissima conditione vitae, videretur. Quare, si tibi unum hoc detrahi potest, ne quid iis, quos amasti, mali putes contigisse: permultum erit ex moerore tuo diminutum. Relinquetur enim [65] simplex illa jam cura doloris tui, quae non cum illis communicabitur, sed ad te ipsum proprie referetur: in qua non est jam gravitatis ac sapientiae tuae, quam tu a puero praestitisti, ferre immoderatius casum incommodorum tuorum, qui sit ab eorum, quos dilexeris, miseria maloque sejunctus. Etenim eum semper te, et privatis in rebus, et publicis praestitisti, tuenda tibi ut sit gravitas, et constantiae serviendum. Nam, quod allatura est ipsa diuturnitas, quae maximos luctus vetustate tollit, id nos praecipere consilio prudentiaque debemus. Etenim si nulla umquam fuit, liberis amissis, tam imbecillo mulier animo, quae non aliquando lugendi modum fecerit: certe nos, quod est dies allatura, id consilio anteferre debemus, neque exspectare temporis medicinam, quam repraesentare

[64] *exceptus ex his miseriis.*] Sic Victorius edidit pro *ereptus*, quod restituit Graevius. recte. nisi illud *exceptus* natum est ex *exemptus exēptus*. Sic Gu. uterque.

[65] *simplex cura doloris.*] Puto scribendum *causa*, quocum verbo *cura* in libris solet permutari. v. Drakenb. ad Liv. III, 64. Non ignoro *curam* pro curatione medica dici, quanquam magis a poëtis, quam aliis: exempla quidem apud Drakenb. ad Sil. V, 551. omnia sunt e poëtis: sed verbum *simplex* et cetera *communicare, referri* plane non conveniunt curationi mali, sed ad causam manifeste pertinent.

ratione possimus. His ego litteris si quid profecissem, existimabam, optandum quiddam me esse assecutum: sin minus forte valuissent, officio [66] tamen esse functum benivolentissimi atque amicissimi; quem me tibi et fuisse semper existimes velim, et futurum esse confidas.

17 ARGUMENTUM.

Excusat tarditatem litterarum, et Sextium hortatur, ut sapienter et fortiter exsilium ferat, ad id vario usus consolationis argumento.

M. C. S. D. P. SEXTIO, P. F.

Non oblivione amicitiae nostrae, neque intermissione consuetudinis meae, superioribus temporibus ad te nullas litteras misi; sed quod priora tempora in ruinis reipublicae nostrisque jacuerunt, posteriora autem me a scribendo tuis injustissimis atque acerbissimis incommodis retardarunt. Cum vero et intervallum jam satis longum fuisset, et tuam virtutem animique magnitudinem diligentius essem mecum recordatus: non putavi esse alienum institutis meis, haec ad te scribere. Ego te, P. Sexti, et primis temporibus illis, quibus in invidiam absens, et in crimen vocabare, defendi: et, cum in tui familiarissimi judicio ac periculo [67] tuum [crimen] conjungeretur, ut potui accuratissime te tuamque causam tutatus sum: et proxime, recenti adventu meo, cum rem aliter institutam offendissem, ac mihi placuisset, si affuissem; tamen nulla re saluti tuae defui: cumque eo tempore

[66] *tamen esse functurum.*] Miror hanc lectionem defendi a viris doctis, cum temporum ratio manifeste repugnet, et *functum* desideret, quod reposui. Sic est in Gu. 2. etiam in altero, sed a m. s.

[67] *tuum crimen conjungeretur.*] Assentior Guilielmio et Gebhardo, qui *crimen* a glossa esse putabant. Intelligendum *periculum.*

invidia annonae, inimici non solum tui, verum etiam amicorum tuorum, iniquitas totius judicii, multaque alia reipublicae vitia, plus quam causa ipsa veritasque valuissent: Publio tuo neque opera, neque consilio, neque labore, neque gratia, neque testimonio defui. Quamobrem, omnibus officiis amicitiae diligenter a me sancteque servatis, ne hoc quidem praetermittendum esse duxi, te ut hortarer rogaremque, ut et hominem te, et virum esse meminisses, id est, ut communem incertumque casum, quem neque vitare quisquam nostrûm, nec praestare ullo pacto potest, sapienter ferres, et dolori fortiter ac fortunae resisteres; cogitaresque, et in nostra civitate, et in ceteris,[68] quae rerum potitae sunt, multis fortissimis atque optimis viris, injustis judiciis, tales casus incidisse. Illud utinam ne vere scriberem, ea tu republica carere, in qua neminem prudentem hominem res ulla delectet. De tuo autem filio, vereor, ne, si nihil ad te scripserim, debitum ejus virtuti videar[69] testimonium non dedisse: sin autem omnia, quae sentio, prescripserim; ne refricem meis litteris desiderium ac dolorem tuum. Sed tamen prudentissime facies, si illius pietatem, virtutem, industriam, ubicumque eris, tuam esse, tecum esse duces. nec enim minus nostra sunt, quae animo complectimur, quam quae oculis intuemur. Quamobrem et illius eximia virtus, summusque in te amor, magnae tibi consolationi debet esse; et nos

[68] *quae rerum potitae sunt.*] Scribendum *sint*. E compendio *st.* vitium est.

[69] *testimonium non cepisse.*] Sic libri omnes scripti et edd. praeter Lambini, qui recte edidit *dedisse*. Utinam, qui illud defenderunt, dixissent, quid esset h. l. *testimonium capere*, et hoc latine dici posse docuissent. Nec magis explicari potest *accepisse*, quod in cod. suo inventum probabat Graevius.

ceterique, qui te non ex fortuna, sed ex virtute tua pendimus, semperque pendemus; et maxime, animi tui [70] conscientiae, cum tibi nihil merito accidisse reputabis, si et illud adjunges, homines sapientes turpitudine, non casu, et delicto suo, non aliorum injuria commoveri. Ego, et memoria nostrae veteris amicitiae, et virtute atque observantia filii tui monitus, nullo loco deero, neque ad consolandum, neque ad levandum fortunam tuam. Tu si quid ad me forte scripseris, perficiam, ne te frustra scripsisse arbitrere.

18 ARGUMENTUM.

T. Fadium, judicio damnatum et ideo exsulem consolatur a miseria communi, et virtute propria, nec non a commodis exsilii, quo liber sit ab impendentibus malis; tandem ab innocentiae testimonio: quibus sua adjungit officia.

M. CICERO S. D. T. FADIO.

Etsi egomet, qui te consolari cupio, consolandus ipse sum; propterea quod nullam rem gravius jamdiu tuli, quam incommodum tuum: tamen te magnopere non hortor solum, sed etiam, pro amore nostro, rogo atque oro, te colligas, virumque praebeas, et, qua conditione omnes homines, et, quibus temporibus nati simus, cogites. Plus tibi virtus tua dedit, quam fortuna abstulit: propterea quod adeptus es, quod non multi homines novi; [71] amisisti, quae plurimi homines

[70] *conscientiae.*] Hoc, quod Mss. omnes, etiam nostri, habent, restitui, pro *conscientia*. nam cohaeret cum *adjunges*. mox *si et illud adj.* dedi cum Graevio: qui mox male delevit *suo* post *delicto*, cum *delictum suum* clare opponatur *aliorum injuriae*.

[71] *amisisti, quae plurimi*, etc.] Sensus est, multis nobilissimis viris accidit, ut innocentes damnati in exilium mitterentur. Id expressit sic, ut e contrario responderet superiori *adeptus es, quod*, etc. adeptus autem erat tribunatum et quaesturam.

nobilissimi. Ea denique videtur conditio impendere legum, judiciorum, temporum, ut optime actum cum eo videatur esse, qui quam levissima poena ab hac republica discesserit. Tu vero, qui et fortunas et liberos habeas, et nos ceterosque necessitudine et benivolentia tecum conjunctissimos: quumque magnam facultatem sis habiturus, nobiscum et cum omnibus tuis vivendi: [72] et cum unum sit judicium, ex tam multis, quod reprehendatur, ut quod una sententia, eaque dubia, potentiae alicujus condonatum existimetur: omnibus his de causis debes istam molestiam quam lenissime ferre. Meus animus erit in te liberosque tuos semper, quem tu esse vis, et qui esse debet.

ARGUMENTUM. 19

Pompejo Italia pulso, Mescinius Rufus, Ciceronis antea quaestor in provincia, in illius, tamquam reipublicae castra transire, non plane certus cogitabat: quem Cicero confirmat, et ut maneat in sententia, suadet.

CICERO RUFO.

Etsi mihi numquam dubium fuit, quin tibi essem carissimus; tamen quotidie magis id perspicio: exstatque id, quod mihi ostenderas quibusdam litteris, hoc te studiosiorem in me colendo fore, quam in provincia fuisses, (etsi, meo judicio, nihil ad tuum provinciale officium addi potest,) quo liberius judicium esse posset tuum. Itaque me et superiores litterae tuae admodum delectaverunt, quibus et expectatum meum adventum abs te amanter videbam, et, cum

72 *et cum u. sit judicium ex t. m.*] Videtur excidisse *hoc* vel *tuum*. nam nimis vage dictum est sine tali pronomine. Referenda etiam res ad certum tempus, quo multa judicia fuere. Consulatum tertium Pompeji; ad quem et pertinere videtur, quod de potentia alicujus dictum est.

aliter res cecidisset ac putasses, te meo consilio magnopere esse laetatum: et his proximis litteris magnum cepi fructum et judicii et officii tui; judicii, quod intelligo, te, id quod omnes fortes ac boni viri facere debent, nihil putare utile esse, nisi quod rectum honestumque sit; officii, quod te mecum, quodcumque cepissem consilii, polliceris fore: quo neque mihi gratius, neque, ut ego arbitror, tibi honestius esse quidquam potest. Mihi consilium captum jamdiu est: de quo ad te, non quo celandus esses, nihil scripsi antea, sed quia communicatio consilii, tali tempore, quasi [73] quaedam admonitio videtur esse officii, vel potius efflagitatio ad coëundam societatem vel periculi, vel laboris. Cum vero ea tua sit voluntas, humanitas, benivolentia erga me, libenter amplector talem animum: sed ita (non enim dimittam pudorem in rogando meum) si feceris id, quod ostendis, magnam habebo gratiam: si non feceris, ignoscam: et alterum timori, alterum mihi te negare non potuisse arbitrabor. Est enim res profecto maxima. quid rectum sit, apparet: quid expediat, obscurum est: ita tamen, ut, si nos ii sumus, qui esse debemus, id est, studio digni et litteris nostris, dubitare non possimus, quin ea maxime conducant, quae sunt rectissima. Quare tu, si simul placebit, statim ad me venies. sin [74] idem placebit, atque eodem, nec continuo poteris: omnia tibi ut nota

[73] *quaedam adm. videtur esse.*] Videtur esse debere *videbatur*: refertur enim proprie ad superius tempus, quo non, dicit, se *scripsisse* Rufo de consilio suo.

[74] *idem atque eodem.*] Sic et Ms. noster, sine *modo*, quod plures libri scr. et edd. vett. addunt. haeserunt in hoc *atque eodem*, quod sc. nil aliud esse videbant, quam illud *idem*, sc. ire ad Pompejum, adeoque redundare. Et vereor ne a glossa sit.

sint, faciam. Quidquid statueris, te mihi amicum; sin id quod opto, etiam amicissimum judicabo.

ARGUMENTUM. 20

Excusat se Rufo, quaerenti per litteras, quod rationes provinciae ad aerarium, eo non exspectato, detulisset. Ipsum enim vel addita quaedam vel immutata in iis cupere. Tota est de rationibus et ob id obscura, etiam, variantibus libris, si quae alia, vexata.

CICERO RUFO.

[75] Quo modo potuissem, te convenissem, si eo, quo constitueras, venire voluisses. Quare etsi [76] tui commodi causa commovere me noluisti, tamen ita existimes velim, me antelaturum fuisse, si ad me misisses, voluntatem tuam commodo meo. Ad ea, quae scripsisti, commodius equidem possem de singulis ad te rebus scribere, si M. Tullius, scriba meus, adesset: [77] de quo mihi exploratum est, in rationibus duntaxat referendis, (de ceteris rebus affirmare non possum,) nihil eum fecisse scientem, quod esset contra aut rem, aut existimationem tuam. dein, si rationum referendarum jus vetus et mos antiquus maneret, me relaturum rationes, nisi tecum pro conjunctione nostrae necessitudinis contulissem confecissemque, non

[75] *Quo modo potuissem*] est pro *quocunque modo*: nisi scripsit Cicero *quoquo modo*, et alterum ob scripturam antiquam excidit: nam sic Cicero semper, et sic est etiam in libris quibusdam. nec tamen *quo modo* non sic dicitur, etsi raro. Ceterum haec epistola abest Ms. meo et Gu. 2.

[76] *mei commodi causa.*] Suspicatus sum *tui*: quod aptius esset sententiae *commovere me noluisti*: nam id est, incommodum mihi afferre intineris: item verbis *voluntatem tuam.* estque totum illud ineptum *mei c. c. c. m. noluisti.* Quia post est *commodo meo*, recte illo loco, ei accommodata est prioris loci scriptura. Non dubitavi sic corrigere; adeo res est manifesta.

[77] *a quo mihi e.*] Nescio quomodo hoc toleratum sit: cum manifestum sit, esse debere *de quo mihi e. e.*

fuisse. Quod igitur fecissem ad urbem, si consuetudo pristina maneret: id, quum lege Julia relinquere rationes in provincia necesse erat, easdemque totidem verbis referre ad aerarium, feci in provincia. Neque ita feci, ut te ad meum arbitrium adducerem: sed tribui tibi tantum, [78] quantum me tribuisse, numquam poenitebit. totum enim scribam meum, quem tibi video nunc esse suspectum, tibi tradidi. tu ei M. Mindium, fratrem tuum, adjunxisti. Rationes confectae me absente sunt tecum, ad quas ego nihil adhibui praeter lectionem. Ita accepi librum a meo servo scriba, ut eundem acceperim a fratre tuo. Si honos is fuit, majorem tibi habere non potui: si fides, majorem tibi habui, quam paene ipsi mihi: si providendum fuit, ne quid aliter, ac tibi et honestum et utile esset, referretur: non habui, cui potius id negotii [79] darem. Illud quidem certe factum est, quod lex jubebat, ut apud duas civitates, Laodicensem et Apameensem, quae nobis maximae videbantur, quoniam ita necesse erat, rationes confectas et consolidatas deponeremus. Itaque huic loco primum respondeo, me, quamquam justis de causis rationes deferre properarim, tamen te exspectaturum fuisse, nisi in provincia relictas rationes [80] pro relatis haberem. Quamobrem de

[78] *quantum me tr. n. me poenitebit*] posterius *me* non placet, et non est in edd. Rom. 1469. 1471. Med. etc. itaque delevi.

[79] *darem, quam darem*] haec appendicula offendit, estque, ut opinor, ab interpolatore. melius est Graevianum *quam cui dedi*, quod ille ita certum putabat, ut ne Carneades quidem dubitare posset. Sed et hoc interpolatorem sapit: sicut illud, quod et ipsum in libris est, *quam Tullio scribae*, item *quam tibi* in edd. pr. A Ms. Guelf. omnes hae appendiculae absunt. Itaque non dubitavi delere.

[80] *pro latis haberem.*] *Ferre rationes* sic non dicitur uspiam. recte alii edidere *relatis*: quos secutus sum. qui *latis* probabant, debebant exemplum proferre, quo docerent, dici latine sic *ferre rationes*. Sed *relatis rationibus* etiam infra est.

Volusio quod scribis, non est id rationum. docuerunt enim me [81] periti homines ; in his cum omnium peritissimus, tum mihi amicissimus, C. Camillus, ad Volusium transferri nomen a Valerio non potuisse : sed praedes Valerianos teneri. neque id erat HS xxx, ut scribis, sed HS xix. Erat enim nobis [82] curata pecunia Valerii mancipis nomine : ex qua reliquum quod erat, in rationibus retuli. Sed sic me et liberalitatis fructu privas, et diligentiae, et (quod minime tamen laboro) mediocris etiam prudentiae : liberalitatis, quod mavis scribae mei beneficio, quam meo, legatum meum, praefectumque Q. Leptam, maxima calamitate levatos ; cum praesertim non deberent esse obligati : diligentiae, quod existimas de tanto officio meo, tanto etiam periculo, nec scisse me quidquam, nec cogitavisse ; scribam, quidquid voluisset, cum id mihi ne recitavisset quidem, retulisse : prudentiae, cum rem a me non insipienter excogitatam, [83] ne cogitatam quidem putas. Nam et Volusii liberandi meum fuit consilium : et, ut multa tam gravis Valerianis praedibus, ipsique T. Mario depelleretur, a me inita ratio est ; quam quidem omnes non solum probant, sed etiam laudant : et, si verum scire vis, hoc uni scribae meo intellexi non nimium placere. Sed ego putavi esse viri boni, cum populus

[81] *periti homines*] sc. juris praediatorii. *C. Camillus* praediator fuit, i. e. juris illius peritus.

[82] *curata pecunia*] v. Clav. in *curare*. intell. pecuniam eam, quae Ciceroni decreta et assignata erat a senatu ex aerario. eam Ciceroni solvendam Valerius receperat, eoque nomine praedes dederat, ut mos erat in pecunia publica. Post interpunxi post *erat*, non *in rationibus*.

[83] *ne cogitatam quidem putes.*] Correxi *putas* : nam et in superioribus membris sunt indicativi : nec est caussa mutati modi. Et sic est in edd. 1471. Rom. 1469. etc.

suum servaret, consulere fortunis tot vel amicorum, vel civium. [84] Nam de Lucejo est ita actum, ut, auctore Cn. Pompejo, ista pecunia in fano poneretur: (id ego agnovi meo jussu esse factum:) qua pecunia Pompejus est usus, [85] ut ea, quam tu deposueras, Sextius. Sed haec ad te nihil intelligo pertinere. Illud me non animadvertisse, moleste ferrem, ut adscriberem, te in fano pecuniam jussu meo deposuisse, nisi ista pecunia gravissimis esset certissimisque monumentis testata, cui data, quo senatusconsulto, quibus tuis, quibus meis litteris P. Sextio tradita esset. Quae cum viderem tot vestigiis impressa, ut in his errari non posset: non adscripsi id, quod tua nihil referebat. ego tamen adscripsisse mallem, quum id te video desiderare. Sicut scribis tibi id esse referendum, idem ipse sentio: neque in eo quidquam a meis rationibus discrepabunt tuae. [86] Addes enim tu, meo jussu; quod ego quidem non addidi: nec causa est, cur negem; nec, si esset, et tu nolles, negarem. Nam de H-S nongentis millibus,

[84] *Nam de Lucejo.*] Lectio haec est vitiosa. De emendatione nil certi est. Scaliger ad Catullum p. 30. ed. Commel. emendat *lucello*: quod refellit Gronov. de Pec. vet. III, 17. Illud clarum est, intelligendam pecuniam publicam, quae aerario deberetur: ea, auctore Pompejo, in fano deposita erat, de more antiquo: quod ibi tuta esset pecunia: Pompejus autem ejus depositionis auctor fuerat, ut ipse eam auferre posset, cum pecunia opus esset: quod eum fecisse in principio belli civilis, satis constat, idque exprobrat Caesar B. C. I, 6. extr.

[85] *ut tua, quam tu deposueras, Sextius.*] Secutus sum lectionem Graevii, quam et libri scr. optimi habent, et res postulat. Et sic habet ed. Med. Sine dubio autem scribendum est *ea.* si *tua* verum esset; totum illud *quam tu d.* inane esset. Vulgg. *ut tua, quam tum deposuerat Sextius.* Ceterum *Sextius* intelligendus *P. L. F.* v. Clav. qui initio belli civilis imperium dicitur habuisse ad Att. VIII, 15. fueratque in Cilicia ex praetura post Ciceronem ex SCto (v. Caes. B. C. I, 6.) cum eam provinciam Paullus frustra ambisset.

[86] *Addes enim tu*] an *etiam?* Sic puto. Confunduntur interdum haec verba.

certe ita relatum est, ut tu, sive frater tuus referri voluit. Sed, si quid est, [87] (cum de logio parum gratiosum est,) quod ego in rationibus referendis etiam nunc corrigere possim : de eo mihi, cum senatus consulto non sum usus, quid per leges liceat, considerandum est. te certe [88] in pecunia exacta ita referre ex meis rationes relatis non oportuit, nisi quid me fallit : sunt enim alii peritiores. Illud cave dubites, quin ego omnia faciam, quae interesse tua, aut etiam velle te existimem, si ullo modo facere possim. Quod scribis de beneficiis : scito a me et tribunos militares, et praefectos, et contubernales, duntaxat meos, delatos esse. In quo quidem ratio me fefellit. liberum enim mihi tempus ad eos deferendos existimabam dari. postea certior sum factus, triginta diebus deferri necesse esse, quibus rationibus retulissem. Sane moleste tuli, non illa beneficia tuae potius ambitioni reservata esse, quam meae, qui ambitione nihil uterer. De centurionibus tamen, et de tribunorum militarium contubernalibus, res est in integro. genus enim horum beneficiorum definitum lege non erat. Reliquum est de H-S centum millibus, de quibus memini mihi a te Myrina litteras esse allatas, non mei errati, sed tui : in quo peccatum videbatur esse, si

[87] *cum de logio*, etc.] Res pertinet ad id, quod supra erat : *nam de Lucejo*. Itaque dum ille locus e libris melioribus emendetur, de hoc nihil dici certi potest : nec lectori commemorandis variis lectionibus aut conjecturis molesti erimus.

[88] *in pec. exacta ita afferre ex m. r. relatis.*] Haec est lectio Gruteri et aliorum. Sed valde in h. l. fluctuant libri scr. et edd. Graevius e libro suo dedit *exactu* : quod non imitatus sum. pro *afferre*, quod sane vitiosum est, dedi *referre*, ut est in edd. quibusdam, ut et Ms. Gu. Alii habent *efferre*. *relatis* denique mihi glossam sapit. si verum est, dicit : cum eae jam relatae sint. Sed quae ista ratio sit, non video.

modo erat, fratris tui, et Tullii. Sed cum id corrigi non posset, quod, jam depositis rationibus, ex provincia [89] decesseramus: credo me quidem tibi pro animi mei voluntate, proque ea spe facultatum, quam tum habebamus, quam humanissime potuerim, rescripsisse. Sed neque tum me humanitate litterarum mearum obligatum puto, neque tuam hodie epistolam de H-S centum sic accepisse, ut ii accipiunt, [90] quibus epistolae per haec tempora molestae sunt. Simul illud cogitare debes, me omnem pecuniam, quae ad me salvis legibus pervenisset, Ephesi apud publicanos deposuisse: id fuisse H-S XXII millia: eam omnem pecuniam Pompejum abstulisse: quod ego sive aequo animo, sive iniquo fero, tu de H-S centum aequo animo ferre debes, et [91] existimare, [92] eo minus ad te, vel de tuis cibariis, vel de mea liberalitate pervenisse. [93] Quodsi mihi expensa ista H-S centum tulisses, tamen, quae tua est suavitas, quique in me amor, nolles me hoc tempore aestimationem accipere. nam numeratum si cuperem, non erat. Sed hoc jocatum me putato, ut ego te existimo. Ego tamen, cum Tullius rure redierit, mittam eum ad te, si quid ad rem puta-

[89] *decesseramus.*] Sic correximus vulgatum *decessimus*. nam praecedit *posset*. nisi hoc malis corrigere *possis*. Sed est sermo de re, super qua ei jam scripserat acceptis literis Myrina missis, ut patet e seqq. Ms. Gu. et ed. Med. habent *decessissemus*. illud latinius est.

[90] *quibus epist. p. h. t. molestae sunt*] i. e. qui epistolis appellantur de pecunia, quam debent, nec solvere possunt. in quo proprium est Latinis verbum *molestus*.

[91] *existimare, eo minus.*] *eo*, i. e. ea summa HS centum. Sed non satis placet: desiderem *paullo*.

[92] *eo minus ad te*] i. e. tanto minus e cibariis, etc. et lucratum esse, quantum tu in ea re perdidisti.

[93] *Quodsi mihi exp. tulisses*] sc. in rationibus tuis privatis, h. e. mihi credidisses.

bis pertinere. Hanc epistolam cur non scindi velim, causa nulla est. Vale.

ARGUMENTUM. 21

Mescinio Rufo, sui videndi cupido, mutua se teneri cupiditate significat; eumque hortatur, ut temporum acerbitatem litterarum studiis et optimae conscientiae recordatione mitiget.

M. T. C. S. D. L. MESCINIO.

Gratae mihi tuae litterae fuerunt; ex quibus intellexi, quod etiam sine litteris arbitrabar, te summa cupiditate affectum esse vivendi mei: quod ego ita libenter accipio, ut tamen tibi non concedam. nam tecum esse, ita mihi omnia, quae opto, contingant, ut vehementer velim. [94] Ut enim, cum esset major et virorum, et civium bonorum, et jucundorum hominum, et amantium mei copia, tamen erat nemo, quicum essem libentius, quam tecum; et pauci, quibuscum essem aeque libenter: hoc vero tempore, cum alii interierint, alii absint, alii mutati voluntate sint, unum, medius fidius, tecum diem libentius posuerim, quam hoc omne tempus cum plerisque eorum, quibuscum vivo necessario. Noli enim existimare, mihi solitudinem non jucundiorem esse, quae tamen ipsa uti non licet, quam sermones eorum, qui frequentant domum meam, excepto uno, aut summum altero. Itaque utor eodem perfugio, quo tibi utendum censeo, litterulis nostris, praeterea conscientia etiam consili-

94 *Ut enim.*] Haec est lectio Codd. meliorum, etiam mei, et edd. veterum Rom. 1469 1471. Med. etc. Sed ita sequi debebat infra *sic hoc tempore*. nam alias non cohaeret oratio. ea correctio cum locum non haberet propter verbum *vero*, correxere *Etenim;* quo alludit lectio Mss. Pall. et edd. quarundam veterum *Ita enim*. Ego *etenim* praetulerim: nam ita omnia bene cohaerent.

orum meorum. Ego enim is sum, quemadmodum tu facillime potes existimare, qui nihil umquam mea potius, quam meorum civium causa fecerim : [95] cui nisi invidisset is, quem tu numquam amasti ; (me enim amabas ;) et ipse beatus esset, et omnes boni. Ego sum, qui nullius vim plus valere volui, quam honestum otium : idemque, cum illa ipsa arma, quae semper timueram, plus posse sensi, quam illum consensum bonorum, quem ego idem effeceram : quavis tuta conditione pacem accipere malui, quam viribus cum valentiore pugnare. Sed et haec, et multa alia coram brevi tempore licebit. Neque me tamen ulla res alia Romae tenet, nisi exspectatio rerum Africanarum. videtur enim mihi res in propinquum adducta discrimen. Puto autem mea nonnihil interesse : (quamquam id ipsum, quid intersit, non sanè intelligo :) [96] verumtamen, quicquid illinc nuntiatum sit, non longe abesse a consiliis amicorum. Est enim res jam in eum locum adducta, ut, quamquam multum intersit inter eorum causas, qui dimicant, tamen inter victorias non multum interfuturum putem. Sed plane animus, qui dubiis rebus forsitan fuerit infirmior, desperatis confirmatus est multum : quem etiam tuae superiores litterae confirmarunt, quibus intellexi, quam fortiter injuriam ferres : juvitque me, tibi cum summam humanitatem, tum etiam tuas litteras profuisse. Verum enim scribam : teneriore mihi animo videbare : sicut omnes fere, qui vita ingenua, in beata civitate [97] et libera viximus. Sed, ut illa se-

[95] *cui nisi invidisset is*, etc.] Pompejum intelligunt, aut Catonem. mihi posterius placet magis. neque Pompejo conveniunt sequentia.

[96] *verumtamen*] v. Clav. in h. v.

[97] *et libera.*] Delevi *in*, quod abest a Ms. meo, Gu. 2. et edd. pr.

cunda moderate tulimus : si hanc non solum adversam, sed funditus eversam fortunam fortiter ferre debemus ; ut hoc saltem in maximis malis boni consequamur, ut mortem, quam etiam beati contemnere debeamus, propterea quod nullum sensum esset habitura, nunc, sic affecti, non modo contemnere debeamus, sed etiam optare. Tu, si me diligis, fruere isto otio, tibique persuade, praeter culpam ac peccatum, qua semper caruisti et carebis, homini accidere nihil posse, quod sit horribile, aut pertimescendum. Ego, si videbitur recte fieri posse, ad te veniam brevi : si quid acciderit, ut mutandum consilium sit, te certiorem faciam statim. Tu ita fac cupidus mei videndi sis, ut istinc te ne moveas tam infirma valitudine, nisi ex me prius quaesieris per litteras, quid te velim facere. Me velim, ut facis, diligas, valitudinique tuae et tranquillitati animi servias.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM LIBER VI.

AD

A. TORQUATUM ET CETEROS.

ARGUMENTUM. 1

Aulum Torquatum, qui Pompejo victo, cujus partes secutus fuerat, Athenis exsulabat, consulatur, ut absentiam ab urbe aequo animo ferat, quia turbata sint omnia, et qui praesentes sint multa cernant, quae nolint videre. Addit spem reditus nonnullam, hortaturque, ut virtute se sustentet et recti conscientia: etiam ex civitate, in qua exsulet, et Sulpicii consuetudine levamen petat. Scripta bello Hispaniensi.

M. CICERO S. D. A. TORQUATO.

Etsi ea perturbatio est omnium rerum, ut suae quemque fortunae maxime poeniteat: nemoque sit, quin ubivis, [1] quam ubi est, esse malit: tamen mihi dubium non est, quin hoc tempore, bono viro Romae esse miserrimum sit. Nam, etsi, [2] quocumque in loco quisquis est, idem est ei sensus, et eadem acerbitas ex interitu rerum et publicarum et suarum: tamen oculi augent dolorem; qui ea, quae ceteri audiunt, intueri coguntur, nec [3] avertere a miseriis cogitationem sinunt. Quare etsi multarum rerum desiderio te angi necesse est: tamen illo dolore, quo maxime te confici

[1] *quam ibi, ubi est.*] *Ibi* aberat Mss. duobus Pall. bene, ut et Gebhardus judicabat. quamquam et alibi *ibi*, *unde* conjuncta, et similia reperimus, sed fere in formulis antiquis.

[2] *q. in loco quisquis est*] pro *quisque*, quod mallem, si libri juvarent. v. Clav.

[3] *avertere.*] Ms. meus *adtrahere*: voluit librarius *abstrahere.*

audio, quod Romae non sis, animum tuum libera. Etsi enim cum magna molestia tuos tuaque desideras: tamen illa quidem, quae requiris, suum statum tenent, nec melius, si tu adesses, tenerent, nec sunt ullo in proprio periculo. Nec debes tu, cum de tuis cogitas, aut praecipuam aliquam fortunam postulare, aut communem recusare. De te autem ipso, Torquate, est tuum, sic agitare animo, ut non adhibeas in consilium cogitationum tuarum desperationem aut timorem. Nec enim is, qui in te adhuc injustior, quam tua dignitas postulabat, fuit, non magna signa dedit animi erga te mitigati. Nec tamen is ipse, a quo salus petitur, habet explicatam aut exploratam rationem salutis suae. Cumque omnium bellorum exitus incerti sint; ab altera victoria tibi periculum nullum esse perspicio, quod quidem sejunctum sit ab omnium interitu; ab altera te ipsum numquam timuisse certo scio. Reliquum est, ut te id ipsum, quod ego quasi consolationis loco pono, maxime excruciet, commune periculum reipublicae: cujus tanti mali, quamvis docti viri multa dicant, tamen vereor, [4] ne consolatio nulla possit vera reperiri, praeter illam, quae tanta est, quantum in cujusque animo roboris est atque nervorum. Si enim bene sentire, recteque facere, satis est ad bene beateque vivendum: vereor, ne eum, qui se optimorum consiliorum conscientia sustentare possit, miserum esse nefas sit dicere. Nec enim nos arbitror victoriae praemiis ductos, patriam olim et

[4] *ne consolatio nulla sit.*] Mss. plerique, etiam nostri, *ulla*, quod et Graevius temere recepit, vulgatam observationem de constructione verbi *vereor* cum particulis *ne* et *ut* negligens, auctore Sanctio in Min. frustra. at tamen idem mox delet *non* ante *vereor*. bene. quod et a Ms. nostro abest. Forte et melius post *esse* abest.

liberos, et fortunas reliquisse; sed quoddam nobis officium justum, et pium, et debitum reipublicae nostraeque dignitati videbamur sequi: nec cum id faciebamus, tam eramus amentes, ut explorata nobis esset victoria. Quare si id evenit, quod ingredientibus nobis in causam propositum fuit accidere posse: non debemus ita cadere animis, quasi aliquid evenerit, quod fieri posse numquam putarimus. Simus igitur ea mente, [5] quam ratio et veritas praescribit, ut nihil in vita nobis praestandum, praeter culpam, putemus: eaque cum careamus, omnia humana placate et moderate feramus. Atque haec eo pertinet oratio, ut, perditis rebus omnibus, tamen ipsa virtus se sustentare posse videatur. Sed, si est spes aliqua rebus communibus, ea tu, quicumque status est futurus, carere non debes. Atque haec mihi scribenti veniebat in mentem, me eum esse, cujus tu desperationem accusare solitus esses, quemque auctoritate tua cunctantem et diffidentem excitare. Quo quidem tempore non ego causam nostram, sed consilium improbabam. Sero enim nos iis armis adversari videbam, quae multo ante confirmata per nosmetipsos erant: dolebamque, pilis et gladiis, non consiliis, neque auctoritatibus nostris de jure publico disceptari. Neque ego ea, quae facta sunt, fore cum dicebam, divinabam futura: sed, quod et fieri posse, et exitiosum fore, si evenisset, videbam, id ne accideret, timebam: praesertim cum, si mihi alterutrum de eventu atque

[5] *quam ratio et veritas praescribit.*] Sic edidi cum veteribus et Graevio, et sic Ms. noster, et Gu. 1. pro Gruteriano, quod et Gu. 2. habet, *qua r. et virtus.* Et *qua* quidem non absurdum est, immo exquisitius altero. sicut *ratio et veritas*, ut Cicero saepe dicit, i. e vera ratio: nec repudiarem, si plures libri haberent. Reperi tamen in Gu. utroque *qua.*

exitu rerum promittendum esset, id futurum, quod evenit, exploratius possem promittere. Iis enim rebus praestabamus, quae non prodeunt in aciem: usu autem armorum, et militum robore inferiores eramus. Sed tu illum animum nunc adhibe, quaeso, quo me tum esse oportere censebas. Haec eo scripsi, quod mihi Philargyrus tuus, omnia de te requirenti, fidelissimo animo (ut mihi quidem visus est) narravit, [6] te interdum sollicitum solere esse vehementius: quod facere non debes, nec dubitare, quin aut aliqua republica, sis futurus, qui esse debes; aut perdita, non afflictiore conditione, quam ceteri. Hoc vero tempus, quo exanimati omnes et suspensi sumus, hoc moderatiore animo ferre debes, quod et in urbe ea es, ubi nata et alta est ratio ac moderatio vitae: et habes Ser. Sulpicium, quem semper unice dilexisti; qui te profecto et benivolentia et sapientia [7] consolatur: cujus si essemus et auctoritatem et consilium secuti; togati potius potentiam, quam armati victoriam subissemus. Sed haec longiora fortasse fuerunt, quam necesse fuit: illa, quae majora sunt, brevius exponam. Ego habeo, cui plus, quam tibi, debeam, neminem. quibus tantum debebam, quantum tu intelligis, eos mihi hujus belli casus eripuit. qui sim autem hoc tempore, intelligo. Sed quia nemo est tam afflictus, qui, si nihil aliud studeat, nisi id quod agit, non possit navare aliquid et efficere: omne meum consilium, operam, studium, certe velim existimes tibi tuisque liberis esse debitum.

[6] *te interdum s. solere.*] Ms. Graevii non habebat *solere*: sicut meus non *sollicitum*. Recte Graevius *solere* deleri volebat: quod etiam non satis convenit verbo *interdum*. nam alterutrum redundat.

[7] *consolatur*] an *consolabitur*?

ARGUMENTUM. 2

Excusat quod rarius scripserit: solatur ex spe meliorum temporum, propter quam non sit, quod timeat: saltim ex communi omnium conditione, ideoque aequius ferenda.

M. T. C. A. TORQUATO, S. D.

PETO a te, ne me putes oblivione tui rarius ad te scribere, quam solebam: sed aut gravitate valitudinis, qua tamen jam paullum videor levari, aut quod absim ab urbe, ut, qui ad te proficiscantur, scire non possim. Quare velim ita statutum habeas, me tui memoriam cum summa benivolentia tenere, tuasque omnes res non minori mihi curae, quam meas esse. Quod majore in varietate versata est adhuc tua causa, quam homines aut volebant, aut opinabantur: mihi crede, non est, pro malis temporum, quod moleste feras. Necesse est enim aut armis urgeri rempublicam sempiternis, aut, his positis, recreari aliquando, aut funditus interire. Si arma valebunt: nec eos, [8]a quibus reciperis, vereri debes; nec eos, quos adjuvisti: si armis aut conditione positis, aut defatigatione abjectis, aut victoria detractis, civitas respiraverit; et dignitate frui tibi, et fortunis licebit: sin omnino interierint omnia, fueritque is exitus, quem vir prudentissimus, M. Antonius, jam tum timebat, cum tantum instare malorum suspicabatur: misera est illa quidem consolatio, tali praesertim civi et viro, sed tamen necessaria, nihil esse praecipue cuiquam

[8] *a quibus reciperis*] int. Caesarianos. alii *recesseris*: quod ejecit recte Victorius. nam hi sunt Pompejani, quos adjuverat. Vitium ortum est a scriptura vitiosa *receperis*, quae est in Ms. meo et Gu. utroque.

dolendum in eo, [9] quod accidat universis. Quae vis insit in his paucis verbis, (plura enim committenda epistolae non erant,) si attendes, quod facis: profecto etiam sine meis litteris intelliges, te aliquid habere quod speres; nihil, quod aut hoc, aut aliquo reipublicae statu timeas: omnia si interierint, cum superstitem te esse reipublicae, ne si liceat quidem, velis, ferendam esse fortunam, praesertim quae absit a culpa. Sed haec hactenus. Tu velim scribas ad me, quid agas, et ubi futurus sis: ut, aut quo scribam, aut quo veniam, scire possim.

3 ARGUMENTUM.

Consolatur ita, ut bene actum cum iis putet, qui ante exitum civilis belli ex vita decesserint. Miserius enim morte esse, ita vivere, ut post alteriusutrius partis victoriam vivendum esse divinat. Addit graviorem consolationem, vivo, quod vacuus sit culpa: mortuo, quod carituras sit sensu. Scripta proxime post primam epistolam, ante secundam.

M. T. C. S. D. A. TORQUATO.

Superioribus litteris benivolentia magis adductus, quam quo res ita postularet, fui longior. Neque enim confirmatione nostra egebat virtus tua: neque erat ea mea causa atque fortuna, ut, cui ipsi omnia deessent, alterum confirmarem. Hoc item tempore brevior esse debeo. sive enim nihil tum opus fuit tam multis verbis, nihilo magis nunc opus est: sive tum opus fuit, illud satis est, praesertim cum accesserit nihil novi. Nam etsi quotidie aliquid audimus earum rerum, quas ad te perferri existimo: summa tamen

[9] *quod accidat univ.*] Graevius male reposuit *accidit* e Mss. quibusdam: quod est contra latinitatem veram, post accusativum cum infinitive.

eadem est, et idem exitus, quem ego tam video animo, quam ea, quae oculis cernimus. nec vero quidquam video, quod non idem te videre certo scio. Nam etsi, quem exitum acies habitura sit, divinare nemo potest: tamen et belli exitum video; et, si id minus, hoc quidem certe, cum sit necesse alterutrum vincere, qualis futura sit vel haec, vel illa victoria. Idque cum optime perspexi, tale video, nihil ut mali videatur futurum, si id vel ante acciderit, quod vel maximum ad timorem proponitur. Ita enim vivere, [10] ut non sit vivendum, miserrimum est. mori autem [11] nemo sapiens miserum dixit, ne beato quidem. Sed in ea es urbe, in qua haec, vel plura, et ornatiora parietes ipsi loqui posse videantur. Ego tibi hoc confirmo, etsi levis est consolatio ex miseriis aliorum, nihilo te nunc majore in discrimine esse, quam quemvis aut eorum, qui discesserint, [12] *aut eorum, qui remanserint.* alteri dimicant: alteri victorem timent. Sed haec consolatio levis est: illa gravior, qua te uti spero: ego certe utor. nec enim, dum ero, angar ulla re, cum omni vacem culpa: et, si non ero, sensu omnino carebo. Sed rursus γλαυκ' ὡς Ἀθηναῖς, qui ad te haec. Mihi tu, tui, tua omnia maxime curae sunt, et, dum vivam, erunt.

[10] *ut non sit v.*] Graevius delevit *non*, et addidit e Mss. *tum*: (ut habet etiam Gu. et noster, et edd. pr. una *jam* habet, *ut jam s. v.*) non necessario. nec enim necesse est tempus exprimi. vita aut mors exspectanda est. vita misera erit: mors non.

[11] *nemo sap. miserum dixit.*] Scribendum sine dubio *dixerit.* e compendio vitium ortum est. de sapientibus in universum sermo est. Gu. 2. habet *duxit*: quod τῷ *dixit* certe praetulerim.

[12] *aut eorum, qui remanserint.*] Haec diversa scriptura expressa sunt, quia in Mss. non sunt, sed explendae sententiae addita. Est tamen in ed. 1471. sed *discesserunt, remanserunt.*

4

ARGUMENTUM.

Brevi ante exitum belli Hispaniensis, quem instare videt, et bellum non diuturnum inde auguratur, solatium, qualecumque potest in re trepida, adhibet: et studium ac diligentiam suam pollicetur.

M. T. C. A. TORQUATO, S D.

Novi, quod ad te scriberem, nihil erat: et tamen, si quid esset, sciebam te a tuis certiorem fieri solere. De futuris autem rebus etsi semper difficile est dicere, tamen interdum conjectura possis propius accedere, cum est res ejusmodi, cujus exitus provideri possit. Nunc tantum videmur intelligere non diuturnum bellum: etsi idipsum nonnullis videatur secus. Equidem cum haec scribebam, aliquid jam actum putabam: [13] non quo *ego certo scirem*, sed quod *haud* difficilis erat conjectura. Nam cum omnis belli Mars communis, [14] et cum semper incerti exitus proeliorum sint: tum hoc tempore ita magnae utrinque copiae, ita paratae ad depugnandum esse dicuntur, ut, utercumque vicerit, non sit mirum futurum. Illa in dies singulos magis magisque opinio hominum confirmatur, etiamsi inter causas armorum aliquantum intersit, tamen inter victorias non multum interfuturum. Alteros propemodum jam sumus experti: de altero, nemo est, quin cogitet, [15] quam sit metuen-

[13] *non quo ego certo scirem.*] Verba *ego c. sc.* non sunt in Mss. In edd. primis quibusdam, ut 1471, addita sunt ad explendam sententiam, ut post *haud.* Sed dedere *sciam*, contra latinitatem, cum mox sit *erat.*

[14] *et cum - - sint.*] Sic, non *sunt*, habent edd. pr. et sic Ms. meus. *cum* h. l. non respondet τῷ *tum.* nam ita alterum deberet deleri.

[15] *quam sit met.*] Restitui vetus *quam*; pro quo *cum* e Mss. recepit Victorius, pronior ad recipiendas lectiones Mss. duriores, quem

dus iratus victor armatus. Hoc loco si videor augere dolorem tuum, quem consolando levare debeam, fateor me communium malorum consolationem nullam invenire, praeter illam : quae tamen, si possis eam suscipere, maxima est, quaque ego quotidie magis utor : conscientiam rectae voluntatis maximam consolationem esse rerum incommodarum ; nec esse ullum magnum malum, praeter culpam. A qua quum tantum absumus, ut etiam optime senserimus, eventusque magis nostri consilii, quam consilium reprehendatur ; et quum praestitimus, quod debuimus, moderate, quod evenit, feramus. Sed hoc mihi tamen non sumo, ut te consoler de communibus miseriis, quae ad consolandum, majoris ingenii, et ad ferendum, singularis virtutis indigent. Illud cuivis facile est docere, cur praecipue tu dolere nihil debeas. Ejus enim, qui tardior in te levando fuit, quam fore putaremus, non est mihi dubia de tua salute sententia. de aliis autem non arbitror te exspectare quid sentiam. Reliquum est, ut te angat, quod absis a tuis tamdiu. Res molesta, praesertim ab iis pueris, quibus nihil potest esse festivius. Sed, ut ad te scripsi antea, tempus est hujusmodi, ut suam quisque conditionem miserrimam putet : et, ubi quisque sit, ibi esse minime velit. Equidem, nos quod Romae sumus, miserrimum esse duco, non solum quod in malis omnibus acerbius est videre, quam audire, sed etiam, quod ad omnis casus subitorum periculorum magis objecti sumus, quam si abessemus. etsi meipsum, consolatorem tuum, non tantum litte-

alii secuti sunt. Sed id sensum commodum habere non potest. deberet addi *semper* aut *omnis*.

rae, quibus semper studui, quantum longinquitas temporis mitigavit. Quanto fuerim dolore, meministi. In quo prima illa consolatio est, [16] vidisse me plus, quam ceteros, cum cupiebam, quamvis iniqua conditione, pacem. Quod etsi casu, non divinatione mea factum est: tamen [17] in hac inani prudentiae laude delector. Deinde, quod mihi ad consolationem commune tecum est, si jam vocer ad exitum vitae, non ab ea republica aveller, qua carendum esse doleam, praesertim cum id sine ullo sensu futurum sit. Adjuvat etiam aetas; et acta jam vita, quae [18] cum cursu suo bene confecto delectatur, tum vetat in eo vim timere, quo nos jam natura ipsa paene perduxerit. Postremo, is vir, vel etiam ii viri, hoc bello occiderunt, ut impudentia videatur, eandem fortunam, si res cogat, recusare. Equidem mihi omnia propono: nec ullum est tantum malum, quod non putem impendere. Sed cum plus in metuendo mali sit, quam in ipso illo, quod timetur, desino: praesertim cum impendeat, in quo non modo dolor nullus, verum finis etiam doloris futurus sit. Sed haec satis multa, vel plura potius, quam necesse fuit. facit autem non loquacitas mea, sed benivolentia longiores epistolas. Servium discessisse Athenis, moleste tuli. non enim dubito, quin magnae tibi levationi solitus sit esse quotidianus congressus, et sermo cum familiarissimi

[16] *vidisse me plus.*] Sic recte Graevius pro *prius* restituit, quod efficit sententiam non aptam huic loco: nec in hoc Cicero gloriatur, quod ante alios viderit, sed quod aliis plus viderit.

[17] *in hac inani - - delector.*] *In* additum est in Mss. nonnullis, et editione, ut Gebhardus ait, prima. Est utique in Rom. et a. 1469. hinc duxit Victorius: quia insolens est *in re delectari*. Puto verum esse *etiam*. In meo Mss. est *m.* inde origo vitii.

[18] *cum cursu suo b. confecto.*] Non placet *suo*: quod quomodo nasci potuerit, facile intelligitur.

hominis, tum optimi et prudentissimi viri. Tu velim tete, ut debes et soles, tua virtute sustentes. Ego, quae te velle, quaeque ad te et ad tuos pertinere arbitrabor, omnia studiose diligenterque curabo: quae cum faciam, benivolentiam tuam erga me imitabor, merita non assequar. Vale.

ARGUMENTUM. 5

A. Caecina, Pompeji partes in bello secutus, etiam scripto libro Caesarem offenderat. Ob id patria carentem solatur Cicero, et bene sperare de se et fortunis suis jubet. Scripta videtur inter Africanum et Hispaniense bellum medio tempore.

M. T. C. A. CAECINAE, S. D.

Quotiescumque filium tuum video (video autem fere quotidie) polliceor ei studium quidem meum et operam, sine ulla exceptione aut laboris, aut occupationis, aut temporis, gratiam autem atque auctoritatem, cum hac exceptione, quantum valeam, quantumque possim. Liber tuus et lectus est, et legitur a me diligenter, et custoditur diligentissime. Res et fortunae tuae mihi maximae curae sunt, quae quidem quotidie faciliores mihi et meliores videntur: multisque video magnae esse curae; quorum de studio, et de sua spe filium ad te perscripsisse, certo scio. His autem de rebus, quas conjectura consequi possumus, non mihi sumo, ut plus ipse prospiciam, quam te videre atque intelligere mihi persuaserim: sed tamen, quia fieri potest, ut tu ea perturbatiore animo cogites, puto esse meum, quid sentiam, exponere. Ea natura rerum est, et is temporum cursus, ut non possit ista aut tibi, aut ceteris, fortuna esse diuturna; neque

haerere in tam bona causa, et in tam bonis civibus tam acerba injuria. Quare [19] ad eam spem, quam extra ordinem de te ipso habemus, (non solum propter dignitatem et virtutem tuam: haec enim ornamenta sunt tibi etiam cum aliis communia: accedunt tua praecipua:) propter eximium ingenium summamque doctrinam: cui, mehercules, hic, cujus in potestate sumus, multum tribuit. Itaque ne punctum quidem temporis in ista fortuna fuisses, nisi eo ipso bono tuo, quo delectatur, se violatum putasset. quod ipsum lenitur quotidie: significaturque nobis ab iis, qui simul cum eo vivunt, tibi hanc ipsam opinionem ingenii apud ipsum plurimum profuturam. Quapropter primum fac animo forti atque magno sis. ita enim natus, ita eductus, ita doctus es, ita etiam cognitus, ut tibi id faciendum sit: deinde spem quoque habeas firmissimam propter eas causas, quas scripsi. A me vero tibi omnia liberisque tuis paratissima esse, confidas velim. Id enim et vetustas nostri amoris, et mea consuetudo in meos, et tua multa erga me officia postulant.

6 ARGUMENTUM.

Consolatur divinatione melioris fortunae sumta ex ingenio Caesaris et natura rerum ac temporum: proposita fortitudinis laude et conscientiae recte factorum: quibus addit communis calamitatis et turbatae reip. argumentum.

M. T. C. A. CAECINAE, S. D.

Vereor, ne desideres officium meum; quod tibi pro nostra et meritorum multorum, et studiorum, et partium conjunctione, deesse non debet: sed tamen

[19] *ad eam spem*, etc.] Haec periodus est interpolata et vitiosa et male cohaerens: nec explanari per libros potest. *De te ipso habe-*

vereor, ne litterarum a me officium requiras; quas tibi et jam pridem et saepe misissem, nisi quotidie melius exspectans, gratulationem quam confirmationem animi tui complecti litteris maluissem. Nunc, ut spero, brevi gratulabimur. Itaque in aliud tempus id argumentum epistolae differo. His autem litteris animum tuum, quem minime imbecillem esse et audio et spero, etsi non sapientissimi, et amicissimi hominis auctoritate, confirmandum etiam atque etiam puto: nec iis quidem verbis, quibus te consoler ut afflictum, et jam omni spe salutis orbatum, sed ut eum, de cujus incolumitate non plus dubitem, quam te memini dubitare de mea. Nam cum me ex republica expulissent ii, [20] qui illam cadere posse, stante me, non putarunt: memini, me ex multis hospitibus, qui ad me ex Asia, in qua tu eras, venerant, audire, te de glorioso et celeri reditu meo confirmare. Si te ratio quaedam Etruscae disciplinae, quam a patre, nobilissimo atque optimo viro, acceperas, non fefellit: ne nos quidem nostra divinatio fallet: quam cum sapientissimorum virorum monumentis atque praeceptis, plurimoque, ut tu scis, doctrinae studio, tum magno etiam usu tractandae reipublicae, magnaque nostro-

mus: nempe spes esse poterat partim in Caesaris bonitate, partim in dignitate ipsius. Sed *ipso* mihi suspectum est: in fine etiam *summamque virtutem*: nam virtus ante jam memorata est in communibus Caecinae bonis. Sine dubio Cicero scripsit *doctrinam*: quae convenit bene ingenio: et erat in Caecina, eique multum tribuebat Caesar. non dubitavi id etiam sine libris recipere, cum et alibi ingenium et doctrina jungantur a Cicerone. In serie orationis difficultas est. Nam *ad eam spem* nullum verbum habet. etenim *accedunt tua praecipua* respondent his: *non solum p. d.* diciturque pro *sed etiam*. Sed reliqua oratio non sinit suspicari, aliquid excidisse. Itaque in illis Q. *ad eam spem, quam* vitium esse arbitror.

[20] *qui illam cadere posse, st. m. non putarunt.*] *Putarunt* vitiosum et contra latinitatem est: legendum est aut *putarent* aut *putarant*. illud malim.

rum temporum varietate consecuti sumus. Cui quidem divinationi hoc plus confidimus, quod ea nos nihil, in his tam obscuris rebus, tamque perturbatis, umquam omnino fefellit. Dicerem, quae ante futura dixissem, ni vererer, ne ex eventis fingere viderer. Sed tamen plurimi sunt testes, me et initio, ne conjungeret se cum Caesare, monuisse Pompejum: et postea, ne sejungeret. conjunctione frangi senatus opes, [21] disjunctione civile bellum excitari videbam. Atque utebar familiarissime Caesare: Pompejum faciebam plurimi: sed erat meum consilium cum fidele Pompejo, tum salutare utrique. Quae praeterea providerim, praetereo. Nolo enim, hunc de me optime meritum, existimare, ea me suasisse Pompejo, quibus ille si paruisset, esset hic quidem clarus in toga et princeps: sed tantas opes, quantas nunc habet, non haberet. Eundum in Hispaniam censui: quod si fecisset, civile bellum nullum omnino fuisset. [22] Rationem haberi absentis, non tam pugnavi, ut liceret, quam ut, [23] quando, ipso consule pugnante, populus jusserat, haberetur. Causa orta belli est. Quid ego praetermisi aut monitorum, aut querelarum, cum vel iniquissimam pacem justissimo bello anteferrem? Victa est auctoritas mea, non tam a Pompejo (nam is movebatur) quam ab iis, qui duce Pompejo

21 *disjunctione.*] Sic edd. pr. et *conjungere* ac *disjungere* semper apud Ciceronem opponuntur, aliter paullo *dijungere* dicitur, ut alibi diximus.

22 *Rationem haberi absentis.*] An excidit nomen *Caesaris?*

23 *quum pop. jusserat.*] Hoc nunquam verum esse credidi, sed aut pro *quum* legendum *quoniam*, *quando*, aut *jussisset*. reperi in Ms. meo et Gu. 2. *qu.* id est *quando*, et in ed. 1469. 1471. explanate *quando*: ergo hoc recepi. Edd. Rom. Med. Ms. Gori. Gu *quomodo*. Apparet compendium scripturae turbas dedisse. cf. et ad ep. sequ. sed saepe exempla alia in seqq. occurrent.

freti, peropportunam et rebus domesticis et cupiditatibus suis illius belli victoriam fore putabant. Susceptum bellum est, quiescente me: depulsum ex Italia, manente me, quoad potui: sed valuit apud me plus pudor meus, quam timor. Veritus sum deesse Pompeji saluti, cum ille aliquando non defuisset meae. Itaque vel officio, vel fama bonorum, vel pudore victus, ut in fabulis Amphiaraus, sic ego, prudens et sciens, ad pestem ante oculos positam sum profectus. Quo in bello nihil adversi accidit, non praedicente me. Quare, quum, ut augures et astrologi solent, ego quoque augur publicus ex meis superioribus praedictis constitui apud te auctoritatem augurii et divinationis meae: debebit habere fidem nostra praedictio. Non igitur ex [24] alitis involatu, nec e cantu sinistro oscinis, [25] ut in nostra disciplina est, nec ex tripudiis solistimis, aut soniviis tibi auguror: sed habeo alia signa, quae observem; quae etsi non sunt certiora illis, minus tamen habent vel obscuritatis, vel erroris. Notantur autem mihi ad divinandum signa duplici quadam via: quarum alteram duco a Caesare ipso; alteram e temporum civilium natura atque ratione. In Caesare haec sunt: mitis clemens que natura, qualis exprimitur praeclaro illo libro *Querelarum* tuarum. Accedit, quod mirifice ingeniis excellentibus, quale est tuum, delectatur. praeterea cedit multorum justis et officio incensis, non inanibus

[24] *alitis involatu.*] Mss. nostri *volatu*, ut edd. pr et mihi verbum *involatus* suspectum est: nam nuspiam alibi occurrit, et si est verbum bonum, non pro volatu in genere dici potest.

[25] *ut in nostra disciplina est.*] Possum intelligere de disciplina augurali, quae ad Ciceronem pertinebat: sed puto Ciceronem scripsisse *vestra*, sc. Tusca, de qua supra.

aut ambitiosis, voluntatibus. In quo vehementer eum consentiens Etruria movebit. Cur haec igitur adhuc parum profecerunt? Quia non putat se sustinere causas posse multorum, si tibi, cui justius videtur irasci posse, concesserit. Quae est igitur, inquies, spes ab irato? Eodem fonte se hausturum intelligit laudes suas, e quo sit leviter adspersus. Postremo homo valde est acutus, et multum providens. intelligit, te, hominem in parte Italiae minime contemnenda facile omnium nobilissimum, et in communi republica cuivis summorum tuae aetatis, vel ingenio, vel gratia, vel fama populi Romani parem, [26] non posse prohiberi republica diutius. [27] Nolet, hoc temporis potius esse aliquando beneficium, quam jam suum. Dixi de Caesare. nunc dicam de temporum rerumque natura. Nemo est tam inimicus ei causae, quam Pompejus animatus melius quam paratus susceperat, qui nos malos cives dicere, aut homines improbos audeat. In quo admirari soleo gravitatem, et justitiam, et sapientiam Caesaris. numquam, nisi honorificentissime, Pompejum appellat. At in ejus personam multa fecit asperius. Armorum ista, et victoriae sunt facta, non Caesaris. At nos quemadmodum est complexus? Cassium sibi legavit: Brutum Galliae praefecit: Sulpicium Graeciae: Marcellum, cui maxime succensebat, cum summa illius dignitate restituit. Quo igitur haec spectant?

[26] *non prohibere.*] Recte Graevius *prohiberi* et ante jam Lambinus. nam latinitas sic prorsus postulat, habentque libri boni. Si quis malit: *non posse se prohibere*; non repugnem.

[27] *Nolet hoc temp* etc.] Etsi sine libris, tamen edidi *nolet* pro vulgato *nollet*; quod res et latinitas ita manifeste requirit, ut mirum sit, hic neminem haesisse.

[28] Rerum hoc natura et civilium temporum non patietur: nec manens, nec mutata ratio feret; primum, ut non in causa pari eadem sit et conditio et fortuna omnium: deinde, ut in eam civitatem boni viri et boni cives nulla ignominia notati non revertantur, in quam tot nefariorum scelerum condemnati reverterunt. Habes augurium meum, quo, si quid addubitarem, non potius uterer, quam illa consolatione, qua facile fortem virum sustentarem: te, si explorata victoria arma sumsisses pro republica; ita enim tum putabas: non nimis esse laudandum: sin, propter incertos exitus eventusque bellorum, posse accidere, ut vinceremur, putasses; non debere te ad secundam fortunam bene paratum fuisse, [29] adversam ferre nullo modo posse. Disputarem etiam, quanto solatio tibi conscientia tui facti, quantaeve delectationi in rebus adversis litterae esse deberent. Commemorarem non solum veterum, sed horum etiam recentium vel ducum, vel comitum tuorum gravissimos casus. Etiam externos multos claros viros nominarem. Levat enim dolorem [30] communis quasi legis et humanae conditionis recordatio. Exponerem etiam, quemadmodum hic, et quanta in turba, quantaque in confusione rerum omnium viveremus. necesse est enim minore deside-

[28] *Rerum nat. et civilium tempp.*] ea quae sit, patet e seqq. *primum*, etc. nempe secundum ea, quae fieri in civitate solent, et secundum modum, quo res in civitate solent alia aliam consequi, *cursum rerum* nostri vocant.

[29] *adv. nullo modo te posse.*] Delevi *te*, ut Graevius fecit: abestque ab optimis libris scr. etiam nostro, et Gu. 1. 2. et edd. pr.

[30] *communis q. legis et hum. cond.*] Offendit me hic saepe verbum *humanae*, ut insititium putarem, legendumque *communis quasi legis et conditionis*. nam sic solet Cicero dicere, communis lex et conditio est humana. Est haud dubie a glossatore.

rio perdita republica carere, quam bona. Sed hoc genere nihil opus est. incolumem te cito, ut spero, vel potius, ut perspicio, videbimus. Interea tibi absenti, et huic, qui adest, imagini animi et corporis tui, constantissimo atque optimo filio tuo, studium, officium, operam, laborem meum jampridem et pollicitus sum et detuli : nunc hoc amplius, quod me amicissime quotidie magis Caesar amplectitur; familiares quidem ejus, sicuti neminem. Apud quem quidquid valebo vel auctoritate, vel gratia, valebo tibi. Tu cura, ut cum firmitudine te animi, tum etiam spe optima sustentes.

7 . . ARGUMENTUM.

Excusat quod alterum librum filius non reddiderit. Queritur sibi Caesarem irasci propter stilum, cum ignorit iis qui contra ipsum deos precati sint. Parce et timide de Cicerone aeque et de Caesare scribere ait, ne hunc offendat. Rogat tandem, ut reditum sibi impetret : nec librum exire patiatur, nisi correctum ita, ne sibi noceat.

A. CAECINA M. CICERONI, S. D.

Quod tibi non tam celeriter liber est redditus, ignosce timori nostro, et miserere temporis. Filius, ut audio, pertimuit, neque injuria, si liber exisset; [31] quando non tam interest, quo animo scribatur, quam quo accipiatur; ne ea res inepte mihi noceret; cum praesertim adhuc stili poenas dem. Qua quidem in re singulari sum fato. nam cum mendum scripturae litura tollatur; stultitia fama multetur; meus error exsilio corrigitur. Cujus summa criminis est, quod armatus adversario maledixi. Nemo nos-

[31] *quum non t. interest.*] Hic quoque *quando* reposui pro *quum*, ex iisdem, quibus superiori epistola libris etiam Med.

trûm est, ut opinor, quin vota victoriae suae fecerit: nemo, quin, etiam cum de alia re immolaret, tamen eo quidem ipso tempore, ut quam primum Caesar superaretur, [32] optarit. Hoc si non cogitat, omnibus rebus felix est: si scit [33] et persuasus est; quid irascitur ei, qui aliquid scripsit contra suam voluntatem, cum ignorit omnibus, qui multa deos venerati sint contra ejus salutem? Sed, ut eodem revertar, causa haec fuit timoris. Scripsi de te parce, medius fidius, et timide, non revocans me ipse, sed paene refugiens. Genus autem hoc scripturae, non modo liberum, sed incitatum [34] atque elatum esse debere, quis ignorat? Solutum existimatur esse, alteri maledicere; tamen cavendum est, ne in petulantiam incidas: impeditum, se ipsum laudare, ne vitium arrogantiae subsequatur: solum vero liberum, alterum laudare; de quo quidquid detrahas, necesse est, aut infirmitati, aut invidiae assignetur. Ac nescio, an tibi gratius opportuniusque acciderit. Nam quod praeclare facere non poteram, primum erat, non attingere: [35] secundum [beneficium,] quam parcissime facere. sed tamen ego quidem me sustinui. multa minui: multa sustuli:

32 *optaret.*] Sic omnes, quos vidi. Tamen rescripsi *optarit*: nam hoc clare postulat series et latinitas: *nemo nostrûm est, quin vota fecerit - - nemo, quin - - optarit: optaret* hic per latinitatem stare non potest, nec in tirone ferrem.

33 *et persuasus est.*] Si Ciceronis haec epistola esset, non dubitarem corrigere *et ei persuasum est*: in Caecina non audeo.

34 *atque elatum.*] Sic bene pro vulgato *latum* e bonis libris Graevius. Nam *latum* dicendi genus dici illud quidem bene latine scio, sed non eo, qui hic esse debet, sensu. non hic sermo est de copioso dicendi genere, sed de incitato ab animi motu: cui *elatum* bene convenit. Sic habet et Ms. meus.

35 *secundum beneficium.*] Bene Lambinus judicat, *beneficium* esse delendum. nam nec rei satis aptum est verbum: et si esset, poneretur potius post *primum*.

complura ne posui quidem. Quemadmodum igitur scalarum gradus si alios tollas, alios incidas, nonnullos male haerentes relinquas, ruinae periculum struas, non ascensum pares: sic tot malis cum vinctum, tum fractum studium scribendi, quid dignum auribus, aut probabile potest afferre? Cum vero ad ipsius Caesaris nomen veni, toto corpore contremisco, non poenae metu, sed illius judicii. totum enim Caesarem non novi. Quem putas animum esse, ubi secum loquitur? hoc probabit: hoc verbum suspiciosum est. quid, si hoc muto? at vereor, ne pejus sit. [36] Age vero, laudo aliquem. num offendo? cum porro offendam, quid, si non vult? armati stilum persequitur: victi et nondum restituti quid faciet? Auges etiam tu mihi timorem, qui in Oratore tuo caves tibi per Brutum, et ad excusationem socium quaeris. Ubi hoc omnium [37] patronus facis: [38] quid me, veterem tuum, nunc omnium clientem, [sentire] oportet? In hac igitur calumnia timoris, et caecae suspicionis tormento, cum plurima ad alieni sensus conjecturam, non ad suum judicium scribantur, quam difficile sit evadere, si minus expertus es, quod te ad omnia summum atque excellens ingenium armavit, nos sentimus. Sed tamen ego filio dixeram, librum tibi

[36] *Age vero laudo aliquem*, etc.] Locus est vitiosus. quomodo probabiliter corrigam, non habeo: nec aliorum conjecturae mihi satisfaciunt.

[37] *patronus facis.*] Sic edd. veteres, sic et Ms. meus et duo Graevii. Victorius e Mss. suis *facit.* male. nam debet respondere τῷ *me veterem tuum*, etc. Poterat dicere, *ubi tu hoc*: sed *tu* latet in *facis.*

[38] *quid me --- sentire oportet.*] Haesit in *sentire* Guilielmius, conjecitque corrigendum *sentis oportere*: non placet. dixisset *censes* e. puto esse a glossatore, qui e seqq. hoc putavit intelligi debere. Intelligendum est *facere.*

legeret et auferret: aut ea conditione daret, si reciperes te correcturum, hoc est, si totum alium faceres. De Asiatico itinere, quamquam summa necessitas premebat: ut imperasti, feci. Te pro me quid horter? vides tempus venisse, quo necesse sit de nobis constitui. Nihil est, mi Cicero, quod filium meum exspectes. Adolescens est: omnia excogitare, vel studio, vel aetate, vel metu non potest. Totum negotium tu sustineas, oportet: in te mihi omnis spes est. Tu, pro tua prudentia, quibus rebus gaudeat, quibus capiatur Caesar, tenes: a te omnia proficiscantur, et per te ad exitum perducantur, necesse est. apud ipsum multum, apud ejus omnes plurimum potes. Unum tibi si persuaseris, non hoc esse tui muneris, si quid rogatus fueris, ut facias, (quamquam id magnum, et amplum est,) sed totum tuum esse onus, perficies. nisi forte aut in miseria nimis stulte, aut in amicitia nimis impudenter tibi onus impono. Sed utrique rei excusationem, tuae vitae consuetudo dat. [39] nam quod ita consuesti pro amicis laborare, non jam sic sperant abs te, sed etiam sic imperant tibi familiares. Quod ad librum attinet, quem tibi filius dabit, peto a te, ne exeat: aut ita corrigas, ne mihi noceat.

[39] *nam quod ita consueris.*] Graevius sic edidit, tanquam e vestigiis sui libri. Sed jam Gruterus sic habet. Olim erat *consueristi*. In Ms. meo Gorl. et Gu. est *consuesti*, quod edidi. Gu. 2. *consueristi*. Conjunctivus hic est alienus.

8 ARGUMENTUM.

Sibi hoc datum a Balbo et Oppio scribit, ut Caecinae liceret in Sicilia esse, ibique ut commoretur, nec longius abeat, suadet.

M. C. A. CAECINAE, S. D.

Cum esset mecum Largus, homo tui studiosus, locutus, Kalendas Jan. tibi praefinitas esse: quod omnibus rebus perspexeram, quae Balbus et Oppius, absente Caesare, egissent, ea solere illi rata esse: egi vehementer cum his, ut hoc mihi darent, tibi in Sicilia, quoad vellemus, esse uti liceret. Qui mihi consuessent, aut libenter polliceri, si quid esset ejusmodi, quod eorum animos non offenderet; aut etiam negare, et afferre rationem, cur negarent: huic meae rogationi [40] potius non continuo responderunt, eodem die tamen ad me reverterunt: mihi hoc dederunt, ut esses in Sicilia, quoad velles: se praestaturos, nihil ex eo te offensionis habiturum. Quando, quid tibi permittatur, cognosti: quid mihi placeat, puto te scire oportere. Actis his rebus, litterae a te mihi redditae sunt, quibus a me consilium petis, quid sim tibi auctor: in Siciliane subsidas, an ad reliquias Asiaticae negotiationis proficiscare. Haec tua deliberatio non mihi convenire visa est cum oratione Largi. Ille enim mecum, quasi tibi non liceret in Sicilia diutius commorari, ita locutus erat: tu autem, quasi concessum sit, ita deliberas. Sed ego, sive hoc, sive illud est, in Sicilia censeo commorandum. Propinquitas

[40] *potius non continuo resp.*] Graevius corrigit *protinus non responderunt*, ut *continuo* sit glossa τὸ *protinus*. *potius* quidem prorsus est alienum.

locorum vel [41] ad impetrandum adjuvabit crebris litteris et nuntiis, vel ad reditus celeritatem, re aut impetrata, quod spero, aut aliqua ratione confecta. Quamobrem censeo magno opere commorandum. [42] T. Furfano Postumo, familiari meo, legatisque ejus, item meis familiaribus, diligentissime te commendabo, cum venerint. erant enim omnes Mutinae. Viri sunt optimi, et tui similium studiosi, et mei necessarii. Quae mihi venient in mentem, quae ad te pertinere arbitrabor, ea mea sponte faciam. Si quid ignorabo, de eo admonitus, omnium studia vincam. Ego etsi coram de te cum Furfano ita loquar, ut tibi litteris meis ad eum nihil opus sit: tamen, [43] quoniam tuis placuit, te habere meas litteras, quas ei redderes, morem his gessi. earum litterarum exemplum infra scriptum est.

ARGUMENTUM. 9

Brevi, sed perfecto commendationis exemplo, Caecinam Furfano commendat.

M. T. C. T. FURFANO PROCOS, S. D.

Cum A. Caecina tanta mihi familiaritas consuetudoque semper fuit, [44] ut nulla major esse possit. Nam et patre ejus, claro homine, et forti viro, plurimum

[41] *ad impetrandum adjuvat.*] Sine dubio legendum *adjuvabit.* nec dubitavi sic corrigere.

[42] *T. Furfano Post.*] qui erat Siciliae tum Propraetor, in qua Caecinam vult commorari. Usitatius porro est *Furfanius.* v. Clav. et Graev. ad h. l.

[43] *quam tuis placuit.*] Scripsi *quoniam* e Ms. meo, Gu. 2. et edd. 1469. Rom. 1471. possis et *quando*, ut est in Gu. 1. et ed. Med. si *quum* verum esset, sequi deberet *placuerit.*

[44] *ut nulla m. esse possit.*] Post *fuit* debebat esse *posset*: sed vulgatum hic stare potest, quia et tum amicitia illa erat, et intelligi potest de re universa.

usi sumus: et hunc a puero, quod et spem magnam mihi afferebat summae probitatis, summaeque eloquentiae, et vivebat mecum conjunctissime, non solum officiis amicitiae, sed etiam studiis communibus, sic semper dilexi, ut non ullo cum homine conjunctius viverem. Nihil attinet me plura scribere. [45] quam mihi necesse sit, ejus salutem et fortunas, quibuscumque rebus possim, tueri, vides. Reliquum est, ut, cum cognorim pluribus rebus, quid tu et de bonorum fortuna, et de reipublicae calamitatibus sentires, nihil a te petam, nisi, ut ad eam voluntatem, quam tua sponte erga Caecinam [46] habiturus esses, tantus cumulus accedat commendatione mea, quanti me a te fieri intelligo. hoc mihi gratius facere nihil potes. Vale.

10 ARGUMENTUM.

Pollicetur exsuli Trebiano, quantum potest: cui iratior Caesar erat, quod post Pharsalicam pugnam non cesserat ab armis, sed bellum in Africa persecutus fuerat.

M. T. C. TREBIANO, S. D.

Ego quanti te faciam, semperque fecerim, quanti me a te fieri intellexerim, sum mihi ipse testis. Nam et consilium tuum, vel casus potius, diutius in armis civilibus commorandi, semper mihi magno dolori fuit: et hic eventus, quod tardius, quam est aequum,

[45] *quam mihi necesse est - - vides.*] Debet esse *sit*, et sic habent libri plures. Edd. vett. et Mss. quidam *quam quod m. nec, est*. Graevius e vestigiis librorum conjicit: *quam quod m. n. est - ut vides*. Sed et *ut vides* languet, et *quod mihi necesse est*, non est bene latinum. nam si e *scribere* hoc pendet, debet esse *mihi necesse esse*. Ego veterem lectionem *sit* restitui, et punctum scripsi post *scribere*.

[46] *habiturus esses.*] Suspicatus sum *habiturus es*: quod certe efficacius est.

et quam ego vellem, [47] recuperas fortunam et dignitatem tuam, mihi non minori curae est, quam tibi semper fuerunt casus mei. Itaque et Postumuleno, et Sextio, et saepissime Attico nostro, proximeque Theudae, liberto tuo, totum me patefeci, [48] et iis singulis saepe dixi, quacumque re possem, me tibi et liberis tuis satisfacere cupere: idque tu ad tuos velim scribas: haec quidem certe, quae in potestate mea sunt, ut operam, consilium, rem, fidem meam, sibi ad omnes res parata putent. Si auctoritate et gratia tantum possem, quantum in ea republica, de qua ita meritus sum, posse deberem: tu quoque is esses, qui fuisti, cum omni gradu amplissimo dignissimus, tum certe ordinis tui facile princeps. [49] Sed, quoniam eodem tempore, eademque de causa, nostrûm uterque cecidit: tibi et illa polliceor, quae supra scripsi, quae sunt adhuc mea, et ea, quae praeterea videor mihi ex aliqua parte retinere, tamquam ex reliquiis pristinae dignitatis. Neque enim ipse Caesar, ut multis rebus intelligere potui, est alienus a nobis: et omnes fere familiarissimi ejus, casu devincti magnis meis veteribus officiis, me diligenter observant et colunt. Itaque si qui mihi erit aditus de tuis fortunis, id est, de tua incolumitate, in qua sunt omnia, agendi; quod quidem quotidie magis ex eorum sermonibus adducor ut sperem: agam per me ipse et moliar. singula persequi non est necesse. universum studium meum et

47 *recuperas.*] Gruterus s. Gebhardus e Mss. *reciperas*: sordes hae antiquariorum sunt.

48 *et haec iis s. dixi*] *haec* delendum est. Librarius voluit hoc membrum simile facere sequenti, quod ab *haec* incipit. abest a Ms. meo, et Gu. 2. qui habent *et his s.* ut edidit Graevius.

49 *Sed quoniam - - cecidit.*] Sic, non *quum* Ms. et edd. pr. *Quum* est e compendio *q̄m*. Gu. 1. *quando.*

benivolentiam ad te defero. Sed magni mea interest, hoc tuos omnes scire, quod tuis litteris fieri potest: ut intelligant, omnia Ciceronis patere Trebiano. Hoc eo pertinet, ut nihil existiment esse tam difficile, quod non, pro te mihi susceptum, jucundum sit futurum.

[50] Antea misissem ad te litteras, si genus scribendi invenirem. tali enim tempore aut consolari, amicorum est, aut polliceri. Consolatione non utebar, quod ex multis audiebam, quam fortiter sapienterque ferres injuriam temporum, quamque te vehementer consolaretur conscientia factorum et consiliorum tuorum: quod quidem si facis, magnum fructum studiorum optimorum capis, in quibus te temper scio esse versatum: idque ut facias, etiam atque etiam te hortor. Simul et illud tibi, homini peritissimo rerum et exemplorum, et omnis vetustatis, ne ipse quidem rudis, sed in studio minus fortasse, quam vellem, at in rebus atque usu plus etiam, quam vellem, versatus: spondeo, tibi istam acerbitatem et injuriam [51] non diuturnam fore. Nam et ipse, qui plurimum potest, quotidie mihi delabi ad aequitatem et [52] ad rerum naturam videtur: et ipsa causa ea est, ut jam simul cum republica,

[50] *Antea misissem.*] Manutius hic novae epistolae initium esse putabat. assentitur Graevius. placet et mihi. Sed mox legendum *invenissem.*

[51] *non diuturnam fore.*] Sic edd. pr. omnes. Ms. noster ut Amstel. ap. Graev. *diuturnas.* recentiores post Victorium male edidere *diuturne.* nempe propter insolentiam verbi, ut alia, nihil curantes latinitatis leges. Debebant docere, hoc adverbium in usu fuisse, quod nullo exemplo doceri potest, nam in locis Sidonii, quae commemorantur, est *diuturnius*, nuspiam *diuturne.* Sed ut *diu* hic per latinitatem stare non posset, sic nec *diuturne*: adjectivum necessarium est inter substantiva *istam acerbitatem et injuriam* et verbum *fore.*

[52] *ad rerum naturam*] v. Clav. in *natura.*

quae in perpetuum jacere non potest, necessario reviviscat atque recreetur: quotidieque aliquid fit lenius et liberalius, quam timebamus. Quae quoniam in temporum inclinationibus saepe parvis posita sunt: omnia momenta observabimus; neque ullum praetermittemus tui juvandi et levandi locum. Itaque illud alterum, quod dixi, litterarum genus, quotidie mihi, ut spero, fiet proclivius, ut etiam polliceri possim. id re, quam verbis, faciam libentius. Tu velim existimes, et plures te amicos habere, quam qui in isto casu sint ac fuerint, quantum quidem ego intelligere potuerim; et me concedere eorum nemini. Fortem fac animum habeas et magnum: quod est in uno te. quae sunt in fortuna, temporibus regentur, et consiliis nostris providebuntur.

ARGUMENTUM. 11

Gratulatur de restitutione, quam Dolabellae beneficio ipsi impetraverat: hortaturque, ut aequo animo jacturam fortunarum ferat, quia plus adquisiverit, quam amiserat.

M. C. TREBIANO, S. D.

Dolabellam antea tantummodo diligebam: obligatus ei nihil eram. nec enim acciderat mihi opus esse: et ille mihi debebat, quod non defueram ejus periculis. Nunc tanto sum devinctus ejus beneficio, [53] quod et antea in re, et hoc tempore in salute tua cumulatissime mihi satisfecit, ut nemini plus debeam. Qua in re tibi gratulor ita vehementer, ut te quoque mihi gratulari, quam gratias agere malim. alterum

[53] *quod et antea in re*] i. e. in fortunis Trebiano conservandis gratia et deprecatione apud Caesarem: *in salute tua*, revocatione ab exilio.

omnino non desidero, alterum vere facere poteris. Quod reliquum est, quando tibi virtus et dignitas tua reditum ad tuos aperuit: est tuae sapientiae magnitudinisque animi, quid amiseris, oblivisci; quid recuperaris, cogitare. Vives cum tuis, vives nobiscum. plus acquisisti dignitatis, quam amisisti rei familiaris: quae ipsa tum esset jucundior, si ulla res esset publica. [54] Vestorius, noster familiaris, ad me scripsit, te mihi maximas gratias agere. Haec predicatio tua mihi valde grata est, eaque te uti facile patior, cum apud alios, tum mehercule apud Syronem, nostrum amicum. Quae enim facimus, ea prudentissimo cuique maxime probata esse volumus. Te cupio videre quam primum.

12 ARGUMENTUM.

Gratulatur de reditu per Caesaris amicos impetrato, ideoque cessare consolationem, re confecta. Esse tamen vel restituto aliquid ferendum, reipublicae calamitatem, in qua nullum solatium supersit, nisi quod ex litterarum studiis capiatur.

M. T. C. AMPIO, S. D.

Gratulor tibi, mi Balbe, vereque gratulor. nec sum tam stultus, ut te usura falsi gaudii frui velim; deinde frangi repente, atque ita cadere, ut nulla res ad aequitatem te animi possit postea extollere. Egi tuam causam apertius, quam mea tempora ferebant. Vincebatur enim fortuna ipsa debilitatae gratiae nostrae tui caritate, et meo perpetuo erga te amore, culto a te diligentissime. Omnia promissa, confir-

[54] *Vestorius.*] Sic pro *Nestorius*, (quod a Gebhardo ortum est, estque in libris quibusdam; velut et in Ms. meo et edd. pr.) edidi cum Graevio. v. Clav. Consentit Ms. Gu.

mata, certa et rata sunt, quae ad reditum et ad salutem tuam pertinent. Vidi, cognovi, interfui. Etenim omnes Caesaris familiares satis opportune habeo implicatos consuetudine et benivolentia, sic, ut, cum ab illo discesserint, me habeant proximum. [53] Hoc Pansa, Hirtius, Balbus, Oppius, Matius, Postumius, plane ita faciunt, ut me unice diligant. Quod [56] si mihi pro me efficiendum fuisset, non me poeniteret pro ratione temporum ita esse molitum. Sed nihil est a me inservitum temporis causa. veteres mihi necessitudines cum his omnibus intercedunt: quibuscum ego agere de te non destiti. Principem tamen habuimus Pansam, tui studiosissimum, mei cupidum: qui valeret apud illum non minus auctoritate, quam gratia. [57] Cimber autem Tillius mihi plane satisfecit. Valent tamen apud Caesarem non tam ambitiosae rogationes, quam necessariae: [58] quas quia Cimber habebat, plus valuit, quam pro ullo alio valere potuisset. Diploma statim non est datum; quod miriñca est improbitas in quibusdam, qui [59] tulissent acerbius,

[55] *Hoc Pansa*, etc.] *Hoc* mihi non placet. Puto delendum. Non enim commode ad praecedentia refertur totum hoc. est in hoc exergasia superioris.

[56] *si mihi pro me effic*.] Alii libri scr. in his meus, item edd. pr. *per me*, quod Graevius secutus est. Neutrum facit sensum aptum huic loco et sequentibus. *per me* praecedentibus quidem aptum est, in quibus, per quos egerit, dicit: sed non sequentibus, *pro ratione temporum* ita esse molitum: nec his aptius est *pro me*, et tota argumentatio inepta foret. Latet hic aliquid vitii, quod tollere non possum liquido. Conjeci aliquando: *quod si mihi nunc demum eff.* quale quid requirunt illa: *veteres mihi nec.*

[57] *Cimber Tillius*] hoc verum, non *Tullius*, ut vulgo est. et est hoc vitium in pluribus libris hodie correctum. v. Clav. In Ms. Gu. est *illius*, elapsa litera prima.

[58] *quam quia*, etc.] sc. necessariam rogationem: malui tamen semper *quas*, ne nimis frequens sit *quam*. nunc, quia sic reperi in ed. Rom. recepi. est sic et in Mss. Gu.

[59] *tulissent acerbius*] int. si diploma statim esset datum, et repente rem confectam cognossent: alias esse deberet *tulerunt*.

veniam tibi dari, [60] quam illi appellant tubam belli civilis: multaque ita dicunt, quasi non gaudeant id bellum incidisse. Quare visum est occultius agendum, neque ullo modo divulgandum, de te jam esse perfectum. sed id erit perbrevi: nec dubito, quin, legente te has litteras, confecta jam res futura sit. Pansa quidem mihi, gravis homo et certus, non solum confirmavit, verum etiam recepit, perceleriter se ablaturum diploma. Mihi tamen placuit, haec ad te perscribi. minus enim te firmum sermo [61] Eppuleiae tuae, lacrimaeque Ampiae declarabant, quam significant tuae litterae. Atque illae arbitrabantur, cum a te abessent ipsae, multo in graviore te cura futurum. Quare magno opere [62] putavi, angoris et doloris tui levandi causa, pro certis ad te ea, quae essent certa, perscribi *oportere*. Scis, me antea sic solitum esse scribere ad te, magis ut consolarer fortem virum atque sapientem, quam ut [63] exploratae spem salutis ostenderem, nisi quam ab ipsa republica, cum hic ardor restinctus esset, sperari oportere censerem. Recordare tuas litteras, quibus et magnum animum mihi semper ostendisti, et ad omnes casus ferendos

[60] *quam illi appellant.*] Sic libri multi scr. etiam noster, et edd. pr. quaedam, ut 1469. 1471. Rom. unde dedit Victorius: alii *quem*, quod restituit Graevius, non necessario. Latinius est *quam illi tubam*, quam *quem illi tubam*.

[61] *Eppuleiae.*] Etsi nomen hoc agnosco Romanum: tamen hic malim *Appuleiae*, quod est in Ms. meo. in edd. pr. fere *Apuliae*, ed. Med. *Eputiae*, etc.

[62] *putavi - - perscribi.*] Patet cuilibet id, quod monuit Lambinus, addendum esse *oportere*: ut et fecimus, sed cum nota.

[63] *exploratae spem salutis.*] Est a Gebhardo in Gruteriana, quamquam et alii sic libri scr. et edd. ut 1471. nec enim Gebhardus edidisset, quod in libris non reperisset. alii *exploratam*, quod et revocavit Graevius, etiam *explicatam*, ut ed. Med. forte sic Cicero. Illud quidem et ipsum rectum, sed et exquisitius est.

constantem ac paratum: quod ego non mirabar, cum recordarer, te et a primis temporibus aetatis in republica esse versatum, et tuos magistratus in ipsa discrimina incidisse salutis, fortunarumque communium: et in hoc ipsum bellum [64] esse ingressum, non solum, uti victor, beatus; [65] sed etiam, ut, si ita accidisset, victus, sapiens esses. Deinde, cum studium tuum consumas in virorum fortium factis memoriae prodendis, considerare debes, nihil tibi esse committendum, quamobrem eorum, quos laudas, te non simillimum praebeas. Sed haec oratio magis esset apta ad illa tempora, quae jam effugisti. Nunc vero tantum te para ad haec nobiscum ferenda: quibus ego si quam medicinam invenirem, tibi quoque eandem traderem. Sed est unum perfugium, doctrina ac litterae, quibus semper usi sumus: quae secundis rebus delectationem modo habere videbantur, nunc vero etiam salutem. Sed, ut ad initium revertar, cave dubites, quin omnia de salute ac reditu tuo perfecta sint.

ARGUMENTUM. 13

Solatur Ligarium exsulem, eumque bene sperare jubet, ac, ut interea forti animo sit, hortatur. Scripta post Africanum bellum videtur.

CICERO LIGARIO.

Etsi tali tuo tempore me, aut consolandi, aut juvandi tui causa, scribere ad te aliquid pro nostra amicitia

64 *esse ingressum.*] Hic *te* desiderari potest: sed intelligi e superioribus potest; quamquam alia constructionis forma interjecta est.

65 *sed etiam, ut, si ita acc. victus, ut sapiens esses.*] Alterutrum *ut* delendum est. Delevi posterius, ut membrum hoc esset simile

oportebat: tamen adhuc id non feceram; quia neque lenire videbar oratione, neque levare posse dolorem tuum. Postea vero, quam magnam spem habere coepi, fore, ut te brevi tempore incolumem haberemus: facere non potui, quin tibi et sententiam et voluntatem declararem meam. Primum igitur scribam, quod intelligo et perspicio, non fore in te Caesarem duriorem. nam et res eum quotidie, et dies, [66] et opinio hominum, et, ut mihi videtur, etiam sua natura mitiorem facit: idque cum de reliquis sentio, tum de te etiam audio ex familiarissimis ejus: quibus ego ex eo tempore, quo primum ex Africa nuntius venit, supplicare una cum fratribus tuis non destiti. quorum quidem et virtus, et pietas, et amor in te singularis, et assidua et perpetua cura salutis tuae tantum proficit, ut nihil sit, quod non [67] ipsum Caesarem tributurum existimem. Sed si tardius fit, quam volumus; [68] magnis occupationibus ejus, a quo omnia petuntur, aditus ad eum difficiliores fuerunt: et simul Africanae causae iratior, diutius velle videtur eos habere sollicitos, [69] a quibus se putat diuturnioribus esse molestiis conflictatum. sed hoc ipsum intelligimus eum quotidie remissius et placatius ferre. Quare mihi crede, et memoriae manda, me tibi id affirmasse, te in istis molestiis diutius non futurum. [70] Quando,

priori: ubi est *uti victor*. mollior tamen auribus meis foret oratio, deleto priori. Pro posteriori *ut* edd. pr. habent *et*.

[66] *et opinio hominum*.] Alias existimatio hominum. nolet homines de se, ut crudeli, duro, implacabili viro opinari.

[67] *ipsum Caesarem*] *ipsum* additur, ut respondeat amicis ejus.

[68] *magnis occup.*] Excidisse puto *in* per literam *m*.

[69] *a quibus se - - conflictatum*.] Durior modus loquendi in verbo *conflictari*, cujus exemplum nullum aliud occurrit. *a quibus* int. quorum culpa.

[70] *Quando, quid s.*] Sic hic quoque libri mei: non *quum*.

quid sentirem, exposui: [71] quid velim tua causa, re potius, quam oratione, declarabo. [72] et, si tantum possem, quantum in ea republica, de qua ita sum meritus, ut tu existimas, posse debebam; ne tu quidem in istis incommodis esses. eadem enim. causa opes meas fregit, quae tuam salutem in discrimen adduxit. Sed tamen, quidquid imago veteris meae dignitatis, quidquid reliquiae gratiae valebunt; studium, consilium, opera, gratia, fides mea, nullo loco deerit tuis optimis fratribus. Tu fac habeas fortem animum, quem semper habuisti: primum ob eas causas, quas scripsi: deinde, quod ea de republica semper voluisti atque sensisti, [73] ut non modo secunda sperare debeas, sed etiam, si omnia adversa essent, tamen conscientia et factorum et consiliorum tuorum, quaecumque accidissent, fortissimo et maximo animo ferre deberes.

ARGUMENTUM. 14

Quae cum Caesare egerit de Ligarii restitutione, et quam spem salutis habeat, declarat: et ad laetitiam exhortatur.

CICERO LIGARIO.

Me scito [74] omnem laborem, omnem operam, curam, studium in tua salute consumere. nam cum te semper maxime dilexi, tum fratrum tuorum, quos

[71] *quid vellem - - declarabo.*] Scribe, *quid velim*: nam pendet a futuro *declarabo*: decepit librarios vel scriptura vetus *velem*, vel quod praecedit *sentirem*. et sequitur *possem*. In Gu. 2. ordo est, *re potius, quam oratione declarabo*. quem secutus sum.

[72] *et, si tantum p.*] Valde mihi verosimile est, Ciceronem scripsisse: *quodsi*: et esse initium novae periodi.

[73] *ut non modo cum sec.*] Sic (*cum*) ed. Grut. Graevius dedit *nunc*. quod in quibusdam libris est. Ms. meus et ed. Med. habent *ut non modo secunda*, etc. id verum est: itaque edidi.

[74] *omnem laborem*] *meum*, quod in vulgatis additum est, recte e duobus libris scr. delevit Graevius.

aeque atque te summa benivolentia sum complexus, singularis pietas, amorque fraternus, nullum me patitur officii erga te studiique munus aut tempus praetermittere. Sed quae faciam, fecerimque pro te, ex illorum te litteris, quam ex meis, malo cognoscere. Quid autem sperem, aut confidam, et exploratum habeam de salute tua, id tibi a me declarari volo. Nam [75] si quis est timidus in magnis periculosisque rebus, semperque magis adversos rerum exitus metuens, quam sperans secundos, is ego sum : et, si hoc vitium est, eo me non carere, confiteor. Ego idem tamen cum a. d. v. Kal. intercalares priores, rogatu fratrum tuorum, venissem mane ad Caesarem, atque omnem adeundi et conveniendi illius indignitatem et molestiam pertulissem : cum fratres et propinqui tui jacerent ad pedes, et ego essem locutus, quae causa, quae tuum tempus postulabat : non solum ex oratione Caesaris, quae sane mollis et liberalis fuit, sed etiam ex oculis et vultu, ex multis praeterea signis, quae facilius perspicere potui, quam scribere, hanc in opinionem discessi, ut mihi tua salus dubia non esset. Quamobrem fac animo magno fortique sis : et, si turbidissima sapienter ferebas, tranquilliora laete feras. Ego tamen tuis rebus sic adero, ut difficillimis, neque Caesari solum, sed etiam amicis ejus omnibus, quos mihi amicissimos esse cognovi, pro te, sicut adhuc feci, libentissime supplicabo. Vale.

[75] *si quis.*] Graevius e Mss. bonis *quisquam*, quod et in meo est. sed nil interest.

ARGUMENTUM. 15

Gratulationem, benivolentiam et officium continet.

CICERO BASILO, S.

Tibi gratulor: mihi gaudeo: te amo: tua tueor. a te amari, et quid agas, quidque agatur, certior fieri volo.

ARGUMENTUM. 16

Commemorata sua et patris amicitia, rogat, ut se absentem tueatur.

BITHYNICUS CICERONI, S.

Si mihi tecum non et multae et justae causae amicitiae privatim essent, repeterem initia amicitiae ex parentibus nostris: quod faciendum iis existimo, qui paternam amicitiam nullis ipsi officiis prosecuti sunt. Itaque contentus ero nostra ipsorum amicitia: cujus fiducia peto a te, ut absentem me, quibuscumque in rebus opus fuerit, tueare, [76] si nullum officium tuum apud me intermoriturum existimas. Vale.

ARGUMENTUM. 17

Respondet Bithynici cuidam epistolae, (non autem superiori,) qua ille, constituta republica, cum Cicerone se futurum promiserat, quod gratum sibi fore significat, et se ejus esse amantissimum confirmat.

M. CICERO BITHYNICO, S.

Cum ceterarum rerum causa cupio esse aliquando rempublicam constitutam: tum velim mihi credas

[76] *si nullum - - existimas.*] Ms. meus non male *existimes.*

[77] accedere, id etiam quo magis expetam, promissum tuum, quo in litteris uteris. Scribis enim, si ita sit, te mecum esse victurum. Gratissima mihi tua voluntas est: facisque nihil alienum necessitudine nostra, judiciisque patris tui de me, summi viri. Nam sic habeto, beneficiorum magnitudine eos, [78] qui temporibus valuerunt, conjunctiores tecum esse, quam me; necessitudine neminem. Quamobrem grata mihi est et memoria tua nostrae conjunctionis, et ejus etiam augendae voluntas.

18 ARGUMENTUM.

Quaestioni respondet ex lege de decurionibus. addit de bello Hispaniensi, de Leptae negotio, de Oratore suo, de Tulliola, et de Leptae junioris studiis consilium ac praeceptum.

CICERO LEPTAE.

[79] Simul accepi a Seleuco tuo litteras, statim quaesivi e Balbo per codicillos, [80] quid esset in lege. Rescripsit: eos, qui facerent praeconium, vetari esse in decurionibus: qui fecissent, non vetari. Quare bono animo sint et tui et mei familiares. neque enim erat ferendum, cum, qui hodie haruspicinam facerent, in

[77] *accedere id etiam.*] Graevius correxit *accidere* e Ms. suo et edd. quibusdam vett. quibus et Ms. meus consentit. male. nam relatio ad superius, *ceterarum rerum causa*, necessarium facit *accedere*. Sic judicavit etiam Dukerus ad Liv. X., 41. qui locum sic interpungit: *mihi accedere, id etiam quo magis expetam, promissum tuum*, etc. bene sane. Ms. Gu. 2. omittit *id etiam:* quod non displicet. Interea distinctionem Dukeri secutus sum.

[78] *q. t. valuerunt, aut valeant.*] Aut *valuerint* legendum, aut *valent*, quod Graevio placebat, estque in ed. Med. aut delendum omnino *aut valeant;* quod et ipsum Graevio non displicebat. Meus utique Ms. non habet. Hoc secutus sum: nam *valent* latet in *valuerunt*.

[79] *Simul.*] Ms. Gu. *simul ut*. In Gu. 2. m. s. adscripsit *ut*.

[80] *quid esset in lege*] quam Caesar redux ex Hispania ferre in animo habebat, et jam scripserat.

senatu Romae legerentur: eos, qui aliquando praeconium fecissent, in municipiis decuriones esse non licere. De Hispaniis novi nihil. magnum tamen exercitum Pompejum habere constat. Nam Caesar ipse [81] ad nos misit exemplum Paciaeci litterarum, in quo erat, [82] ipsas undecim esse legiones. scripserat etiam Messala Q. Salasso, P. Curtium, fratrem ejus, jussu Pompeji, inspectante exercitu, interfectum, quod consensisset cum Hispanis quibusdam, si in oppidum, nescio quod, Pompejus rei frumentariae causa venisset, eum comprehendere, ad Caesaremque deducere. De negotio tuo, quod sponsor es pro Pompejo; si Galba consponsor tuus redierit, homo in re familiari non parum diligens, non desinam cum illo communicare, si quid expediri possit: quod videbatur mihi ille confidere. Oratorem meum tantopere a te probari vehementer gaudeo. Mihi quidem sic persuadeo, me, quidquid habuerim judicii de dicendo, in illum librum contulisse. Qui si est talis, qualem tibi videri scribis, ego quoque aliquid sum: sin aliter, non recuso, quin, quantum de illo libro, tantumdem de mei judicii fama detrahatur. Leptam nostrum cupio delectari jam talibus scriptis. etsi abest maturitas aetatis, [83] jam

[81] *ac nos.*] Sic pro *vos* edidimus, ut Graevius, etiam Mss. nostris et edd pr. consentientibus: et sensum facit meliorem.

[82] *ipsas XI. esse legiones*] *ipsas* e Cod. Stewech. edidimus, quod et Graevio placebat, pro vulgato *illi* vel *illas*, ut est in plerisque libris, etiam Mss. nostris, edd. 1469. Rom. 1471. Med. etc. Saepe ex *ipse* factum *ille*, satis constat, praesertim cum *ipse* exquisitius dictum esset, ut h. l. ubi est pro *omnino*, *admodum*. Ac nescio, an et post in verbis, *quod videbatur ille mihi confidere*, *ipse* legendum sit. nam *ille* nimis languet post *non desinam cum illo communicare, si quid expediri possit*: suspicatusque antea sum, esse additum a glossatore.

[83] *jam tamen p.*] Addidi hic *jam*, quod Graevius addidit post *aures*, ubi mihi durius videtur. *Jam tamen* habet ed Med Ms. noster, ed. Rom. 1469. 1471. *jam enim*. In qua lectione punctum esse debet post *aetatis*. Gu. 1. omittit *tamen*, sed habet *jam*.

tamen personare aures ejus hujusmodi vocibus, non est inutile. Me Romae tenuit omnino Tulliae meae partus. Sed cum ea, quemadmodum spero, satis firma sit: teneor tamen, dum a Dolabellae procuratoribus exigam primam pensionem; et, mehercule, non tam sum peregrinator jam, quam solebam. aedificia mea me delectabant, et otium. [84] domus est, quae nulli villarum mearum cedat, otium omni desertissima regione majus. Itaque ne litterae quidem meae impediuntur; in quibus sine ulla interpellatione versor. Quare, ut arbitror, prius hic te nos, quam istic tu nos videbis. Lepta suavissimus ediscat Hesiodum: et habeat in ore,

Της δ' αρετης ιδρωτα.

19 ARGUMENTUM.

Cum Caesar ludos regionatim daturus esset, curationem eorum Lepta ambiebat, cui id Cicero dissuadet, diffisus, propter multitudinem intimorum impetrari posse.

CICERO LEPTAE, S. D.

Maculam officio functum esse gaudeo. ejus Falernum mihi semper idoneum visum est deversorio: si modo tecti satis est ad comitatum nostrum recipiendum. Ceteroqui mihi locus non displicet: nec ea re Petrinum tuum deseram. Nam et villa, et amoeni-

[84] *domus est.*] Hiare mihi hic visa semper est oratio. Puto addendum esse in principio *jam*, vel *nunc*. nam hoc opponitur praeterito. Dicit se fuisse ante peregrinatorem, qui libenter in agris vixerit: aedificiis suis, in praediis, delectatum fuisse et otio. Sequi ergo debet de praesenti: nunc illae causae abierunt, cum Romae habeam, propter quae peregrinabar: *jam domus est*, etc. Absorptum est *jam* a clausula verbi *otium*.

tas illa, commorationis est, non deversorii. [85] De curatione aliqua munerum regionum, cum Oppio locutus sum. nam Balbum, posteaquam tu es profectus, non vidi. tantis pedum doloribus afficitur, ut se conveniri nolit. Omnino de tota re, ut mihi videtur, sapientius faceres, si non curares. quod enim eo labore assequi vis, nullo modo assequere. tanta est enim intimorum multitudo, ut ex [86] iis aliquis potius effluat, quam novo sit aditus: praesertim qui nihil afferat, praeter operam; in qua ille se dediisse beneficium putabit, [87] (si modo id ipsum sciet,) non accepisse. Sed tamen aliquid videbimus, in quo sit species. aliter quidem non modo non appetendum, sed etiam fugiendum puto. Ego me Asturae diutius arbitror commoraturum, [88] quoad ille quandoque veniat. Vale.

[85] *De c. munerum regionum*] *regionum* est vera lectio, quam et habet Ms. meus. *ludi regionatim editi* sunt et apud Sueton. in Caes. 39. qui ipsi h. l. sunt intelligendi. miror illum locum hic fugisse viros doctos. Alii libri ut Gu. uterque *regiorum*.

[86] *iis aliquis potius effluat, quam.*] *Potius* non placet. Puto scribendum *citius*: quod est verbum in hac sententia legitimum, *potius* nequaquam.

[87] *si modo ipsum sciet.*] Hic puto addendum *id*, vel *hoc*, quod et quidam libri habent. Sed *id* magis placet. In Ms. nostro est *si modo id*, sine *ipsum*: quod est certe melius, quam *ipsum* sine *id*. Recepi *id*.

[88] *quoad ille quandoque veniat.*] Paullo durius: donec Caesar aliquando tandem veniat.

20 ARGUMENTUM.

Foranius exsul voluit Caesarianis ex Hispania venturis occurrere, ut, captata illorum gratia, facilius Caesari reconciliaretur: quod Cicero dissuadet, et manere jubet, ubi erat, quoad scire possit, quid agendum sit. Addit consolationem a communi calamitate et recti conscientia.

CICERO TORANIO, S.

Dederam triduo ante pueris Cn. Plancii litteras ad te. eo nunc ero brevior, teque, ut antea consolabar, hoc tempore monebo. Nihil puto tibi esse utilius, quam ibidem opperiri, quoad scire possis, quid tibi agendum sit. Nam praeter navigationis longae, et hiemalis, et minime portuosae periculum, quod vitaveris, ne illud quidem non quantivis, subito, cum certi aliquid audieris, te istinc posse proficisci. Nihil est praeterea, [89] cur advenientibus te offerre gestias. multa praeterea metuo, quae cum Cilone nostro communicavi. Quid multa? Loco opportuniore in his malis nullo esse potuisti: ex quo te, quocumque opus erit, facillime et expeditissime conferas. Quodsi recipiet ille se: ad tempus aderis. sin [90] (quoniam multa accidere possunt) aliqua res eum vel impediet, vel morabitur: tu ibi eris, ubi omnia scire possis. hoc mihi prorsus valde placet. De reliquo, ut te saepe per litteras hortatus sum, ita velim tibi

[89] *cur adventibus te off. g.*] Sic edidit Victorius, cum esset vulgo in edd. *advenientibus*, et vehementer defendit Gebhardus. me non tam offendit ille pluralis, cujus exemplum attulit Graevius, quam phrasis, *adventibus se offerre*. Ms. meus *adhuc mentibus*, quod ex *advenientibus* factum videtur. Gu. 1. totum *Nihil - - gestias* non habet. 2. *advenientibus*. Vetus restitui.

[90] *quum multa accidere possunt.*] Ms. noster et Gu. uterque *quoniam*, ut 1471 *quando* ed. Med. si *quum* verum est, scribendum *possint*. *quoniam* verum est.

persuadeas, te in hac causa nihil habere, quod tibi timendum sit, praeter communem casum civitatis: qui etsi est gravissimus, tamen ita viximus, et id aetatis jam sumus, ut omnia, quae non nostra culpa nobis accidant, fortiter ferre debeamus. Hic tui omnes valent, summaque pietate te desiderant, et diligunt, et colunt. Tu et cura ut valeas, et te istinc ne temere commoveas.

ARGUMENTUM. 21

Toranium consolatur ex suo exemplo, qui, cum antea idem quod ille sentiret, nihilque proficeret etiam rectis consiliis, moderate nunc ferat quae acciderant, ostendens, quantum levamen sit, recte vereque sensisse: monetque, ut nihil de rebus suis, praeterquam quod commune est, timeat.

CICERO TORANIO, S.

Etsi, cum haec ad te scribebam, aut appropinquare exitus hujus calamitosissimi belli, aut jam aliquid actum et confectum videbatur: tamen quotidie commemorabam, te unum in tanto exercitu mihi fuisse assensorem, et me tibi, solosque nos vidisse, quantum esset in eo bello mali, in quo, spe pacis exclusa, ipsa victoria futura esset acerbissima; quae aut interitum allatura esset, si victus esses, aut, si vicisses, [91] servitutem. Itaque ego, quem tum fortes illi viri et sapientes, Domitii et Lentuli, timidum esse dicebant: (eram plane: timebam enim, ne evenirent ea, quae acciderunt:) idem nunc nihil timeo, et ad omnem eventum paratus sum. Cum aliquid videbatur caveri posse, tum id negligi dolebam. nunc vero,

[91] *servitutem*] sc. ejus, in cujus partibus fuisses, propter potentiam nimiam, quam victoria consecutus esset.

eversis omnibus rebus, cum consilio profici nihil possit, una ratio videtur, quicquid evenerit, ferre moderate: praesertim, cum omnium rerum mors sit extremum, et mihi sim conscius, me, quoad licuerit, dignitati reipublicae consuluisse, [92] et, hac amissa, salutem retinere voluisse. Haec scripsi, non ut de me ipse dicerem, sed ut tu, qui conjunctissima fuisti mecum et sententia et voluntate, eadem cogitares. Magna enim consolatio est, cum recordare, etiamsi secus acciderit, te tamen recte vereque sensisse. Atque utinam liceat aliquando, aliquo reipublicae statu nos frui, inter nosque conferre sollicitudines nostras, quas pertulimus tum, cum timidi putabamur, quia dicebamus ea futura, quae facta sunt. De tuis rebus nihil esse, quod timeas, praeter universae reipublicae interitum, tibi confirmo: de me autem sic velim judices, quantum ego possim, me tibi, saluti tuae, liberisque tuis summo cum studio praesto semper futurum. Vale.

22 ARGUMENTUM.

Cn. Domitium, L. F. qui post pugnam in Thessalia ab armis recesserat, serius tamen quam Cicero, spe veniae impetrandae, venerat in Italiam; orat, ut cum reipub. jam satisfecerit, incolumitati suae consulat, et amicorum desiderium, quos belli casus eripuerat, aequo, saltim forti ferat animo. Scripta Caesare COS. III.

CICERO DOMITIO.

Non ea res me deterruit, quo minus, posteaquam in Italiam venisti, litteras ad te mitterem, quod tu ad me nullas miseras: sed quia, nec quid tibi pol-

[92] *et, hac amissa*] *et* delendum puto. nam valde languet, eo addito, oratio.

licerer, ipse egens rebus omnibus, nec, quid suaderem, cum mihimetipsi consilium deesset, nec quid consolationis afferrem in tantis malis, reperiebam. Haec quamquam nihilo meliora sunt, nunc etiam atque etiam multo desperatiora, tamen inanes esse meas litteras, quam nullas, malui. Ego, si te intelligerem plus conatum esse suscipere reipublicae causa muneris, quam [93] quantum praestare posses: tamen, quibuscumque rebus possem, ad eam conditionem te vivendi, quae daretur, quaeque esset, hortarer. Sed cum consilii tui, bene fortiterque suscepti, eum tibi finem statueris, quem ipsa fortuna terminum nostrarum contentionum esse voluisset: oro obtestorque te, pro vetere nostra conjunctione ac necessitudine, proque summa mea in te benivolentia, et tua in me pari, te ut nobis, parenti, conjugi, tuisque omnibus, quibus es fuistique semper carissimus, salvum conserves: incolumitati tuae, tuorumque, qui ex te pendent, consulas: quae didicisti, quaeque ad adolescentia pulcherrime a sapientissimis viris tradita, memoria et scientia comprehendisti, iis hoc tempore utare: quos conjunctos summa benivolentia plurimisque officiis amisisti, eorum desiderium, si non aequo animo, at forti feras. Ego, quid possim, nescio, vel potius me parum posse sentio: illud tamen tibi polliceor, me, quaecumque saluti dignitatique tuae conducere arbitrabor, tanto studio esse facturum, quanto semper tu et studio

[93] *quantum pr. potuisses.*] Sic omnes, quos vidi, libri. tamen correxi *posses.* nam hoc res et latinitas postulat. *potuisses* est vitium tirone latinitatis indignum. A Gu. 2. abest *suscipere*: si et *muneris* abesset, placeret.

et officio in meis rebus fuisti. Hanc meam voluntatem ad matrem tuam, optimam feminam, tuique amantissimam, detuli. Si quid ad me scripseris, ita faciam, ut te velle intellexero. Sin autem tu minus scripseris: ego tamen omnia, quae tibi utilia esse arbitrabor, summo studio diligenterque curabo. Vale.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM LIBER VII.

AD

M. MARIUM ET CETEROS.

ARGUMENTUM. 1

Ludos describit, a Pompejo secundo consulatu editos, quos quod Marius absens non spectaverit, eidem gratulatur. Se quoque hujus generis vanitatibus non capi, et inter ludos Caninii causam egisse narrat, cujus occasione dimissionem sibi ex foro optat, ut libere possit in villis et cum Mario vivere.

M. CICERO, S. D. M. MARIO.

Si te [1]dolor aliquis corporis, aut infirmitas valitudinis tuae tenuit, quo minus ad ludos venires; fortunae magis tribuo, quam sapientiae tuae: sin haec, quae ceteri mirantur, [2]contemnenda duxisti, et, cum per valitudinem posses, venire tamen noluisti; utrumque laetor, et sine dolore corporis te fuisse, et animo valuisse, cum ea, quae sine causa mirantur alii, neglexeris: modo, ut tibi constiterit fructus otii tui; quo quidem tibi perfrui mirifice licuit, cum esses in ista amoenitate paene solus relictus. Neque tamen dubito, quin tu ex illo cubiculo tuo, ex quo tibi Stabianum perforasti, et patefecisti Sejanum,

1 *dolor aliquis.*] Sic libri scr. et edd. pr. E Vaticano Victorius *aliqui*, quia rarius est. Ciceronis quidem tempore non sic dixere.

2 *cont. esse duxisti.*] Graevius tacite delevit *esse*. non displicet. Ego certe non dicam *contemnenda esse duxisti.*

per eos dies matutina tempora lectiunculis consumseris: cum illi interea, [3] qui te istic reliquerant, spectarent communes mimos [4] semisomni. Reliquas vero partes diei tu consumebas his delectationibus, quas tibi ipse ad arbitrium tuum compararas; nobis autem erant ea perpetienda, quae scilicet Sp. Maecius probavisset. Omnino, si quaeris, ludi apparatissimi: sed non tui stomachi. conjecturam enim facio de meo. Nam primum honoris causa in scenam redierant ii, quos ego honoris causa de scena [5] decessisse arbitrabar. Deliciae vero tuae, noster Aesopus, ejusmodi fuit, ut ei desinere per omnes homines liceret. Is jurare cum coepisset, vox cum defecit [6] in illo loco: SI SCIENS FALLO. Quid tibi ego alia narrem? nosti enim reliquos ludos: [7] qui ne id quidem leporis habuerunt, quod solent mediocres ludi. Apparatûs enim spectatio tollebat omnem hilaritatem: quo quidem apparatu non dubito, quin animo aequissimo carueris. Quid enim delectationis habent sexcenti muli in Clytaemnestra? aut in equo Trojano

[3] *qui te istic reliquerunt.*] Scribendum *reliquerant.* latinitas vera sic jubet. nam haec scripta sunt post ludos. Supra *relictus esses*, non *relictus sis.*

[4] *semisomni.*] Ms. noster et Gu. 1. *semisomnis*, nec hoc male. utraque forma utitur Cicero.

[5] *decessisse.*] Sic Mss. et edd. *Decesse*, quod est a Victorio e Ms. Vat. Non est Ciceronianum, sed poeticum; recteque deseruit Graevius.

[6] *in illo loco.*] Satis et usitatius erat *in illo.* *Loco* utique mihi de glossa suspectum est.

[7] *Quid? ne id q. leporis.* Hanc lectionem viri docti improbant. Rivius corrigebat *quid? quod ne*, etc. probante Lamb Gebh. etc. Ms. Graevii antiquus et alii duo *qui ne quidem leporis*, etc. quod ipse probat et delet *id* · putatque *leporis* esse pro *lepores.* male. nam in hoc verbo, cujus genitivus pluralis non desinit in *ium*, haec forma locum non habet Dedi *qui ne id quidem*, ut et Guilielmio atque Ursino placuit, et habet Gu. 1.

[8] craterarum tria millia? aut armatura varia peditatus et equitatus in aliqua pugna? quae popularem admirationem habuerunt; [9] delectationem tibi nullam attulissent. Quodsi tu per eos dies operam dedisti Protogeni tuo, dummodo is tibi quidvis potius, quam orationes meas legerit: nae tu haud paullo plus, quam quisquam nostrûm, delectationis habuisti. Non enim te puto Graecos, aut Oscos ludos [10] desiderare; praesertim cum Oscos ludos vel in senatu nostro spectare possis; Graecos ita non ames, ut ne ad villam quidem tuam via Graeca ire soleas. Nam quid ego te athletas putem desiderare, qui gladiatores contemseris? in quibus ipse Pompejus confitetur, se et operam et oleum perdidisse. Reliquae sunt venationes binae per dies quinque, magnificae, nemo negat. sed quae potest homini esse polito delectatio, cum aut homo imbecillus a valentissima bestia laniatur, aut praeclara bestia venabulo transverberatur? quae tamen, si videnda sunt, saepe vidisti: neque nos, qui haec spectavimus, quidquam novi vidimus. Extremus elephantorum dies fuit: in quo admiratio magna vulgi atque turbae, delectatio nulla exstitit, quin etiam misericordia quaedam consecuta est, atque opinio ejusmodi, esse quandam illi belluae [11] cum genere

[8] *craterarum.*] Probo Graevium corrigentem *cetrarum*: quid enim craterae in equo Trojano? armorum ille locus erat.

[9] *delectationem tibi.*] Efficacius foret *tibi del.*

[10] *desiderasse*] bene. Sed ita post scribendum esset *posses*, ut et Ms. noster habet, et post iterum *desiderasse*, non *desiderare*. Sed malui primo loco *desiderare* corrigere: ita *possis* manebit, quod et sequens *ames* postulat et ultimum *desiderare*. Denique pro *vestro senatu* dedi *nostro*, ut Graevius, quod et Ms. noster habet et edd. pr. Graevius tamen malit utrumque deleri.

[11] *cum g. hum. societatem*] i. e. non modo similitudinem, sed etiam συμπαθειαν, de re v. Plinius H. N. VIII, 7.

humano societatem. His ego tamen diebus, ludis scenicis, ne forte videar tibi non modo beatus, sed liber omnino fuisse, dirupi me paene in judicio Galli Caninii, familiaris tui. Quodsi tam facilem populum haberem, quam Aesopus habuit: libenter mehercule artem desinerem, tecumque, et cum similibus nostri viverem. Nam me cum antea taedebat, cum et aetas et ambitio me hortabantur, et licebat denique, quem nolebam, non defendere: tum vero hoc tempore vita nulla est. Neque enim fructum ullum laboris ex his exspecto: et cogor nonnumquam homines non optime de me meritos, rogatu eorum, qui bene meriti sunt, defendere. Itaque quaero causas omnes aliquando vivendi arbitratu meo; teque, et istam rationem otii tui, et laudo vehementer, et probo: quodque nos minus intervisis, hoc fero animo aequiore, quod, si Romae esses, tamen neque nos lepore tuo, neque te (si qui est in me) meo frui liceret, propter molestissimas occupationes meas; quibus si me relaxaro, (nam, ut plane exsolvam, non postulo,) te ipsum, [11] qui multos annos nihil aliud commentaris, docebo profecto, quid sit humaniter vivere. [12] Tu mihi modo istam imbecillitatem valitudinis tuae sustenta et tuere, ut facis, ut nostras villas obire, et mecum simul lecticula concursare possis. Haec ad te pluribus verbis scripsi, quam soleo, non otii abundantia, sed amoris erga te, quod me quadam epistola

[11] *qui multos annos*, etc.] Vulg. *qui. id.* abest *id* libris bonis, Ms. meo et edd. pr. quorum plures habent *quod n. a. c.* ut Mss. Gu. omiserunt et Graevius.

[12] *Tu mihi istam*] *mihi* est a Gebhardo e Mss. duobus, quibus consentit Gu. 2. positum pro vulgato *modo*, quod reposuit Graevius. *Mihi* sane elegantius est, quam ut librarii aut glossatoris sit. Ms. meus habet utrumque: *Tu mihi modo:* quod praetuli.

subinvitaras, si memoria tenes, ut ad te aliquid hujusmodi scriberem, quo minus te praetermisisse ludos poeniteret. Quod si assecutus sum, gaudeo: sin minus, hoc me tamen consolor, quod posthac ad ludos venies, nosque vises; neque in epistolis relinques meis spem aliquam delectationis tuae Vale.

ARGUMENTUM. 2

Emtionis negotium, sibi mandatum, post jocos (nam et ipse inter heredes bonorum erat, quae emi volebat Marius,) diligenter se curaturum dicit. Deinde respondet gratulationi de Planco Bursa, qui, Cicerone accusante, damnatus fuerat, quo judicio quantum laetetur, significat, et Marium quoque gaudere jubet.

M. T. C. M. MARIO, S. D.

MANDATUM tuum curabo diligenter. Sed homo acutus ei mandasti potissimum, cui expediret, illud vaenire quam plurimo. Sed eo vidisti multum, quod praefinisti, quo ne pluris emerem. Quod si mihi permisisses; qui meus amor in te est; confecissem cum coheredibus: nunc, quam tuum pretium novi, [13] licitatorem potius ponam, quam illud minoris vaeneat. Sed de joco satis est. Tuum negotium agam, sicuti debeo, diligenter. [14] De Bursa, te gaudere certo scio: sed nimis verecunde mihi gratularis. Putas enim, ut scribis, propter hominis sordes, minus me magnam illam laetitiam putare. Credas mihi

[13] *in licitatorem p.-ponam.*] Sic cum Victorio edidit Gruterus. Sed *in* latinitas non fert, et abest Ms. meo, Gu. et edd. pr. nonnullis, nam ed. 1471. habet, item aliae, sed *in licitationem* Itaque cum Graevio delevimus. Pro *ponam* Graevius dedit *apponam*, et esse ait in edd. vett. In meis non est. etsi *apponere* in hac re usitatius est: tamen et *ponere* a Cicerone sic dicitur. Exempla v. in Clave. Citius autem *ponere* mutetur in *apponere*, quam hoc in illud.

[14] *De Bursa*] qui accusatus de vi, damnatus est, quamquam favente ei et contra nitente Pompejo.

velim, magis me judicio hoc, quam morte inimici laetatum. Primum enim judicio malo, quam gladio; deinde [15] gloria potius amici, quam calamitate. In primisque me delectavit, tantum studium bonorum in me exstitisse contra incredibilem contentionem clarissimi et potentissimi viri. Postremo; (vix verisimile fortasse videatur;) oderam multo pejus hunc, quam illum ipsum Clodium. Illum enim oppugnaram: hunc defenderam. Et ille, cum omnis respublica in meo capite [16] discrimen esset habitura, magnum quiddam spectavit; nec sua sponte, sed eorum auxilio, qui me stante stare non poterant: hic simiolus, animi causa, me, in quem inveheretur, delegerat; persuaseratque nonnullis invidis meis, se in me emissarium semper fore. Quamobrem valde jubeo gaudere te. magna res gesta est. numquam ulli fortiores cives fuerunt, quam qui ausi sunt eum contra tantas opes ejus, a quo ipsi lecti judices erant, condemnare. Quod fecissent numquam, nisi iis dolori meus fuisset dolor. Nos hic [17] multitudine et celebritate judiciorum, et novis legibus ita distinemur, ut quotidie vota faciamus, ne intercaletur, ut quam primum te videre possimus.

[15] *gloria potius amici, quam calamitate.*] Quod praecedit, pertinet ad Clodium: malle se dicit inimicos suos poenas dare per judicium, quam per mortem: itaque se magis laetari Bursae exilio, quam Clodii morte: hoc ad Milonem, qui accusaverat Bursam. Illius igitur se, ait, gloria ex illo judicio magis laetari, quam Bursae calamitate, i. e. exilio. Hic est sensus loci, quem interpretes non sunt assecuti.

[16] *discrimen esset habitura.*] Lambinus correxit *aditura* e Ms. vet. ut ait. bene, certe eleganter, et e consuetudine latina.

[17] *in m. et celebritate judiciorum.*] Delevi *in*, quod Victorius addidit e Ms Vat. Est et in Gu. 1. sed altero et meo abest. *distineri* nusquam cum *in* dicitur. ortum est in quibusdam libris e prima litera verbi sequentis, ut alibi.

ARGUMENTUM. 3

Ut discessum suum civili bello post pugnam Pharsalicam excusaret, quem vituperatores reprehendebant; totam causam belli recenset, ut appareat, quibus adductus rationibus a continuando bello abstinuerit. Scripta post bellum Africanum.

M. CICERO M. MARIO S. D.

Persaepe mihi cogitanti de communibus miseriis, in quibus tot annos versamur, et (ut video) versabimur, solet in mentem venire illius temporis, quo proxime fuimus una: quin etiam ipsum diem memoria teneo. Nam a. d. III. Idus Majas, Lentulo et Marcello consulibus, cum in Pompejanum vesperi venissem, tu mihi sollicito animo praesto fuisti. Sollicitum autem te habebat cogitatio tum officii, tum etiam periculi mei. Si manerem in Italia, verebare, ne officio deessem: si proficiscerer ad bellum, periculum te meum commovebat. Quo tempora vidisti profecto me quoque ita conturbatum, ut non explicarem, quid esset optimum factu. pudori tamen malui famaeque cedere, quam salutis meae rationem ducere. Cujus me mei facti poenituit, non tam propter periculum meum, quam propter vitia multa, quae ibi offendi, quo veneram. Primum neque magnas copias, neque bellicosas: deinde, extra ducem, paucosque praeterea, (de principibus loquor,) reliqui primum in ipso bello rapaces, deinde in oratione ita crudeles, ut ipsam victoriam horrerem: maximum autem aes alienum amplissimorum virorum. Quid quaeris? nihil boni, praeter causam. Quae cum vidissem; desperans victoriam, primum coepi suadere pacem, cujus fueram semper auctor: deinde, cum ab ea sententia Pompejus valde

abhorreret, suadere institui, ut bellum duceret. Hoc interdum probabat, et in ea sententia videbatur fore, et fuisset fortasse, nisi [18] quadam ex pugna coepisset suis militibus confidere. Ex eo tempore vir ille summus, [19] nullus imperator fuit. Signa, tirone et collectitio exercitu, cum legionibus robustissimis contulit. victus, turpissime amissis etiam castris, solus fugit. Hunc ego belli mihi finem feci: nec putavi, cum integri pares non fuissemus, fractos superiores fore. Discessi ab eo bello, in quo aut in acie cadendum fuit, aut in aliquas insidias incidendum, aut deveniendum in victoris manus, aut ad Jubam confugiendum, aut capiendus tamquam exsilio locus, aut consciscenda mors voluntaria. Certe nihil fuit praeterea, si te victori nolles, aut non auderes committere. Ex omnibus autem iis, quae dixi, incommodis, nihil tolerabilius exsilio, praesertim innocenti: ubi nulla adjuncta est turpitudo: addo etiam, cum ea urbe careas, in qua nihil sit, quod videre possis sine dolore. Ego cum meis (si quidquam nunc cujusquam est) etiam in meis esse malui. Quae acciderunt, omnia dixi futura. Veni domum, non quo optima vivendi conditio esset: sed tamen, si esset aliqua forma reipublicae, tamquam in patria ut essem: si nulla, tamquam in exsilio. Mortem mihi cur consciscerem, causa nulla visa est; [20] cur optarem, multae. Vetus est enim, *ubi non sis qui fueris, non esse cur velis vivere.* Sed

[18] *quadam ex pugna*] ad Dyrrhachium, de qua v. Caesar B. C. III, 45.

[19] *nullus imp. fuit.*] Cum ipse dixisset; post illam victoriolam, se imperatorem non fore, nisi Caesarem oppressisset. ibid. 45.

[20] *cur optarem, multae causae.*] *Causae* sine dubio est a glossatore, frigetque valde. quia abest a libris quibusdam, delevi.

tamen vacare culpa, magnum est solatium: praesertim cum habeam duas res, quibus me sustentem; optimarum artium scientiam, et maximarum rerum gloriam: quarum altera mihi vivo numquam eripietur; altera ne mortuo quidem. Haec ad te scripsi verbosius, et tibi molestus fui, quod te cum mei, tum reipublicae cognovi amantissimum. Notum tibi omne meum consilium esse volui, ut primum scires, me numquam voluisse plus quemquam posse, quam universam rempublicam. Postea autem, quam alicujus culpa tantum valeret unus, [21] ut obsisti non posset, me voluisse pacem. amisso exercitu, et eo duce, in quo spes fuerat uno, me voluisse etiam reliquis omnibus; postquam non potuerim, [22] mihi ipsi finem fecisse belli: nunc autem, si haec civitas est, civem esse me; si non, exsulem esse non incommodiore loco, quam [23] si Rhodum, aut Mitylenas contulissem. Haec tecum coram malueram: sed quia longius fiebat, volui per litteras eadem; [24] ut haberes, quod diceres, si quando in vituperatores meos incidisses. Sunt enim, qui, cum meus interitus nihil fuerit reipublicae profuturus, criminis loco putent esse, quod

[21] *ut obsisti non posset*] int. ei, propter potentiam, quam culpa Pompeji consecutus erat, nec impediri adeo, quo minus ea ipsi tribuerentur, quae vellet. Graevius malebat *sisti*, sensu illo exquisitiori ap. Livium, (v. Clav. in *sistere*.) ut ad rempublicam pertineret. Sed ille sensus est h. l. alienus. Cicero voluit pacem, quia videbat, Caesarem vi consecuturum, quae vellet, frustra repugnante Pompejo, qui ei viribus par non esset.

[22] *mihi ipsi*.] Hic Graevius verum vidit, praetulitque *mihi ipsi*, vulgato ante *mihi ipse*, quod dupliciter vitiosum est, primum quia constructio requireret *ipsum*, (quod Graevium movit,) si diversi casus esse deberent; secundo, quia est in oppositione, *reliquis - - mihi ipsi*.

[23] *si Rhodum aut M.*] Post *Rhodum* excidisse puto *me*. Sic est in Gu.

[24] *ut haberes quid diceres.*] Hic quoque *quod* scribendum est. In libris scr. est *qd.* id utroque modo legi potest.

vivam. Quibus ego certo scio non videri satis multos perisse: qui, si me audissent, quamvis iniqua pace, honeste tamen viverent. Armis enim inferiores, non causa fuissent. Habes epistolam verbosiorem fortasse, quam velles. quod tibi ita videri putabo, nisi mihi longiorem remiseris. Ego, si, quae volo, expediero, brevi tempore te, ut spero, videbo.

4 ARGUMENTUM.

Praemonet Marium de adventu suo in Pompejanum. Eodem anno.

M. T. C. M. MARIO, S. D.

A. D. IX. Kal. in Cumanum veni cum Libone tuo, vel nostro potius. in Pompejanum statim cogito. sed faciam ante te certiorem. Te cum semper valere cupio, tum certe, dum hic sumus. [26] Vides enim, quanto post una futuri simus. Quare, [27] si quod constitutum cum podagra habes, fac ut in alium diem differas. Cura igitur, ut valeas: et me hoc biduo aut triduo exspecta.

[25] *A. d. ix. Kal.*] nomen mensis non est additum, quia mensis ille nondum exierat, quo venerat in Cumanum.

[26] *Vides - - simus.*] Haec delevit Graevius auctore Ms. Pal. et suo optimo, quod non haberent commodum sensum, judice Manutio: nempe, quia non consentirent ultimis: *me hoc biduo aut triduo exspecta.* Sed haec me non movent. Sensus est: opto, ut tu bene valeas, quam diu in his locis erimus ut frequenter una esse et frui consuetudine nostra possimus. Ratio est, quia posthaec longo tempore non dabitur facultas talis consuetudinis nostrae. Ei rei non repugnant ultima.

[27] *si quod constitutum habes.*] Si *quod* verum est, *constitutum* substantive accipiendum, ut in jure dictum est: in quam rem locus classicus est Top. 12. v. Clav. Sed alii libri et edd. pr. habent *quid.* varietas est e compendio *qd.* Praefero tamen *quod*, ut *constitutum* sit substantive dictum; propter illud *differ in alium diem.*

ARGUMENTUM. 5

C. Trebatium Testam, jurisconsultum, familiarem suum, Caesari Galliarum proconsuli, diligentissime commendat.

CICERO CAESARI IMPER. S. D.

VIDE, quam mihi persuaserim, [23] te esse alterum me, non modo in his rebus, quae ad me ipsum, sed etiam in iis, quae ad meos pertinent. C. Trebatium cogitaram, quocumque exirem, mecum ducere, ut eum, meis omnibus studiis, beneficiis quam ornatissimum, domum reducerem. Sed posteaquam et Pompeji commoratio diuturnior erat, quam putaram; et mea quaedam tibi non ignota dubitatio, aut impedire profectionem meam videbatur, aut certe tardare: vide, quid mihi sumserim. Coepi velle, ea Trebatium exspectare a te, quae sperasset a me. Neque mehercule minus ei prolixe de tua voluntate promisi, quam eram solitus de mea polliceri. Casus vero mirificus quidam intervenit, quasi vel testis opinionis meae, vel sponsor humanitatis tuae. Nam cum de hoc ipso Trebatio cum Balbo nostro loquerer accuratius domi meae, litterae mihi dantur a te: quibus in extremis scriptum erat, *M. Orfium, quem mihi commendas, vel regem Galliae faciam,* [29] *vel hunc Leptae delega. Si vis tu, ad me alium mitte, quem ornem.* Sustulimus manus, et ego, et Balbus. tanta fuit opportunitas, ut

[23] *te me esse alt.*] malim sic: *te esse me alterum*, ut hinc laudat Nizolius, vel potius *alterum me* Nam forma propria est *ille est alter ego*: sic ad Att. III, 15. *deinde te, quasi alterum me.* item ad Brut. II. *ad te tamquam alterum me proficiscens.* et sic semper. Itaque sic edidi.

[29] *vel hunc Leptae delega. Si vis tu.*] Distinctio est hic vitiosa. debet esse sic: *h. L. delega: et si vis tu, ad m.* etc. mirabiliter hic libri variant et edd.

illud nescio quod, non fortuitum, sed divinum videretur. Mitto igitur ad te Trebatium, atque ita mitto, ut initio mea sponte, post autem invitatu tuo mittendum duxerim. Hunc, mi Caesar, sic velim omni tua comitate complectare, ut omnia, quae per me possis adduci, ut in meos conferre velis, in unum hunc conferas. De quo tibi homine haec spondeo non illo vetere verbo meo, quod, cum ad te de Milone scripsissem, jure lusisti. sed more Romano, quo modo homines non inepti loquuntur; probiorem hominem, meliorem virum, pudentiorem esse neminem. Accedit etiam, quod familiam ducit in jure civili, singularis memoria, summa scientia. Huic ego neque tribunatum, neque praefecturam, neque ullius beneficii certum nomen peto: benivolentiam tuam et liberalitatem peto: neque impedio, quo minus, si tibi ita placuerit, etiam hisce eum ornes gloriolae insignibus. totum denique hominem tibi ita trado de manu (ut ajunt,) in manum tuam istam, et victoria et fide praestantem. [30] Simus enim putidiusculi: quamquam per te vix licet: verum, ut video, licebit. Cura, ut valeas, et me, ut amas, ama.

[30] *Simus putidiusculi, quam.*] Hic soleo ridere Criticos, qui vitium non viderunt, *putidiusculi* sensu comparativo acceperunt: unde et in libris quibusdam omissum est *vix*. Sed id est contra latinitatem, sicut *brevinscule* non est brevius, sed breviter per diminutivum. Pro *quam* legi debet *quamquam*, quae sequuntur *verum, ut video, licebit*, necessariam faciunt correctionem nostram. In libris antiquis *quam* scriptum modo fuit, sed ut bis legeretur, sensu monente. Res est evidens. itaque sic correxi.

ARGUMENTUM. 6

Trebatium desiderium urbis impatienter ferentem, hortatur ut maneat in provincia, laboretque, ut consequatur, cujus causa profectus fuerat.

CICERO TREBATIO S. D.

In omnibus meis epistolis, quas ad Caesarem, aut ad Balbum mitto, legitima quaedam est accessio commendationis tuae, nec ea vulgaris, sed cum aliquo insigni indicio meae erga te benivolentiae. Tu modo ineptias istas, et desideria urbis et urbanitatis depone: et, quo consilio profectus es, id assiduitate et virtute consequere. Hoc tibi tam ignoscemus nos amici, quam ignoverunt Medeae, quae Corinthum *arcem altam habebant matronae opulentae, optimates:* quibus illa manibus gypsatissimis persuasit, ne sibi vitio illae verterent, quod abesset a patria. [31] „*Nam multi suam rem bene gessere, et publicam, patria procul. Multi, qui domi actatem agerent, propterea sunt improbati.*" Quo in numero tu certe fuisses, nisi te extrusissemus. Sed plura scribemus alias. Tu, qui ceteris cavere didicisti, in Britannia ne ab essedariis decipiaris, caveto: et, [32] quando Medeam agere coepi, illud semper memento, „*Qui ipse sibi sapiens prodesse non quit, nequidquam sapit.*" Cura ut valeas.

[31] *Nam multi*, etc.] Hoc versus alii aliter fingunt ac digerunt. Non est tanti: nec aliquid certi.

[32] *quando M. agere coepi.*] Sic Mss. et edd. vett. recentiores quaedam *quum*. Hic et Graevius *quando* pro *quum* dedit. Cur ergo non et alibi, locis similibus?

7 ARGUMENTUM.

Studium suum in commendando significat, monet ut Caesari operam det, ab eoque exspectet omnia.

CICERO TREBATIO.

Ego te commendare non desisto: sed, quid proficiam, ex te scire cupio. Spem maximam habeo in Balbo: ad quem de te diligentissime et saepissime scribo. Illud soleo mirari, non me toties accipere tuas litteras, quoties a Quinto mihi fratre afferantur. In Britannia nihil esse audio neque auri, neque argenti. Id si ita est, essedum aliquod suadeo capias, et ad nos quam primum recurras. Sin autem sine Britannia tamen assequi, quod volumus, possumus; perfice, ut sis in familiaribus Caesaris. multum te in eo frater adjuvabit meus, multum Balbus: sed, mihi crede, tuus pudor et labor plurimum. Imperatorem liberalissimum, aetatem opportunissimam, commendationem certe singularem habes: ut tibi unum timendum sit, ne ipse tibi defuisse videare.

8 ARGUMENTUM.

Ex Caesaris litteris et sua responsione narrat; et modeste reprehendit Trebatium, quod tribunatum recusaverit.

CICERO TREBATIO.

Scripsit ad me Caesar perhumaniter, nondum te sibi satis esse familiarem propter occupationes suas, [33] sed certo fore. Cui quidem ego rescripsi, quam mihi gratum esset futurum, si quam plurimum in te

[33] *sed certo fore.*] Sic correxi vulgatum *certe*, ut alibi.

studii, officii, liberalitatis suae contulisset. Sed ex tuis litteris cognovi praeproperam festinationem tuam: et simul sum admiratus, cur tribunatus commoda, demto praesertim labore militiae, contemseris. Querar cum Vacerra et Manilio: nam Cornelio nihil audeo dicere, cujus tu periculo stultus es, quum te ab eo sapere didicisse profiteris. Quin tu urges istam occasionem et facultatem, qua melior numquam reperietur? Quod scribis de illo Preciano jureconsulto; ego te ei non desino commendare. scribit enim ipse mihi, te sibi gratias agere debere. De eo quid sit, cura, ut sciam. Ego vestras litteras Britannicas exspecto. Vale.

ARGUMENTUM. 9

Litterarum officium a Trebatio requirit: monet ne reditum in urbem praepropere cupiat.

M. CICERO TREBATIO.

Jamdiu ignoro, quid agas. nihil enim scribis: neque ego ad te his duobus mensibus scripseram. quia cum Quinto, fratre meo, non eras, quo mitterem, aut cui darem, nesciebam. Cupio scire quid agas, et ubi sis hiematurus. Equidem velim cum Caesare: sed ad eum [34] propter ejus occupationes nihil sum ausus scribere. ad Balbum tamen scripsi. Tu deesse tibi noli. *serius potius ad nos, dum plenior.* Quod huc properes, nihil est, praesertim Battara mortuo. sed tibi consilium non deest. Quid constitueris, cupio

[34] *propter ejus occupationes.*] In Mss. fere deest verbum *occupationes*, ut et in meo. Sed est in Gu. 1. in 2. inter versus additum m. s. et in edd. pr. extat. Itaque restituere omissum a recentioribus non dubitavi. Et vix intelligi aliud quid potest.

scire. [35] Cn. Octavius an Cn. Cornelius quidam est, tuus familiaris, summo genere natus, terrae filius. is me, quia scit tuum familiarem esse, crebro ad coenam invitat. adhuc non potuit perducere: sed mihi tamen gratum est. Vale.

10 ARGUMENTUM.

Per jocum agitat, quod scripserat Trebatius, se Caesari valde jurisconsultum videri: et timiditatis arguit, qui in Britanniam navigare recusaverit: et ut de fructu commendationis ad Caesarem, et omnibus rebus suis scribat plura, admonet.

M. CICERO S. D. TREBATIO.

Legi tuas litteras: ex quibus intellexi, te Caesari nostro valde jureconsultum videri. Est quod gaudeas, te in ista loca venisse, ubi aliquid sapere viderere. Quodsi in Britanniam quoque profectus esses: profecto nemo in illa tanta insula peritior te fuisset. Verumtamen (rideamus, licet: sum enim a te invitatus;) subinvideo tibi, ultro te etiam arcessitum ab eo, ad quem ceteri, non propter superbiam ejus, sed propter occupationem, adspirare non possunt. Sed tu in ista epistola nihil mihi scripsisti de tuis rebus: quae mehercule mihi non minori curae sunt, quam meae. Valde metuo, ne frigeas in hibernis. quamobrem camino luculento utendum censeo: idem Mucio et Manilio placebat: praesertim qui sagis non abundares. quamquam vos nunc istic satis calere audio.

[35] *Cn. Oct. quidem*] *quidem* quid hic sit, nemo dixerit. Scribendum est *quidam*. Ed. Rom. etiam addit *est*: et id *quidam* postulat, idque recepi. si quis malit *is* delere, ut natum e clausula verbi *filius*, non nimis repugnem. nam profecto in vulgata non bene redundat. Sed est forma perpetua Ciceronis in narrando: *hic est. is*, etc.

quo quidem nuntio valde mehercule de te timueram. Sed tu in re militari multo es cautior, quam in advocationibus; qui neque in Oceano natare volueris, studiosissimus homo natandi, neque spectare essedarios, quem antea ne Andabatam quidem defraudare poteramus. Sed jam satis jocati sumus. Ego de te ad Caesarem quam diligenter scripserim, tute scis; quam saepe, ego. Sed mehercule jam intermiseram, ne viderer liberalissimi hominis meique amantissimi voluntati erga me diffidere. Sed tamen his litteris, quas proxime dedi, putavi esse hominem commonendum. id feci. quid profecerim, facias me velim certiorem: et simul de toto statu tuo consiliisque omnibus. Scire enim cupio, quid agas, quid exspectes, quam longum istum tuum discessum a nobis futurum putes. Sic enim tibi persuadeas velim, unum mihi esse solatium, quare facilius possim pati, te esse sine nobis, si tibi esse id emolumento sciam: sin autem id non est; nihil duobus nobis est stultius: me, qui te non Romam attraham; te, qui non huc advoles. Una mehercule nostra vel severa, vel jocosa congressio, pluris erit, quam [36] non modo hostes, sed etiam fratres nostri Aedui. Quare omnibus de rebus fac ut quam primum sciam. aut consolando, aut consilio, aut re juvero.

[36] *non modo hostes, sed e. fratres Aedui.*] Nempe tum in Aeduis cum Caesare erat. Ait, si maxime Aedui se fratres, fideles socios, ut olim, propter quod fratres appellati sunt, praestarent, tamen melior esset tua commoratio apud nos: quanto magis nunc, cum se hostes praebent.

11 ARGUMENTUM.

Jocatur primum de interregnis: deinde suadet, si e re sua sit, maneat apud Caesarem: sin minus, Romam se recipiat.

CICERO TREBATIO.

Nisi ante Roma profectus esses, nunc eam certe relinqueres. [37] Quis enim, tot interregnis, jureconsultum desiderat? Ego omnibus, unde petitur, hoc consilii dederim, ut a singulis interregibus binas advocationes postulent. Satisne tibi videor abs te jus civile didicisse? Sed heus tu, quid agis? ecquid fit? video enim, te jam jocari per litteras. Haec signa meliora sunt, [38] quam in meo Tusculano. Sed quid sit, scire cupio. Consuli quidem te a Caesare scribis: sed ego tibi ab illo consuli mallem. quod si aut fit, aut futurum putas; perfer istam militiam, et permane: ego enim desiderium tui, spe tuorum commodorum consolabor: sin autem ista sunt inaniora; recipe te ad nos. Nam aut erit hic aliquid aliquando: aut, si minus, una mehercule collocutio nostra pluris erit, quam omnes Samarobrivae. Denique, si cito te retuleris; sermo nullus erit: [39] si diutius frustra abfueris; non modo Laberium, sed etiam sodalem nostrum Valerium pertimesco. Mira enim persona induci potest Britannici jureconsulti. Haec ego non rideo,

[37] *Quis t. i. JCtum desiderat?*] Forte scribendum *desideret?* nempe quia nullo opus, cum per interregna non sint judicia.

[38] *quam in meo Tusculano.*] Ludit in magnitudinem pecuniae, quae pro iis signis data erat. v. infr. ep. 23.

[39] *si diutius.*] Scr. *sin.* Valerium intelligo JCtum, ad quem est epistola ult. h. l. nempe et ipsum facetum fuisse, videtur ex illa epistola apparere, aut ludit in eum, ut non magnum JCtum. Sensus igitur videtur: etiam Valerius, etsi mediocris ipse homo, tamen in te jocabitur et te ridebit.

quamvis tu rideas: sed de re severissima tecum, ut soleo, jocor. Remoto joco, tibi hoc amicissimo animo praecipio, ut, si istic mea commendatione tuam dignitatem obtinebis, perferas nostri desiderium, [40] honestatem et facultates tuas augeas. sin autem ista frigebunt, recipias te ad nos. Omnia tamen, quae vis, et tua virtute profecto, et nostro summo erga te studio consequere.

ARGUMENTUM. 12

Per jocum exagitat Epicureos, et ipsum Trebatium, quem Epicureum factum esse Pansa narraverat.

CICERO TREBATIO.

Mirabar, quid esset, quod tu mihi litteras mittere intermisisses. Indicavit mihi Pansa meus, Epicureum te esse factum. O castra praeclara! Quid tu fecisses, [41] si te Tarentum, et non Samarobrivam misissem? Jam tum mihi non placebas, cum idem intuebare, quod et [42] Titius familiaris meus. Sed quonam modo jus civile defendes, [43] cum omnia tua causa facias, non civium? Ubi porro illa erit formula fiduciae, *ut inter bonos bene agier oportet?* [44] Quis enim est, qui facit

[40] *honestatem*] int. laudem JCti boni et egregii.

[41] *si te Tar. et non Sam.*] *et* h. l. friget, videturque delendum.

[42] *Titius.*] Lectio hujus nominis incerta est. Graevius dedit *Sejus*, quod in pluribus libris est. In meo est *Canus*, in alio *Cajus*, unde Corradus conjiciebat *Catius*, qui Epicureus fuit: quod tamen non sufficit. nam eum Ciceronis familiarem fuisse, vix credam.

[43] *cum omnia t. c. facias?*] Alii melius, ut opinor, *facies*, ut noster. Ego tamen malim *facis*, ut correxerat aliquis in ed. 1471. erasa litera *a*.

[44] *Quis enim est, qui.*] Sic fere Mss. edd. pr. Una Rom. addit *bonus*, quod in vulgato intelligendum est. id addidit dein iterum P.

nihil, nisi sua causa? Quod jus statues COMMUNI DIVIDUNDO, cum commune nihil possit esse apud eos, qui omnia voluptate sua metiuntur? Quomodo autem tibi placebit, JOVEM LAPIDEM jurare, [45] cum scias, Jovem iratum esse nemini posse? Quid porro fiet populo Ulubrano, si statueris, πολιτευεσθαι non oportere? Quare si plane a nobis deficis, moleste fero: sin Pansae assentari commodum est, ignosco. modo scribe aliquando ad nos, quid agas; et a nobis quid fieri, aut curari velis.

13 ARGUMENTUM.

Intermissi litterarum officii excusationem adfert, quam non accipiente Trebatio, liberius pro more jocatur.

M. CICERO S. D. TREBATIO.

ADEONE me injustum esse existimasti, ut tibi irascerer, quod parum mihi constans et nimium cupidus decedendi viderere, ob eamque causam me arbitrarere litteras ad te jamdiu non misisse? Mihi perturbatio animi tui, quam primis litteris perspiciebam, molestiam attulit. Neque alia ulla fuit causa intermissionis epistolarum, nisi quod, ubi esses, plane nesciebam. Hic tu me etiam insimulas, nec satisfactionem meam accipis. Audi, Testa mi. Utrum superbiorem te pecunia facit, an quod te imperator consulit? Moriar, ni, quae tua gloria est, puto te malle a Caesare consuli, quam inaurari. Si vero utrum-

Manutius a. 1540. unde in alias omnes fluxit postea: rursus ejecit Gebhardus. mihi tamen paullo durior haec ellipsis in hac forma loquendi videtur.

[45] *cum scias.*] Quomodo sciebat? aut quomodo hoc Cicero poterat dicere? An *sciscas*? malim *statuas*.

que est: quis te feret, praeter me, qui omnia ferre possum? Sed, ut ad rem redeam, te istic invitum non esse, vehementer gaudeo: et, ut illud erat molestum, sic hoc est jucundum. Tantum metuo, ne artificium tuum tibi parum prosit. [46] Nam, ita audio, istic

> Non ex jure manum consertum, sed magis ferro
> Rem repetunt.

Et tu soles ad vim faciundam adhiberi? neque est, quod illam exceptionem in interdicto pertimescas: [47] QUOD TU PRIOR VI HOMINIBUS ARMATIS [NON] VENERIS. Scio enim, te non esse procacem in lacessendo. Sed, ut ego quoque te aliquid admoneam [48] de nostris cautionibus: Treviros vites censeo. audio capitales esse. mallem auro, aere, argento, essent. Sed alias jocabimur. Tu ad me de istis rebus omnibus scribas velim quam diligentissime. A. d. IIII. Non. Mart.

[46] *Nam, ita audio, istic.*] Sic interpungendum: nisi legendum *Nam, ut audio, i.* ut et Graevius dedit, et Mss. nostri habent et edd. pr. *ita audio* est e Ms. Vat. a Gebhardo: nec sapit librarii ingenium. Post scripsi *manum* (vel *manus*) *cons.* nam etiamsi ultima litera pronunciando elisa est in hoc, tamen scribenda est.

[47] *Quod tu prior vi h. a. non veneris*] *non* delendum est: nam si id esset in exceptione, non erat, quare Trebatium juberet non extimescere eam: et ei convenit etiam sequens, *scio te non esse procacem in lacessendo.* nec adeo vim adhibuisse, atque timere illud interdictum debere.

[48] *de nostris cautionibus.*] Sic edidi cum Graevio pro *vestris*: estque sic in Ms. Gu. nam hic non agitur de JCtorum cautionibus, sed Cicero suam aliquam cautionem scribit: cujus lepos est in *Treviros*, et ejus verbi ambiguitate.

14 ARGUMENTUM.

Familiariter et jocose Trebatium, qui litteras nullas miserat, objurgat.

CICERO TREBATIO.

Chrysippus Vettius, Cyri architecti libertus, fecit, ut te non immemorem putarem mei. salutem enim verbis tuis mihi nuntiarat. Valde jam lautus es, qui gravere litteras ad me dare, homini praesertim prope domestico. Quodsi scribere oblitus es; minus multi jam, te advocato, causa cadent: sin nostri oblitus es; dabo operam, ut istuc veniam [49] ante, quam plane ex animo tuo effluo: sin aestivorum timor te debilitat; aliquid excogita, ut fecisti de Britannia. Illud quidem perlibenter audivi ex eodem Chrysippo, te esse Caesari familiarem. Sed mehercule [50] mallem, id quod erat aequius, de tuis rebus ex tuis litteris quam saepissime cognoscere. Quod certe ita fieret, si tu maluisses benivolentiae, quam litium jura perdiscere. Sed haec jocati sumus, et tuo more, et nonnihil etiam nostro. Te valde amamus, nosque a te amari cum volumus, tum etiam confidimus.

[49] *a. q. p. ex a. tuo effluo*] an *effluam*? hoc quidem latinitas videtur postulare: et conjunctivum habet *antequam*, praecedente conjunctivo.

[50] *mallem - - - cognoscere*,] Ms. meus et Gu. 1. *cognoscerem*, ut et tacite edidit Graevius, et edd. vett. habent. potest defendi, sed est durius, nec uspiam apud Ciceronem sic reperi.

ARGUMENTUM. 15

Suum absentis Trebatii desiderium declarat, et de C. Matii familiaritate gratulatur.

CICERO TREBATIO.

QUAM sint morosi qui amant, vel ex hoc intelligi potest. moleste ferebam antea, te invitum istic esse: pungit me rursus, quod scribis esse te istic libenter. neque enim mea commendatione te non delectari facile patiebar: et nunc angor, quidquam tibi sine me esse jucundum. Sed hoc tamen [51] malo ferre nos desiderium, quam te non ea, quae spero, consequi. Quum vero in C. Matii, suavissimi doctissimique hominis familiaritatem venisti, non dici potest quam valde gaudeam: qui fac ut te quam maxime diligat. mihi crede, nihil ex ista provincia potes, quod jucundius sit, deportare. Cura, ut valeas.

ARGUMENTUM. 16

Ita laudat Trebatii sapientiam in vitando bellorum discrimine, ut timiditatis simul arguat, et alia per jocum adjungat.

M. CICERO S. D. TREBATIO.

IN equo Trojano scis esse in extremo, *sero sapiunt.* Tu tamen, mi vetule, non sero. [52] primas, illas rabiosulas sat fatuas dedisti. deinde, quod in Britannia

[51] *malo ferre nos des.*] Sane *nos* bene respondet τῷ *te*. sed tamen durius est *malo nos ferre*: nec exemplum tale reperi, cum sermo est de uno eodemque homine. Ms. meus habet *hoc* post *malo*, ut ed. 1471. Gu. Ego delendum puto *nos*.

[52] *primas illas*, etc.] literas, quibus desiderium Romae te ferre non posse scripseras.

[53] non nimis φιλοθεωρον te praebuisti, plane non reprehendo. [54] nunc vero in hibernis injectus mihi videris. itaque te commovere non curas. *Usquequaque sapere oportet. id erit telum acerrimum.* Ego si foris coenitarem, Cn. Octavio, familiari tuo, non defuissem. cui tamen dixi, cum me aliquoties invitaret: Oro te, quis tu es? Sed mehercules, extra jocum, homo bellus est. vellem eum tecum abduxisses. Quid agatis, et ecquid in Italiam venturi sitis hac hieme, fac plane sciam. Balbus mihi confirmavit, te divitem futurum. id utrum Romano more locutus sit, bene nummatum te futurum, an, quomodo Stoici dicunt, *omnes esse divites, qui caelo et terra frui possint;* postea videro. Qui istinc veniunt, superbiam tuam accusant, quod negent te percunctantibus respondere. sed tamen est quod gaudeas. constat enim inter omnes, neminem te uno Samarobrivae juris peritiorem esse.

17 ARGUMENTUM.

Urbis desiderium quod deposuerit, gratulatur, et ut Caesaris amicitiam faciat pluris, monet, quam fructuosam fore pollicetur.

CICERO TREBATIO, S. D.

Ex tuis litteris, et Quinto fratri gratias egi, et te aliquando collaudare possum, quod jam videris certa aliqua in sententia constitisse. Nam primorum mensium litteris tuis vehementer commovebar, quod mihi interdum (pace tua dixerim) levis in urbis urbanitatisque desiderio, interdum piger, interdum timidus in

[53] *non nimis φιλ.*] qui sc. interesse noluisti expeditioni in Britanniam, ut eam insulam videres, et interesse proeliis. v. supra ep. 6.

[54] *nunc vero - - videris.*] Haec absunt a Ms. meo.

labore militari, saepe autem etiam, [55] quod a te alienissimum est, subimpudens videbare. tamquam enim syngrapham ad imperatorem, non epistolam attulisses; sic, pecunia ablata, domum redire properabas: nec tibi in mentem veniebat, eos ipsos, [56] qui cum syngraphis venissent Alexandriam, numum adhuc nullum auferre potuisse. Ego, si mei commodi rationem ducerem, te mecum esse maxime vellem. non enim mediocri afficiebar vel voluptate ex consuetudine nostra, vel utilitate ex consilio atque opera tua. Sed cum te ex adolescentia tua in amicitiam et fidem meam contulisses: semper te non modo tuendum mihi, sed etiam augendum atque ornandum putavi. Itaque quoad opinatus sum, me in provinciam exiturum, [57] quae ad te ultro attulerim, meminisse te credo. posteaquam mea mutata ratio est, cum viderem, me a Caesare honorificentissime tractari, et unice diligi, hominisque liberalitatem incredibilem et singularem fidem nossem: sic ei te commendavi et tradidi, ut gravissime diligentissimeque potui. [58] Quod ille ita

[55] *q. a te alienissimus et subimp.*] Sic fere libri scr. et edd. pr. at edd. ante Victorium inde ab Ascensiana, *alienissimum est, subimp.* quod et P. Manutius cum seqq. servavit, et Graevius in ed. sec. Victorium imitatus est Gebhardus. Si *alienissimus* dedisset Cicero, non addidisset *quod*.

[56] *qui cum syngraphis v. Alex.*] sc. ad petendam pecuniam, quam rex Ptolemaeus debebat feneratoribus Romanis, nec solvebat, de quo in Or. pro Rab. Post.

[57] *quae ad te ultro attulerim.*] Legitimum in hac re verbum est *detulerim*: et sic Ciceronem scripsisse non dubito.

[58] *Quod ille ita et accepit.*] Existimavi, *et* hic esse delendum, quod hoc *accepit* nihil habet conjunctionis cum ultimo *mea comm. sese v. e. commotum*: nam hoc pendet tantum ex ultimis *significavit* et *ostendit*. Ecce vero abesse vidi post a Ms. meo, Gu. 2. et ed. Rom. Itaque delevi. Haesit hic ante me unus, ut video, Lambinus: sed ille correxit. *Quod ille ita accepit, ut - - significarit et ostenderit.* quae est sane legitima forma post *ita accepit*, sed est audacius, contra libros tam multa mutare.

accepit; et mihi saepe litteris significavit, et tibi et verbis et re ostendit, mea commendatione sese valde esse commotum. Hunc tu virum nactus, si me aut sapere aliquid, aut velle tua causa putas, ne dimiseris: et, si qua te forte res aliquando offenderit, cum ille aut occupatione, aut difficultate tardior tibi erit visus, perferto, et ultima exspectato; quae ego tibi et jucunda et honesta praestabo. Pluribus te hortari non debeo. tantum moneo, neque amicitiae confirmandae clarissimi ac liberalissimi viri, neque uberioris provinciae, neque aetatis magis idoneum tempus, si hoc amiseris, te esse ullum umquam reperturum. Hoc, quemadmodum vos scribere soletis in vestris libris, idem Q. Cornelio videbatur. In Britanniam te profectum non esse gaudeo, quod et labore caruisti, et [59] ego te de rebus illis non audiam. Ubi sis hibernaturus, et qua spe, aut conditione, perscribas ad me velim.

18 ARGUMENTUM.

Laudat constantiam Trebatii, qui permanere in provincia apud Caesarem constituerat. Jocatur in ejus parsimonia, quia scripserat in palimpsesto.

CICERO TREBATIO S. D.

Accepi a te aliquot epistolas uno tempore, quas tu diversis temporibus dederas: in quibus me cetera delectarunt. Significabant enim, te istam militiam jam firmo animo ferre, et esse fortem virum et constantem. Quae ego paullisper in te ita desideravi, non imbecillitate animi tui, sed magis, ut desiderio

[59] *e. t. de rebus i. non audiam*] est jocus in jactantiam Trebatii.

nostri te aestuare : utarem. Quare perge, ut coepisti: forti animo istam tolera militiam. Multa, mihi crede, assequere. Ego enim renovabo commendationem: sed tempore. Sic habeto, non tibi majori esse curae, ut iste tuus a me discessus quam fructuosissimus tibi sit, quam mihi. Itaque, quando vestrae cautiones infirmae sunt, [60] Graeculam tibi misi cautionem chirographi mei. Tu me velim de ratione Gallici belli certiorem facias. ego enim [61] ignavissimo cuique maximam fidem habeo. Sed, ut ad epistolas tuas redeam, cetera belle: illud miror. quis solet eodem exemplo plures dare, qui sua manu scribit? Nam quod in palimpsesto, laudo equidem parsimoniam. sed miror, quid in illa chartula fuerit, quod delere malueris, [62] [quam haec scribere ;] nisi forte tuas formulas. Non enim puto te meas epistolas delere, ut reponas tuas. Au hoc significas, nihil fieri? frigere te? ne chartam quidem tibi suppeditare? Jam ista tua culpa est, qui verecundiam tecum extuleris, et non hic nobiscum reliqueris. Ego te Balbo, cum ad vos proficiscetur, more

[60] *Graeculam cautionem chirogr.*] Jocus lepidus, sed non satis intellectus optimis interpretibus. Quia jocatur cum JCto, commendationem suam vocat *cautionem*, et quidem *chirographi* sui, quia sua manu epistolam scripserat: cum in cautionibus juris etiam sit, quae chirographo fit. Tum deinde hanc cautionem *graeculam* vocat: non quia epistola graece scripta fuit, ut Victorius, Manutius, etc. cepere: nam tropice dictum esse debet, quia et cetera sic dicta sunt: sed quia levis erat, et incertae fidei: (*graeca fides* nota est) unde et opponitur *Romana* mox: *Balbo te more Romano commendabo.* Sic intellexit haec etiam Burm. ad Petron. c. 46.

[61] *ignavissimo c. max. fidem habeo.*] Jocus in Trebatium, hominem non militarem: ceterum subest aliquid veri: nam id genus hominum non minuit periculum etc.

[62] *quam haec scribere.*] Languet hoc vehementer, nec commodum sensum habet. Itaque quidam addidere *non*: quod saltem intelligi potest. v. Victor. ad h. l. Sed credo, recte judicasse Lambinum, post, Gronovium et Graevium, hanc appendiculam esse resecandam. Uncis quidem inclusi.

Romano commendabo. Tu, si intervallum longius erit mearum litterarum, ne sis admiratus. eram enim abfuturus mense Aprili. Has litteras scripsi in Pomptino, cum ad villam Metrilii Philemonis devertissem: ex qua jam audieram fremitum clientium meorum, quos quidem tu mihi conciliasti. Nam Ulubris honoris mei causa vim maximam ranunculorum se commosse constabat. Cura ut valeas. VI. Idus April. de Pomptino.

Epistolam tuam, quam accepi ab L. Arruntio, conscidi innocentem. nihil enim habebat, quod non vel in concione recte legi posset. Sed et Arruntius [63] ita te mandasse ajebat, et tu adscripseras. Verum illud esto. nihil te ad me postea scripsisse demiror, praesertim tam novis rebus.

19 ARGUMENTUM.

Antonio post Caesaris necem rempub. turbante, Cicero desperans libertatem, in Graeciam abire constituit. In quo itinere Topicorum librum scripsit, eumque Trebatio misit ab Rhegio, ubi et hae litterae sunt datae, de usu et interpretatione ejus libri docentes.

CICERO TREBATIO, S.

Vide, quanti apud me sis; etsi jure id quidem. non enim te amore vinco. Verumtamen quod praesenti tibi prope subnegarem, non tribuerem certe, [64] id absenti debere non potui. Itaque ut primum Velia navigare coepi, institui Topica Aristotelea conscribere, ab ipsa urbe commonitus, amantissima tui. Eum li-

[63] *ita te mandasse*] non jussisse, quomodo vulgo *mandare* dicunt vel accipiunt: sed, ut mihi diceret, rogasse.

[64] *id absenti debere non potui*] exquisite, pro *negare*. nempe quod rem negaret, quam propter amicitiam deberet.

brum tibi misi Rhegio, scriptum, [65] quam planissime res illa scripti potuit. Sin tibi quaedam videbuntur obscuriora: cogitare de eis, [66] nullam artem litteris, sine interprete, et sine aliqua exercitatione percipi posse. Non longe abieris. num jus civile vestrum ex libris cognosci potest? qui quamquam plurimi sunt, doctorem tamen [67] unum quem desiderant. Quamquam tu si attente leges, si saepius, per te omnia consequere, ut certe intelligas. ut vero etiam ipsi tibi loci, proposita quaestione, occurrant, exercitatione consequere. In qua quidem nos te continebimus, si et salvi redierimus, et salva ista offenderimus. v. Kal. Sext. Rhegio.

ARGUMENTUM. 20

De Veliensium in Trebatium amore significat: et ne paternas possessiones vendat, perfugium temporibus futuras, admonet. Scripta ante superiorem, ut dies adscripta ostendit.

CICERO TREBATIO S. D.

Amabilior mihi Velia fuit, quod te ab ea sensi amari. Sed quid ego dicam te; quem quis non amat? Rufio, medius fidius, tuus ita desiderabatur, ut si esset

[65] *quam planissime.*] Hoc bene restituit Graevius, sublatum a Gebhardo, qui *plenissime* ex edd. pr. ediderat: quod et in libro meo est et edd. vett. pluribus, etiam Victorii. Non hic quaeritur de absolutione et plenitudine operis: tale erat Aristotelicum: nec id compendiolo tali dici potest: sed de perspicuitate, quam quis facile in illo opusculo desiderat: quo pertinent etiam, quae sequuntur. *Planissime* habet Gu. 1. *plenissime* secundus.

[66] *n. a. literis -- percipi posse*] i. e. solis libris legendis, qui de ea arte scripta sunt. *literae* pro libris saepe dictae. v. Clav. in h. v.

[67] *unum quem.*] Sic bene Graevius pro *unumque.* quae est antiquior lectio: pro qua et *unum quodque* est in Ms. meo, *lucemque* in ed. Rom. *lumenque* in Gu. 1. et ed Med. etc. quae vulgata fuit usque ad Victorium, qui *unum quem* correxit.

unus e nobis. Sed ego te non reprehendo, qui illum [68] ad aedificationem tuam traduxeris. [69] Quamquam enim Velia non est vilior, quam Lupercal, tamen istuc malo, quam haec omnia. Tu, si me audies, quem soles, has paternas possessiones tenebis: nescio quid enim Velienses verebantur: neque Halethem, nobilem amnem, relinques, nec Papirianam domum deseres. quamquam [70] illa quidem habet lotum, a quo etiam advenae teneri solent: quem tamen si excideris, multum prospexeris. Sed in primis opportunum videtur, his praesertim temporibus, habere perfugium, primum eorum urbem, quibus carus sis: deinde tuam domum, tuosque agros, eaque [71] remoto, salubri, amoeno loco: idque etiam mea interesse, mi Trebati, arbitror. Sed valebis, meaque negotia videbis, meque diis juvantibus, ante brumam exspectabis. Ego a Sex. Fadio, Niconis discipulo, librum abstuli, Νικωνος περι πολυφαγιας. O medicum suavem, meque docilem ad hanc disciplinam! Sed Bassus noster me de hoc libro celavit: te quidem non videtur. Ven-

[68] *ad aedificationem tuam*] sc. curandam. Videtur Trebatius Romae domum emisse atque aedificasse absens, in monte Palatino, sub quo erat Lupercal, eamque per jocum Lupercal dixisse.

[69] *Quamquam e. Velia*, etc.] Haec ego non intelligo, quomodo vel inter se vel cum antecedente cohaereant. Interpretes tacent. Si esset: *quamquam e. Velia vilior est, quam L.* tum intelligerem, quomodo dicat, tamen malo (*istuc*) Veliam, quam *haec omnia*, Romam.

[70] *illa habet lotum*] *lotum* correxit e Ms. Flor. Victorius: cum alii libri, ut edd. vett. haberent *locum*. cui vitio etiam genus masculinum in *a quo, quem*. locum fecisse videtur: in quo ipse Victorius haerebat; quod non erat necesse, cum et alii eo genere dixerint, et Graeci semper. *Lotum* hic legendum esse, etiam conjectura intelligi poterat e verbis, *quo advenae teneri solent*, et, *quem si excideris*. nam id manifeste respicit Graecorum de loto proverbium, et hac de arbore esse sermonem, docet.

[71] *remoto*] int. ab urbe Roma.

tus increbescit. Cura ut valeas. XIII. Kal. Sext. Velia.

ARGUMENTUM. 21

Silii, amici sui, causam Trebatio commendat, ut ad eum veniat et adjuvet.

CICERO TREBATIO S. D.

Silii causam te docui. Is postea fuit apud me. Cum ei dicerem, tibi videri sponsionem illam nos sine periculo facere posse, [72] *Ni bonorum Turpiliae possessionem, Q. Caepio praeter ex edicto suo mihi dederit*, negare ajebat Servium, [73] tabulas testamenti esse eas, quas instituisset is, qui factionem testamenti non habuerit: hoc idem Ofilium dicere: tecum se locutum negabat; meque rogavit, ut se et causam suam tibi commendarem. Nec vir melior, mi Testa, nec mihi amicior P. Silio quisquam est, te tamen excepto. Gratissimum igitur mihi feceris, si ad eum ultro veneris, eique pollicitus eris: sed, si me amas, quam primum. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

[72] *Si bonorum poss.*] Lambinus corrigit *ni*, quod, qui sponsione provocaret, in formula sponsionis sic haberet. Proprie ipse non provocat sic; immo sic: *spondesne, te daturum*, etc. *si*, scil. ita est, ut ego dico. Sed ipse tamen spondet *ni*, cum is unde petitur, restipuletur. nam is utitur formula *ni*. atque inde ei, qui sponsionem fecisse dicitur, semper tribuitur formula haec: *ni*. Sed ita post esse debet *dederit*: nam in omnibus aliis exemplis hujus formulae est conjunctivus. vide formulas plures tales ex ipso Cicerone ab. Brisson. de Formulis L. V p. m. 369. qui et ex hoc loco nostro sic affert: *ni - - dedit*. - - Similiter in or. pro Quint. c. 8. ubi est: jubet praetor P. Quintium - - sponsionem facere: *si bona*, etc. sed ibi quoque emendant viri docti: *ni bona - - possessa essent*. Res est clara. nec dubitavi sic edere.

[73] *tabulas testamenti esse*] i. e. pro testamento valere, putas esse posse.

22 ARGUMENTUM.

De furto quaestionem, inter scyphos natam, probat auctoritate jurisconsultorum.

CICERO TREBATIO S. D.

Illuseras heri inter scyphos, quod dixeram, [74] controversiam esse, possetne heres, quod furtum [75] antea factum esset, furti recte agere. Itaque, etsi domum bene potus seroque redieram, tamen [76] id caput, ubi haec controversia est, notavi, et descriptum tibi misi: ut scires, id, quod tu [77] neminem sensisse dicebas, Sex. Aelium, [78] M'. Manilium, M. Brutum sensisse. Ego tamen Scaevolae et Testae assentior. Vale.

23 ARGUMENTUM.

Signa quaedam et statuas Ciceroni, potius tabulas pictas cupienti, Gallus emerat. Ex illis emtionibus nullam a se desiderari Cicero rescribit: simul gratum sibi esse significat, quod domum proximam velit conducere. Anno incerto.

CICERO S. D. FABIO GALLO.

Tantum quod ex Arpinati veneram, cum mihi a te litterae redditae sunt: ab eodemque accepi [79] Aviani litteras; in quibus hoc inerat liberalissimum, nomina se facturum, cum venisset, qua ego vellem die.

[74] *controversiam esse.*] Possit videri *controversum esse.* Sed et mox est, *ubi haec controversia est.*

[75] *antea factum esset*] sc. quam scriptus heres esset.

[76] *id caput, ubi haec c. est*] sc. locum e libro JCti.

[77] *neminem sensisse*] sc. non posse heredem furti agere, quod ante factum esset, quam ipse heres scriptus esset.

[78] *M'. Manilium*] male vulgo *M. Manilium.*

[79] *Aviani.*] Sic et hic correxi pro *Avianii* et alibi, ut et Graevius fecit. sic edd. pr.

Fac, quaeso, qui ego sum, esse te. estne aut tui pudoris, aut nostri, primum rogare de die: deinde plus annua postulare? Sed essent, mi Galle, omnia facilia, si et ea mercatus esses, quae ego desiderabam, et ad eam summam, quam volueram. [80] Attamen ista ipsa, quae te emisse scribis, non solum rata mihi erunt, sed etiam grata. plane enim intelligo, te non modo studio, sed etiam amore usum, quae te delectarint, hominem, ut ego semper judicavi, in omni judicio elegantissimum, [81] quae me digna putaris, coëmisse. Sed velim maneat Damasippus in sententia: prorsus enim ex istis emtionibus nullam desidero. Tu autem ignarus instituti mei, quanti ego genus omnino signorum omnium non aestimo, tanti ista quatuor, aut quinque sumsisti. Bacchas istas cum Musis Metelli comparas. Quid simile? primum, ipsas ego Musas numquam tanti putassem: atque id fecissem Musis omnibus approbantibus. sed tamen erat aptum bibliothecae, studiisque nostris congruens. Bacchis vero ubi est apud me locus? At pulchellae sunt. Novi optime, et saepe vidi. nominatim tibi signa mihi nota mandassem, si probassem. Ea enim signa ego emere soleo, quae ad similitudinem gymnasiorum exornent mihi [82] in palaestra locum. Martis vero signum quo mihi pacis auctori? Gaudeo nullum Saturni signum fuisse. [83] haec enim duo signa putarem mihi aes alie-

[80] *Attamen.*] Graevius e Mss. *Ac tamen.*

[81] *quae me digna putaris.*] At Cicero satis perspicue negat, ea se digna et suo consilio apta esse: nec cohaeret bene cum superioribus: *quae te delectarint.* Puto excidisse *non*, et Ciceronem scripsisse: *quae te delectarint, - - non quae me digna putaris.*

[82] *in palaestra locum*] nempe certum, ut post est, *exedria.*

[83] *haec duo signa*, etc.] sc. quia sunt signa Deorum tristium, nec boni ominis.

num attulisse. Mercurii mallem aliquod fuisset. [84] felicius, puto, cum Aviano transigere possemus. Quod tibi destinaras trapezophoron, si te delectat, habebis: sin autem sententiam mutasti, ego habebo scilicet. Ista quidem summa nae ego multo libentius emerim diversorium Tarracinae, ne semper hospiti molestus sim. Omnino liberti mei video esse culpam, cui plane res certas mandaram; itemque Junii, quem puto tibi notum esse, Aviani familiarem. Exhedria quaedam mihi nova sunt instituta in porticula Tusculani. ea volebam tabellis ornare. etenim, si quid generis istiusmodi me delectat, pictura delectat. Sed tamen, si ista mihi sunt habenda, certiorem velim me facias, ubi sint, quando arcessantur, quo genere vecturae. Si enim Damasippus in sententia non manebit, aliquem pseudodamasippum vel cum jactura reperiemus. Quod ad me de domo scribis iterum, jam id ego [85] proficiscens mandaram meae Tulliae. ea enim ipsa hora acceperam tuas litteras. Egeram etiam cum tuo Nicia, quod is utitur, ut scis, familiariter Cassio. Ut redii autem, prius, quam tuas legi has proximas litteras, quaesivi de mea Tullia, quid egisset. per Liciniam se egisse dicebat. sed opinor, Cassium uti non ita multum sorore. eam porro negare se audere, cum vir abesset (est enim profectus in Hispaniam Dexius) illo et absente, et insciente, migrare. Est mihi gratissimum, tanti a te aestimatam consuetudinem vitae victusque nostri: primum, ut eam domum sumeres, ut non modo prope me, sed plane

[84] *felicius puto.*] Placet Victorii conjectura *facilius.*

[85] *proficiscens mandaram.*] Sic non dubitavi corrigere vulgatum *mandabam.* Sequitur et *acceperam, egeram.* sic tamen tandem est in ed. Rom.

mecum habitare posses: deinde ut migrare [86] tanto opere festinares. Sed ne vivam, si tibi concedo, ut ejus rei tu cupidior sis, quam ego sum. Itaque omnia experiar. Video enim, quid mea intersit, quid utriusque nostrûm. Si quid egero, faciam ut scias. Tu et ad omnia rescribes, et quando te exspectem, facies me, si tibi videtur, certiorem.

ARGUMENTUM. 24

Exponit quam injuste sibi Tigellius irascatur. Caesare quartum consule sine collega.

CICERO S. D. M. FABIO GALLO.

Amoris quidem tui, [87] quoquo me verti, vestigia: vel proxime de Tigellio. Sensi enim ex litteris tuis, valde te laborasse. Amo igitur voluntatem. Sed pauca de te. [88] Capius (opinor) olim, *non omnibus dormio:* sic ego non omnibus, mi Galle, servio. etsi quae est haec servitus? Olim, cum regnare existimabamur, non tam ab ullis, quam hoc tempore observor a familiarissimis Caesaris omnibus, praeter istum. Id ego in lucris pono non ferre hominem pestilentiorem patria sua: eumque [89] addictum [90] jam tum puto esse Calvi Licinii Hipponacteo praeconio. At vide, quid succenseat. Phameae causam receperam, ipsius qui-

[86] *tanto opere festinares.*] Male vulgo *festines*, cum praecedant *sumeres, posses:* et pendent haec omnia a *tanti aestimatam esse.*

[87] *quoquo me verti.*] Alias in hac forma est *verto:* et sic scripsisse Ciceronem credo. Ei respondet: *amo igitur voluntatem.*

[88] *Capius.*] Ap. Festum in *Non o. dormio* est *Cipius.* Optimi Codd. hic habent *Cicius* vel *Citius.* Unde legendum puto *Catius.*

[89] *add. praeconio*] v. Clav. in *addictus.*

[90] *jam tam puto.*] Non ad praeteritum potest hoc referri, sed ad praesens. unde legendum puto *jam dum,* pro *jam nunc*

dem causa. erat enim mihi sane familiaris. Is ad me venit, dixitque, judicem sibi operam dare constituisse, eo ipso die, quo de P. Sextio in consilium iri necesse erat. Respondi, nullo modo me facere posse, quum vellem: alium diem si sumsisset, me ei non defuturum. Ille autem, qui sciret, se nepotem [91] bellum tibicinem habere, et sat bonum unctorem, discessit a me, ut mihi videbatur, iratior. Habes Sardos venales; alium alio nequiorem. Cognosti meam causam, et istius Salaconis iniquitatem. Catonem tuum mihi mitte. cupio enim legere. me adhuc non legisse, turpe utrique nostrûm est.

25 ARGUMENTUM.

Epistolam conscissam non esse nuntiat: et monitus, ne incautius de Caesare loquatur, gratias agit: et ut pergat stilum exercere hortatur. Eodem anno.

CICERO S. D. M. FABIO GALLO.

Quod epistolam conscissam doles, noli laborare. [92] salva est, domo petes cum libebit. Quod autem me mones, valde gratum est: idque ut semper facias, rogo. Videris enim mihi vereri, [93] ne, si istum habuerimus, rideamus γελοτα σαρδονιον. Sed heus tu, manum

[91] *bellum tibicinem*] sc. Tigellium. *unctorem* suspectum est: non convenit Tigellio musico; si maxime velis ad tempora servitutis referre. nec quisquam alius id tradidit. Conjecturam doctorum virorum *cantorem* veram puto: quorum verborum confusio in libris facilis fuit.

[92] *salva est, domo petes*, etc.] Sic Graevius, ut Vict. e Ms. Flor. ita suo: bene. Sic et Gu. 1. Vulgo *salva est domi, p.*

[93] *ne, si istum habuerimus, rideamus*, etc.] *Istum* int. Caesarem: sed totum *ne si i. habuerimus* est sine sensu, nec verum esse potest. Placet Victorii correctio, *ne, nisi istum caverimus*, etc. quod belle convenit. monet, ne dicteria dicat in Caesarem: ne cum noxa sua rideant.

de tabula. [94] magister adest citius, quam putaramus. Vereor, [95] ne in Catonium Catoninos. Mi Galle, cave putes quidquam melius, quam epistolae tuae partem ab eo loco: *cetera labuntur.* Secreto hoc audi: tecum habeto: ne Apellae quidem, liberto tuo, dixeris. praeter duo nos, loquitur isto modo nemo: bene malene, videro: sed, quidquid est, nostrum est. Urge igitur: nec transversum unguem (quod ajunt) a stilo. is enim est dicendi opifex. atque equidem aliquantum jam etiam noctis assumo. Vale.

ARGUMENTUM. 26

Herbas in augurali cena lauta conditas sibi morbum attulisse narrat.

CICERO S. D. GALLO.

Cum decimum jam diem graviter ex intestinis laborarem; neque iis, qui mea opera uti volebant, me probarem non valere, quia febrim non haberem: fugi in Tusculanum; cum quidem biduum ita jejunus fuissem, ut ne aquam quidem gustarem. Itaque confectus languore et fame, magis tuum officium desideravi, quam abs te requiri putavi meum. Ego autem cum omnes morbos reformido, [96] tum quod Epicurum

[94] *magister adest citius.*] *Magister* est iterum Caesar: quem *magistrum* dicit, velut scholae: nam de libro et tabula dixit: quod pertinet ad scholam. *Citius adest* pertinet ad reditum ex Hispania, victis Pompeji filiis citius, quam putarant.

[95] *ne in Catonium Cat.*] Frustra in *Catonium* haesere multi, idque conjecturis tentarunt. *Catonium* est orcus, lusus necessarium facit, hanc lectionem servari. Usus hoc verbo erat Laberius. v. Gell. XVI, 7.

[96] *tum quod Epic.*] Haec est lectio edd. pr. et Mss. meorum aliorumque. alii per conjecturam dedere *in quo:* cui favet lectio librorum Gebhardi *in quod:* omninoque eam lectionem veram puto. Manutius malebat *quo*, probatque Graevius. sed qui modus loquendi, *morbo*

tuum Stoici male accipiunt, quia dicat, δυσουρικα και δυσεντερικα παθη [97] sibi molesta esse: quorum alterum, morbum edacitatis esse putant; alterum etiam turpioris intemperantiae. Sane δυσεντεριαν pertimueram. Sed visa est mihi vel loci mutatio, vel animi etiam relaxatio, vel ipsa fortasse jam senescentis morbi remissio profuisse. Attamen, ne mirere, unde hoc acciderit, quomodove commiserim: lex sumtuaria, quae videtur λιτοτητα attulisse, ea mihi fraudi fuit. Nam dum volunt isti lauti terra nata, quae lege excepta sunt, in honorem adducere: fungos, heluellas, herbas omnes ita condiunt, ut nihil possit esse suavius. In eas cum incidissem in cena augurali [98] apud Lentulum, tanta me διαχροια arripuit, [99] ut hodie primum videatur coepisse consistere. Ita ego, qui me ostreis et muraenis facile abstinebam, [100] a beta et a malva deceptus sum. Posthac igitur erimus cautiores. Tu tamen cum audisses ab Anicio (vidit enim me nauseantem) non modo mittendi causam justam habuisti, sed etiam visendi. Ego hic cogito commorari, quoad me reficiam. nam et vires et corpus amisi. Sed, si morbum depulero, facile, ut spero, illa revocabo.

aliquem male accipere? illa autem lectio optimum sensum habet: timet maxime eum morbum, cujus causa irrident acerbe Epicurum Stoici.

97 *sibi molesta esse*] i. e. saepe invadere se et vexare, ut creditores molesti sunt debitoribus, i. e. cum saepe appellant, urgent, etc.

98 *ap. Lentulum.*] Spintheris fil. v. Clav.

99 *ut hodie pr. videatur c. consistere*] sc. διαχροια, de qua id est verbum proprium. *videatur* est ex edd. Vict. P. Manutii, etc. idque et habet Ms. Gu. 1. quod alii deseruere, recepto prisco *videar*, quod in Mss. est, habetque et meus et Gu. 2. itemque edd. pr. omnes.

100 *a beta et a malva.*] Delevi *etiam* cum Graevio e Mss. abest et a Gu. 1.

ARGUMENTUM. 27

Gallus, alius forte quam Fabius, Ciceronem litteris accusaverat, quem vicissim litteris repungit.

CICERO S. D. M. FABIO GALLO.

Miror, cur me accuses, cum tibi id facere non liceat. quodsi liceret, tamen non debebas. [1] *Ego enim te in consulatu observaram.* Et ais, fore, ut te Caesar restituat. Multa tu quidem dicis: sed tibi nemo credit. Tribunatum plebei dicis te mea causa petisse. Utinam semper esses tribunus! [2] intercessorem non quaereres. Negas, me audere, quod sentiam, dicere. Quasi tibi, cum impudenter me rogares, parum fortiter responderim. Haec tibi scripsi, ut isto ipso in genere, in quo aliquid posse vis, te nihil esse cognosceres. Quodsi humaniter mecum questus esses, libenter tibi me, et facile purgassem. Non enim ingrata mihi sunt, quae fecisti: sed quae scripsisti, molesta. Me autem, propter quem ceteri liberi sunt, tibi liberum non visum demiror. Nam si falsa fuerunt, quae tu ad me, ut ais, detulisti: quid tibi ego debeo? si vera: tu es optimus testis, quid mihi populus Romanus debeat.

[1] *Ego te*, etc.] Hoc est ex epistola Galli. quid sit *observaram*, v. in Clav.

[2] *intercessorem non quaereres*] nempe quia ipse posset intercedere. Est jocus ex ambiguo. rogarat Ciceronem, ut pro se intercederet apud Caesarem.

28 ARGUMENTUM.

Probat Curii consilium, quo, desperata republica, in Graeciam se contulerat. Addit propter eandem causam et se in bibliothecam abdi. nullam enim spem reliquam esse, aliquando melius fore.

M. CICERO S. D. CURIO.

Memini; cum mihi desipere videbare, quod cum istis potius viveres, quam nobiscum: erat enim multo domicilium hujus urbis (cum quidem haec urbs) aptius humanitati et suavitati tuae, quam tota Peloponnesus, nedum Patrae: nunc contra et vidisse mihi multum videris, cum, prope desperatis his rebus, te in Graeciam contulisti, et hoc tempore non solum sapiens, qui hinc absis, sed etiam beatus, quamquam, quis, qui aliquid sapiat, nunc esse beatus potest? Sed, quod tu, cui licebat, pedibus es consecutus, ut ibi esses, *ubi nec Pelopidarum*, nosti cetera: nos idem propemodum consequimur alia ratione. Cum enim salutationi nos dedimus amicorum; quae fit hoc etiam frequentius, quam solebat, quod, quasi avem albam, videntur bene sentientem civem videre: abdo me in bibliothecam. Itaque opera efficio tanta, quanta fortasse tu senties. Intellexi enim ex tuo sermone quodam, cum meam moestitiam et desperationem accusares domi tuae, [3] te ex meis libris animum meum desiderare. Sed mehercule et tum rempublicam lu-

[3] *dicere te ex m. libris*, etc.] *dicere* est a glossatore, ut et Graevius vidit. Pendet hoc *te ex meis libris*, etc. ab *intellexi ex quodam serm. tuo*. te animum meum talem non reperire, qualem viderer habere iis, qui scripta mea legerent, aut deberem habere secundum ea, quae scripsi de animo hominis honesti et sapientis. Non dubitavi delere id verbum.

gebam, quae non solum suis erga me, [4] sed etiam meis erga se beneficiis erat mihi carior: et hoc tempore, quumquam me non ratio solum consolatur, quae plurimum debet valere, sed etiam dies, quae stultis quoque mederi solet, tamen doleo, ita rem communem esse dilapsam, ut ne spes quidem, melius aliquando fore, relinquatur. Nec vero nunc quidem culpa in eo est, in cujus potestate omnia sunt, (nisi forte id ipsum esse non debuit,) sed alia casu, alia etiam nostra culpa sic acciderunt, ut de praeteritis non sit querendum. Reliquam spem nullam video. quare ad prima redeo. Sapienter haec reliquisti, si consilio: feliciter, si casu.

ARGUMENTUM. 29

Curius laudat Ciceronis erga se beneficia, eumque rogat, ut Ser. Sulpicii se successori commendet.

CURIUS M. CICERONI SUO S.

Si vales, bene est: sum enim χρηστει μεν tuus, πτησει δε Attici nostri. ergo fructus est tuus, mancipium illius: quod quidem [5] si inter [senes] coëmtionales [vaenale]

[4] *sed etiam meis erga se beneficiis.*] Haec verba in meo Ms. desiderantur.

[5] *si inter senes c. venale proscr.*] Qui intelligantur *senes coëmt.* v. in Clave. Sed ego aut delendum *senes* puto, aut *servos* scribendum. Sed illud magis placet, nam hoc e *mancipium* intelligitur commodius. *senes* est a glossatore inepto, e loco Ciceronis pro Murena c. 12. ubi sunt *senes ad coëmtiones*, quos etiam quidam viri docti hic intellexere. male. Probo et Graevii sententiam, qui *venale* pro glossa deleri vult, quod in Ms. suo non repererat. Omnino hic locus in libris vett. valde interpolatus est. Verum alius scrupulus restat. An, si separatim, non cum aliis servis simul, proscriberet, multum ageret? id si esset, stulte inter coëmtionales venderet. Itaque puto legendum *nisi.* primam syllabam absorpsit ultima litera in *quidem* Itaque locum sic constituam: *quod nisi inter coëmtionales proscripserit, egeris non multum.*

proscripserit, egerit non multum. At illa nostra praedicatio quanti est, nos, quod simus, [6] quod habeamus, quod homines existimemur, id omne abs te habere? Quare, Cicero mi, persevera constanter nos conservare, et Sulpicii successori nos de meliore nota commenda, quo facilius tuis praeceptis obtemperare possimus, teque ad ver lubentes videre, [7] et nostra refigere deportareque tuto possimus. Sed, amice magne, noli hanc epistolam Attico ostendere: sine eum errare, et putare, me virum bonum esse, nec solere duo parietes de eadem fidelia dealbare. Ergo, patrone mi, bene vale, Tironemque meum saluta nostris verbis. Dat. a. d. IIII. Kal. Novemb.

30 ARGUMENTUM.

Ostendit quam misere agatur cum republica, cum Caesar Caninium ad aliquot horas consulem creaverit: et de litteris commendaticiis ad Acilium significat.

CICERO CURIO S. D.

Ego vero jam te nec hortor, nec rogo, ut domum redeas: quin hinc ipse evolare cupio, et [8] aliquo pervenire, *ubi nec Pelopidarum nomen, nec facta audiam.* Incredibile est, quam turpiter mihi facere videar, qui his rebus intersim. Nae tu videris multo ante providisse, quid impenderet tum, cum hinc profugisti. quamquam haec etiam auditu acerba sunt; tamen audire tolerabilius est, quam videre. In campo certe

[6] *quod habeamus*] sc. Curius erat negotiator dives. Sed negotiatores Cicero in consulatu magno periculo liberarat. vid. supra V, 6.

[7] *et nostra defigere.*] Sic omnes libri. Lambinus recte correxit *refigere*, i. e. tollere ad adsportandum: volebat enim Romam migrare, v. epist. seq. res est ita evidens, ut stultum sit, eum non imitari.

[8] *aliquo pervenire.*] Videtur legendum *venire.*

non fuisti, cum H. II. comitiis quaestoriis institutis, sella Q. Maximi, [9] quem illi consulem esse dicebant, posita esset: quo mortuo nuntiato, sella sublata est. Ille autem, qui comitiis tributis esset auspicatus, centuriata habuit: cos. H. VII renuntiavit, qui usque ad Kalendas Jan. esset: quae erant futurae mane postridie. Ita, Caninio consule, scito [10] neminem prandisse. nihil tamen eo consule mali factum est. fuit enim mirifica vigilantia, qui suo toto consulatu somnum non viderit. Haec tibi ridicula videntur. non enim ades: quae si videres, lacrimas non teneres. Quid, si cetera scribam? sunt enim innumerabilia generis ejusdem: quae quidem ego non ferrem, nisi me in philosophiae portum contulissem, et nisi haberem socium studiorum meorum, Atticum nostrum; cujus quum proprium te esse scribis mancipio et nexu, meum autem usu et fructu, contentus isto sum. [11] Id enim est cujusque proprium, quo quisque fruitur atque utitur. Sed haec alias pluribus. Acilius, qui in Graeciam cum legionibus missus est, maximo meo beneficio est. bis enim est a me judicio capitis, rebus salvis, defensus: et est homo non ingratus, meque vehementer observat. Ad eum de te diligentissime scripsi, eamque epistolam cum hac conjunxi: quam

[9] *quem i. consulem esse dicebant*] *illi*, Caesariani. nempe non creatus erat legitime, nec pro vero Consule a multis habebatur. v. Sueton. in Caes. c. 80.

[10] *neminem prandisse.*] Non dicit *cenasse*: nam semel quidem eo consule cenatum est: sed *prandisse*, quia ante meridiem novi consules creati ab eo, ipse post meridiem creatus.

[11] *Id enim est cujusque proprium.*] Aures meae desiderant *maxime proprium*. Sic et alibi Cicero in simili sententia: ut *oratoris maxime proprium est* in Brut. 93. *artis maxime proprium est* de Nat. D. II, 22.

ille quomodo acceperit, et quid tibi pollicitus sit, velim ad me scribas.

31 ARGUMENTUM.

Invitat ad mutua officia, et, ut in urbem revertatur veteris urbanitatis tuendae causa, rogat.

CICERO CURIO, S. D.

FACILE perspexi ex tuis litteris, quod semper studui, et me a te plurimi fieri, et te intelligere, quam mihi carus esses. Quod quum uterque nostrûm consecutus est: reliquum est, ut officiis certemus inter nos; quibus aequo animo vel vincam te, vel vincar abs te. Acilio non fuisse necesse meas dari litteras, facile patior. [12] Sulpicii tibi opera, intelligo ex tuis litteris, non multum opus fuisse, propter tuas res ita contractas, ut, quemadmodum scribis, nec caput, nec pedes. Equidem vellem, uti pedes haberent, ut aliquando redires. Vides enim exaruisse jam veterem urbanitatem: ut Pomponius noster suo jure possit dicere, *nisi nos pauci retineamus gloriam antiquam Atticam.* Ergo is tibi, nos ei succedimus. Veni igitur, quaeso, ne tamen semen urbanitatis una cum republica intereat.

[12] *Sulpicii tibi operam - - - n. m. opus fuisse.*] Putavi semper, corrigendum *opera*: etsi alteram constructionem non vitiosam esse sciebam. Quia deinde in Gu. 2. et ed. Rom. sic reperi, recepi.

ARGUMENTUM. 32

Ex Cilicia P. Volumnio scribit de dictis, de judiciis, de repub. de Dolabella nondum genero.

M. CICERO S. D. VOLUMNIO.

Quod sine praenomine familiariter, ut debebas, ad me epistolam misisti, primum addubitavi, num a Volumnio senatore esset, quocum mihi est magnus usus: deinde συντομια litterarum fecit, ut intelligerem, tuas esse. Quibus in litteris omnia mihi perjucunda fuerunt, praeter illud, quod parum diligenter possessio salinarum mearum, a te procuratore, defenditur. Ais enim, ut ego discesserim, omnia omnium dicta, in his [13] etiam Sextiana, in me conferri. Quid? tu id pateris? [14] non defendis? non resistis? Equidem sperabam, ita notata me reliquisse genera dictorum meorum, ut cognosci sua sponte possent. Sed quando tanta faex est in urbe, ut nihil tam sit ακυθηρον, quod non alicui venustum esse videatur: pugna, si me amas, nisi acuta αμφιβολια nisi elegans ὑπερβολη, nisi παραγραμμα bellum, nisi ridiculum παρα προσδοκιαν, nisi cetera, quae sunt a me in secundo libro de Oratore per Antonii personam disputata de ridiculis, αντεχνα et arguta apparebunt, ut sacramento contendas, mea non esse. Nam de judiciis quod quereris, multo laboro minus. trahantur per me pedibus omnes rei; sit vel Selius tam eloquens, ut possit probare, se liberum:

[13] *etiam Sextiana.*] Sextii cujusdam, cupientis faceti videri, et multa frigide jocantis. qui fuerit, non pro certo dici potest.

[14] *nonne defendis.*] Delevi *ne*: postulante latinitate. In Mss. quibusdam, ut et meo et edd. pr. pariter vitiose, reperitur *nonne resistis*? utrumque corrigendum erat.

non laboro. Urbanitatis possessionem, amabo, quibusvis interdictis defendamus; in qua te unum metuo, contemno ceteros. Derideri te putas. Nunc demum intelligo te sapere. Sed mehercules, extra jocum: valde mihi tuae litterae facetae elegantesque visae sunt. [15] Illa, quamvis ridicula essent, sicut erant, mihi tamen risum non moverunt. Cupio enim nostrum illum amicum in tribunatu quam plurimum habere gravitatis: id cum ipsius causa, (est mihi, ut scis, in amoribus,) tum mehercule etiam reipublicae. quam quidem, quamvis in me ingrata sit, amare non desinam. Tu, mi Volumni, [16] quando instituisti, et mihi vides esse gratum, scribe ad me quam saepissime de rebus urbanis, de republica. Jucundus est mihi sermo litterarum tuarum. Praeterea Dolabellam, quem ego perspicio et judico cupidissimum esse atque amantissimum mei, cohortare, et confirma, [17] et redde plane meum. Non mehercule, quo quidquam desit: sed quia valde cupio, non videor nimium laborare.

33

ARGUMENTUM.

Dicit, afflicta republica se cum Hirtio, Cassio et Dolabella declamationes exercere, et Volumnium ad eadem studia invitat. Nam sibi deliberatum esse, in litteras se abdere, Caesare permittente.

M. CICERO S. D. D. VOLUMNIO.

Quod declamationibus nostris cares, damni nihil facis. Quod Hirtio invideres, nisi eum amares, non

[15] *Illa*] quae de Curione tribuno narrasti.

[16] *et cum instituisti.*] Delevi *et* cum Graevio. In meo libro et Gu. 2. est *quomodo ut instituisti.* Edd. pr. Gu. 1. *quando et*, quod et ipsum bene habet. idque recepi. Forte tamen Cicero scripsit: *Tu, mi V. ut instituisti.*

[17] *ei redde pl. m.*] *et* omisit tacite Graevius. bene. Sed et alterum *et* delendum erat: *cohortare, confirma, redde pl. m.*

erat causa invidendi: nisi forte ipsius eloquentiae magis, quam, quod me audiret, invideres. Nos enim plane, mi suavissime Volumni, aut nihil sumus, aut nobis quidem ipsis displicemus, gregalibus illis, quibus, te plaudente, vigebamus, amissis: ut etiam, si quando aliquid dignum nostro nomine emisimus, ingemiscamus, quod haec [18] *pinnigero, non armigero in corpore tela exerceantur*, ut ait Philoctetes apud Accium, abjecta gloria. Sed tamen omnia mihi erunt, si tu veneris, hilariora: quamquam venis, ut ipse intelligis, in maximarum quasi concursum occupationum: quas si, ut volumus, exceperimus, ego vero multam salutem et foro dicam, et curiae; vivamque tecum multum, et cum [19] communibus nostris amatoribus. Nam et Cassius tuus, et Dolabella noster, vel potius uterque noster, studiis iisdem tenentur, et meis aequissimis utuntur auribus. Opus est huc limatulo et polito tuo judicio, et illis [20] interioribus litteris, quibus saepe verecundiorem me in loquendo facis. Mihi enim judicatum est, si modo hoc Caesar aut patietur, aut volet, deponere [21] illam jam personam, in qua me saepe illi ipsi probavi, ac me totum in litteras abdere, tecumque et cum ceteris earum studiosis honestissimo

[18] *pinnigero.*] Ms. meus, Gu. 1. 2. et edd. ante Victorium *pennigero.* nil interest. nam *pinna* est pro *penna*, ut ap. *Sueton.* Claud. 33. ubi *pinna in os inderetur.* Itaque promiscue est in libris *penna* et *pinna.* v. Burm. ad Quintil. I, 4. Philoctetes aves contigens ista dicit.

[19] *communibus amatoribus*] discipulis, quos post dicit. mox *auribus meis utuntur* in declamando apud me.

[20] *interioribus lit. meis.*] Aut delendum est *meis*, aut, quod malim, pro eo scribendum *tuis.* Lambinus corr. *eis.* interea delevi *meis*, quia plane alienum est, et ab uno et altero libro abfuit.

[21] *illam jam pers.*] *jam* suspectum mihi est.

otio perfrui. Tu, vellem, ne veritus esses, [22] ne perinvitus legerem tuas litteras, si mihi (quemadmodum scribis) longiores forte misisses: ac velim posthac sic statuas, tuas mihi litteras longissimas quasque, gratissimas fore.

[22] *ne perinvitus.*] Sic Victorius edidit, pro vulgato ante *pluribus*, de conjectura virorum doctorum. Gebhardus ait esse in Vaticano libro. mihi tamen paullo durius videtur. Satis erat *ne invitus.*

M. [1] COELII

EPISTOLARUM

AD

M. TULLIUM CICERONEM LIBER,

OCTAVUS.

ARGUMENTUM. 1

Commentarium mittit rerum urbanarum, et excusat se quod alteri negotium illius colligendi dederit. Addit, de comitiis Transpadanorum esse rumorem, de successione autem Galliarum nihil relatum: de Pompejo cupere se aliquid cognoscere: de Caesare varia dissipari; aliaque nonnulla. Huic epistolae respondit ea, quae libro II. est octava.

M. COELIUS M. CICERONI S. D.

Quod [2] tibi decedenti pollicitus sum, me omnes res urbanas diligentissime tibi perscripturum: data opera paravi, qui sic omnia persequeretur, ut verear, ne tibi nimium arguta haec sedulitas videatur. Tametsi

[1] *Coelii.*] Totus hic liber epistolarum Coelii abest a Ms. nostro et Gu. 2. in Gu. 1. lacuna est ab ep. 2. ad 9. item Gorlic. In edd. pr. plures epp. absunt, quaedam non integrae ac totae, et ordo etiam est diversus.

[2] *tibi decedenti*] Sic edidit primus P. Manutius 1541. quod secuti sunt omnes ad Gebhardum usque, qui vetus *decedens* restituit, quae adeo hodie vulgata lectio est, sed manifeste vitiosa. nam Cicero decessit, non Coelius, et iterum ep. 10. in fine est: *qua obtestatione decedens mihi mandaris.* Vide, *decedens* est Cicero. ergo necessario *decedenti* etiam contra libros scriptos legendum est. mirandum viros doctos ita deditos esse potuisse libris scriptis, ut manifesta vitia ferrent aut defenderent.

tu, scio, quam sis curiosus, et quam omnibus peregrinantibus gratum sit, minimarum quoque rerum, quae domi gerantur, fieri certiores; tamen [3] in hoc te deprecor, ne meum hoc officium arrogantiae condemnes, quod hunc laborem alteri delegavi: non quin mihi suavissimum sit, et occupato, et ad litteras scribendas, ut tu nosti, pigerrimo, tuae memoriae dare operam. [4] Sed ipsum volumen, quod tibi misi, facile, ut ego arbitror, me excusat. Nescio [5] cujus otii esset, non modo perscribere haec, sed omnino animadvertere. Omnia enim sunt ibi senatusconsulta, edicta, [6] fabulae, rumores: quod exemplum si forte minus te delectarit; ne molestiam tibi cum impensa mea exhibeam, fac me certiorem. Si quid in republica majus actum erit, quod isti operarii minus commode persequi possint: et quemadmodum actum sit, et quae existimatio secuta, [7] quaeque de eo spes sit, diligenter tibi perscribemus. Ut nunc est, nulla magnopere exspectatio est. Nam

[3] *in hoc te depr. ne meum hoc officium*] Graevius ex uno Ms. suo, *hoc depr.* et vulgatum parum latinum judicat. Sed *officium* sine dubio vitiosum est. nam officium quomodo arrogantiae condemnari potest? Excusat Coelius, quod commentarii rerum urbanarum aliena manu scripti sint. id non erat *officium*. Puto Coelium scripsisse *consilium*, sc. per alium scribendi, non sua manu. rem puto esse manifestam: mirorque hic neminem haesisse.

[4] *Sed ipsum volumen - - facile me excusat.*] Profecto scribendum est *excusabit*. Postulant verba *misi*, *arbitror*, cum hoc comparata. aliis quoque locis compendia scribendi praesens hoc pro futuro et imperfecto intulere.

[5] *cujus otii.*] Editur e Mss. *quojus* ut infra ep. 17. et ep. 2. *quoivis* pro *cuivis*, a nonnullis. sed sordes istas antiquarias emovi.

[6] *fabulae, rumores.*] Tunstallus Epist. ad Midletonum p. 100. corrigit: *tabulae*, intelligitque tabulas auctionum, et similes, quas ei non credibile est missas esse. quorsum enim? immo fabulae et rumores commode junguntur, ut et aliis locis fit.

[7] *quaeque de eo spes sit*] Vulgo *est*, plane vitiose: nam praecedit, *quemadmodum actum sit*. peccatum est librarii tironis, quod nemo animadvertit, quod sciam. In ed. 1471. ante est etiam *possunt*, simili vitio.

et illi rumores [8] de comitiis Transpadanorum, [9] Cumarum tenus caluerunt: Romam cum venissem, ne tenuissimam quidem auditionem de ea re accepi. Praeterea Marcellus, quod adhuc nihil retulit [10] de successione [provinciarum] Galliarum; et in Kalendas Jun. ut mihi ipse dixit, eam distulit relationem: sanequam eos sermones expressit, [11] qui de eo tum fuerunt, cum Romae nos essemus. Tu si Pompejum, ut volebas, offendisti: qui tibi visus sit, et quam orationem habuerit tecum, quamque ostenderit voluntatem, (solet enim [12] aliud sentire et loqui: neque tantum valere ingenio, ut non appareat, quid cupiat:) fac mihi perscribas. Quod ad Caesarem, crebri et non belli de eo rumores: sed susurratores duntaxat veniunt: alius equitem perdidisse, quod opinor certe factum est: alius septimam legionem vapulasse; ipsum apud Bellovacos circumsederi, interclusum ab reliquo exercitu: neque adhuc certi quidquam est, neque haec incerta tamen vulgo jactantur: sed inter paucos, quos tu nosti, [13] palam secreto narrantur: at Domitius, cum manus ad os apposuit. Te a. d. IX. Kal. Junii su-

[8] *de comitiis Transpad.*] v. ad Att. V, 2.

[9] *Cumarum tenus caluerunt.*] Aut addendum aut saltem intelligendum in principio *tantum*. propter sequentia: *Romam cum venissem*, etc.

[10] *de successione provinciarum Galliarum.*] Si de solis Galliis relatio intelligenda, *provinciarum* delendum est: sin universe, *Galliarum* delendum. Sed historia docet, de solis Galliis relationem intelligendam. itaque *provinciarum* deleverim. et aliis locis solum nomen provinciarum est, ut infra ep. 8. init.

[11] *qui de eo tum fuerant.*] Sequens *cum Romae n. essemus* indicat, aut *erunt* legendum, aut *fuerunt*: *fuerant* nullo modo stare potest. hoc praetuli.

[12] *aliud sentire et loqui.*] Usitatius foret *aliud sentire, aliud loqui*. Sed et hujus formae exempla plura sunt apud Ciceronem, ubi in altero est *et* vel alia copula.

[13] *palam secreto.*] Facetum hoc, per speciem repugnantiae.

brostrani, (quod illorum capiti sit !) dissiparant periisse : [14] ita ut in urbe ac foro toto maximus rumor fuerit, te a Q. Pompejo in itinere occisum. Ego, qui scirem, Q. Pompejum Baulis [15] embaeneticam facere, et usque eo, ut ego misererer ejus esuriei, non sum commotus : et hoc mendacio, si qua pericula tibi impenderent, ut defungeremur, optavi. Plancus quidem tuus Ravennae est : et magno congiario donatus a Caesare, nec beatus, nec bene instructus est. [16] Tui politici libri omnibus vigent.

2 ARGUMENTUM.

Nuntiat de absoluto Messalla, ejusque defensore Hortensio a populo male accepto. Addit de republica, et de suis in aedilitate competitoribus.

COELIUS CICERONI, S.

Certe, inquam, [17] absolutus est ; [18] me praesente pronuntiatum est, et quidem [19] omnibus ordinibus, et

[14] *ita, ut in urbe - - rumor fuit.*] In hac lectione debet esse *fuerit*, quod potest per compendium *fuit* scriptum esse, ut saepe reperimus : atque adeo sic correximus : nec tamen displicet lectio a Graevio e vestigiis librorum concinnata : *et te, urbe ac foro toto max. rumor fuit, a Q. P. i. i. occisum.* Verum illa ratio lenior. Tunstallus l. c. interpungit post *a Q. Pompejo ;* quasi ab hoc rumor ortus fuerit. Quod est durius.

[15] *embaen. facere*] v. Clav.

[16] *Tui politici libri.*] Sex sc. illi de Republica paullo ante abitum in provinciam editi.

[17] *absolutus est*] int. Valerium Messalam. v. infr. ep. 4. Reus fuit, opinor, de ambitu.

[18] *me repraesentante.*] Hoc nihili esse, fateri necesse est : nec quisquam explicare potuit. Venerit facile cuilibet in mentem, *me praesente.* Atque id in Ms. reperit Bernh. Rutilius : sic et edidere post P. Manutium, qui primus fecit, Rob. Steph. Car. Stephanus et alii ad usque Grute.um, qui vetus revocavit. Lectioni haud dubie falsae tamen praetuli eam quae intelligi posset, etiamsi non satis certa esset.

[19] *omnibus ordinibus*] i. e. a judicibus e senatu, ordine equestri et plebe, e lege Aurelia, et quidem in omni genere sententiis universis.

singulis in unoquoque ordine sententiis. Vide modo; inquis. Non, mehercules. nihil enim umquam tam praeter opinionem, tam quod videretur omnibus indignum, accidit. quin ego, cum pro amicitia validissime faverem ei, et me jam ad dolendum praeparassem: postquam factum est, obstupui, et mihi visus sum captus esse. Quid alios putas? clamoribus scilicet maximis judices corripuerunt, et ostenderunt, plane esse, quod ferri non posset. Itaque [20] relictus lege Licinia, majore esse periculo videtur. Accessit huc, quod postridie ejus absolutionem in theatrum Curionis [21] Hortensius introiit, puto ut suum gaudium gauderemus. Hic tibi *strepitus, fremitus, clamor tonitruum, et rudentum sibilus.* Hoc magis animadversum est, quod intactus a sibilo pervenerat Hortensius ad senectutem. Sed tum ita bene, ut in totam vitam cuivis satis esset, et poeniteret eum jam vicisse. [22] De republica quod tibi scribam, nihil habeo. [23] Marcelli impetus resederunt, non inertia, sed (ut mihi videbatur) consilio. De comitiis consularibus incertissima est existimatio. Ego incidi in competitorem nobilem, et nobilem agentem. Nam M. Octavius, Cn. filius, et C. Hirrus mecum petit. Hoc ideo scripsi,

[20] *relictus lege Licinia, m.*] non satis sanum locum puto. Possis conjicere *legi Liciniae.* Sed mihi hoc, *legi Lic.* magis ad sequentia pertinere videtur. Est autem intelligenda, ut opinor, lex Licinia de ambitu, ut et Manutio visum, quae erat severior aliis. Rata fuit praedictio. v. ep. 4.

[21] *Hortensius introiit.*] Intelligitur, ab Hortensio defensum esse in illo primo judicio.

[22] *De rep. quod scribam.*] Nimis clarum est, *quod* legendum esse pro vulgato *quid*: *nihil quod* dicitur, non *nihil quid* ut vulgo editur. Et *quod* plane est in Ms. Gu. 1.

[23] *Marcelli impetus*] agendi contra Caesarem, per relationem scil. de abrogando ei imperio et successore mittendo.

quod scio, te acriter, propter Hirrum, nuntium nostrorum comitiorum exspectaturum. Tu tamem simul ac me designatum audieris, ut tibi curae sit, quod ad pantheras attinet, rogo. Syngrapham Sittianam tibi commendo. Commentarium rerum urbanarum primum dedi L. Castrinio Paeto: secundum ei, qui has litteras tibi dedit.

3 ARGUMENTUM.

Suum in scribendo officium, suumque Ciceronis desiderium significat, nec non de suis comitiis et competitoribus; etiam de Milonis rebus. Tandem suam cum Cicerone amicitiam in aliquo illius libro memorari cupit.

COELIUS CICERONI, S.

Estne? vici? et tibi saepe, [24] quod negaras discedens curaturum tibi, litteras mitto? Est, si quidem perferuntur, quas do. Atque hoc eo diligentius factito, quod cum otiosus sum, plane, ubi delectem otiolum meum, non habeo. Tu cum Romae eras, hoc mihi certum ac jucundissimum vacanti negotium erat, tecum id otii tempus consumere: idque non mediocriter desidero; ut non modo mihi solus esse, sed Romae, te profecto, solitudo videatur facta: et qui (quae mea negligentia est) multos saepe dies ad te, cum hic eras, non accedebam, nunc quotidie non esse te, ad quem cursitem, discrucior. Maxime vero, ut te dies noctesque quaeram, competitor Hirrus curat. Quomodo illum putas auguratus tuum competitorem dolere, et

[24] *quod negaras discedens curaturum.*] Primo clarum est, pro *negaras* esse debere *negabas*. Deinde addendum *me*, hoc modo: *quod negabas discedens* (s. decedens, ut ep. 1.) *me curaturum*.

dissimulare, me certiorem, quam se, candidatum? de quo, ut, quem optas, quam primum nuntium accipias, tua medius fidius magis, quam mea causa cupio. [25] Nam mea, si fio, forsitan cum locupletiore referam. sed hoc usque eo suave est, [26] quod si acciderit, tota vita risus nobis deesse non possit. [27] Sed tanti mehercule, non multum [28] M. Octavius eorum odia, quae Hirrum premunt, quae permulta sunt, sublevat. Quod ad Philotimi [29] liberti officium et bona Milonis attinet: dedimus operam, ut et Philotimus quam honestissime Miloni absenti, ejusque necessariis satisfaceret, et, secundum ejus fidem et sedulitatem, existimatio tua conservaretur. Illud nunc a te peto, si eris (ut spero) otiosus, aliquod ad nos, ut intelligamus nos tibi curae esse, συνταγμα conscribas. Quî tibi istuc, inquis, in mentem venit, homini non inepto?

[25] *Nam mea - - forsitan cum locupletiore referam.*] Breviuscule: *nam mea*, int. *causa*: nam quod ad me meamque causam in ea re attinet. tum in his *f. cum locupletiore referam*, obscura est sententia. Forte *re* vitiose duplicatum est: *forsitan cum locupletiore feram*: i. accipiam, consequar aedilitatem, a quo vincar magnificentia munerum: quod mihi parum jucundum foret.

[26] *quod si acc.*] Debebat esse, *ut si id acciderit*, etc. Sed et in *quod* est *ut id*. Verum neutri convenit vulgatum, *risus deesse non poterit*: corrigique adeo deberet *possit*. et tamen post *usque eo*, *ut* esse debet. Itaque inclinavi ad corrigendum *possit*: ut fecit Lamb. Post, quia ita plane habet Gu. 1. sic correxi.

[27] *Sed tanti meh.*] addiderim *est*. *Sed est meh. tanti*. *Non m.*

[28] *M. Octavius.*] Qui pariter aedilitatem cum Coelio petiit atque adeo factus est aedilis. v. Clav. In proximis rursus difficultas est et varietas in lectione librorum et conjecturis. Si *eorum* verum est, debet sequi *qui H. premunt*: ut et Graevius edidit; sed etiam *qui permulti sunt*, ut Lambinus voluit. sed quia melius dicuntur *odia premere*, quam *homines*: cui etiam *sublevat* respondet; forte melius sit delere *eorum*. Sensus est: videatur competitor Octavius, quia parum gratiosus est ac dignus honore, facere, ut Hirrus minus invisus sit. Sed id non fit.

[29] *liberti.*] Puto hic abesse pronomen *tui* non posse. Eum Cicero praefecerat Milonis bonis, interposita fide sua de hominis fide et dexteritate.

[30] Aliquid ex tam multis tuis monumentis exstare, quod nostrae amicitiae memoriam posteris quoque prodat. Cujusmodi velim, puto, quaeris. Tu citius, qui omnem nosti disciplinam, [31] quid maxime conveniat, excogitabis. Genere tamen, quod et ad nos pertineat, et διδασκαλίαν quandam, ut versetur inter manus, habeat. Vale.

4 ARGUMENTUM.

Est varii argumenti. Scribit enim de damnatione Messalae et Servii tr. pl. designati: de C. Marcello cos. designato, de Dollabella xviro creato, Lentulo repulso, de Curione, de Comitiis, de actis in senatu, de Caesaris animo erga Pompejum, de suis tandem rebus, quas commendat.

M. COELIUS M. CICERONI S. D.

Invideo tibi: tam multa quotidie, quae mirere, istuc perferuntur. Primum illud, absolutum Messalam: deinde eundem condemnatum. C. Marcellum consulem factum: M. Claudium a repulsa postulatum a Gallis duobus: P. Dolabellam quindecimvirum factum. [32] Hoc tibi non invideo, caruisse te pulcherrimo spectaculo, et Lentuli Cruris repulsi vultum non vidisse. At qua spe, quam certa opinione descenderat? quam ipso diffidente Dolabella? Et hercules, nisi nostri equites acutius vidissent, paene concedente adversario [33] superasset. Illud te non arbitror miratum, Servium, designatum tribunum plebis,

[30] *Aliquid - - extare.*] Hic verbum deest, a quo pendeat *extare*. Puto excidisse *cupio*.

[31] *quid maxime conveniat, excogitabis.*] Vulgo editur *quod*, id non patitur *maxime*. nisi ante legendum *aliquod*.

[32] *Hoc tibi non invideo*] respondet superiori: *Invideo tibi*, quod est, felix es, qui ista coram non vidisti: at hoc: nihil perdidisti, cum non vidisti Lentulum petentem sacerdotium et repulsam ferentem.

[33] *superasset.*] Lentulus Dolabellam in petitione.

condemnatum: [34] cujus locum C. Curio petiit. Sanequam incutit multis, qui eum facilitatemque ejus non norunt, magnum metum: sed, ut spero et volo, et, [35] ut se fert ipse, bonos et senatum malet. totus, ut nunc est, hoc scaturit. Hujus voluntatis initium et [36] causa est, quod eum non mediocriter Caesar, qui solet infimorum hominum amicitias sibi qualibet impensa adjungere, valde contemsit. Qua in re mihi videtur illud perquam venuste cecidisse. quod a reliquis quoque usque eo est animadversum, ut Curio, qui nihil consilio facit, ratione et insidiis usus videretur [37] in evitandis eorum consiliis, qui se intenderant adversarios in ejus tribunatum: [38] Laelios et Antonios, et id genus valentes dico. Has ego tibi litteras eo majore misi intervallo, quod comitiorum dilationes occupatiorem me habebant, et exspectare in dies exitum cogebant, ut, confectis omnibus, te facerem certiorem. Ad Kalendas Sextiles usque exspectavi. Praetoriis morae quaedam inciderunt. Mea porro comitia quem eventum sint habitura, nescio. [39] opin-

[34] *cujus locum Curio petiit*] *petiit*, adeptus est, in ejus locum suffectus est. antecedens pro consequente. alias deberet esse *petit*. sed sequentia docent, haec scripta esse Curione jam tribuno.

[35] *ut se fert ipse.*] Graevius conjiciebat, *ut prae se fert*, et sic est in ed. Med. frustra. elegans illud est. Notum est illud Virgilianum Æn. I, 507. *talem se ferebat.*

[36] *causa inest*] male. recte Graevius dedit *est*, et erat in edd. ante Victorium, item P. Manutii et aliorum.

[37] *in evitandis iis consiliis, qui se*, etc.] non convenit *iis* vel *his consiliis, qui se adv.* Mihi olim primum hoc legenti venit in mentem, corrigendum esse *eorum consiliis*, quod deinde vidi P. Manutium jam sensisse, atque ita edidisse a. 1540: quem deinde alii secuti sunt usque ad ed. Gruter. Id temerarium videbatur Graevio, qui tantum *iis* delebat, auctore Ms. suo. Ita *eorum* tamen intelligi debet; quod est h. l. durius.

[38] *Laelios et Antonios.*] In *Laeliis* dubitatio est. Manutius correxit *Lollios*, quod probabat Lambinus. *Lollius* Caesarianus occurrit, non *Laelius*. Sed nec ille ita notus, ut Antonius, ac potens.

[39] *opinionem incred. n. s.*] i. e. Hirrum fore aedilem curulem.

ionem quidem, quod ad Hirrum attinet, incredibilem, aedilium plebis comitiis, nacta sunt. Nam M. Coelium Vinicianum [40] mentio illa fatua, quam deriseramus olim, et promulgatio de dictatore, subito dejecit, et [41] dejectum magno clamore insecuta est. [42] Inde Hirrum cuncti an non faciendum flagitare. Spero, te celeriter, et de nobis quod sperasti, et de illo, [43] quod vix sperare ausus es, auditurum. De republica jam novi quidquam exspectare desieramus: sed cum senatus [44] habitus esset ad Apollinis, a. d. XI. Kalend. Sext. et referretur de stipendio Cn. Pompeji: mentio facta est de legione ea, [45] quam expensam tulit C. Caesari Pompejus, [46] quo numero esset, quo appeteretur. [47] Cum ex Gallia, coactus esset dicere Pompejus, se legionem abducturum, sed non statim sub mentionem et convicium obtrectatorum:

[40] *mentio fatua.*] De lege intelligendum. nam ut consules dicuntur *mentionem facere*, cum aliquid ad senatum referunt: sic tribuni, cum de lege ap. populum verba faciunt.

[41] *dejectum magno cl. insecuta est.*] Quam durum hoc: *promulgatio clamore insecuta est:* pro fecit, ut eum homines magno clamore insequerentur. nullo modo hoc stare potest. An excidit *plebs?* nam erat creatio aedilium plebis, adeoque plebs praesens.

[42] *Inde H. c. an non faciendum flagitare.*] Haec est lectio Victoriana. ante erat *ad non f. f.* utraque illa vitiosa et nullius sententiae. In Mss. Memmii erat *jam* pro *ad* s. *an.* Legendum conjeci *I. H. cuncti jam fac. flagitare*, vel *clamitare*, cui *faciendum* aptius: nisi vero *faciendum* est a glossatore, fuitque *I. H. cuncti flagitare.* forte et illud *an non* ex *aedilem* factum: quod ego tamen potius pro nota glossatoris habeo ex margine in textum recepta.

[43] *quod vix sp.*] sc. eum repulsam laturum.

[44] *habitus esset.*] Hoc non bene consentit sequenti *referretur.* nisi dictum est pro *vocatus esset.*

[45] *quam expensam tulit.*] Hoc e Coelii persona dictum accipe: alias esse debet *tulisset*, quod malim.

[46] *quo numero esset, q. a.*] utrum ad exercitum Pompeji an Caesaris pertineret et referretur, quo consilio eam Caesar petiisset hoc tempore et haberet.

[47] *Cum ex Gallia*, etc.] Hunc locum varie tentarunt viri docti. non erat necesse. interpunctio vitiosa turbavit eos. nempe non vide-

[48] inde interrogatus de successione C. Caesaris: de qua, [49] [hoc est, de provinciis,] placitum est, ut quam primum ad urbem reverteretur Cn. Pompejus, ut coram eo de successione provinciarum ageretur. Nam Ariminum ad exercitum Pompejus erat iturus: et statim iit. puto Idib. Sextil. [50] de ea re actum iri. profecto aut transigetur aliquid, aut turpiter intercedetur. Nam in disputando [51] conjecit illam vocem Cn. Pompejus, Omnes oportere senatui dicto audientes esse. Ego tamen [52] sic nihil exspecto, quomodo Paullum, consulem designatum, primum sententiam dicentem. Saepius te admoneo de syngrapha Sittiana. cupio enim te intelligere, eam rem ad me valde pertinere. Item de pantheris, ut Cibyratas arcessas, curesque, [53] ut mihi venentur. Praeterea nunciatum nobis, et pro certo jam habetur, regem Alexandrinum mortuum. [54] quid mihi suadeas, quomodo regnum illud se habeat, quis procuret, diligenter mihi perscribas. Kalendis Sextil.

runt, cohaerere hoc cum sequentibus: *cum ex G. - - obtrectatorum: inde interrogatus*, etc.

[48] *inde interrogatus.*] Excidit *est.*

[49] *hoc est, de provinciis.*] Recte Lambinus hoc pro glossa delet. mox *successio provinciarum* de Galliis intelligenda.

[50] *de ea re factum iri.*] Vitiosum est *factum.* Scripsi *actum*, ut est infra ep. 9. de eadem hac re et ex hoc loco. item post *transigetur*, *et intercedetur*, pro *transfigeretur* et *intercederetur.* et sic edd. pr. Victorius hoc edidit.

[51] *conjecit i. vocem.*] Usitatius esset *jecit:* sed et Sext. 18. est *oratio improbe conjecta.* malim tamen illud.

[52] *sic nihil - - quomodo*] pro *sic - - ut*, ut et alibi dixit Cicero.

[53] *ut mi venentur.*] Bene Graevius corrigit: *ut mihi venentur.* res est ita clara, ut sic edere non dubitarim.

[54] *quid mihi suadeas.*] Videtur Coelius in creditoribus Ptolemaei fuisse.

5 ARGUMENTUM.

Metuere se Ciceroni significat ex Parthici belli fama, ob paucitatem copiarum ejus. Addit de successione provinciarum, ejusque tarditate. Scripta paullo post superiorem: utrique etiam una respondet Cicero, quae est lib. II. decima.

COELIUS CICERONI, S.

Qua tu cura sis, quod ad pacem provinciae tuae finitimarumque regionum attinet, nescio: ego quidem vehementer animi pendeo. [55] Nam si hoc moderari possemus, ut, pro viribus copiarum tuarum, belli quoque exsisteret magnitudo, et, quantum gloriae triumphoque opus esset, assequeremur, [56] periculosamque et gravem illam dimicationem evitaremus: nihil tam esset optandum. Nunc si Parthus movet aliquid, scio, non mediocrem fore contentionem. tuus porro exercitus vix unum saltum tueri potest. [57] Hanc autem nemo ducit rationem: sed omnia desiderantur ab eo, (tamquam nihil denegatum sit ei, quo minus quam paratissimus esset,) qui publico negotio praepositus est. Accedit huc, quod successionem futuram, propter Galliarum controversiam, [58] non video. Tametsi hac de re puto te constitutum, quid facturus

[55] *Nam si hoc moderari.*] Olim erat: *si hoc more.* in Gu. est utrumque. forte fuit *hoc modo:* ut quidam conjecere. malim tamen *si sic.*

[56] *p. et g. illum dimicationem*] *illam* mihi suspectum est. an *aliquam?* sicut *illam* et *aliam*, *illud* et *aliud* permutari in libris solent.

[57] *Hanc - - rationem*] pro hujus rei rationem, ut Verr. I, 48. *suam quoque rationem duceret.*

[58] *non video.*] Videtur *non* esse alieno loco, et ad *futuram* revocandum. dicit, se intelligere, Ciceroni non successum iri, propter illam controversiam: qua non composita, de ceteris provinciis nil actum iri.

esses, habere: tamen, quo maturius constitueres, cum hunc eventum providebam,[59] visum est, ut te facerem certiorem. Nosti enim haec tralaticia: de Gallis constituetur: erit, qui intercedat: deinde alius exsistet, qui, nisi libere liceat de omnibus provinciis decernere senatui, reliquas impediat. sic multum ac diu ludetur, atque ita diu,[60] ut plus biennium in his tricis moretur. Si quid novi de republica, quod tibi scriberem, haberem, usus essem mea consuetudine, ut diligenter, et quid actum esset, et quid ex eo futurum sperarem, perscriberem. Sane[61] tamquam in quodam incili jam omnia adhaeserunt. Marcellus idem illud de provinciis urget: neque adhuc frequentem senatum efficere potuit. Quodsi anno praeterito[62] Curio tribunus, et eadem actio de provinciis introivit: quam facile nunc sit omnia impedire, et quam hoc Caesari,[63] qui sua causa rempublicam non curet, superet, non te fallit.

[59] *visum est, ut te facerem c.*] an *te facere certiorem*, ut Lambino jam placuit?

[60] *ut - - moretur*] accipiunt impersonaliter dictum, pro, mora fiat. sed melius *moremur*. nam illius formae exemplum desidero.

[61] *t. in quodam incili jam om. cdhaes.*] Sic hunc locum in libris scr. et edd. valde corruptum constituit P. Manutius, probante Salmasio et aliis: secutus est Lambinus et Graevius. *jam* melius est quam *ea* in ed. Grut. sed fortasse melius utrumque deleatur.

[62] *C. tribunus et eadem actio introivit.*] Varie tentatur hic locus. Putem defungi nos posse, si scribamus *cum e. a. introivit*, et intelligamus e seqq. *impedivit*. sicut *actio* dicitur *induci*, sic et *introire* dici potest, ut opinor. In Ms. Gu. est *acerbitas* pro *actio*, et abest *impedivit*.

[63] *qui sua causa remp. non curet*] an *suam causam, non remp.* mox *superet* exquisite, pro in promtu, facile sit.

6 ARGUMENTUM.

Scribit de Appio a Dolabella accusato: de Ciceronis officio, ne parum reconciliatus Appio videatur: de adfinitate cum Dolabella jungenda: de republica.

COELIUS CICERONI, S.

Non dubito, quin perlatum ad te sit, Appium a Dolabella reum factum: sanequam non ea, quam existimaveram, invidia. Neque enim stulte Appius: qui, simul atque Dolabella accessit ad tribunal, introierat in urbem, triumphique postulationem abjecerat. Quo facto retudit sermones, paratiorque visus est, quam speraverat accusator. Is nunc in te maximam spem habet. Scio tibi eum non esse odio. quam velis eum obligare, in tua manu est: [64] cum quo simultas si tibi non fuisset, liberius tibi de tota re esset. Nunc si ad illam summam veritatem legitimum jus exegeris: cavendum tibi erit, ne parum simpliciter et candide posuisse inimicitias videaris. In hanc partem porro tutum tibi erit, si quid volueris, gratificari. nemo enim [65] necessitudine et amicitia te deterritum ab officio dicet. Illud mihi occurrit, quod, inter postulationem et nominis delationem, uxor a Dolabella discessit. [66] Quid mihi discedens mandaris, memini;

[64] *cum quo simultas sit. n. f.*] *Si* addidi, ex edd. ante Victorium, quod sensus et res clare postulat. Ms. Graev. habebat ante *simultas*. Si quis malit *cum quo simultates si tibi non fuissent*, ut est in ed. Med. (nam edd. superiores hanc epistolam non habent) et sequentibus, non repugnem. nempe illud edidit Victorius, secutus est Gebhardus.

[65] *necessitudinem*] int. cum Dolabella, qui tum nondum gener erat.

[66] *Quid mandaris, memini*, etc.] sc. de Dolabella ejusque futuro divortio: de quo ante sermones fuisse apparet, et de conciliandis nuptiis cum Tullia.

quid ego tibi scripserim, te non arbitror oblitum. Non est jam tempus plura narrandi. Unum illud monere te possum: si res tibi non displicebit, tamen hoc tempore nihil de tua voluntate ostendas, et exspectes, quemadmodum exeat ex hac causa: [67] ne qua invidiosum tibi sit, si emanarit. Porro, significatio ulla si intercesserit, clarius, quam deceat, aut expediat, fiat. Neque ille tacere eam rem poterit, quae suae spei tam opportuna acciderit, quaeque in negotio conficiendo tanto illustrior erit: cum praesertim is sit, qui, si perniciosum sciret esse, loqui de hac re, vix tamen se contineret. Pompejus dicitur valde pro Appio laborare, ut etiam putent alterutrum de filiis ad te missurum. Hic nos omnes absolvimus: et hercule confecta omnia, foeda, et inhonesta sunt. Consules autem habemus summa diligentia: adhuc senatusconsultum, nisi de feriis Latinis, nullum facere potuerunt. Curioni nostro tribunatus conglaciat. Sed dici non potest, quomodo hic omnia jaceant. Nisi ego cum tabernariis et aquariis pugnarem, veternus civitatem occupasset. Si Parthi nos nihil calfaciunt, nos hic frigore frigescimus. Tamen, quoquo modo hic omnia jaceant, potuit sine Parthis. Bibulus in Amano nescio quid cohorticularum amisit. [68] Hoc sic nunciatum est. Quod tibi supra scripsi, Curionem valde frigere; jam calet. nam ferventissime concerpitur. Levissime enim, quia [69] de intercalando non obtinue-

[67] *Denique invid. t. s.*] Sic Gu. edd Med. et seqq. item Victorius. P. Manutius edidit et inde alii *ne qua invidiosum t. s.* quod Lambinus praeferebat: quem sequor. nam *denique* nullo modo locum habere potest in ratione consilii prima.

[68] *Hoc sic nunc. est.*] malim *hoc* abesse.

[69] *de interc. non obt.*] sc. apud collegium Pontificum, ut secundum suam sententiam fieret decretum de intercalatione. Rem narrat Dio L. XLI. p. 149.

rat, transfugit ad populum, et pro Caesare loqui coepit: legemque Viariam, non dissimilem Agrariae Rulli, et Alimentariam,[70] quae jubet aediles metiri, jactavit. Hoc nondum fecerat, cum priorem partem epistolae scripsi. Amabo te,[71] si quid, quod opus fuerit, Appio facies, ponito me in gratia. De Dolabella integrum tibi reserves, suadeo. et huic rei, de qua loquor, et dignitati tuae, aequitatisque opinioni[72] hoc ita facere expedit. Turpe tibi erit, pantheras Graecas me non habere.

7. ARGUMENTUM.

Quia pridie scripserat, breviter nova quaedam adnuntiat de nuptiis Cornificii et filiae Orestillae, de Paullae divortio, de Ocellae adulteriis.

COELIUS CICERONI, S.

Quam cito tu istinc decedere cupias, nescio: ego quidem eo magis, quo adhuc felicius rem gessisti. Dum istic eris, de belli Parthici periculo cruciabor, ne hunc risum meum metus aliquis perturbet. Breviores has litteras properanti publicanorum tabellario subito dedi: tuo liberto pluribus verbis scriptas pridie dederam. Res autem novae nullae sane acciderunt, nisi haec vis tibi scribi, quae certe vis. Cornificius adolescens Orestillae filiam sibi despondit. Paulla Valeria, soror Triarii, divortium sine causa, quo die vir e provincia venturus erat, fecit.[73] Nuptura est

[70] *quae jubet aediles metiri.*] Sic e Ms. bene Graevius pro vulgato *quas.*

[71] *si quid. quod opus fuerit.*] Mss. Gorl. Gu. non habent *quod.* malim *quid* abesse.

[72] *hoc ita facere*] melius *hoc* abfuerit.

[73] *Nuptura est.*] Ms. Gu. *nupta est.*

D. Bruto. [74] nondum retulerat. Multa in hoc genere incredibilia, te absente, acciderunt. Servius Ocella nemini persuasisset se moechum esse, nisi triduo bis deprehensus esset. Quaeres, ubi? ubi hercule ego minime vellem. relinquo tibi, quod ab aliis quaeras. neque enim displicet mihi, imperatorem singulos percontari, cum qua sit aliquis deprehensus.

ARGUMENTUM. 8

Varia de judiciis, deinde de SC. et de suis tandem rebus scribit.

M. COELIUS M. CICERONI, S. D.

Etsi de republica quae tibi scribam, habeo: tamen nihil, [75] quod magis gavisurum te putem, habeo, quam hoc. Scito, C. Sempronium Rufum, Rufum, mel ac delicias tuas, calumniam maximo plausu tulisse. Quaeris, qua in causa? M. Tuccium, accusatorem suum, post ludos Romanos reum lege Plotia de vi fecit, hoc consilio, quod videbat, si extraordinarius reus nemo accessisset, sibi hoc anno causam esse dicendam. Dubium porro illi non erat, quid futurum esset. Nemini hoc deferre munusculum maluit, quam suo accusatori. Itaque sine ullo subscriptore descendit, et Tuccium reum fecit. At ego, simul atque audivi, invocatus ad subsellia rei occurro: surgo, neque verbum de re facio: totum Sempronium

[74] *nondum retulerat.*] Non expediunt se viri docti in explicando aut corrigendo. Si ad divortium referas, quod non video, quare fieri nequeat, sensus clarus est. Nam divortium facientes referre debebant ad Pontifices, proprie antequam facerent; sed id femina illa neglexerat.

[75] *quo magis - - habeo.*] Graevius e Ms. suo edidit *quod*: quia Coelius constructionem hanc aliquoties habet. Sic et Ms. Gu. itaque eum imitatus sum. *habeo* autem putem hic delendum.

usque eo perago, ut Vestorium quoque interponam, et illam fabulam narrem, quemadmodum tibi pro beneficio dederit, [76] si quid injuriis suis esset, ut Vestorius teneretur. Haec quoque magna nunc contentio forum tenet. [77] M. Servilius, postquam, ut coeperat, omnibus in rebus turbarat, [78] nec, quod non venderet, cuiquam reliquerat; maximeque nobis traditus erat invidiae: neque Laterensis praetor, [79] postulante Pausania, [80] nobis patronis, QUO EA PECUNIA PERVENISSET, [81] recipere voluit. quod Pilius, necessarius Attici nostri, de repetundis eum postulavit: magna illico fama surrexit, et de damnatione ferventer loqui est coeptum. Quo vento projicitur Appius minor, [82] ut indicet, pecuniam ex bonis patris pervenisse ad Servilium, praevaricationisque causa diceret

[76] *si quid - - teneretur.*] Haec nemo explicare potuit. Sunt sine dubio vitiosa, sed, destituentibus libris, corrigi non possunt.

[77] *M. Servilius*] est is, qui ad Att. VI, 3. a Metello de repetundis accusatus dicitur.

[78] *nec quod non venderet.*] Si ad Servilium pertinet, ut sensus sit, suis nihil reliquerat, omnia sua vendiderat; sensus commodus est, sed oratio est durior: sin, nihil reliquisse aliis, quod illi venderent; *non* deleri debet. edd. vet. habent *quicquam*: forte melius. locus mihi suspectus est. ut et sequens illud, *maximeque nobis traditus erat invidiae*, cui sensum aliquem tolerabilem tribuere possumus, ut v. c. Graevius: qui maximo in odio erat, cum nobis defendendus traderetur: sed an ille sit in verbis, alia res est. Omnino tota haec de Servilio ἔφοδος est vitiosissima.

[79] *expostulante Pausania.*] Graevius reddidit vetus *postulante*. bene. Sic et Ms. Gu. etsi *expostulare* pro postulare est etiam pro Rosc. A. Com. 17. Sed quis est iste Pausanias, qui postulat apud praetorem in tali causa, homo graecus?

[80] *nobis patronis*] quid id hoc loco? et id ante jam dictum, si Graeviana interpretatio vera est.

[81] *recipere voluit.*] Postulationem intelligit Graevius. Sed ita nuspiam quisquam dixit. Rei recipiuntur, non postulationes forenses. Sensus forte est, cum peteretur a Servilio pecunia, quae ad eum venisse diceretur ab eo, qui de repetundis damnatus esset; reum recipere noluit. Damnatus ille videtur fuisse Appii pater.

[82] *ut implicet.*] Bene Graevius e duobus libris corr. *indicet*.

[83] depositum HS. LXXXI. Admiraris amentiam. immo si actiones stultissimas, [84] quid? si nefarias patris confessiones audisses? Mittit in consilium eosdem illos, qui lites aestimarant, judices. Cum aequo numero sententiae fuissent, Laterensis, leges ignorans, pronuntiavit, [85] quod singuli ordines judicassent: [86] et ad extremum, ut solent, non redigam. Postquam discessit, et pro absoluto Servilius haberi coeptus, [87] legisque unum et centesimum caput legit, in quo ita erat: QUOD EORUM JUDICUM MAJOR PARS JUDICARIT, ID JUS RATUMQUE ESTO: in tabulas absolutum non retulit, ordinum judicia perscripsit, postulante rursus Appio, [88] cum L. Lollio transegit, et se relaturum dixit. Sic nunc neque absolutus, neque damnatus Servilius, repetundis saucius Pilio tradetur. Nam de divinatione Appius, [89] cum calumniam juras-

[83] *depositum HS* LXXXI.] Delenda videtur unitas, ut sint octoginta sestertia. Manutius putabat CCLXXX. et profecto illa summa octoginta HS. est nimis parva. tum *diceret* non convenit τῷ *indicet*, debet esse *dicat*. Sed ego plane delendum puto, et esse a glossatore *depositum* pecuniam intellige apud sequestrem, ut factum in corruptionibus talibus. v. Clav. in *sequester*.

[84] *quid si*] *quid* forte delendum est: sed potuit variare formam orationis *patris confessiones* sunt *de patre*. ut e Ms. suo Graevius edidit. Idem ex eodem edidit, *si actionem, si stultissimas de se*, etc. Sed *actio* quae intelligenda sit, non dicit. nec actio hic Appii intelligi potest: ea fuit Pausaniae. *actionem* est et in Gu. et *de patris*. Videtur *de* esse a glossatore.

[85] *quod singuli o. j.*] Graevius tacite edidit *quid s. o.* ut est in Gu. male. est ex formula legis, ut mox: *quod eorum judicum*, etc. res videtur talis esse: duorum ordinum sententiae separatim numeratae absolverant Appium in tertio major numerus judicum damnarat. itaque praetor absolutum pronunciavit.

[86] *et ad extremum*, etc.] Hoc intelligi non potest.

[87] *legisque*.] Videtur *que* delendum.

[88] *cum L. Lollio transegit*.] Appius postulabat, ut absolutum referret in tabulas. Sed quomodo Appius hoc postulavit? *Lollius* patronus Servilii fuisse videtur.

[89] *cum calumniam jurasset*] int. Pilius.

set, contendere ausus non est, Pilioque cessit: et ipse de pecuniis repetundis a Serviliis est postulatus, et praeterea de vi reus a quodam emissario suo, Titio, factus est. Recte hoc par habet. Quod ad rempublicam pertinet, omnino multis diebus, [90] exspectatione Galliarum, actum nihil est. Aliquando tamen saepe re dilata et graviter acta, et plane perspecta Cn. Pompeji voluntate in eam partem, ut eum decedere post Kalendas Martias placeret: senatus consultum, quod tibi misi, factum est, auctoritatesque perscriptae. *S. C. auctoritas. Pridie Kal. Octob. in aede Apollinis scrib. affuerunt, L. Domitius, Cn. F. Ahenobarbus, Q. Caecilius, Q. F. Metellus Pius Scipio, L. Villius, L. F. Pomt. Annalis, C. Septimius, T. F. Quirina, C. Luccejus C. F. Pup. Hirrus, C. Scribonius, C. F. Pop. Curio, L. Attejus, L. F. An. Capito, M. Oppius, M. F. Terentina. Quod M. Marcellus consul V. F. de provinciis consularibus D. E. R. I. C. uti L. Paullus, C. Marcellus consules, cum magistratum inissent, a. d. X. Kal. Mart. quae in suo magistratu futurae essent, de consularibus provinciis ad senatum referrent, neve quid prius ex Kalendis Mart. neve quid conjunctim de ea re referretur a consulibus, utique ejus rei causa per dies comitiales senatum haberent, S. Q. C. facerent: et, cum de ea re ad senatum referretur a COSS. eorum qui in CCC judicibus essent,* [91] *sex adducere liceret. Si quid ea re ad populum, ad plebemve lato opus esset, uti Ser. Sulpicius, M. Marcellus COSS. praetores, tribunique*

[90] *exspectatione Gallïarum*] dum exspectatur, quid de Galliis et Caesare fieret. mox *pro ut eum* scribendum puto *ut Caesarem*, ad quem hoc pertinet.

[91] *sex adducere lic.*] Puto verum esse, quod Manutius voluit, *eos.* ordo: *qui eorum in CCC. j. e.* Sic et infra in alia tali SC. formula est. nam quid illi *sex* sibi voluissent aut effecissent?

plebis, quibus eorum videretur, ad populum plebemve referrent: quod ii non tulissent, uti, quicumque deinceps essent, ad populum plebemve ferrent. [92] *L. V. Prid. Kalend. Octob. in aede Apollinis, scrib. affuerunt, L. Domitius, Cn. F. Ahenobarbus, Q. Caecilius, Q. F. Metellus Pius Scipio, L. Villius, L. F. Pomt. Annalis, C. Septimius, T. F. Quirina. C. Scribonius, C. F. Pop. Curio, L. Attejus L. F. An. Capito, M. Oppius, M. F. Terentina. Quod M. Marcellus COS. V, F. de provinciis, D. E. R. I. C. senatum existimare, neminem eorum,* [93] *qui potestatem habeant intercedendi, impediendi, moram afferre oportere, quo minus de repub. ad senatum referri, senatique consultum fieri possit. qui impedierit, prohibuerit, eum senatum existimare contra rempublicam fecisse. Si quis huic senatus consulto intercesserit, senatui placere, auctoritatem perscribi, et de ea re ad senatum populumque referri.* Huic senatus consulto intercessit C. Coelius, L. Vinicius, P. Cornelius, C. Vibius Pansa. *Item senatui placere, de militibus,* [94] *qui in exercitu C. Caesaris sint: qui eorum stipendia emerita aut causas, quibus de causis missi fieri debeant, habeant, ad hunc ordinem referri, ut eorum ratio habeatur, causaeque cognoscantur. Si quis huic S. C. intercesserit, senatui placere, auctoritatem perscribi, et de ea re ad senatum populumque referri.* Huic S. C. intercessit C. Coelius, C. Pansa, tribuni

92 *L. V.*] alii I. V. Sed neutrum, quid sit, dicant. in Ms. Gorl. erat III. in alio I. II. An fuit is numerus SCti? In Mediol. nihil horum est. Sed puto hic aliquid excidisse, de intercessione, ut in sequentibus.

93 *qui potestatem habeant.*] Sic rescripsi pro vulgato *habent.* nam sic est in SC. sequente, et sic latinitas vera postulat.

94 *qui in exercitu C. sint.*] Correxi vulg. *sunt,* nam sequitur, *debeant, habeant.*

plebis. *Itemque senatui placere, in Ciliciam provinciam, in octo reliquas provincias, quas praetorii pro praetore obtinerent, eos, qui praetores fuerunt, neque in provincia cum imperio fuerunt, quos eorum ex S. C. cum imperio in provincias pro praetore mitti oporteret; eos sortito in provincias mitti placere. si ex eo numero, quos ex S. C. in provincias ire oporteret, ad numerum non essent, qui in eas provincias proficiscerentur: tum uti quodque collegium primum praetorum fuisset, neque in provincias profecti essent, ita sorte in provincias proficiscerentur. si ii ad numerum non essent, tunc deinceps proximi cujusque collegii, qui praetores fuissent, neque in provincias profecti essent, in sortem conjicerentur. quoad is numerus effectus esset, quem ad numerum in provincias mitti oporteret. Si quis huic S. C. intercessisset, auctoritas perscriberetur.* Huic senatus consulto intercessit C. Coelius, C. Pansa, tribuni plebis. Illa praeterea Cn. Pompeji sunt animadversa, quae maxime confidentiam attulerunt hominibus [95] ut diceret, se ante Kalend. Mart. non posse sine injuria de provinciis Caesaris statuere, post Kal. Mart. se non dubitaturum. Cum interrogaretur, [96] si qui tum intercederent: dixit, hoc nihil interesse, utrum C. Caesar senatui dicto audiens futurus non esset, an pararet, qui senatum decernere non pateretur. Quid si, inquit alius, et consul esse, et exercitum habere volet? At ille, quam clementer! Quid si filius meus fustem mihi impingere volet? His vocibus, ut existimarent homi-

[95] *ut diceret.*] Scribe: *cum diceret.* nam *ut* nullo modo hic locum habet. mox *se non dubitaturum* int. statuere. Graevius omisit *non*: puto esse vitio operarum factum.

[96] *si qui tum intercederent*] int. quid facturus esset, faciendum foret?

nes, Pompejo cum Caesare esse negotium, effecit. Itaque jam, ut video, alterutram ad conditionem descendere vult Caesar, ut aut maneat, neque hoc anno [97] sua ratio habeatur: aut, si designari poterit, decedat. Curio se contra eum totum parat. quid assequi possit, nescio. Illud video, bene sentientem, etsi nihil effecerit, cadere non posse. Me tractat liberaliter Curio, et mihi suo munere negotium imposuit. Nam si mihi non dedisset eas, quae ad ludos ei advectae erant Africanae, potuit supersederi. Nunc, [98] quando dare necesse est, velim tibi curae sit, quod a te semper petii, ut aliquid istinc bestiarum habeamus. Sittianamque syngraphan tibi commendo. Libertum Philonem istuc misi, et Diogenem Graecum, quibus mandata et litteras ad te dedi. eos tibi et rem, de qua misi, velim curae habeas. nam, quam vehementer ad me pertineat, [99] in iis, quas tibi illi reddent, litteris descripsi.

ARGUMENTUM. 9

Gloriatur aedilem se designatum: Hirrum repulsum: de rep. nihil actum: Feridium commendat; de Pompeji et Scipionis in Caesarem animo addit, et de Calidio in defensione diserto, in accusatione frigido.

COELIUS CICERONI, S.

Sic tu, inquis, Hirrum tractasti? Immo, si scias, quam facile, quam ne contentionis quidem minimae

97 *sua ratio habeatur.*] *Sua* e Mss. Gu. Gorl. et edd. Med. Asc. dedi pro *sui*. v. supra ad ep. 5. *sui* fluxit ex ed. Ald. 1502. mox: *si designari poterit*: immo *possit*, ut respondeat τῷ *habeatur*.

98 *quando dare necesse est*] int. mihi, ut aedili, munus. *quando est* ex edd. pr. Ms. Gorl. et Gu.

99 *in iis literis descripsi*] mire *descripsi* in tali re. Corr. *ad te scripsi*.

fuerit, pudeat te, ausum illum umquam esse incedere [100] tamquam tuum competitorem. Post repulsam vero risus facit: civem bonum ludit, et contra Caesarem [1] sententias dicit: exspectationem corripit: Curionem prorsus [2] non mediocriter objurgat, hac repulsa se mutavit. Praeterea qui numquam in foro apparuerit, non multum in judiciis versatus sit, agit causas liberales: [3] sed raro post meridiem. De provinciis, quod tibi scripseram, Idibus Sextil. actum iri, interpellat judicium Marcelli, consulis designati. In Kalend. [4] rejecta re, ne frequentiam quidem efficere potuerunt. Has litteras a. d. IV. Non. Septembr. dedi, cum ad eam diem ne profligatum quidem quidquam erat. Ut video, causa haec integra in proximum annum transferetur: et, quantum divino, [5] relinquendus tibi erit, qui provinciam obtineat. Nam non expeditur successio, quum Galliae, quae habent intercessorem, in eandem conditionem, quam ceterae provinciae, vocantur. Hoc mihi non est dubium. quo tibi magis scripsi, ut ad hunc eventum te parares. Fere litteris omnibus tibi de pantheris scripsi. turpe tibi erit, Patiscum Curioni decem pantheras misisse, te non multis partibus plures: quas ipsas Curio mihi, et alias Africanas decem donavit: ne putes illum

[100] *tamquam t. comp.*] in auguratu sc. v. ep. 4.

[1] *sententias dicit.*] An quia praecedit *ludit*, his verbis alludit ad Terentii verba: *sententias loquitur carnifex?*

[2] *non med. objurgat.*] Libenter hoc praetuli alteri lectioni *objurgatus*, quae aliena est. Si reliqua non pro appendice insititia repudiantur, possint corrigi: *adeo* vel *ita hac repulsa se mutavit.*

[3] *sed raro post meridiem.*] Cur hoc additum? an, quia meridie et de die epulabatur assidue?

[4] *rejecta re, ne fr.* etc.] Sic bene Graevius pro vulg. *rejectum.* sed etiam *Consules* addendum, non dubito. Forte latuit id *Coss.* in verbo *est*, quod libri plures habent, ut Gorl. *rejecta est.* nam Consulum quidem verbum hic necessarium est.

[5] *rel. tibi*] auctoritati tuae, per quam res decernatur.

tantum praedia rustica dare scire. Tu, [6] si modo memoria tenueris, et Cibyratas arcessieris, itemque in Pamphiliam litteras miseris, (nam ibi plures capi ajunt,) quod vol's efficies. Hoc vehementius laboro nunc, quod seorsum a collega puto mihi omnia paranda. Amabo te, impera tibi hoc curae. Soles libenter, ut ego, majorem partem nihil curare. In hoc negotio nulla tua, nisi loquendi, cura est, [7] hoc est, imperandi [et mandandi.] Nam simul atque erunt captae: qui alant eas, et deportent, habes eos, quos ad Sittianam syngrapham misi. Puto etiam, si ullam spem mihi litteris ostenderis, me isto missurum alios. M. Feridium, equitem Romanum, amici mei filium, bonum et strenuum adolescentem, qui ad suum negotium istuc venit, tibi commendo: et te rogo, ut eum in tuorum numero habeas. Agros, [8] quos fructuarios habent civitates, vult tuo beneficio, quod tibi facile et honestum factu est, immunes esse. gratos et bonos viros tibi obligaris. Nolo te putare, Favonium a columnariis praeteritum [9] esse: optimus quisque eum non fecit. Pompejus tuus aperte [10] Caesarem vetat et provinciam tenere cum exercitu, et consulem esse. tamen hanc sententiam dixit, nullum hoc tempore senatusconsultum faciendum: Scipio hanc, ut

[6] *si modo mem. teneres*] Correxi *tenueris*, ut jam Lambinus voluit, quia sequentia omnia hujus formae sunt. Ed. Med. habet *tenes*.

[7] *h. e. imp. et mandandi.*] Graevius malebat *amandandi*, e Ms. suo. non displicet: sed magis placet Ms. Gorl. qui *et m.* plane delet.

[8] *quos fr. h. civit.*] i. e. e quibus fructus publice capiunt civitates, non omnes, sed pro parte, ut in decimis: nisi malis *tributarios*. opponuntur *immunes* mox.

[9] *esse*] abest a quibusdam libris scr. et edd. pr. quod brevitati h. l. aptius.

[10] *Caesarem vetat.*] Restitui vetus *vetat*, a Victorio ejectum, sine quo sensus non constat.

Kalend. Martiis, [11] [de provinciis Galliis,] neu quid conjunctim referretur. Contristavit haec sententia Balbum Cornelium: et scio, eum questum esse cum Scipione. Canidius in defensione sua fuit disertissimus, in accusatione satis frigidus.

10 ARGUMENTUM.

Scribit de belli Parthici rumore in urbe: de provinciis quid putet actum iri: de Curionis actione circa Campanum agrum, de suo studio, ne Ciceroni provincia prorogetur.

COELIUS CICERONI S.

Sanequam litteris C. Cassii et Dejotari, sumus commoti. Nam Cassius cis Euphraten copias Parthorum esse scripsit: Dejotarus, profectas per Commagenem in provinciam nostram. Ego quidem praecipuum metum, quod ad te attinebat, habui qui scirem, [12] quam paratus ab exercitu esses, ne quod hic tumultus dignitati tuae periculum afferret. Nam de vita, si paratior ab exercitu esses, timuissem. nunc haec exiguitas copiarum recessum, non dimicationem mihi tuam praesagiebat. Hoc quomodo acciperent homines, quam probabilis [13] necessitas futura esset, vereor etiam nunc: neque prius desinam formidare, quam tetigisse te Italiam audiero. Sed de Parthorum transitu nuntii varios sermones excitarunt. Alius enim, Pompejum mittendum: alius, ab urbe Pompejum non removendum: alius, Caesa-

[11] *de provinciis Galliis.*] Hoc abest a Ms. Gorl. et fuit mihi suspectum dudum pro glossa. nam intelligitur sua sponte: addidisset ad *senatusconsultum*, si omnino voluisset addere. Inclusi uncis.

[12] *quam paratus ab ex.*] Suspicatus sum aliquando excidisse *parum*. sed ironice potest accipi. Vidit et Lambinus, qui *imparatus* conjiciebat, sed et ironiam agnoscebat. sed tamen serio hic loquitur.

[13] *necessitas*] int. recedendi. *quam probabilis*, i. e. quam parum eam sint homines probaturi.

rem cum suo exercitu : alius, consules : [14] nemo tamen ex senatus consulto privatos. Consules autem, quia verentur, ne illud senatus consultum fiat, ut paludati exeant, aut contumeliose, praeter eos, ad alium res transferatur, omnino senatum haberi nolunt, usque eo, ut parum diligentes in republica videantur: [15] sed honeste, sive negligentia, sive inertia est, sive ille, quem proposui, metus, latent sub hac temperantiae existimatione, nolle provinciam. A te litterae non venerunt: et, nisi Dejotari subsecutae essent, in eam opinionem Cassius venerat, quae diripuisset ipse, ut viderentur ab hoste vastata, finisse bellum, et Arabas in provinciam immisisse, eosque Parthos esse, senatui renuntiasse. Quare tibi suadeo, quicumque est istic status rerum, diligenter et caute perscribas, ne aut velificatus alicui dicaris, aut aliquid, quod referret scire, reticuisse. Nunc exitus est anni. nam ego has litteras a. d. XIIII. Kal. Decemb. scripsi. Plane nihil video ante Kal. Januar. agi posse. Nosti Marcellum, quam tardus et parum efficax sit : [16] itemque Servius quam cunctator. Cujusmodi putas hoc esse, aut quî id, quod nolint, conficere posse, qui, quae cupiunt, tamen ita frigide agunt, ut nolle existimentur ? Novis magistratibus autem, si Parthicum bellum erit, haec causa primos menses occupabit. Sin autem non erit istic bellum, aut tantum erit, ut vos, aut successores

[14] *nemo tamen ex SCto privatos.*] Quorsum hic *ex SCto* additum sit, nulla causa est, in hac lectione. An fuit : *non nemo tamen ?* Sed et sic *ex SCto* non satis placet. nam et illi ex SCto mitterentur, qui non privati essent.

[15] *sed honeste - - metus, latet sub h.*] Sine dubio legendum est *latent* : pertinet enim ad consules. Vitiosa interpunctio fecit, ut ad *metus* referretur. Sic habet ed. Rom.

[16] *itemque Servius.*] Id ed. Graev. *et Servium*, ut ad *nosti* referatur. Sed non est necesse. nam potuit variare constructionem.

parvis additis copiis, sustinere possint: Curionem video se dupliciter jactaturum: primum, ut aliquid Caesari adimat: inde ut aliquid Pompejo tribuat, quidvis, quamlibet tenue munusculum. Paullus porro non humane de provincia loquitur. hujus cupiditati occursurus est Furnius noster. plures suspicari non possum. Haec novi. alia, quae possunt accidere, non cerno. multa tempus afferre, et praeparata multa scio. sed intra fines hos, quaecumque acciderint, vertentur. Illud addo ad actiones C. Curionis, de agro Campano: de quo negant Caesarem laborare, sed Pompejum valde nolle, ne vacuus advenienti Caesari pateat. Quod ad tuum decessum attinet, illud tibi non possum polliceri, me curaturum, ut tibi succedatur: illud certe praestabo, ne amplius prorogetur. Tui consilii est, si tempus, si senatus coget, si honeste a nobis recusari non poterit, velisne perseverare: mei officii est, meminisse, qua obtestatione decedens mihi, ne paterer fieri, mandaris.

11 ARGUMENTUM.

Nuntians, supplicationes post acrem concertationem decretas tandem esse, hortatur, ut decreti auctoribus, pro cujusque merito et voluntate, gratias agat. Addit de successore Caesaris quid actum sit, et commentarium urbanarum rerum mittit, Sittianumque negotium commendat.

COELIUS CICERONI, S.

Non diu, sed acriter nos tuae supplicationes torserunt. incideramus enim in difficilem nodum. Nam Curio tui cupidissimus, [17] cui omnibus rationibus comitiales eripiebantur, negabat se ullo modo pati posse,

[17] *cui o. r.*] Ms. Gorl. *quod.*

decerni supplicationes, ne, quod [18] furore Paulli adeptus esset boni, sua culpa videretur amisisse et praevaricator causae publicae existimaretur. Itaque ad pactionem descendimus: et confirmarunt consules, se his supplicationibus in hunc annum non usuros. Plane, quod utrisque consulibus gratias agas, est: Paullo magis certe. Nam Marcellus sic [19] respondit, se spem in istis supplicationibus non habere: Paullus, se omnino in hunc annum non edicturum. Renuntiatum nobis erat, Hirrum diutius dicturum: prendimus eum. non modo non fecit, sed, [20] cum de hostibus ageretur, et posset rem impedire, si, ut numerarentur, postularet, tacuit. Tantum Catoni assensus est, [21] qui et de te locutus honorifice, non decrerat supplicationes. Tertius ad hos Favonius accessit. Quare, pro cujusque natura et instituto, gratiae sunt agendae: his, quod [22] tantam voluntatem ostenderunt; pro sententia, cum impedire possent, non pugnarunt: Curioni vero, quod de suarum actionum cursu tua causa deflexit. Nam Furnius et Lentulus, ut debuerunt, quasi eorum res esset, una nobiscum circumierunt et labor-

[18] *furore Paulli*] in comitialibus diebus eripiendis servando de coelo, ne quid Curio pro Caesare agere posset. cum *furorem* appellabat Curio. *bonum*, quod se adeptum dicebat, erat, quod posset jure impedire decreta senatus, ulciscendi causa.

[19] *respondit ei.*] Cui? nam non ad Curionem hoc pertinet. immo corrigendum est *se spem*, etc. Sic placebat et Graevio. res est evidens, nec dubitavi sic edere.

[20] *cum de hostibus ageretur*] de numero hostium in acie occisorum, ut patet e seqq. Male Victorius e Mss. suis, quibus et alii consentiunt, et ed. Rom. *hostiis* dedit restituit vetus etiam Graevius, quod est in Ms. Gu. in edd. Ven. 1471. et Mediol. etc.

[21] *qui et locutus.*] Recte Graevius e Ms. addidit *de te*, ut ante Lambinus.

[22] *tantum voluntatem.*] Vulgo *tantum*. male. nam admodum frigidum est. Graevius in textu habet *tantum*, et explicat saltem: at in emendendis in contextu et notis corrigit *tantam*. Vitium est ortum e compendio *tm:* quod est in Gu.

arunt. Balbi quoque Cornelii operam et sedulitatem laudare possum. Nam cum Curione vehementer locutus est, et eum, si aliter fecisset, injuriam Caesari facturum dixit: tum ejus fidem in suspicionem adduxit. [23] Decrerant quidem, qui neque transigi volebant, Domitii, Scipiones: quibus hac re ad intercessionem [24] evocandam interpellantibus, venustissime Curio respondit, se eo libentius non intercedere, quod quosdam, qui decernerent, videret confici nolle. Quod ad rempublicam attinet, in unam causam omnis contentio conjecta est, de provinciis: in quam adhuc incubuisse cum senatu Pompejus videtur, ut Caesar Id. Novemb. decedat. Curio omnia potius subire constituit, quam id pati. ceteras suas abjecit actiones. Nostri porro, quos tu bene nosti, ad extremum certamen rem deducere non audent. Scena rei totius haec: Pompejus, tamquam Caesarem non impugnet, sed, [25] quod illi aequum putet, constituat, ait Curionem quaerere discordias. Valde autem non vult, et plane timet, Caesarem consulem designari prius, quam exercitum et provinciam tradiderit. Accipitur satis male a Curione: et totus ejus [26] secundus consulatus exagitatur. Hoc tibi dico: si omnibus rebus

[23] *Decrerant quidem.*] Hoc verum est, non *Non decrant quidem*: nam id sensum nullum habet commodum, et repugnat latinitas. nam deberet post esse *vellent*, non *volebant*. etiam res et responsio Curionis hoc postulant. Forte et *quidam* legendum. *Non* abest ed. Rom. et edd. 1471. et aliae habent *deserant*, quod e *decrerant* factum, ut in Gu.

[24] *evocandam*] eliciendam Graevius in notis defendit *avocandam*, sed id in addendis retractavit: nec habet sensum commodum. *Evoc.* habent Mss. Gu. Gorl. et edd. pr. omnes. *interpellantibus* int. Curionem, ficte rogantes, ne intercederet.

[25] *quod illi aequum putet.*] Puto legendum *ille*, Caesar.

[26] *sec. cons. exagitatur*] nempe inprimis ob ea, quae Caesari per leges concesserat.

prement Curionem, Caesar defendetur: [27] si intercessorem (quod videntur) reformidarint; Caesar, quoad volet, manebit. Quam quisque sententiam dixerit, in commentario est rerum urbanarum; ex quo tu, quae digna sunt, selige. multa transi, in primis ludorum explosiones, [28] et funerum, et ineptiarum ceterarum. plura habet utilia. Denique malo in hanc partem errare, ut, quae non desideras, audias, quam quidquam, quod opus est, praetermittatur. Tibi curae fuisse de Sittiano negotio, gaudeo. Sed, [29] quum suspicaris, minus certa fide eos tibi visos; tamquam procurator, sic agas, rogo.

ARGUMENTUM. 12

Queritur de Appii Claudii censoris ingrato animo et injuriis; quem cum accusationem cogitare comperisset, antevertit, et ipsum postulavit lege Scantinia.

COELIUS CICERONI, S.

Pudet me tibi confiteri, et queri de Appii, hominis ingratissimi, injuriis, qui me odisse, quia magna mihi debebat [30] beneficia, coepit: et, cum homo avarus, [31] ut ea solveret, sibi imperare non posset, occultum bellum mihi indixit: ita occultum tamen, ut multi mihi renuntiarent, et ipse facile animadver-

[27] *si intercessorem -- reformidarint*] et eam ob causam nil decreverint.

[28] *et f et ineptiarum cet.*] Excidit substantivum, sive legendum *cetera*. nam *explosiones* his non conveniunt. Graevii correctio, *et ceterarum ineptiarum plura habet et utilia*. non placet satis.

[29] *quum suspicaris*, etc.] Quomodo *suspicaris* consentit cum sequente *tibi visos*? huc non suspicio jam est, sed judicium. Pertinet autem ad eos, quos miserat cum syngrapha, ad exigendam pecuniam: ep. 8. extr. Suspicor scribendum: *quando*, ut edd. quaedam vett. *suspicor*. huic respondet illud, *tamquam procurator sic* (vel *sis*) *agas, rogo*, i. e. ipse suscipe personam et munus procuratoris mei, ut res certa fide agatur.

[30] *beneficia*] sc. in pecunia credita.

[31] *ut ea solveret*] pecuniam, quam debet, quae latet in verbo *beneficia*. v. infra.

terem, male eum de me cogitare. Posteaquam vero comperi, eum [32] collegium tentasse, deinde aperte cum quibusdam locutum: cum L. Domitio, ut nunc est, mihi inimicissimo homine, deliberare: velle hoc munusculum deferre Cn. Pompejo: [33] ipsum ut prenderem, et ab eo deprecarer injuriam, quem vitam mihi debere putarem, impetrare a me non potui. Quid ergo est? [34] Tum quidem cum aliquot amicis, qui testes erant meorum in illum meritorum, locutus sum. posteaquam illum, ne, cui satisfaceret quidem, me dignum habere sensi, malui collegae ejus, homini alienissimo mihi, et propter amicitiam tuam non aequissimo, me obligare, quam illius simiae vultum subire. Id postquam resciit, incanduit, et me causam inimicitiarum quaerere clamitavit, ut, si mihi in pecunia minus satisfecisset, per hanc speciem simultatis [35] eum consectarer. Postea non destitit [36] arcessere Polam Servium, accusatorem, inire cum Domitio consilia. Quibus cum parum procederet, ut ulla lege mihi [37] ponerent accusatorem, compellari ea lege me voluerunt, [38] qua dicere non poterant. Insolen-

[32] *collegium tentasse.*] Graevius volebat *collegam*, sc. L. Pisonem Censorem. Sed et illud rectum, et exquisitius est.

[33] *ipsum reprehenderem.*] Hoc sine dubio vitiosum est. Excidit primum *ut*: deinde *reprehenderem* ineptum est. Bene J. F. Gronovius, *ipsum ut prenderem*, corrigit, probante Graevio. *prendere* pro prensare, rogare, ut supra ep. 11. Mox semper putavi pro *putaram* e latinitate legendum *putarem*. Reperi jam et in edd. Rom. Ven. 1471.

[34] *T. q. aliquot amicis*] edd. vett. *cum aliquot am.* et sic supra est hac ipsa epistola.

[35] *eum consectarer*] pro insectarer. analogia patitur, exempla sunt rariora. aliud v. in Clave.

[36] *arcessere palam Servium accusatorem.*] Quorsum additur *palam*? nil enim refert, palam an clam veniat. Correxi de Ursini, Manutii, Lambini judicio *Polam Servium*, qui accusationes factitabat. Sic ad Q. Fr. II, 13. ubi etiam de hac ipsa re est.

[37] *poner. accus.*] Usitatius *apponerent*. Sed et illud rectum. v. Clav.

[38] *q. dicere*] qua lege si rei fierent, ipsi non possent se defendere. Firmant sequentia, de Appio ea lege compellato. sed videtur addendum *ipsi*.

tissimi homines, summis Circensibus ludis meis, postulandum me lege Scantinia curant. Vix hoc [39] erat Pola elocutus, cum ego Appium censorem eadem lege postulavi. Quod melius caderet, nihil vidi. Nam sic est a populo, et non infimo quoque approbatum, ut majorem Appio dolorem fama, quam postulatio, attulerit. Praeterea coepi [40] sacellum, in domo quod est, ab eo petere. Conturbat me mora servi hujus, qui tibi litteras attulit. Nam acceptis prioribus litteris, amplius quadraginta mansit. Quid tibi scribam, nescio. Scis, [41] Domitio diem timori esse. Exspecto te valde, et quam primum videre cupio. A te peto, ut meas injurias [42] perinde doleas, ut me existimas et dolere et ulcisci tuas solere. Vale.

ARGUMENTUM. 13

Gratulatur adfinitate Dolabellae, qui Ciceronis filiam duxerat: narrat de intercessione Curionis, et de provinciis quid actum sit: et de morte Hortensii.

COELIUS CICERONI, S.

[43] GRATULOR tibi affinitate viri medius fidius optimi. Nam hoc ego de illo existimo. Cetera porro, quibus adhuc ille sibi parum utilis fuit, et aetate jam sunt decursa, et consuetudine atque auctoritate tua, et pudore Tulliae, si qua restabunt, confido celeriter

39 *erat praelocutus.*] Ms. Med. *erat Pola locutus.* bene. quod et cum Graevio recepi. Horat. Epod. 2, 67. *vix haec locutus fenerator Alfius*, etc. sed *elocutus*, ut placuit Manutio, qui in Ms. repererat *Pole locutus*, ut est et in Gu. ad evitandam clausulam hexametri. Clarius etiam ed. Med. *vix hoc erat pol elocutus.*

40 *sacellum ab eo petere*] postulare in jure, ut id sacellum populo restitueret, cujus erant loca sacra.

41 *Domitio diem timori esse.*] Intelligunt diem comitiorum, quibus auguratum peteret, ex initio ep. 14. Sed sic *dies* absolute vix dicitur.

42 *perinde doleas, ut.*] Sic correxeram dudum vulgatum *proinde*, cum ita in ed. Rom. reperi.

43 *Gr. t. affinitate*] int. *de*, aut potius addendum: nisi malis cum Lambino *affinitatem*, quod prope malim.

sublatum iri. Non est enim pugnax in vitiis, neque hebes ad id, quod melius sit, intelligendum. Deinde (quod maximum est) ego illum valde amo. [44] Velles C. Curionem nostrum lautum intercessionis de provinciis exitum habuisse. Nam cum de intercessione referretur, quae relatio fiebat ex senatus consulto, primaque M. Marcelli sententia pronuntiata esset, qui agendum cum tribunis plebis censebat: frequens senatus in alia omnia iit. Stomacho est scilicet Pompejus Magnus nunc ita languenti, [45] ut vix id, quod sibi placeat, reperiat. Transierint illuc, [46] ut ratio esset ejus habenda, qui neque exercitum, neque provincias tradere vellet. Quemadmodum hoc Pompejus laturus sit, cum cognoscat, quidnam reipublicae futurum sit, [47] si *aut non possit*, aut non curet, [48] vos senes divites videritis. Q. Hortensius, cum has litteras scripsi, animam agebat.

14 ARGUMENTUM.

Varia est. Domitii repulsam, Saturnini accusationem, Pompeji et Caesaris discordiam, Appii censoris ridiculam diligentiam narrat.

COELIUS CICERONI, S.

Tanti non fuit Arsacen capere, Seleuciam expugnare, ut earum rerum, quae hic gestae sunt, spectacu-

[44] *Velles Cur. nostrum lautum exitum.*] An *lautiorem?* nam *lautum* nescio quomodo friget. Ed. 1471. *Volus*, quod sane hic aptius quam *velles*. Ms. Gu. *Voles, Cicero, Curionem*, etc. quod non displicet: praenomen quidem C. hic non placet. ed. Med. *vides*. male.

[45] *ut vix id, quod s. placeat, rep.*] *id* non credo verum esse; aut delendum est, aut *ipse* legendum, quod malim.

[46] *ut ratio ejus*, etc.] Sensus est, ut Caesar crearetur, quod aliter exercitum et provincias tradere alii nolet.

[47] *si aut non possit, aut non curet*] *aut non possit* est supplementum e conjectura: et tamen adhuc verbum deest, v. c. *impedire*. Pertinet opinor ad Pompejum.

[48] *vos senes divites.*] Quid sibi *divites* velit, non assequor. nam ad periculum divitum in bello civili referre, durum puto.

lo careres. numquam tibi oculi doluissent, si in repulsa Domitii vultum vidisses. Magna illa comitia fuerunt, et plane studia ex partium sensu apparuerunt: perpauci necessitudinem secuti officium praestiterunt. Itaque mihi est Domitius inimicissimus, ut ne [49] familiarem quidem suum quemquam tam oderit, quam me: atque eo magis, quod per injuriam sibi putat ereptum, cujus ego auctor fuerim. Nunc furit, tam gravisos homines suum dolorem, unumque me studiosiorem Antonii. Nam Cn. Saturninum adolescentem ipse Cn. Domitius reum fecit, sane quam superiore a vita invidiosum. quod judicium nunc in exspectatione [50] inest etiam in bona spe, post Sex. Peducaei absolutionem. De summa republica saepe tibi scripsi, [51] me annum pacem non videre: et quo propius ea contentio, quam fieri necesse est, accedit, eo clarius id [52] periculum apparet. Propositum hoc est, de quo, qui rerum potiuntur, sunt dimicaturi: [53] quod Cn. Pompejus constituit non pati C. Caesarem consulem aliter fieri, nisi exercitum et provincias tradiderit: Caesari autem persuasum est, se salvum esse non posse, si ab exercitu recesserit. [54] Fert illam tamen

[49] *familiarem q. t. oderit*] mihi videtur esse acerba exprobratio animi valde maligni, etc.

[50] *inest etiam in bona spe.*] Putem legendum: *q. j. n. in expectatione est, etiam in bona spe.* Graevius: *q. j. n praeter expectationem est jam in bona spe.* Causa bonae spei, quod Peducaeus absolutus erat: post quem absolutum de omnibus reis bene sperare liceret.

[51] *me annum pacem non videre.*] Sic omnes edd. pr. Sed id vitiosum est. in, *annum ultra pacem n. v.* Id mihi melius videtur quam Manutianum: *me etiamnum p. n. v.* quod in omnes post edd. venit usque ad Gruterum.

[52] *peric. apparet. Prop. hoc est.*] Edd. pr. et Ms. Gu. sic distinguunt haec: *peric. apparet propositum. Hoc est, de quo*, etc. inde puto natum sequens *quod.*

[53] *quod Cn Pompejus*] *quod* melius abesset, putoque delendum. v. notam superiorem.

[54] *Fert illam tamen*] melius: *Fert ille tamen*, sc. Caesar: ad quem hoc pertinet.

conditionem, ut ambo exercitus tradant. Sic illi amores et invidiosa conjunctio, non ad occultam recedit obtrectationem, sed ad bellum [55] se erumpit; neque, mearum rerum [56] quod consilium capiam, reperio. [57] quod non dubito, quin te quoque haec deliberatio sit perturbatura. Nam mihi cum hominibus his et gratia et necessitudo est; tum causam illam, non homines odi. Illud te non arbitror fugere, quin homines in dissensione domestica debeant, [58] quamdiu civiliter [sine armis] certetur, honestiorem sequi partem: ubi ad bellum et castra ventum sit, firmiorem; et id melius statuere, quod totius sit. In hac discordia video, Cn. Pompejum, senatum, quique res judicant, secum habiturum: ad Caesarem omnes, [59] qui cum timore aut mala spe vivant, accessuros: exercitum conferendum non esse. Omnino satis spatii sit ad considerandas utriusque copias et [60] ad eligendam partem. Prope oblitus sum, quod maxime fuit scribendum. Scis Appium censorem hic ostenta facere? de signis et tabulis, de agri modo, de aere alieno acerrime agere? Persuasum est ei, censu-

[55] *se erupit.*] Sic et alii, nec modo poëtae, ut Liv. 36, 7. v. plura ap. Drakenb. ad Silium VII, 355. Sed tamen malim *crumpit*: nam bellum nondum erat: et ante est *recedit*. Sic et aliis placuit. immo sic edd. Med. Ald. a. 1502. P. Man. et Ms. Gu.

[56] *quod consilium capiam.*] Correxi *consilium* pro *consilii*, ex ed. 1471. nam *quod consilii*, ut est in vulgg. dici non potest. Ms. Gu. ed. Med. *quid consilii*, sed ei non aptum est *rerum mearum*.

[57] *quod non dubito.*] Recte *quod*, i. e. qua in re, in quo, ut alibi. v. Clav. Sed ante *quod* debet esse punctum: ut nos scripsimus.

[58] *quamdiu civiliter sine armis certetur*] *sine armis* haud dubie est glossa verbi *civiliter*. *Certetur* est a Victorio, (sic et Gu.) pro vetere *certetur*: qua verbum cernendi bene: sed qua formam vitiose. Debebat enim esse *certatur*. Itaque *certetur* servavi, quod omnes alii libri habent.

[59] *qui cum timore aut mala spe v.*] *timor* ad judicia pertinet et accusationes, *spes mala* ad rem familiarem, et aes alienum.

[60] *ad eligendam partem.*] Sic Ms. Gu. Graevius e Ms. Lambini, *eligendas partes*. Etiam infra ep. 17. *partem* sic dixit Coelius.

ram, lomentum aut nitrum esse. errare mihi videtur. Nam sordes eluere vult; venas sibi omnes et viscera aperit. Curre, per deos atque homines, et quam primum haec risum veni: legis Scantiniae judicium apud Drusum fieri: Appium de tabulis et signis agere. Crede mihi, est properandum. Curio noster sapienter id quod remisit de stipendio Pompeji, fecisse existimatur. Ad summam, quaeris, quid putem futurum. Si alteruter eorum ad Parthicum bellum non eat, video magnas impendere discordias, quas ferrum et vis judicabit. Uterque animo et copiis est paratus. Si sine tuo periculo fieri posset, [61] magnum et jucundum tibi fortuna spectaculum parabat.

ARGUMENTUM. 15

Pompejum vituperat, Caesarem laudat: cupidus conveniendi et adloquendi Ciceronis; de itinere ad Alpes, et Domitio dimisso.

COELIUS CICERONI, S.

Ecquando tu hominem ineptiorem, quam tuum Cn. Pompejum vidisti, cui tantas turbas [62] qui tam nugax esset, commorit? Ecquem autem Caesare nostro [63] acriorem in rebus gerendis; eodem [64] in victoria

[61] *magnum et jucundum*, etc.] nempe in contentione Pompeji et Caesaris periculosa ipsis; quod per eos maxime in exilium ejectus fuerat. Ed. Med. *parabit*: ferri posset, si esset ante *possit*.

[62] *qui tam nugax esset.*] Hoc durius est inter *turbas commorit*, corrigendum est *quum t. n. esset*. Ed. Rom. *qui tam nugaces*. Ed. 1471. *commovit*, quod in nostra correctione non improbem. Sed omnino haec interpositio mihi non placet.

[63] *acriorem in r.*] Sermo est de rebus gestis in principio belli, in Hispania, ad Corfinium et Brundisium: quas brevissimo tempore confecit.

[64] *in victoria temperatiorem.*] Proclive erat corrigere *temperantiorem*: sed et haec forma bona est, in Verr. IV, 43. est *homo temperatissimus*. temperantia autem illa vel in Domitio dimittendo cernitur, capto Corfinio. v. Sueton. Caes. 34.

temperatiorem, aut legisti, aut audisti ? [65] Quid est ? nunc tibi nostri milites, qui durissimus et frigidissimis locis, teterrima hieme, bellum ambulando confecerunt, malis orbiculatis esse pasti videantur. [66] Quid jam, inquis ? Gloriose omnia. Si scias, quam sollicitus sim, tum hanc meam gloriam, quae ad me nihil pertinet, derideas. quae tibi exponere, nisi coram, non possum : idque celeriter fore spero. [67] Nam me, cum expulisset ex Italia Pompejum, constituit ad urbem vocare: [68] id quod jam existimo confectum, nisi si maluit Pompejus Brundisii circumsederi. [69] Peream, si minima causa est properandi isto mihi, quod te videre et omnia intima conferre discupio. Habeo autem, quam multa ? Hui vereor, (quod solet fieri,) ne, cum te videro, omnia obliviscar. Sed tamen quodnam ob scelus iter mihi necessarium retro ad Alpis versis incidit ? Adeo, quod Intimelii in armis sunt, neque de magna causa. [70] Bellienus, verna Demetrii, qui ibi cum praesi-

[65] *Quid est? nunc tibi*, etc.] Non satis assequor vim hujus formulae: *Quid est?* tum post pro vulgato *pasti videntur* edidi *videantur* e Ms. Gorl. nam alias το *tibi* frigeat: quamquam scio, id interdum redundare. Vult enim sine dubio dicere, milites Caesaris esse admodum robustos et tolerantes molestiarum bellicarum, qui post tales molestias ita belle se habeant, ut malis orbiculatis pasti videantur. v. Clav. in *orbiculatus*.

[66] *Quid jam? inquis*, etc.] Sic plane ed. Rom. Med. et Ven. 1411. nisi quod pro *sim* modo *sum*, ut Gu. modo *sis* habent.

[67] *Nam me - - constituit ad urbem vocare.*] Cur Coelium ad urbem venire jusserit, infra est. Assentior viro docto, qui Caesaris nomen excidisse putabat.

[68] *id quod jam existimo.*] Ms. Gorl. et ed. Rom. Ven. *idque*, ut est supra, quamquam et ibi Lambinus malebat. *id quod*.

[69] *Peream, si minima*, etc.] Forma ipsa orationis arguit, ante *quod* excidisse *nisi*. Nam si voluisset dicere, praecipuam causam, quare Romam cuperet ire, esse hanc, ut ipsum videret, non formula jurandi usus esset. Immo ne levissimam quidem causam esse Romam properandi aliam, quam ut ipsum videret.

[70] *Bellienus, verna Demetrii*] homo libertinus, qui, ut tum interdum factum, supra libertini conditionem elatus est.

dio erat, Domitium quendam, [70] nobilem illic Caesaris hospitem, a contraria factione numis acceptis, comprehendit et strangulavit. Civitas ad arma iit. eo cum quatuor cohortibus mihi per nives eundum est. Usquequaque, inquies, [71] Domitii mali dant. Vellem quidem Venere prognatus tantum animi habuisset [72] in vestro Domitio, quantum Psecade natus in hoc habuit. Ciceroni F. S. D.

ARGUMENTUM. 16

Pulso ex Italia Pompejo suadet Ciceroni Coelius, ne adflictam fortunam sequatur; consulitque, ut se in aliquam urbem a bello vacuam recipiat.

M. COELIUS M. CECERONI S. D.

Exanimatus sum tuis litteris; quibus te nihil nisi triste cogitare ostendisti: neque id quid esset, perscripsisti: [73] neque non tamen, quale esset, quod cogitares, aperuisti. Has illico ad te litteras scripsi. Per fortunas tuas, Cicero, per liberos, oro, obsecro, ne quid gravius de salute et incolumitate tua consulas. Nam deos hominesque, amicitiamque nostram testificor, me neque temere tibi praedixisse, neque temere monu-

[70] *nobilem illic C. h.*] *illic* recepi pro *illi*, quod est antiquarii. ed. Med. *ibi*. Rom. *illic*. Ms. Gu. *ibi*.

[71] *Domitii mali dant.*] Corrigam *malum*: i. e. infelices sunt, magnis malis afficiuntur, nempe paullo ante Domitius Corfinii erat captus: de quo mox. Graevius: *D. male se dant*: favet Ms. Gu. ed. Med. *ubique se D. mali dant*. ut est et in ed. Rom. Ven. 1471. quae tamen habet *sed*. Sed hoc sensu est alienum non de peccatis Domitiorum hic sermo est. *malum dare* saepe apud Comicos.

[72] *in vestro Domitio*] nempe qui Corfinii captus erat: *vestro* dicit, quia Pompejanus erat.

[73] *neque non tamen.*] Sic Ms. Gu. et edd. ant. inde a P. Manutio 1540. prolusit Crat. *non tamen*, ubi excidisse videtur *nisi*, aut *non* post *tamen*. Sic et in epp. ad Att. X. 9. editur. Edd. pr. quod et ed. Gruteri secuta est, male, *non enim, quale esset*: nam ita frigida tautologia fit et idem bis dicitur. Subindicarat Cicero, se ex Italia abiturum ad Pompejanos. Infra dicit: *quod non dicendo mihi significasti*. v, II, 16, ubi Cicero huic epistolae respondet.

isse: sed postquam Caesarem convenerim, sententiamque ejus, qualis futura esset, parta victoria, cognoverim, te certiorem fecisse. Si existimas, eandem rationem fore Caesari in dimittendis adversariis, [74] et conditionibus ferendis, erras. Nihil nisi atrox et saevum cogitat, atque etiam loquitur. Iratus senatui exiit: his intercessionibus plane incitatus est: non, mehercule, erit deprecationi locus. Quare si tibi tu, si filius unicus, si domus, si spes tuae reliquae tibi carae sunt: si aliquid apud te nos, si vir optimus, gener tuus, valet: quorum fortunas non debes velle conturbare, ut eam causam, in cujus victoria salus nostra est, odisse aut relinquere cogamur, aut [75] impiam cupiditatem contra salutem tuam habeamus. Denique illud cogita: quod offensae fuerit in ista cunctatione, te subisse. nunc te contra victorem facere, quem dubiis rebus laedere noluisti, et ad eos fugatos accedere, quos resistentes sequi nolueris, summae stultitiae est. Vide, ne, dum pudet te parum optimatem esse, parum diligenter, quid optimum sit, eligas. Quod si totum tibi persuadere non possum: saltem, dum, quid de Hispaniis agamus, scitur, exspecta; quas tibi nuntio adventu Caesaris fore nostras. Quam isti spem habeant, amissis Hispaniis, nescio. Quod porro tuum consilium sit ad desperatos accedere, non medius fidius reperio. Hoc, quod tu non dicendo mihi significasti, Caesar audierat, ac, simulatque, Have, mihi dixit, statim quid de te audisset, exposuit. Negavi me scire: sed tamen ab eo

[74] *et conditionibus f.*] i. e. ac fuit ante bellum in Corfinio, in quibus sc. mitis et aequus erat.

[75] *impiam cupid.* etc.] est idem, quod Caecina dicit: *vota facere contra salutem Caesaris.*

petii, [76] ut ad te litteras mitteret, quibus maxime ad remanendum commoveri posses. Me secum in Hispaniam ducit. Nam, nisi ita faceret, ego prius, quam ad urbem accederem, ubicumque esses, ad te percurrissem, et hoc a te praesens contendissem, atque omni vi te retinuissem. Etiam atque etiam, Cicero, cogita, ne te tuosque omnes funditus evertas: ne te sciens prudensque eo demittas, unde exitum vides nullum esse. Quodsi te aut voces optimatium commovent, aut nonnullorum hominum insolentiam et jactationem ferre non potes: eligas censeo aliquod oppidum, vacuum a bello, dum haec decernuntur. [77] quae cum tu feceris, et ego te sapienter fecisse judicabo, et Caesarem non offendes.

ARGUMENTUM. 17

Queritur se Curionis amore et Appii odio in eas pertractum partes esse, unde multa jam sibi incommoda. Caesar enim, in bellum Pharsalicum profectus, Romae Coelium praetorem reliquerat: quod autem non huic, sed Trebonio, res urbanas mandaverat, hic aegre ferens, aemulatione turbas dedit, quibus ipse gravius incucurrit malum. Excusat itaque, quod cum Cicerone non profectus fuerit in Graeciam ad Pompejum.

COELIUS CICERONI, S.

Ergo me potius in Hispania fuisse tum, quam Formiis, cum tu profectus es ad Pompejum? [78] Quod utinam, ut Appius Claudius, in ista parte C. Curio, cujus amicitia me paullatim in hanc perditam causam imposuit. nam mihi sentio bonam mentem

[76] *ut ad te litteras mitteret.*] Eae sunt inter epistolas ad Att. X, 8.

[77] *quae cum tu feceris.*] Sic edidi cum Graevio pro *quae cum confeceris*, ed. 1471. *quae cum erunt confecta.* Libri hic mirifice variant. In epp. ad Att. l. c. editur, *id si feceris.*

[78] *Quod utinam*, etc.] Valde variant hic libri, videturque nonnullis locus mutilus. Servavi hoc, deleta modo interpunctione post *parte*. Sensus est: utinam ita in partibus Pompejanis fuisset Curio, ut in iis fuit Appius: non me hic abalienasset, nec ille ad Caesarem traxisset.

[79] iracundia et amore ablatam. Tum tu porro, cum ad te proficiscens noctu Ariminum venissem, dum mihi pacis mandata das ad Caesarem, et mirificum civem agis, amici officium neglexisti, neque mihi consuluisti. Neque haec dico, quod diffidam huic causae: sed, crede mihi, perire satius est, [80] quam hos videre. Quodsi timor vestrae crudelitatis non esset, ejecti jam pridem hinc essemus. Nam hic nunc, [81] praeter feneratores paucos, nec homo, nec ordo quisquam est, nisi Pompejanus. Equidem jam effeci, ut maxime plebs, et, qui antea noster fuit, populus, vester esset. Cur hoc, inquis? immo [82] reliqua exspecta. vos invitos vincere coëgero. [83] Irritavi in me Catonem. vos dormitis: [84] nec adhuc mihi videmini intelligere, quam nos pateamus, et quam simus imbecilli. Atque hoc nullius praemii spe faciam: sed, quod apud me plurimum solet valere, doloris atque indignitatis causa. Quid istic facitis? praelium exspectatis, [85] quod firmissimum est? Vestras copias non novi. nostri valde depugnare, et facile algere et esurire consuerunt.

[79] *irac. et amore ablatam*] iracundia in Appium Pompejanum, et amore in Curionem Caesarianum, ut Pompejanas partes relinquerem, et in Caesarianas partes irem.

[80] *quam hos videre.*] Caesarianos insolentes, apud quos sum.

[81] *praeter feneratores*] qui addicti Caesari erant, quod ipsis caverat, de pecuniis creditis, per aestimationes bonorum solvendis. Coelius autem praetor promiserat, se debitoribus fore auxilio, ut patet e Caesare, B. C. III, 20.

[82] *reliquias exspectant.*] Hoc sensum non habet. Dedi cum Graevio: *reliqua capecta*: quod et Manutio placebat. *reliqua* quidem est in Gu.

[83] *Irritavi in me Catonem.*] Varie hic locus legitur: nec est aliquid certi, adeo libri sunt vitiosi, ut Gu. qui habet *aruntami M. Catonem*. Oudendorpius ad Suet. Caes. 1. conjecit *Mirabimini in me Catonem* vel *me alterum Catonem*.

[84] *nec haec adhuc.* etc.] *haec* delendum putavi, ut et aliis placuit, abest ab ed. Med. Post, ed. 1471. *qua nos pateamus.*

[85] *quod firmissimum est*] puto esse, quod est ad decernendam causam certissimum.

TOM: X. FINIS.

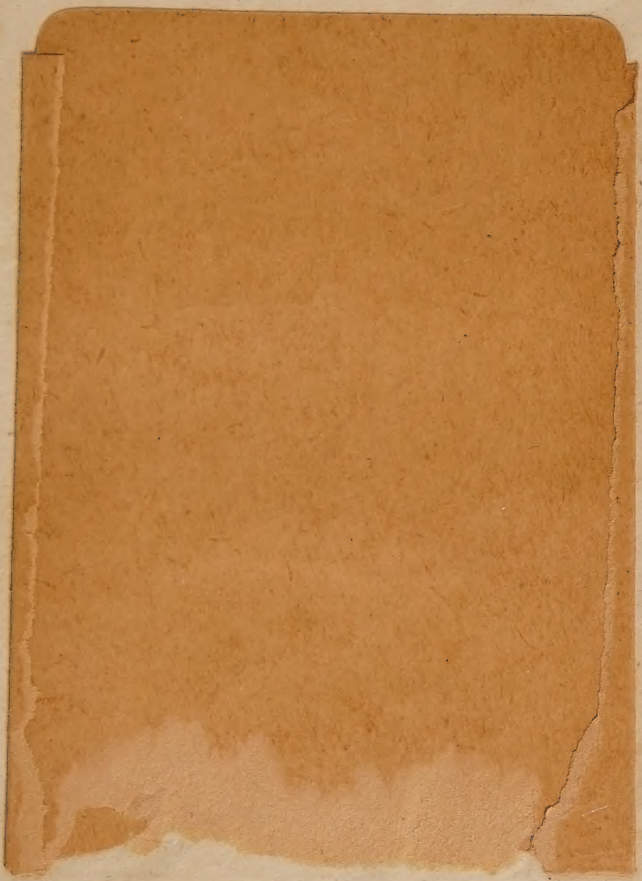

Date Due

875
C485
JEr650
1815
v.10

Cicero, M. T.
Opera omnia ex recensione novissima Io.